

MAGYAR TAVASZ

AZ IFJÚSÁG SZÁMÁRA ÍRTA

CSÚRÖS ZOLTÁN

GYÖRY MIKLÓS

RAJZAIVAL

ÚJ IDŐK IRODALMI INTÉZET R.-T.

(SINGER ÉS WOLFNER)

KIADÁSA BUDAPEST

*Fenntartunk minden jogot, a fordítást,
színpadraalkalmazás és filmesítés jogát
is. Copyright by Új Idők Irodalmi Intézet
Rt (Singer és Wolfner), Budapest, 1943.*

Felelős kiadó: Harapó József igazgatót

Pesti Lloyd-nyomda. (Ig.: ifj. Kertész Árpád)

1940 szeptember 1.

Ma töltöttem be tizenhatodik évemet. Ezt így mondják röviden: tizenhat éves vagyok. Vájjon mit fogok ma születésnap ajándékul kapni? Erre gondoltam már ébredéskor. Amennyire vissza tudok emlékezni, minden születésnapomra kaptam eddig valamit. Amikor kicsi voltam, cukrot, csokoládét, játékokat. Később Robinson Crusoe-t, a Hős fiúkat, Jelky András kalandjait, aztán rádióalkatrészeket, hogy tökéletesísem a saját magam összeállította készülékemet, amellyel a külföldet is tudom venni, tavaly pedig egy vívófelszerelést. Szóval a születésnapomat jelentő szeptember elseje mindig nagyon hasznos mozzanata volt a végtelen időnek.

— Már nagy fiam van — mondta reggelinél meghatottan édesanyám. — Istenem, hogy telik az idő!

Egy kicsit én is elgondolkoztam az idő múlásán. Tizenhat év csakugyan nagy idő. Ezalatt csecsemőből hetedik gimnazista diákká növekedtem. Társaim közül egyik-másik titokban már cigarettázik és a lányoknak udvarol. Már verekedtek is tánciskola után. Szóval már úgy viselkednek, mint a nagyok. Ezek szerint én is félig férfi vagyok.

Vájjon mit fogok kapni születésnap ajándékul?

Igazi szeptemberi vasárnap van. A nap hol kisüt, hol megingt beborul. A zuglói villanegyedben, ahol lakunk, a nyitott

ablakon át kellemes nedves fűszag, igazi sarjúillat áramlik az ebédlőbe. Csak az a kár, hogy néha elfut a közelben egy vonat, és a mozdonya néhány percre telefűstöli a levegőt. Szerencse, hogy nagy, nyílt térségek vannak itt s a szürke füstszőnyeg fellebben a magasba és eltűnik a kék égbolt alatt, vagy a felhők között.

Apám reggelinél szóltalan. Majd felém fordul:

— Gyere sétálni egy kicsit.

Elindulunk a Városligeten keresztül. A fehér utakon, a dús zöld lombok alatt végelethatalan sorban nagy, szürke, kék, tejszínű, barna autóbuszok, meg fekete teherautók állanak. Közöttük megfontoltan lépkednek a katonaořszemek. Ezek az autóbuszok rendes körülmények között Budapest belső forgalmát bonyolítják le, az autócarok pedig Kékestetőre, Dobogókőre, kirándulóhelyekre, a balatoni fürdőkre röpitik az utasokat. Most ezek a pompás gépek várják a parancsot, mely ha felhangzik, felbúgnak a száz lóerős motorok, s a katonákkal megrakott autóóriások megindulnak Erdély felé, melynek egy részét a bécsi döntőbíráskodás visszaadta Magyarországnak, vagyis jobban mondva a csonka hazának.

Apám, aki erdélyi ember, megáll, elmereng az autókön és nagyot lélekszik.

— Néhány nap múlva — jegyzi meg — ezek a szép, hatalmas kocsik ott robnak majd Nagyváradon keresztül, a Királyhágón át Kolozsvár felé. Istenem, milyen gyönyörű vi-

dékek köszöntik majd a magyar katonákat! Balzsamos rengetegek, fenyővadonok, gazdag hegyek, havasi legelők, ősi kastélyok és borongó várromok, székely fürdők, fehérlő havasok és a vízmosságokban, hegyoldalakon, virágos réteken, falvak tövében és városok mellett sírok, drága, magyar sírok, katonasírok, honvédsírok: mert sohse felejtse el fiam, azért fogyatkoztak meg Erdélyben a magyarok, mert szüntelenül harcba álltak a magyar szabadságért. A magyarok megfogytak, a románok megszorodtak. De azért még mindig csaknem kétmillió ember él odaát, idegen uralom alatt. Egy részük, több mint a fele, most visszatért. El tudod-e képzelni azt az örömujjongást, a boldogságnak azt a túlradó viharát, a szeretetnek tomboló orkánját, amivel az erdélyi magyarok fogadják a bevonuló honvédeket?

Két könnycsepp perdült ki apám szeméből, amikor halkán hozzátette:

— Húsz esztendeig szenvedtek odaát a magyarok. Nemcsak testi szenvedés volt az, hanem annál sokkal keservesebb lelki szenvedés.

Némán haladtunk tovább. Az apám szülőföldje nem tért vissza és megéreztem, hogy apám a nagyapám sírjára gondol most, amint a távolban bolyong tekintete.

A tó mellett a platánsorhoz jutottunk. Szemben, az úgynevezett városligeti Vajda-Hunyad vára felett kikéklett az ég s a tornyokra arany és kénszínű napsugarak estek.

— Micsoda felséges várkastély az az igazi — szolt apám. — Ez csak olyan az igazi Vajda-Hunyad vára mellett, mint a Hold a Nap mellett. Pedig hát Hunyadi Jánosnak, a törökverő hősnek, a magyarság és a kereszténység halhatatlan fiának, a világtörténelem egyik legnagyobb hadvezérének, aki Nándorfehérvárnál csaknem egy évszázadra vetette vissza a törököt, ezt az ősi kastélyát is kikezdte az azóta elhőmpölygött félezer esztendő. Ám ha az ember mai napság ellátogat oda, elámulva és megbűvölten nézi az égnekszőkő góttstíliú gigászi tornyokat, roppant bástyafalakat, mikről messzire, messzire el lehet látni a vajdahunyadi vaskohókon

túl a rengeteg erdők sötétzöld hullámai felett. Az egyik torony neve: *Nye bojsze* — vagyis: *Ne félj!* Szédítő magasságban áll ott az ember, szinte a felhőket is meg tudja markolni, szinte szállni kezd, mint Hunyadi János szelleme, mely ott csapkod a várfalak tövében és a tornyok tetején, a kőkockás várudvaron, és a lovagtermek boltívei alatt. Róma templomait, Paris palotáit védte, az egész európai műveltséget oltalmazta ennek a várnak a szelleme. Óh, kedves fiam, ott a magasságokban, a Nye bojsze oromtetején hogy átérzi az ember, hogy milyen fájdalmas, de dicső dolog magyarnak lenni!

Továbbhaladtunk ismét hallgatagon. És amint a Hősök-terére értünk, s pihenőt tartottunk a Múcsarnok rácskerítésénél, édesapám kinyitotta irattáskáját és egy szerfelett vas-

tag füzetet vett ki belőle. Nagy, keményfedelű, vaskos holmi volt. Akár könyvnek is beillett. Kezembe rakta:

— Születésnapodra ezt szántam neked.

— Köszönöm — mormogtam kissé meglepetve. Iparoktam jó képet vágni hozzá, mert apámtól már éppen elég sokszor hallottam, hogy az ember, főképen ha művelt és fegyelmezett, nem kell, hogy feltétlenül elárulja minden belső érzését és rejtett gondolatát. De apám, úgylátszik, könnyűszerrel kitalált mindent, ami e percben bensőmben kavarghatott, mert kissé elmosolyodott és így folytatta:

— Tudom, mire gondolsz most. Arra, hogy nem ilyen ajándékot vártál tizenhatodik születésnapj ünnepedre, mert elvégre ez számodra kétségtelenül nagyjelentőségű esemény. Például a tizenhatesztendő magyar fiúk 1848-ban már beállottak honvédeknek. Szóval kezdesz már férfi lenni. Na, ne ijedj meg, most nincs szó arról, hogy fegyvert kell fognod és esetleg harcolnod a csatateren, ahol el is lehet esni, sem pedig arról, hogy magad erejéből keresd meg a kenyeredet. Csak úgy mellékesen említettem, hogy felcseperedtél. Istennek hála érte, erős magyar fiú a fiam. Ezt a születésnapodat, mely jelentősebb mint az eddigiek, emlékezetessé kívánom tenni ezzel az ajándékkal. Mert ha mást kaptál volna, mi lenne azzal az ajándékkal? Mondjuk, kaphattál volna rádióhoz néhány lámpát. A lámpák egyszer kiégtek volna és akkor te eldobtad volna azokat. Kaphattál volna egy zsebórát, de karkötő-órát már van s a zsebórát a villamoson ki is emelhetik a zsebedből. Kaphattál volna — és ez többet ért volna a lámpánál és óránál — valami értékes, komoly könyvet. Ámde nemigen akad olyan könyv, amit a tulajdonosa idővel kicsit meg ne unna. Ez, amit kaptál most, mindezeknél sokkal becsebb valami. Látod, mi ez?

— Egy üres könyv — motyogtam csodálkozva.

— Most még üres. Éppen azáltal válik becsebbé a te számodra minden aranytárgynál, elképzelhető ritka és drága holminál nagyobb kinccsé, hogy teneked kell megtöltened a

magad ifjúságával. Azzal az ifjúsággal, mely minden ember számára, sajnos, csak egyszer adódik a földi életben. Édes fiam, jön ez az áldott ifjúság, mint a tavasz melege, s nyílnak a virágok, fakadnak a rügyek, dalba kezdenek a madarak, s zeng, illatozik, sugárzik minden körülöttünk. Ez az az ifjúság, mely diadalmas zenével, virágos zászlóval, bokrétaesővel rohan feléd, fényben füröszt meg, de aztán, észre sem veszed, máris tovaszáguld, hogy másokra ontsa az illatot, meleget, muzsikát. Fiacskám, ez az üres könyv, ha megtöltöd vele, meg fogja őrizni az ifjúságodat.

— Hogyan töltsen meg? Én írjak bele talán?

— Úgy van. Te kell, hogy teleírd üres lapjait.

— Mivel?

— Azzal, amit látsz, érzel, ami körülötted történik, amit megfigyelsz.

— Körülöttem, illetve velem nem történik semmi különös dolog — vélekedtem eltűnődve.

— Nem? — kérdezte apám. — Jer velem.

A tér közepére vezetett. Levett kalappal megálltunk a Hősök köve előtt, melyen domború betűkkel áll: *Az ezeréves magyar határokért*. A kő előtt friss, sötétzöld koszorú feküdt, szalagján felírás: *A boldog székely ifjak*.

Apám a szalagra mutatott.

— Nézz oda és olvasd el. Fel tudod-e fogni, mit jelent ez a néhány szó itt, a Hősök kövénel: A boldog székely ifjak? Jelenti félmillió székely ember boldogságát. Fiam, vigad a Hargita. Boldogok a székely házacskák, templomocskák, a székely fenyvesek, gyümölcsösök, rétek, legelők, dombok, havasok, öregek és gyermekek, mert az öregek tudják, hogy ismét magyar földön pihennek el, és a gyermekek megérik, hogy ismét szabad, mint a napfény útja a magasságokban a magyar szó, magyar érzés, és a jövőjük, sorsuk immár nem vigasztalan. Még nem vagyunk az ígéret földjén, de már haladunk a Feltámadás felé. Nem történik veled semmi különös

dolog? Ha magyar fiú vagy, térdenállva köszönd, hogy megérhetted, hogy láthatod sírjából felkelni az igazságot s szemed előtt támad új erőre megtiport drága nemzedet. Emlékszel azokra a napokra, amikor a Felvidékre bevonultak a honvédek? Amikor Komárom főterén elcsuklott a polgármester hangja, s a kassai Dómban a Fejedelem koporsója felett diadalmas harsogással szárnyalt ezrek ajkáról a magyar Himnusz. És velük énekelt egy egész ország. Emlékszel a kis pékinasra, aki nem tudta bevárni a magyar katonákat s piros-fehérvörös szalaggal fonta körül kosarát, úgy fütyürészett vígan az utcán, amíg le nem lőtte egy cseh martalóc? Emlékszel a kárpátaljai csodálatos bevonulásra, amikor hóföregtetegben, csikorgó zúzmarában, farkasordító hidegben, lesből lövöldöző gerilla-csapatok golyói között tejfelesszájú újoncok és vén népfelkelők két nap alatt felrohantak a Kárpátok peremére. Fiam, e pillanatban világrészek rengenek, és közben kibomlott az ifjúságod. Ne hagyj feledés ködébe veszni a te mostani szent, egyetlen, magyar ifjúságodat! Amit érzel, látsz, hallasz, gondolsz, amit átélsz, e sok mennyei kincsel öntsd tele ezeket a fehér lapokat.

— És milyen címet adjak neki? — kérdeztem elfogódva.

— Milyen címre gondolsz te? — kérdezte viszont apám.

— Nem tudom. Nehéz címet adni. Talán: Egy magyar diák vallomása 1940-ben.

— Nem jó cím.

— Akkor talán ez: Napló diákkoromból.

— Ez se jó cím.

— Akkor nem tudok címet adni.

— Nos, akkor majd én adok neki címet.

Apám töltőtollat vett ki zsebéből, s a Hősök köve előtt az ajándékba kapott füzet kemény borítékja közepén lévő fehér cédulára erős, határozott betűkkel felírta:

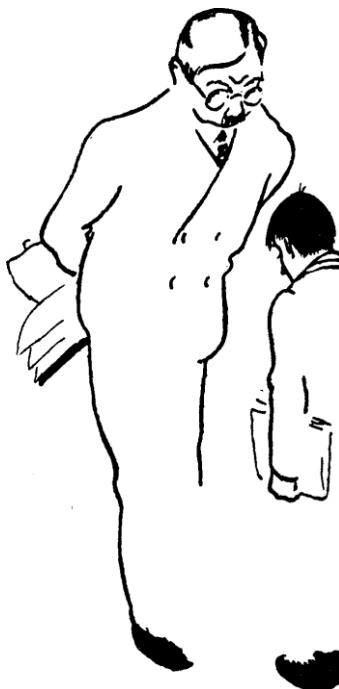
MAGYAR TAVASZ

Szeptember 2.

Ellátogattam a gimnáziumunkba. Ma voltak a javítóvizsgák.

Magamnak nem kell ugyan javítóvizsgát tennem, de azért mégis csak bementem, szétnézni egy kicsit. Igaz, tavaly nem voltam az osztály legelső tanulója, de a gyöngék közé se tartoztam. Jó közepes voltam, egy csomó kettessel. Jelesem volt a magyarból és történelemből, hármasmom a latinból. Viszont érdekelt, hogy Bükkösy, aki egész éven át mellettem ült a padban s így szűkebbkörű bajtársamnak számíthattam, akivel sokszor lopva közösen csináltuk az iskolai dolgozatokat, átmegy-e a matematikai javítón?

A folyosón jobbára szorongó arcú diákok állongtak, vagy járkáltak fel s alá. Némelyik mellett ott sápadozott apja, vagy anyja. Istenem, ha valaki most elégtelenre felel, az egy

teljes évet jelent, újra kezdődő gondokkal, megismétlődő kiadásokkal és jó adag szégyennel. Bükkösy édesanyja, egy villamosellenőr felesége, minduntalan az ablakhoz ment és úgy tett, mintha kitekintene. De én láttam, hogy a szeméhez nyúlkaált, mintha törülgetné. A lépcsőhában feltűntek a tanár urak. Különböző tantermekbe vonultak és megkezdődött a feleltetés.

Papolczy tanár úr, az osztályunk matematikusa, magas, szigorúarcú ember, aki azonban egyáltalán nem valami vérszívó, mert az elég gyenge osztályokban mind-

össze kettőt buktatott el év végén, Bükkösyhez fordult:

— Tanultál-e a nyáron?

— Tanultam. — vágta ki nagy gyorsan Bükkösy. Nekem odakint mást vallott be. Hogy csak az utolsó három napon nézegette a könyvet és a jegyzeteit.

— Meglátjuk — mondta a tanár úr.

Aztán kérdéseket tett fel. Vagy tíz percig kérdezett csendes hangon, de hogy hiába faggatta Bükkösyt, végül épp ily csöndesen még ezt kérdezte:

— Miért nem tanultál, fiam?

Hogy Bükkösy erre sem felelt, folytatta:

— Nemcsak rossz diák vagy, hanem hitvány gyermek és silány magyar. Hitvány gyermek vagy, mert nem gondoltál szüleidre, akik maguktól vonnak meg mindent, hogy téged iskoláztassanak és silány magyar vagy, mert nem eszméltél még arra, hogy ennek a nemzetnek dolgos kezekre és kötelességtudó férfiakra van szüksége. Ma a naplopás egyenesen hazaárulás.

Lehajtotta fejét és intett Bükkösynek, hogy kimehet. Ránéztem a tanár úrra. Szájaszélén keserű vonás rajzolódott ki. Tudom, hogy ő is erdélyi. Tordán született, és Nagyenyeden járt iskolába. Az ő szülőföldje sem tért vissza, pedig néha olyan csillogó szemmel említette fel, ha iskolai kirándulások alkalmával beszélgetésbe kezdett velünk, hogy Torda igazi ősi magyar város, gyönyörű környezetben, vadregényes bércek és termékeny mezők között. Híres erdélyi országgyűlések zajlottak le falai között s Hunyadi János is innen indult el Nándorfehérvár alá. Talán az járt eszében, hogy ha minden magyar diák olyan lenne, mint Bükkösy, mi lenne Tordával?

Magam is kedvetlenül mentem haza.

A rádió örömhírral fogadott. Közölte, hogy a magyar nemzeti hadsereg kiküldötteit, akik Nagyváradra érkeztek, hogy a román megbízottakkal megállapodjanak a visszakapott erdélyi területek átvételének körülményeiről, a város lakossága őrjöngő lelkesedéssel fogadta. A magyar tisztok autóit megrohanta a tömeg. Az ablakokat bezúzták, a sárhá-

nyókat elgörbítették, a tiszteket pedig kitepték az autókból, s még ruhájukat is összecsókták. És úgy énekeltek a Himnuszt, mint azok, akik húsz évig némák voltak és most a boldogságtól megrészegülve észreveszik, hogy megjött a hangjuk. A rádió azt is közölte, hogy a miniszterelnök és a munkatársai, meg a többi miniszterek szakadatlanul dolgoznak. Az átvétel sok munkával jár.

— Igen — szólt apám ebédnél —, a zászló, a virágok, az ünneplés, öröm, lelkesedés mind szép, de nem elég. Nagyobb lett az ország, de több lett a munka. Még az utcaseprőnek is tudni kell ezt, mert nemcsak az mutatja meg egy ország színvonalát, hogy mekkora államférfi ül a kormányruznál, nemcsak az egyetemek száma, hanem hogy milyen tiszták a városok és az emberek.

Elhallgatott. A vasút házunk előtt halad el, alig hatvan lépésre ablakunktól, és most egy hosszú katonavonat kocsijai gördültek a síneken. A vagonok teteje, oldala tele volt zöld gallyal és piros, sárga, lila, fehér virágokkal. A katonák sapkáján, mellén is virágok, meg tölgylevelek virítottak. Nyitott kocsikban az autók, tábori konyhák, gépfegyverek, golyószórók alig látszódtak ki a virág- és lombtengerből. A honvédek harsogva énekeltek, csakúgy zengett az egész vonat. Úgy futott a zengő katonavonat Erdély felé, mintha testet öltött volna a csonkaország ölelő szeretete. A házakból kendőket lengettek a férfiak, gyerekek, asszonyok. Apám elgondolkodva nézett a vonat után.

— Az Úristen különös kegyelme, hogy nem a halállal való komázásra megy ez a magyar katonavonat. Mennyit verezett a magyar! Most, amikor ismét lángban áll majdnem egész Európa, mi vér nélkül foglalhatunk vissza egy akkora ősi területet, mely nagyobb, mint az egész Dunántúl. Talán valami elégtétel ez azért, hogy annyi vérünk hullott már idegen célokért. Ültem én is a világháborúban ilyen virágos vonaton. Mentek a magyar bakák Doberdóra, Volhyniába, még Verdim alá is. Egész Európa tele volt akkor magyar katonákkal. Az ember azt hitte, akkora ország vagyunk, mint az

Egyesült Államok, mivel ennyi magyar katona harcol. Amikor aztán rákerült a sor, hogy saját határainkat védjük, a megmaradt magyar katonákat szétzavarták itthoni gázok. És ránszakadt a magyarság legnagyobb gyalázata.

Én akkor még nem is éltem. De a nagyok, főleg apám, sokat beszéltek róla, és az öklöm már kiskoromban összeszorult.

Fuss, száguldj, virágos katonavonat! Rohanjatok zöldlombú honvédvonatok a felszabaduló Erdélyrészek felé, s dübörgésstek, nótátok hirdesse, hogy talpára állt a magyar!

Az idén jeles diák akarok lenni. És erősítem az izmaimat. Nem azért, hogy díjbirkózó legyek valaha, hanem kemény magyar katona.

Szeptember 5.

Reggel hét órakor harangzúgás tört be az ablakon. Budapest minden harangja kongott. Ebben a pillanatban az egész ország minden városában, falujában megszólaltak a harangok, és hirdették, hogy a honvédc csapatok átlépték a trianoni határt és megkezdődött bevonulásuk Erdély felszabadult részeibe. Kimentem az erkélyünkre.

Odakinn friss, csípős szeptemberi reggel fogadott. A nap barátságosan simogatta, csókolgatta a harmatos füveket, a fák, és a vörös, sárga, szürke háztetőket. De az erkélyen még árnyék volt, és a karom, mellem, minthogy a nyári ingem nem takarta be, kissé lúdbőrzött. Néhány erőteljes csuklógyakorlatot végeztem és hallgattam a harangok versenyét.

A domonkos-rendiek harangja mélyen bongott, mint egy harangbasszista, a református templom harangja volt az ércnvelvek karában az alt, és a Hermina-úti kápolna csengője a szoprán. Távolabbi harangok szavát is meghallottam. Himnuszt, zsoltárt énekeltek a harangok a Duna partján, a kék égbolt alatt: Hála Néked, Magasságok Istene, Mennynek és Földnek Ura, sebek gyógyítója, hogy továbbvitted alázatos népedet a napfényes hegytető felé, hol az ormokon a magyar Feltámadás Napja ragyog.

A rádión felhangzott az *Isten, áldd meg a magyart*, majd az Erdélyi induló harsant fel, amely mellett most már Erdélyben masíroznak katonáink. Szinte láttam a villogószemű, döngő léptű, felvirágozott honvédeket, amint átvonulnak a falvakon és városokon. A magyar nők sírnak, sikoltanak, s hajigálják a virágokat, a férfiak ölelgetik a katonákat, és az ő kemény barázdás arcukon is végiggördül a könny. Mert 22 esztendő valóban szörnyű nagy idő lehet idegen bilincsből! Huszonkét év alatt a gyermekből férfi, férfiből öregember válik. Istenem, ha elgondolom, a Székelyföldön, vagy például Kolozsvárott volt olyan magyar ember is, aki ez alatt a huszonkét év alatt született és halt meg. Magyar gyermek, magyar testvérem, aki nem látta szabadnak soha a szülőföldjét.

Apám lépett mellém. Aztán anyám is és a kishúgom, Margit, aki most megy a harmadik gimnáziumba. Áhítatos csendben, némán hallgattuk darabig a harangozást, mely betöltötte az erkélyt, mert odalenn az utcán egyetlen kocsi, szerker vagy autó sem járt. Húsz percig zúgtak a harangok

— Ma Máramaroszigetre, Szatmárnémetibe és Nagyvárolyra mennek be a csapatok — törte meg némaságunkat anyám.

Apám felém fordult:

Mit tudsz erről a három városról? Lássuk a földrajzot.

Bizony nem sokat tudok — feléltem zavartan. — Szatmárnémetiben kötötték meg a szatmári békét.

Margit segítségemre jött és elmondta azt a keveset, amit az elsőosztályos földrajzórakon tanult. Apám kedvetlenül csóválta fejét:

— Nincsen ez így sehogyse jól. Magyar diáknak kutya-kötelessége alaposan ismernie saját hazája földjét. Lehet különben, hogy nem is a diákban van minden hiba. De elképesztő és leverő, hogy felnőtt, művelt emberek, mennyire tájékozatlanok ezen a téren. Valami baj lehet a földrajztanítással talán. Tanuljátok az egész világföldrajzot. Ez magában véve nem lenne hiba. Igen ám, de tanultok a Kamcsatka-félsziget

életének mikéntjéről, a kínai városok iparáról, kereskedelméről, aztán, hogy miféle foglalkozást űznek Uruguay-ban, Paraguay-ban, még arról is tanultok, hogy szételepek vannak az Antarktison, meg hogy hány eszkimó él Grönland partjain, mit tudom én, mi mindenről nem hallotok a földrajz órákon, de közben — és ez végzetes dolog — mind kevesebbet tudtok saját hazátokról. Be kell vallanom, az én földrajztudásom is igen silány volt, hogy elhagytam a középiskola padjait. Később, amikor újságíró lettem, s hol ide utaztam, hol oda, csak akkor kezdtem megismerni saját hazám szépségeit és kincseit. Most is előttem áll Szatmárnémeti, méltóságteljes püspöki székesegyházával, évszázados kolostoraival, régi templomaival, kecses színházával, ékes városházával, iskoláival, s a Himnusz halhatatlan költőjének, Kölcsey Ferencnek merengő szobrával. Tudom, a város sok küzdelemnek volt színtere, s a vár birtokáért sok magyar vér folyt el a történelem sodrában. A Szamos habjai Erdély üzenetét zúgják, mormolják. Egyik oldalon a Nagymagyaralföld végtelensége ölelkezik a láthatárral, de keleten a Kárpátok havasai rajzolódnak az ég kék mezejére, mint egy gigászi szökőár megkövesült hullámai. Keleten, a bércek között terül el Máramarosziget, a világ egyik legbájosabb fekvésű városa. Ott a hegyek valósággal ráomlanak a gyümölcsöskertekre, s a diófák felett bércek magasodnak. A Tiszán tutajok úsznak az Alföld felé, s csöndes estéken messzire hallik a tutajosok méla éneke.

— Én nem voltam újságíró — jegyeztem meg elszontyolodva — és így nem utazhattam olyan sokat.

— Való, hogy ebben neked van igazad. De ez nem változtat azon a tényen, hogy a magyar diáknak jobban kell megismernie hazáját.

Elgondolkodva nézett maga elé:

— Igen, utaztatni kellene az ifjúságot. Kirándulásokat vezetni, ha kell, úgy, hogy az állam egészen olcsó vonatokat bocsásson az iskolák, intézmények, egyesületek rendelkezésére. Aztán meg a fiúk maguk markolják meg a turistabotot. Hadd zengjen az ország, mint tavasszal az erdő és a liget a

madárdaltól, visszhangozzék az országút, a hegytető a turista-diákok dalától. Hadd fedezzék fel a fiúk saját hazájukat. Mert nemcsak a nagyvárosok palotái és gyárai között akad látnivaló. Eldugott kicsi tanyákon ismered meg fajod rejtett lelki kincseit, ismered meg magyar testvéred igaz arcát. Apró falvakban egyszerre megcsap a Múlt lehellete, ha váratlanul egy templomemlékre vagy egy romra bukkansz. Nem beszélek arról a sok természeti szépségről, mely lépcsről-lépcsre eléd tárul, mintha egy mesekönyv tündöklő lapjai fordulnának az ujjaid között, a fenyvesekről, zuhatagokról, szivárványszínű rétekről, gyógyforrásokról, naplementéről, napfelkeltéről a sokarcú magyar tájak felett, mert igazán mondom, hogy a magyar hajnal és alkonyat valahogy más, mint az idegen. De túl a palotákon és kunyhókon, fűn, fán, vizén, az egész jelenvalón, meglátod azt is, ami letűnt, nagyapáid, ükapáid életét. Mert amint mész, csak mész, sírok domborodnak a lábad elé. Elrothadt fejfájú sírok, vagy éppen jeltelemek, ám megérzed csodálatosképen, hogy a kis domb alatt, melyen tarka vadvirágok nyílnak s zümmögő, fényes kis bogarak szálldogálnak, ott, a talpad alatt is egy, két vagy talán több katonáosunk porladoz. De lehet, hogy nő vagy gyerekek csontjai fehérlenek, akiket valami vihar dúlása odakaszált. Megérzitek, hogy magyar csontok felett vándoroltok. Kis szünet után szinte átszellemülten folytatta: — Akkor megérzi az ifjúság, mit jelent a költő komor szózata: Áldjon vagy verjen sors keze, itt élned s halnod kell! s ajkáról feltör az ének, amint a csapat ott áll a Balaton vagy a Tisza partján, szelíd rét szélén, álmodó dombok között vagy a hegyek széljárta ormán, az az ének, mely buzdítás és fogadalom:

Hazádnak rendületlenül légy híve, óh magyar!

Szeptember 6.

A magyar katonák bevonultak ma Nagyváradra, Szent László dicsőséges városába. Azelőtt ott állott a nagy király

lovasszobra Nagyvárad főterén, de a románok lerombolták. Helyébe saját volt királyuk szobrát helyezték el. Most azonban ezt a szobrot is leszedték és magukkal vitték.

A rádión keresztül hallgattam a honvédek bevonulását. A hadserege élén belovagló kormányzót szónokok köszöntötték. Engem különösen két beszéd ragadott magával: a nagyváradi nők képviselőjéé, aki arról beszélt, hogy a magyar anyák mindent vállalnak a hazáért, s boldogan áldozzák fel saját ifjúságukat, hogy katonákat neveljenek fel s tiszta erkölcsöt ültessenek a lelkekbe, mert a haza megtartására nemcsak fegyver kell, a nagyváradi magyar munkás pedig azt mondta, hogy a huszonkét évi idegen elnyomás eltüntetett mindent, ami elválasztotta magyart a magyartól, nincs osztálykülönbség s a magyar munkások önfeláldozóan akarnak verejtékükkel is segíteni a haza felépítésében.

Délben az újságokban nagy betűkkel az állt, hogy a román király lemondott és repülőgépen elhagyta országát.

Rövid néhány év alatt hány uralkodó vesztette el a trónját! Hány államfő, miniszterelnök hatalma lett olyan, mint a gyermekláncfű termése, melyet szétfúj a szél!

Csak tizenhat éves vagyok, de már látom, hogy az ember csak egy porszem. Játékszer még a legnagyobb úr is. Az Isten szele járja a világot és forgatja, söpri az embereket. Koldust, királyt, össze-vissza.

Szeptember 8.

Tanévmegegyezésre mentem. A karzatra jutottam, szemben a szószékkal. Leláttam a templomhajóba, melyet lassankint megtöltött a tanulók serege. Kicsik és nagyok, fiúk és lányok. Sok kis elemista magyaros öltözetben jött el. A fiúcskákon fényes rézgombos mellény, a lányokon zsinóros pruszlik, fehér ingváll, hajukon rózsaszínű, hajnalpiros vagy égszínkéék párta, hátul lelógó hosszú és széles szalaggal. Voltak hófehér pártás kislányok is.

— Nagy idők tanúi vagytok — mondta a szószéken a

pap —, olyan események történnek a szemetek előtt, mikről félezer év múlva is beszélni fog az utókor.

Aztán intett minket, hogy javuljunk meg. Szűnjék meg az az undok diákszokás, hogy csúfoljuk a tanárokat.

Körülnéztem. Voltak olyan gyerekek, akik unottan bámultak maguk elé. Akadtak olyanok is, akik a pad alatt lopva incselkedtek vagy játszottak egymással. Pedig éppen akkor beszélte el a pap, hogy sok felnőtt arra a hírre, hogy Erdély egy része visszatért, csak leborult az asztalra vagy a fal felé fordult és úgy zokogott. Lehet, sok gyerek lelke olyan, mint a kókuszdió, amit csak fejszével vagy pörölyvel lehet feltörni.

Utána a gimnáziumba vonultunk. Az udvaron álltunk fel, meleg napsütésben. Mert újból megjött a nyár.

Nem sokat beszélhettünk egymással, mert az igazgató úr az emelvényre lépett és messzehangzóan megszólalt. Lelkes hangon szólt az ifjúsághoz. Hogy szeretettel köszönt minket az iskola most, amikor egy jobb kor hajnalodik ránk. Engem különösen megkapott az, amit az elnyomás alól felszabadult magyarokról mondott:

— Három dolgot tanulhatunk meg tőlük: a lángoló hazaszeretetet, az áldozatos összetartást és a munka vállalását. Hiszen kiállott szenvedésükért semmi mást nem kérnek jutalmul, csak azt, hogy velünk együtt minél többet dolgozhassanak.

Aztán a zászló felé fordult, mely ott lengett fenn, az iskola homlokán:

— Szent magyar zászló, dicsőségünk, becsületünk jelképe, miként a magyar katonát, e diákcsapatot is ihlesd meg s vezesd az úton felfelé, arra a pontra, melyen csillagként fénylik Nagymagyarország!

Négyes sorokba álltunk és díszlépésben elvonultunk a háromszínű zászló alatt. Titokzatos áram járta át a tagjainkat, s amint lépkedtünk, dübörgött az iskola udvara. Utána felmentünk az osztályokba. A lépcsőházban ekkor pokoli lárma keletkezett. Mert minden osztályban volt vagy öt-hat

olyan legény, aki torkaszakadtából üvöltött — ordította. Egyik osztálytársam, Balkányi, aki különben tavaly magaviseletből hármast is kapott, mert többször volt a tanárokkal szemben szemtelen, úgy bőgött mint egy tigris, míg végül is Deák feléje fordult:

— Hallgass el, mert pofonváglak!

Deák a legerősebb köztünk, ő az osztálykapitány. Balkányi elhallgatott.

Szeptember 9.

Megkezdődött a tanév. Érdekes, hogy már háromnegyed nyolckor mindenki ott volt az osztályban. Mindenki beszélt, vitatkozott, a nyári élményeket és a hadihelyzetet, vagyis a világpolitikai eseményeket tárgyalta, meg amit a magyar hadsereg erdélyi bevonulásáról hallott a rádióban és olvasott az újságokban. A cserkészek dicsérték a Vértest, a Mátra hegyeit, völgyeit, a pompás tölgyeseket, bükkösöket. Három fiú a Balaton mellett nyaralt és panaszkodtak, hogy idén rossz volt az időjárás. Sokat esett az eső, és legtöbbször hideg volt.

Popper, akinek az apja bankigazgató, s Balatonlellén villájuk van, elmesélte a maga humoros esetét.

— Tudjátok, még tavaly kaptam apámtól egy kis motoros csónakot. Jobban mondvá vitorlás csónak, de fel lehet szerelni rá egy kétlóerős motort. Elég sebesen megy a vizen. Egyik nap a szomszédok megkértek, hogy az ő evezős csónakjaikat kössem a motorosom után, mert így akarják élvezni a Balatont. Három csónakot kötöttek egymás után és mindegyikben helyet foglalt egy társaság. Aznap szép napsütés volt, és szélcsend. Mindenki valami jó ruhát vett fel, mert előkelően akarta élvezni a kényelmes csónakázást. A hölgyek szendvicseket hoztak, az urak boros palackokat. Én magam a motoros csónakban ültem egyedül, a motor mellett. Rágyújtottam egy memfiszre, mert elképzelhetitek, hogy tanáraink közül senki sem volt a láthatáron. Elindítottam a motort és nekivágtunk.

Tudtam, hogy fontos szerepet töltök be, mint vezető és

figyelmesen néztem hol a motorra, hol magam elé. Leginkább előre, a napfénytől csillogó víztükörré. Hátam mögött nagy volt a zsvíj, állandóan túlszárnyalta motorom katógását. A férfiak harsányan nevetgéltek, az asszonyok tréfásan sikoltoztak, már ahogy ezt a sok fehérnép szokta tenni csónakázásnál. Tisztán hallottam most is, amint egy-egy női hang cérnavékonyan sikított:

— Jaj, felfordulunk!

Mosolyogtam és büszkén figyeltem, mint hasítja csónakom orra a ragyogó vizet. De mintha mind pajzánabbak lettek volna hátam mögött a csónakázásban résztvevők. Szokatlanul erősnek tűnt fel a férfiak kiáltozása és a nők visítása.

Hátranéztem és majd leesett az állam. Képzeljétek, hónaljig vízben ültek valamennyien. Az történt ugyanis, hogy amint a csónakok a motoros után elindultak, az orrukba fűzött vontatókötél kicsit lenyomta a csónakok orrát és a betóduló víz egy-kettőre ellepte valamennyit. Először megijedtem persze, de aztán nem tudtam visszatartani a röhögésemet, amint elnéztem a vízből kiálló megrémült fejeket. Nagyobb baj nem esett, mert a tó ott a déli oldalon nagyon sekély, csak éppen mindenki alaposan átázott s a szendvicses kosarak meg a boros palackok elsodródtak. Megfordultam és partraszállítottam a társaságot.

Nem mindenki nyaralt úgy, mint Popper. Koleszáréknak például kicsi fűszerüzletük van a Szondy-utcában s Koleszár egész nyáron minden kora reggel elindult, hogy házhoz szállítsa a tejet. Az apja különben még most is a katonaságnál van káplári rangban. Társunk azt mondja, az apja valahol Erdélyben van most a csapatával.

Tihanyinak olyan a jobb arca, mintha medvével birkózott volna, ő viszont a nagybácsijánál töltötte a nyarat, Kecskemét határában. Sok gyümölcsöt evett, és egyszer felült egy makrancos lóra. Azért ilyen az ábrázata.

Ahogy hallgatom a fiúkat, elgondolkozom, hogy milyen furcsa az, hogy még a gyenge tanulók is örvendenek, mert

vége van a nyárnak. Úgy kell lenni, akármilyen pompás is a vakáció, nyáron hiányzunk egy kicsit egymásnak. Hiszen annyira összeszoktunk annyi év alatt.

Néhány fiú néma. Új fiúk ezek, más iskolából jöttek s láthatólag elfogódottak. Még nem találják a helyüket. Két ismétlő is akad, ezek lehajtják fejüket, és kedvetlenül néznek maguk elé. Biztosan röstelik előttünk az esetet.

De már megszólalt a csengő. Jelezte a nyolc órát. Abba hagytuk a diskurálást, mert az osztályterem nyitott ajtaján át lépteket hallott a megfigyelő. Papolczy tanár úr érkezett meg, aki idén fizikára is tanít s hozzá osztályfőnökünk is lett.

Fellépett a tanári emelvényre, végignézett rajtunk s megszólalt:

— Imádkozzunk!

Zúgás töltötte be a tantermet, amint elmondtuk a diákok reggeli imáját, majd utána felhangzott a Magyar Hiszekegy:

*Hiszek egy Istenben, hiszek egy Hazában,
Hiszek egy isteni örök Igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában! Ámen.*

Osztályfőnökünk várt kissé, majd lelépett a katedráról és megállt az első pad előtt. Szinte egybeolvadt az osztályal.

— Mialatt felhangzott ajkatokon a Hiszekegy, a magyar honvédek fáradhatatlanul menetelő, poros csapatai ismét újabb erdélyi területeket foglaltak vissza. Ott haladnak a felszabadult, fellélekző falvakon és városokon keresztül. Ti pedig itt álltok a padok között, könyveitek, füzeteitek mellett és azt kiáltjátok: Hiszek Magyarország feltámadásában! Csakhogy fiaim: ezt nem elég kiáltani. Mindenkinek mindent meg kell tenni, hogy ez a kiáltás egyszer valóra is váljék. Jól jegyezzétek meg, hogy minden ember katona kell, hogy legyen, nemzete katonája. Nem azt jelenti ez, hogy rohanjatok az ágyúk, a tankok, a repülőgépek mellé, mert nektek e pillanatban másképp kell harcolnotok a magyarságért. Veszély-

telenebb módon. Egyszerűen tanulnotok kell, de kitartóan, komolyan és elszántan, nem válogatva, hogy ezt a tárgyat szeretem, ezt kevésbé szeretem, ezt pedig utálok. Nem a kedvtelést kell keresnetek, hanem a munkát és kötelességteljesítést. Ha fogat összeszorítva tanuljátok a latin szavakat, a német és olasz nyelvet, a matematikai képleteket, a históriát, mindent, amit tanáraitok magyaráznak és leckének feladnak, higyjétek el, minden fáradságos órátok egy-egy döntő lépés a hon visszaszerzéséhez. A ti testi és lelki izmosodástokkal erősödik a Haza teste, a Haza lelke.

Kis szünetet tartott, aztán így folytatta:

— Amikor fiatalabb koromban, régesrég, a huszonöt év előtti világháborút megelőző béke idejében külföldön utazgattam, nagy nyugati országokban minden nap és minden órában ráeszméltem arra az igazságra, hogy mi, magyarok, kevesen vagyunk. Szörnyű kevesen. Kicsit társtalanok is vagyunk, s éppen ezért minden magyar embernek tíz ember helyett kell dolgoznia. Jól véssétek az agyatokba, a magyar diák jobban kell, hogy tanuljon, mint a német, az olasz, az angol, a francia diák. Csakis így lehet azoknak versenytársa. Mély csönd volt az osztályban. Senki sem mozdult. Osztályfőnökünk ekkor intett, hogy leülhetünk. Számbavett minket. Az új fiúkat kikérdezte. Amikor az egyik jövevény diák azt mondta, azért hagyta el régi intézetét, mert az nehéz volt, az osztály felnevetett. Nekünk ugyanis szent volt a meggyőződésünk, hogy a mi gimnáziumunk biztosan az ország legnehezebb iskolája.

Papolczy tanár úr megcsóválta a fejét.

— Ez így nincs egészen rendben fiam. Tudod, hol akad nehéz intézet a magyar fiúk számára? A megszállt területeken. A magyar tanár szereti a magyar diákokat, jó barátja,

legalábbis amíg a fiú nem bizonyul méltatlannak erre a barátságra. Néha keménykezű a tanár, de mindig barát. Hiszen azért ment magyar tanárnak, mert szereti a magyar ifjúságot. A bukottakat intette, hogy idén jobban iparkodjanak. Aztán krétát vett a kezébe és beszélni kezdett a függvényekről.

Szeptember 11.

A honvédek bevonultak Kolozsvárra, Erdély fővárosába. Amikor a rádió a bevonulást közvetítette, ugyanakkor volt történelem óránk régi tanárunkkal, Szilvás Gáborral. Történelem tanárunk szerfelett apó ember, harcias sasorral, villogó szemmel. Szereti az erős kitételeket, mint például, hogy úgy nyakon cserdítelek, hogy hetet buk fencezel. Vagy sűrűn mondja, hogy kihajítalak az ablakon, holott az osztályunk a második emeleten van és még ha meg is tudná tenni, százszor is meggondolná, hogy diákgyilkossá válják-e? Ő a legkisebb tanárunk és éppen ötven centiméterrel alacsonyabb, mint tornatanárunk, aki tizenöt méterre dobálja a súlygolyót és országos bajnok. Nagy bivalyereje mellett viszont olyan puhalelkű, mint a vaj, vagy a juhtúró, hangja pedig egészen lányos.

Most azonban arról van szó, hogy történelem óra volt. Szilvás tanár úr végigvillantotta szűrős szemét a diákfejeken, majd beszélni kezdett.

— Voltaképen a francia forradalom előzményét kellene ismertetnem, de hagyjuk most a franciákat, a régieket és az újakat, a Vichy-ben levő kormányukkal együtt. Egyáltalában dobjuk sutba ezen az órán az egész világhistóriát most, amikor a magyar história kereke fordult egyet.

Az osztály fellélekzett. Történelemtanárunk ugyanis szigorú ember s ha most a világhistóriát sutba dobja, az pillanatnyilag a házi munka megkönnyebbítését jelenti. Legalább módunkban lesz délután vagy este meghallgatni viaszlemezről a kolozsvári bevonulást.

— Kolozsvárról fogok beszélni — folytatta Szilvás professzor úr.

Feszülten figyeltünk, mert aprótermetű tanárunk nagyon jó előadó. Néha valóságos tűzzel tud magyarázni, ő így folytatta:

— Magam is a kolozsvári egyetemre jártam. Kereken négy esztendőt töltöttem az erdélyi univerzitás sárga téglájú falai között. Sokszor róttam az utat a sétatéren, évszázados faóriások alatt. Mert csodálatosan szépek Kolozsvár sétaterei. Az ember szinte azt véli, azok a vén fagóliátok még az erdélyi fedelmek idejéből maradtak meg. Persze, ez nem így van, de annál inkább valóban Erdély aranykorának fennmaradt emlékei azok az ódon épületek, mikbe lépten-nyomon beleütközünk. A főtéren ott a Szent Mihály templom. Még Zsigmond király kezdte építtetni. Körülötte mind olyan paloták, mik a legrégebb erdélyi főúri nevekhez fűződnek. Egyiknek első emeleti ablakából például Báthory Zsigmond nézte végig az erdélyi urak lefejezését. Roppant régi ház az is, melyben Hollós Mátyás, Hunyadi János fia, látta meg a napvilágot. Járt-e valaki közületek Kolozsvárott?

Senki sem jelentkezett.

— Érdekes ez a ház, mert mutatja az akkori építkezés furcsaságait. Egyébként tudni kell, hogy jómódú szász emberé volt. Nagyon alacsony szobák, a tornatanárotok például beleütné fejét a mennyezetbe.

Halk nevetés szakadt fel az osztályból.

— Emellett majdnem két méter vastag falak. Parányi ablakok. Kényelem bizony semmi. Szilágyi Erzsébet, Hunyadi János kormányzó felesége, télvíz idején Kolozsvárra érkezve, ebbe a házba tért lakni, s nemsokára megszülte Mátyást. Az egész esetet különben Bonfinius részletesen leírja.

Az a körülmény, hogy ott született s kezdetben ott is járt iskolába Mátyás, a későbbi nagy király, igen kedvezően hatott Kolozsvár fejlődésére. Mátyás ugyanis, attól kezdve, hogy trónra került, mindent megtett a város felvirágoztatására, s Kolozsvár igen nekilendült. Rohamosan fejlődött ipara,

kereskedelme. A kolozsvári ötvösipar például híres volt. Ma művészi szempontból egyik legnagyobb kincse a városnak a Mátyás szobor. A világ legszebb szobrai közé tartozik. Szébb, mint Donatello bármely műve. A nagy király délcegen ül csataménjén, s zord fönség honol arcán, amint a távolba néz. A szobor kőtalapzatáról méltóságteljes országnagyok és hadvezérek tekintenek fel hódolattal cserfakoszorús urukra s karjuk lendülése a legteljesebb odaadást és áldozatkészséget árulja el. Hogy milyen zseniális, nagy szobrászművész volt ennek a gyönyörű Mátyás szobornak a megalkotója, Fadrusz János mester, azt megkapóan bizonyítja különben Fadrusz egy másik szobrának a története. Ennek a másik szobornak a neve: Krisztus a keresztfán. Elmondom röviden ezt is.

Fadrusz tehát egy szobrot akart faragni, mely Krisztust ábrázolja, amint a keresztre szegezve haláltusáját vívja. Nagyon jól tudjátok, hogy a festők, szobrászok, ha embereket festenek a vászonra, vagy mintáznak agyagba, vésnek fába, kőbe, márványba, rendszeren nem pusztá képzeletből, hanem élő alak, úgynevezett modell után dolgoznak. Beállítják megfelelő testtartásba, mosolyogtatják, ha kell, vagy ráparancsolnak, hogy öltön bánatos arcot. Nos hát, hogy a dologra térjek, itt ebben az esetben arról van szó, hogy Krisztus a legborzalmasabb kínok között vergődik a keresztfán. Orcáján pokoli kínok gyötrelme, mert hiszen a keresztfán való kivégzés oly szörnyű szenvedéssel járt, hogy a halálraítélteket előzőleg valami bódító itallal kábították el — tudjuk, Jézus elutasította ezt a poharat — s később nem is hagyták, hogy továbbnyúljon a haláltusájuk és lándzsát döftek oldalukba, vagy dorongokkal eltörték lábszárukat, hogy hamarabb meghaljanak. Hogyan kapjon a művész olyan modellt, akinek arca ezt a kínszenvedést hűen tudja visszatükrözni?

Fadrusz gondolt egyet s felkötötte sajátmagát egy keresztfára, egyúttal meghagyta, hogy addig ne vegyék le, amíg el nem ájul, s mialatt ő a fán kínlódik, oldalról és szemközt-ről állandóan fényképezzék. Minden úgy történt s így született meg a Mester egy másik megragadó kisebbmértű szobra:

Krisztus a keresztfán, melyet valóban úgy hozott ő létre, mint a kagyló az igazgyöngyöt.

Amikor Szilvás Gábor abbahagyta a szót, mély, dermedt csend volt.

— Nagy dolog mégis, igazi művészek lenni — tűnődtem el. Valami olyasféle sejtelem csapott meg, hogy nagyon sok szenvedés, vér, könny tapad a nagy művészi alkotásokhoz. Talán emberek égtek el, véreztek el abban, hogy az utókornak egy-egy önfeledt mosolyt, vagy meghatott pillanatot szerezzenek. Föltépett idegszálaknak, vonagló szíveknek és elizzó agysejteknek köszönhetjük mindazt, amit művészetnek nevezünk. Ki tudja, talán nyöszörgött, vagy ordított kínjában az alkotómester, míg megfestette a viharos tengert, vagy a télbeborult rengeteg költészetét, kifaragta az istennő titokzatos mosolyát, vagy megszólaltatta az emberi lét, az élet és halál szimfóniáját.

Egészen belemerültem ezekbe a gondolatokba. De ekkor valaki hirtelen felállt és megszólalt:

— Tanár úr kérem, miért mondják, hogy kincses Kolozsvár?

— Erre nem lehet pontosan felelni, fiam. Ez az elnevezés ráragadt az idők folyamán a városra. Lehet azért, mert hosszú századokon keresztül híres volt az ötvösipara és így sok ékszer, drágaság került piacra Kolozsvárott. Különben valamikor, még a honfoglalás körüli korban, a város közvetlen közelében, a határban, több arany meg ezüstbánya volt. Ezeknek az üres tárnái még ma is láthatók. Persze, a hajdani aranybányák emléke sokáig csábította, ingerelte az egyszerű emberek képzeletét, úgy, hogy szertelen legendák keletkeztek földbeásott, barlangokba rejtett aranygarmadákról. Mária Terézia királynő idejében például, hogy úgy mondjam egész részvénytársaságok keletkeztek egyszerű iparosokból, földművesekből, hogy napfényre hozzák a föld alá dugott kincseket. A kincseket nem találták meg, de a részvénytársaságok vezetői vígan éltek a többiek pénzéből, összekuporgalott vagyontárából. Némelyik szegény egyszerű ember há-

zát, földcskéjét, mindenét ráfecselte erre a hóbortos agyrémre. Hiszékeny és bolond ember mindig elég sok akadt, és agyafúrt ember is, aki kihasználja a másik gyengéjét. Mondhatnám, emberrókák és emberbirkák.

Az osztály harsogó nevetésbe kezdett.

Szilvás is elmosolyodott, de azért kissé csodálkozva látta, hogy egyeseknek hahotázásukban még a könny is végigcsorgott képükön. Persze nem tudhatta határtalan vígságuk okát.

Az történt ugyanis, éppen a történelem óra előtt, hogy a kövér és lusta Brüterle odaszólt Czebéhez, aki jó stilizáló:

— Te, Czebe, kössünk üzletet. Ha ebben az évben te csinálod meg helyettem mindig a magyar dolgozatot, jövő nyáron valószínűleg el tudlak vinni autótúrára. A nagybátyám ugyanis sajtgyáros Hollandiában és saját autója van. Nyáron egészen biztosan meglátogat minket és akkor az autóját szabadon használhatom.

— Rendben van, — bólintott Czebe.

Azt hiszem, Czebe naiv fiú. Szerintem Hollandia messze van s a mai viharos világban nagyon is kérdéses az a bizonyos kilátásba helyezett autótúra.

A magyar órák viszont közel vannak.

Szeptember 13.

Ma befejeződött a visszaítélt Erdélyi részek birtokbavétele. A honvédek eljutottak a Székelyföld délkeleti csücskéig.

Reggel a rádió bemondta, hogy az utolsó területsáv átvétele is megkezdődött. Nekividámultan indultam az iskolába. Szaporán haladtam át a Városligeten, melyet olyan jól ismerek, hiszen talán már ezerszer is megtettem az utat lakásunk és a gimnázium között. Ismerek minden útbaeső bokrot és fát. Mégis mindennap gyönyörködöm a liget szépségében. Reggel üdén és harmatosán csillog, fénylik fű, virág, fa a napfényben, mely a Közlekedési Múzeum irányából tör elő s aranyos fátylakat dob a platánkoronákra, a fenyőlom-

bokra, a fehér nyírfákra, a tóra, a szürke szobrokra, s az üres, barna padokra, meg a színes, festett vasszékekre, mik a zenepavillon előtt árválkodnak reggelente. Néha egy-egy autó bűg bele a táj csöndjébe, vagy felhangzik a Városliget szélén szaladó villamosok csilingelése. Kerékpárosok suhannak el zajtalanul. Az utakon hivatalba iparkodó felnőttek, iskolába siető fiúk, lányok szaporázzák lépteiket, s a tejeskocsik asszonyosságai lassú kényelemmel rakosgatják ki üvegeiket és süteményeiket.

Ha elérkezem az Állatkert mellé s darabig a magas rácskerítés mellett haladok, mindig be-be kandikálok. Már kisgyerek korom óta furcsa érdeklődéssel néztem mindig a titokzatos erdők és távoli földrészek vadjait. Emlékszem, amikor először voltam a tigrisek és párducok folyosóján, a homlokom verejtékezett az izgatott boldogságtól, s megvető csodálkozással pillantottam egy felnőttre, aki közelemben állott s szimatolva szólt társához:

— Nagyon büdös van itt.

Én is éreztem, hogy a levegő egy kicsit szúrós, de úgy képzeltem, ez az átható szag a vadregényes, csodákkal teljes indiai őserdők hamisítatlan illata. Az oroszlánok bődulése afrikai hangulatba ringatott, a műjégtáblákon, vagyis kőlapokon topogó jegesmedvék látása felidézte a Sarkvidékek bűvös hangulatát, s hogy végigjártam az elefántok, vizilovak, majmok, krokodilusok, saskeselyűk, mackók, bölények, szarvasok, és hiénák állatkerti tanyáit, az volt az érzésem, hogy bebolyongtam mind az öt világrészt. Amint csillogó szemmel mustrálgattam a négylábúakat és madarakat, növényevőket és ragadozókat össze-vissza, szinte úgy tűnt fel, hogy maguk az állatok is örvendeznek, látva a nagy érdeklődést, mely őket illeti. Később azonban, hogy az eszem egy kicsit megjött, természetesen megváltoztattam ezirányú nézetemet. Mert hiszen nyilvánvalóvá vált előttem is, hogy a látogatók kíváncsisága nem pótolhatta a szabadságot és az oroszlán nem az apróságok ujjongó tapsára, hanem az afrikai puszták után vágott.

Most is bekukkantottam egy futó pillanatra. Néhány szarvast láttam meg, amint unottan baktattak ide-oda szűk tanyájukon, meg egy mozdulatlanul, lehajtott busa fejjel áll-dogáló európai bölényt. Az Állatkert lombja már hulldogált.

Rohamosan közeledtem gimnáziumunk utcájához.

— Fizikaóra lesz — villant át agyamon.

Holmi szorongásfélét éreztem. Az első fizikaóra előtti bizonytalanság nyomását. Hallottam, hogy a fizika nehéz tantárgy. A fizikakönyvembe már bepillantottam és végiglapoztam. Nem mondom, könnyű részek is voltak benne, de jócskán akadtak súlyosabb ügyek is. Enyhe undorral és letagadhatatlan ellenszenvvel néztem a ferde hajítás, azután a rezgő mozgás ábráit és egyenleteit. Ugyan mi szükség van mindezekre? Nyilván csak azért találták ki, hogy be lehessen szekundáztatni a boldogtalan diákokat.

Különben nem sokáig tartott a szorongásom, mert az első óra volt a fizika. Átvonultunk a természettani előadóba, különös műszerek és falitáblák közé.

Tüstént meg kell állapítanom, hogy a természettani óra egészen másképp ütött ki, mintsem vártam volna, mert egészen jól érzem magam egész idő alatt. Mondhatni, szórazkóztató óra volt, hiszen máris tudom, hogyan lehet megmérni egész pontosan például egy selyempapír vastagságát! Emellett fizikatanárunk még humorizált is. Azzal kezdte, hogy röviden vázolta a fizika anyagát, célját, és a fizikai ismeretek megszerzésének eszközeit.

— Az ember megfigyeli a természet jelenségeit, tüne-ményeit, s az önmaga által előidézett folyamatokat, az úgynevezett kísérleteket. Ismétlem, megfigyeli. Mindenki sejtheti tehát, milyen fontos szerepet játszik a fizikatudomány fel-építésében a pontos, gondos, kitartó megfigyelés. Nemcsak az író, meg a művész jó megfigyelő, hanem a fizikus is. Egy Galilei az emberiség legkitűnőbb megfigyelői közé tartozott. Vagy vegyük Newtont, a fizikusok királyát, aki harminc évig figyelte mindazt, ami az egyetemes tömegvonzással össze-függ. Milyen más megfigyelés ez, mint például az állatkerti

majomé, melynek nyugtalan tekintete ide-oda ugrál. Általában a megfigyelőkészség szinte fokmérője az értelem fejlettségének. A fizikaórák nemcsak ismeretközlésre valók, hanem arra is, hogy a diákokat megfigyelésre neveljék.

Azután derülségre hangolta az osztályt. Elmesélte, hogy évekkel ezelőtt az egyik nyolcadik osztályban, év végén megkérdezte, hogy ki látta eredetiben, vagy színes reprodukcióban Benczúr Gyula híres képét: *Budavár visszavételét?* Egyetlenegy diák jelentkezett, de az se tudta megmondani, hogy hol látta? Végül is kisült, hogy az a bizonyos színes másolat ott függött a folyosón, közvetlenül a nyolcadik osztály tantermének bejárata mellett. Azután, hogy mit jelent a hiányos megfigyelés, arra példa egy orvostanhallgató tréfás esete. A vizsgáztató professzor így szólt a jelölthöz:

— A jó orvos két fontos tulajdonsággal kell, hogy rendelkezzen. Az egyik az, hogy nem szabad undorodnia semmitől. Meg tudja tenni ezt ön is? Látja, az ujjamat bemártom ebbe az undorító, bűzös folyadékba s utána a számba rakom.

— Hogyne — felelte lelkes buzgalommal az ifjú jelölt s amit mondott, meg is tette. Aztán büszkén várta a folytatást.

— Ami azt illeti, önnek csakugyan jó gyomra van, — jegyezte meg némi malíciával a vizsgáztató tanár — de viszont hiányzik önből a másik szükséges valami, mármint a pontos megfigyelés. Ugyanis észre kellett volna vennie, hogy én a másik ujjamat dugtam a számba.

Amikor fizika tanárunk értésünkre adta, hogy nagyon kevés levezetést fogunk tanulni, alig néhányat, csillogni kezdett a szemünk. Ám tanárunk figyelmeztetően emelte fel ujját:

— Ezt a néhányat azonban mindenkinek tudnia kell. Igen fontos dolgok ezek. Hiszen ha nem ismernők például a hajítás törvényeit és egyenleteit, tüzeink még ott tartanak, ahol az ókori népek voltak, akik találomra hajigálták hajítógépeikkel a köveket. Ma pedig hajszálpontosan indít-

juk el a gránátot a 40—50 km. távolságban lévő célpont felé. Aki magyar diáknak érzi magát, az tanulja a fizikát!

Végül bemutatott néhány mérőeszközt, így a mikrométert, egy elmés csavart, melybe ha beszorítunk egy vékony lapot, például egy staniollemezt, századmilliméter pontosságig meg tudjuk állapítani a vastagságát.

Kicsengettek.

— Tanulni fogom a fizikát — tökélttem el magamban — hátha tüzér leszek valaha.

*

Estefelé meghallgattam a csíkszeredai bevonulás közvetítését a rádióból. A közvetítés viaszlemezről folyt. Pattogó, elszánhangú székely városvezető üdvözölte a honvédeket. A körülötte állók — nagy tömeg lehetett — egy-egy mondatnál mennydörögni kezdtek, mint viharban a hullámok ostromolta tengerpart. Aztán egyszerre ezer, meg ezer székely torokból felzendült az ének: Hazádnak rendületlenül légy híve óh magyar! Vadul, bőszülten harsogott az ének, huszonkét szörnyű esztendő keserve és daca kavargott, rivalgott benne. És amint a rádiókészülék mellett ültem, szinte az volt az érzésem, hogy nem is a készülékből hallom a hangokat, hanem a levegőn keresztül érkeznek, áttörve, átrepülve azon a több mint 600 km-es távolságon, mely légvonalban elválasztja a Székelyföldet Budapeستől. Rettenetes üzenet a magyar főváros felé: Ne hagyjatok többet el minket, székelyeket, akik innen, a Keleti Kárpátok tövéről védünk és védtünk titeket, nyugati magyarokat! Borzongtam, mert mintha nem is emberek énekeltek volna, hanem a székely fenyvesek, a rétek és szántóföldek, folyók, patakok, völgyek, hegyek, házak és romok daloltak volna a messzeségből felénk.

Szemem megnedvesült. Félrefordultam és lopva megtöröltem szememet.

— Sajnos, nem ment egészen vér nélkül — szólalt meg anyám.

Igaz, igaz. A visszavonuló román katonák nemcsak ke-

gyetlenkedtek, nemcsak rekviráltak, hanem öltek is. Nagyváradon például egy Józsa Lajos nevű cipőgyári munkást lelőtték, mert a honvédek bevonulása előtt nemzeti színű kokárdát tűzött a mellére. Más helyen is lelőtték a kokárdáért magyarokat. Azután volt falu, ahol rápuskáltak a bevonuló honvédekre.

Szeptember 22.

Sok minden történt az elmúlt napokban. Magasztos ünnepély volt az a vasárnap, amikor a Kormányzó Úr bevonult Kolozsvárra, s az üdvözlő beszédekre felelt.

— A magyar úri gondolkodás nem tűri, — mondta többek között — hogy másképp beszéljünk és másképp cselekedjünk.

Bizony, amit ígér a magyar, azt becsülettel be is tartja. De vájjon hány más nép mondhatja el ugyanezt magáról?

Azután a Kormányzó feltette a nagy kérdést, hogy vájjon mi sodorta a nemzetet a trianoni gyalázat mélységébe?

— A történelem ítélőszéke előtt nyugodt lélekkel felelem, — jelentette ki érces hangon — nem a mi hibánkból történt.

Jólesett hallani ezeket a szavakat, éppen annak a férfinak az ajkáról, aki húsz évvel ezelőtt az akkor még kicsi nemzeti hadsereg élén megjelent Budapesten, hogy megkezdje az ország újjáépítését.

A románok mindent elvittek a visszaadott területekről. Vonatokat, mozdonyokat, állatokat, gépeket, felszereléseket, élelmiszert. A visszakerült magyarok most sok mindenben szükségét látják. A Kormányzóné országos mozgalmat indított az erdélyiek felsegítésére, éppen úgy, mint annak idején a Felvidékért tette. Hogyne adnánk mi is, hiszen annak idején zsebpénzünkben több mint 100 pengőt gyűjtöttünk össze, tavaly pedig az iskolánkból két osztály egy zimankós téli délután kiállott az utcákra havat lapátolni és a pénzt elküldték a harcoló finneknek.

Megvolt az önképzőköri tisztikar választás és az a nagy megtiszteltetés ért, hogy az önképzőkör titkára lehettem. Én vezetem mindig a jegyzőkönyvet és most én gyűjtöm az erdélyi diákok számára felajánlott könyveket.

Ezt a könyvmozgalmat Rózsa tanár úr, az önképzőkör tanárelnöke indította el.

— Tudjátok meg — szólott — erdélyi diáktestvéreitek élete nemcsak azért volt keserves, mert apjuk kiesett a hivatalból, utcára került a gyárból, műhelyből, s így a magyar családok nyomorogtak, hozzá még a magyar fiúkat az iskolában elnyomták, visszaszorították. Ez nem volt elég. Hozzá még hazugságokat kellett tanulniok, történelemhamisítást, irodalomhamisítást, sőt egyenesen olyasmit, ami minden magyar fiút úgy ért, mintha arcuköpték volna. Verseket kellett szavalniok arról, hogy a magyar fajta buta, becsstelen, vérengző, testileg-lelkileg torz és állatias. El voltak zárva a magyar könyvektől, mindentől, ami a magyar igazságot jelentette. Ezért is üdvös, ha minél több magyar könyvet juttatunk az erdélyi ifjúságnak.

— Mindenféle könyvet lehet felajánlani? — kérdezte egy nyolcadikos.

— Nem mindenfélét. Először is ne legyen az a könyv

rongyos, piszkos, elnyútt. Silánytartalmú sem lehet, mondjuk, valami olcsó detektívregény, más efféle. Ne *érezze* az az erdélyi társatok, aki ajándékot kap, hogy külsőleg-belsőleg szemetet küldtetek neki. Az ilyen ajándék rosszabb, mint a semmi, mert csak megalázza a megajándékozottat. Mindenki nézzen körül a könyvtárában. Válasszon ki egy könyvet, esetleg többet is, ha véletlenül sok könyve van, még pedig olyan könyvet, vagy könyveket, amiket maga is szeret. Nem baj, ha némi kis fájdalmat szerez neki, hogy megválík ettől a könyvtől. Annál világosabbá és mélyebbé válik lelkében az a tudat, hogy mindenkinek az élet döntő, nagy pillanataiban áldozatot kell hoznia a közért, embertársaiért, nemzetéért. Ma egy könyvet, holnap munkatöbbletvállalást, esetleg egy deci vért, holnapután talán a halál kockázatát. Éppen olyan ez, mint a súlyemelő atléta helyzete. Valamikor kicsi súllyal kezdte, hogy végül fel tudja emelni a métermázsás terhet is. Azt is jól tennétek, ha pár sort írnátok bele, az első oldalra, valami ajánlásfélét, például: X. Y. ennek és ennek az intézetnek ilyen osztályú tanulója, egy ismeretlen erdélyi diáknak, testvéri szeretettel. Csoda fog akkor történni, tündéri csoda. Elindul a könyv Budapestről, egy erdélyi városka felé, talán egy kis székely faluba, s hogy útrakél, láthatatlan aranyfonal húzódik utána, mely a küldő szívéből ered, s annak a szívéig ér, aki megkapja a küldeményt. Képzeljétek el azt a sokezer aranyfonalat, aranysugárt, mely ebben a drága országban összeköti a diákszíveket.

Nagy lelkesedéssel fogadtuk tanárelnökünk szavait és most gyűjtöm a könyveket. Fel fogjuk ajánlani a Főméltóságú Asszony mozgalmának.

Mennyi könyv, mindenféle értékes könyv, össze-vissza. Ifjúsági regények, irodalmunk legnagyobb alakjainak írásai, tréfás és komoly művek, útleírások, történelmi munkák, életrajzok, természettudományi kötetek, csak nézem, nézem ezt a sokféle könyvet s arra gondolok, hogy felséges valami a betű, a könyv. Az emberiség egyik legnagyobb jótévője volt Guttenberg, aki a könyvnyomtatást feltalálta.

Mivé lenne a világ ma könyvek nélkül? Biztosan nagyobb csapás lenne a könyvek elvesztése, mintha kialudnának a villanylámpák, megállnának a gőzgépek és eltűnne a puska-por.

Mert a könyvekben minden megvan, a villanylámpa titka éppúgy, mint a gőzgépé vagy a puskaporé.

Szeptember 25.

Az osztály nagyon gyászosan szerepelt a mai napon. Valóságos mohi-csata zajlott le az osztály és a tanárok között. A tatárok nyilait a szekundák zápora helyettesítette. Délben olyan hangulatban távoztunk a gimnáziumból, mint amilyen a párisi utcákon lehetett a Szent Bertalan-éjszaka után.

Igaz különben, hogy elég nehéz nap volt. Kezdődött az olasszal. Manzoni életrajza volt a lecke olasz nyelven. Következett a matematika, a sinus-függvény differenciál hányadosának a levezetésével, ami magábanvéve nem nagyon bonyolult, de a levezetésben trigonometriai vonatkozások vannak s amikor a tanár a táblán levezette a képletet, kisült, hogy ezeket a trigonometriai dolgokat alaposan elfelejtettük a nyár folyamán. Így ezeket is át kellett mára ismételni. A harmadik órán az Aeneist nyaggattuk, s a latin szavakat nem igen tudták a fiúk. Jött a német. Az osztály úgy tévelygett a különböző nyelvcsaládok labirintusában, mint éjjel az erdőben a vándor. Az osztály dicsteljes szereplését mintegy megkoronázta a fizikaóra. Newton második mozgási törvényéről s az erő meghatározásáról és méréséről kellett felelni, de a felelők a legvadabb zagyvaságokat mondogatták.

Tanárunk türelmetlen mozdulatot tett.

— Mi az, mi történt veletek? Mintha mákonyt ittak volna reggel. Meddig tanultad a fizikát? — kérdezte a feleleten levő Ostorostól.

— Egy negyedórát — motyogta zavartan társunk.

— Mit csináltál akkor tegnap egész délután?

— Tanultam a többi tárgyakat.

— Hadd halljuk, melyiket mennyi ideig?

— Az olaszt húsz percig. A matematikát is húsz percig. A németet egy negyedóráig. Egy félóráig szedtem a latin szavakat.

— Szóval összesen másfélórát tanultál. Mit csináltál egyébként egész délután, meg este?

— Újságot olvastam és rádiót hallgattam.

— Na és mit olvastál és mit hallgattál? Vezércikket, cigányzenét, színdarabot?

— Nem, tanár úr kérem. A világeseményeket. Indo-Kínába bementek a japánok és az angol flotta meg a francia flotta Dakarnál összeütközött.

— Hát először is nem összeütközött, mert ez annyit jelentene, hogy a hajók egymásnak rohantak, mint vasúti szerencsétlenség alkalmával a mozdonyok. A két flotta megütközött egymással, így szokták mondani, fiam. Azután mennyi időt töltöttél az újság és a rádió mellett?

— Vagy három órát — dűnnyögte némi fejszámolás után Ostoros.

— Nem csekély idő. De ez még mindig csak négy és fél óra. Be tudnál számolni az egész tegnapi délutánnal és estével?

Ostoros nyúlpo-fáján (mert éppen olyan a képe mint a tapsifülesé) zavar látszott. Nyilvánvalóan nem volt ínyére a túlzott osztályfőnöki érdeklődés. De azért csak nekivágott.

— Egykor vége volt a tanításnak. Akkor hazamentem. Kicsit beszélgettem otthon és le is mentem kenyérért, mert nem volt otthon kenyér. Akkor újságot is vettem és az újságot átfutottam. Kettőkor volt az ebéd. Félháromkor rádiót hallgattam. Háromtól-négyig újságot olvastam. Négytől-háromnegyedötig tanultam. Akkor megint rádiót hallgattam ötig. Megin tanultam körülbelül háromnegyed órát, azután átmentem Vihorlához, mert egymás mellett lakunk és ott voltam nyolcig.

— Mit csináltatok ketten?

— Megtárgyaltuk a világeseményeket.

— Például miről tárgyaltatok?

— Hogy Londont kiüritik, és a légoltalmi helyeket ágyakkal látják el, meg hogy a francia világbirodalom szét-hullt, meg Indo-Kína nagyon gazdag. Egy földrajzkönyvben nézegettük, mi van Indo-Kínában, mennyi rizs, tea, cukor, olaj, la van ott. Azután, hogy Afrikában már francia polgárháború van.

— Hát még miről tárgyaltatok?

— Hogy a nők milyen fontos szerepet játszanak a világtörténelemben.

Bár a sok szekunda árnyékában nagyon szontyolodottan kuporgott az osztály, most mégis nemi uerü suhant át a padokon.

— Mennyiben volt időszerű ez a tárgyalás? — vetette fel komoly arccal Papolczy tanár úr.

— Csak azért, — vonogatta a vállát Ostoros — meri szóba került, hogy Károly román király hogyan menekült kifelé az országból. (Nem volt igaz, amit a múltkor írtak a lapok a repülőgépen való szökésről.) A vasgárdisták rálöttek a vonatra, és a vonaton volt a király barátnője is, akit gyűlöltek a vasgárdisták.

— Szóval ennyiben? — bólintott Papolczy.

— Meg Vihorla szóvá tette azt, hogy a volt angol király is elhagyta a trónját egy asszonyért.

— Tehát ezen tűnődtetek.

— Igen, mert Vihorla azt mondta, másképp kell kezelni a nőket.

— Hogyan kell kezelni Vihorla szerint?

— Egy-két nyaklevest kell lekenni és a konyhába kell parancsolni a nőket.

Az osztály elfelejtette a szekundákat, kacagni kezdett.

— Nézzétek fiúk, — jegyezte meg tanárunk — kétségkívül nagy események forgatagában élünk. Nagyobb dolgoknak szemtanuja a mai nemzedék, mint a népvándorlás, vagy a keresztes hadjáratok, vagy a francia forradalom. Természetes

hát, hogy az ifjúság, különösen a serdülőkorban lévő, nem csukja be a szemét, hanem akaratlanul is figyel, bámulja az eseményeket s ő is érzi, hogy emberfeletti rejtelmes erők mozgatják most titokzatos fordulatokon át a népeket valami ismeretlen jövő felé. De azért még sincs rendben, hogy az osztály ezért nem tanul. Mer ha elbukik London, ha nem, ha szét-

hullnak a világbirodalmak, ha nem, ha kitör a háború például Japán és az angolszász hatalmak között, ha nem, tinektek el kell végeznetek pontosan a mindennapi leckéteket. Hogy magyarázzam meg kézzelfoghatóan? Amikor Pompejire lávaeső hullott, a légionárius ott állott az őrhelyén, rendületlenül teljesítette kötelességét. Egy nagy nép nagy fia volt. De nektek nem is kell hamueső, máris elhagyjátok a diákórhelyet, ahová a nemzet állított titeket. Elvégre ti is a magyarság katonái vagytok, a magyar jövő őrségei. A ti feladatotok ingadozás nélkül

tanulni. Rendben van. Szemléljétek az eseményeket, de ne báméskodjatok, hanem tanuljatok. Különbön olyanok lesztek, mint a kocsmalakók, kiknek egész élete abból áll, hogy söröskorsók, vagy fröccsök mellett meghányják-vetik a világ folyását, s miközben közönséges naplopóvá alacsonyodnak, műhelyükben áll a munka s családjuk elszegényedik.

Kicsengettek.

Már senkisémet nevetett.

Szeptember 29.

Ma levelet hozott a posta Kolozsvárról. Nagyanyámtól kaptuk a levelet. Édesapámnak írt és így hangzik a levél: *

Két hétig tartó csodás kábulatból alig tudtunk magunkhoz térni, lehiggadni az örömmáorból, amibe a folytonos ujjongásaink folytán kerültünk, mert előszóval elmondani, vagy tollal leírni azt az örömet, amiben részünk van, nem lehetséges. Valósággal megállt a házimunka, nem tudtunk ilyen prózai dologgal foglalkozni, amikor a rádió csodás híreit hallottuk. Legtitkosabb álmaink s egyben leggyönyörűbb reményeink váltak valóra egyik napról a másikra, amikor nem sejtettük.

Csodásan boldog megrázkódtatás, nagy — nagy történelmi érzés, életünk legnagyobb eseménye, ami velünk, erdélyi magyarokkal megtörténhetett: az anyaországgal egyesülhettünk!! Hozzátok közelebb jutottunk, ti is velünk egy országban laktok!! Hogy s mint folytak le az ünnepek, a lapokból, rádióbemondásokból tudjátok, de itt kellett volna lennetek, hogy azt a végtelen ujjongást lássátok, halljátok. Csodás szép volt a város! Lobogó és virágdíszben! Minden ablakban, kirakatban, a Horthy-kép feldíszítve. A villámgyorsan átfestett feliratok, a visszakeresztelt utcák, a feltámadó új élet, a díszmagyarba öltözött közönség, stb. stb., oly csodásan szép, gyönyörű volt pünden, de minden! A hadsereg bevonulása pedig olyan lázba,

* Ezt a levelet a könyv szerzőjének édesanyja írta fiához.

lelkesültségbe hozta az ittélő magyarságot, hogy azt ti el sem képzelhetitek. A sok éljenzésben rekedtté kiabáltuk magunkat. Sírunk, nevtünk egyszerre! A lányok, asszonyok ölelték, csókolták a katonákat. Virággal halmozták el. Felemelő, csodás, felejthetetlen történelmi nap a szeptember 11 és szept. 15-ike! Előttünk van még minden mozzanat, mint friss élmény, azt eielejteni soha senki nem fogja! Hála adassék a jó Istennek s a kormányzói bölcseségnek, hogy véráldozat nélkül sikerült. De hogy két hétig miféle mentés, menekülés, ürítés volt, azt nem lehet leírni. A Ferencz József-úton s a Feleki-tetőn szakadatlan robogtak a megrakott teherautók, egyik a másik után éjjel, nappal, szünet nélkül. Volt olyan család, aki az otlakást nem bírta ki, elköltözött, a szörnyű lárma miatt egy percig sem tudtak aludni. Sok román elmenekült, de még sokan ittmaradtak, ezek bíznak a magyar nagylelkűségben, lovagiasságban.

Ezen a héten megkezdődött a megindulás nagy munkája, nem kis munka a kifosztott hivatalok berendezése, üzembe-állítása. Nagy feladatok várnak minden emberre, aki lelkes magyar s munkabíró. Segítse a jó Isten mindegyiket, aki szegény Erdély felvirágoztatásán dolgozhat.

A hadseregre büszke minden itt élő magyar. Szép szál ember mindegyik. Dunántúliak, Szombathely, Zalaegerszeg, Veszprém vidékéről valók. Képzeld csak, a kis Sárközy Gézuka a gépfegyver osztag parancsnoka. Főhadnagy, ő is szép szál emberré lett, pedig milyen törekeny, vékonypénzű kis fiúcska volt 21 évvel ezelőtt, amikor a családjá Erdélyből kimenekült. Most huszonkilenc éves. Telik-múlik az idő. Már naponta nagy csoportok kelnek útra. Az őszi mezei munka várja őket otthon. Szép emlékekkel távoznak. Nagyon megbecsültük őket. El voltak ragadtatva Kolozsvár szépségétől. Amióta itt vannak, csodás szép, meleg őszi napok vannak. A sétatér, Botanikus-kert, Károly-park, gyönyörűek. Minden tetszett nekik, csak a drágasággal nincsenek kibékülve. Hát az bizonyos, hogy nagyon drága város lett Kolozsvárból. Minden, de minden meg-

drágult. A fa éppen duplájára emelkedett. Tehát nehéz téle van kilátás. Mindegy! Nem baj! Mindent elviselünk a magyar világ kezdetével, mert tudjuk, hogy jönni íog nyomanan a rend, törvényesség és igazság!

Igen sok mindent tudnék még írni, édes fiam, de ha jössz, sok-sok mindent elbeszélek. Nagyon óhajtom a lejjöveleteket. Legalább a gyerekeid is meg fogják ismerni Kolozsvárt. Mindnyájatokat ölel szerető édesanyád.

... Így szól a levél. Nagyanyám már elmúlt hetven éves. Valamikor tanítónő volt, mint apám elbeszéléséből tudom. Az erdélyi magyar-szász meg román leánykákat tanította. Huszonegy évvel ezelőtt a románok elkergették az állásából. Azóta nagyon nehéz napokat élt át Nagyapámmal együtt, akinek a sírja odaát maradt.

Kétszer is elolvastam a levelet. Aztán sétálni mentem egy kicsit.

A Városligetben le-lehullt minden pillanatban egy száraz levél. Az idő is hidegebbre fordult.

Eszembe jutott Petőfi gyönyörű verse: Szeptember végén, s önkénytelenül mondani kezdtem halkán:

*Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
Még zöldel a nyárfa az ablak előtt,
De látod amottan a téli világot,
Már hó takará el a bérci tetőt.*

Leültem egy padra s mialatt a földön heverő sárga, vörös, barna leveleket nézegettem, hirtelen megjelent előttem egy rajz, apám valamelyik régi könyvéből való. A rajzon a fehér-egyházi síkság volt látható, az a hely, ahol Petőfi nyugszik. Valahol a tömegsírokban. A síkságot szelíd dombok keretezték.

Most olyannak tűnt fel előttem az egész síkság, a magyar honvédek nagy temetője, a Talpra magyar, a Szeptember végén és annyi gyönyörű vers apjának, a magyar szabadság, hon-

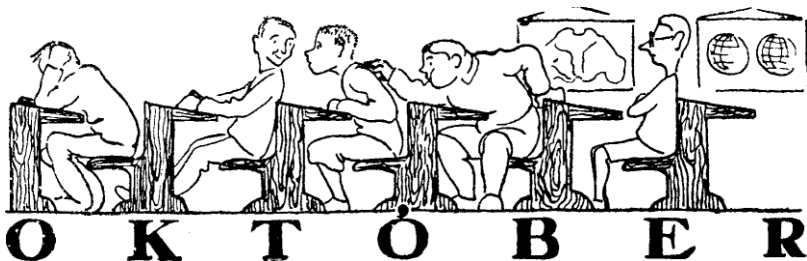
szeretet, az Alföld szépségei lángelelkű költőjének sírja, mint egy szomorú börtön.

Hiszen odaát maradt az is!

Istenem, csillagok Ura, ki elhozod a télre a tavaszt, tavaszra a nyárt, nyárra az ősz, ki forogtad a Földet, Napot, kinek kezében pelyeg minden, add, hogy mihamarabb feltámadjon az egész Nagymagyarország!

Ámen.

Október 3.

Olyasmi történt ma, amit bátran csodának lehetne nevezni. Björson Péter kitűnő feleletet vágott ki a magyar órán.

Ezen az órán a legelső halotti beszédről kellett számot adnunk. Már tudniillik nem a legeslegelső gyászbeszédről, amely egyáltalán elhangzott a világon, hanem arról a legrégebbi magyar halotti beszédről, mely írásban fennmaradt az utókor számára. Egy bencés kolostorban akadtak rá arra a kódexre, az úgynevezett Pray kódexre s ebben erre a nyelvemlékre, mely még a 13. század elejéről való, amikor még az Árpád-ház királyai uralkodtak itt. Háromnegyed évezreddel ezelőtt még így beszéltek:

— Látjátuk feleim, szümtükkel, mik vogymuk. Isa pur és chomuv vogymuk. Menyi milosztben terümtéve eleve miü semüküt, Ádamut és odutta vala neki paradisumot házoa.

Ma bezzeg ezt így mondjuk:

— Látjátok feleim, szemetekkel, mik vagyunk. Bizony, por és hamu vagyunk. Mennyi malasztban teremte kezdetben a mi őszünket, Ádámot és adta vala neki a Paradicsomot házául.

Hogy megváltozott azóta a magyar nyelv! És vajjon hogyan fognak beszélni újabb háromnegyed évezred múlva?

Nos hát Björson Péter ragyogóan felelt erről a nyelvemlékről. Nemcsak hibátlanul fújta el az elejét, ami könyv-nélkülinek volt feladva, hanem szépen, értelmesen, világos mondatokban méltatta irodalmi jelentőségét. Hozzá még érces, csengő hangon beszélt elejétől — végig. Az osztály álmélikodva figyelte. Tudni kell ugyanis ennek a feleletnek az előzményeit. Björson Péter már hetedik éve jár velünk. A neve is mutatja, a családja dán eredetű. Az apja még valahol Koppenhága, vagy ahogy a dánok mondják, Kjöbenhavn közelében született, mint egy halászmester gyermeke. Muzsikus lett és elvetődött Magyarországra. Budapesten telepedett le és egy nagy zenekarban ma is a fagottot fújja. Björson Péter már itt született és nem is tud egy szót sem dánul. Viszont magyarul sem igen szeretett beszélni, nem mintha nem vallaná magát magyarnak, hanem mert egyáltalán sohasem szerette kinyitni a száját. A tanárokat kétségbeejtette rendületlen hallgatásával. Minden felelete valóságos kinszenvedés volt. És ha beszélt, olyan hal-kan motyogott, hogy legtöbbször a szomszédja sem tudta megérteni. Igaz, hogy ez tiszta szerencsének számított, mert rendszeren számárságot motyogott. Nem is tudom megérteni, hogyan evickélt át bukások nélkül az osztályokon.

Bravó — mondta a magyar tanár. — Végre kinyílt az eszed. Múlt órán tiszta szekunda volt a feleleted. Csak így tovább, Björson!

Björson mozdulatlan arccal, igazi fapofával ült le. Még sohse láttuk mosolyogni. Most se változott az ábrázata, mely hosszúkás, fehér, szeplősborű. Végigsimított haján, mely olyan színű, mint az érett búzakarász, és komoran maga elé bámult, ügyet se vetve arra, hogy mi vidáman integetünk feléje.

— Hitte volna ezt valaki? — tűnődtem el egy pillanatra. Nyilvánvaló, hogy nem ismertük Björson Pétert, ámbár hat évig jártunk vele egy osztályba. De talán ő sem tudta, hogy jöhet még olyan fordulat, hogy — amint mondani szokták — őt is megszállja a Szentlélek. Olyasmi volt ez, mint amikor az ágon fityegő gubó egyszerre szép röpülő pillangóvá válik.

Most, hogy visszagondolok erre az esetre, melynek ezt a

címet adhatnám: Björson Péter csodája, más hasonló esetek jutnak eszembe. Énvelem is történt egyszer valami éppen ilyesféle. Amikor az algebrát kezdtük tanulni, hetekig nem értettem belőle semmit. Kétségbeesve vártam a katasztrófát, hogy végérvényesen elmerülök az érthetetlen betűszámok ingoványába. Akkor egy szép napon váratlanul világosság gyúlt az agyamban és egyszeriben mindent megértettem. Valahogy úgy voltam, mint az a vándor, aki az éjszaka sötétjében botorkál, fogalma sincs arról, merről jött, hová megy, hol lehet ebben a pillanatban, míg egyszer csak felkel a nap s azon nyomban megszűnik a nyugtalanító homály.

Viszont fordított csodára is emlékezem. Kovács Sándor szomorú csodájára, ő volt osztályunkban a legjobb diák. Minden tanár becúzta, dicsérte. A negyedik osztályban aztán irtózatot zuhant. A legutolsók közé került. Év végén megbukott és akkor az iskolánkból ki is maradt.

Valahogy úgy kell lenni, hogy az ilyen csodák később is előfordulhatnak, s a gyenge diákokból híres emberek, államférfiak, tudósok, feltalálók is válhatnak, sok kitűnő tanuló meg nyom nélkül elmerül a forgatagban.

Néha az az érzésem, hogy nem ismerem kellőképpen a társaimat. Bár némelyiknek — legalábbis azt hiszem — mégis megtudnám mondani egy-két olyan tulajdonságát, mely megkülönbözteti a többiektől. Íme:

Fekete Imre mindig fontoskodik. Azt állítja, hogy Kantot és Schopenhauert, meg Spinozát olvassa, mert ő filozófus. A tanárok nem is tudnak semmit, ő mindent mindenkinél jobban tud. Ha néha mégis beszekundázik, az csak a tanárok helytelen ítéletének a következménye. Sebaj. Majd elkövetkezik az ő ideje is, amikor majd a buta emberiséget egy új filozófiai rendszerrel fogja megajándékozni. És akkor nem lesz több háború a világon.

Feketét Analizátornak hívjuk egymás között. Freuberg Géza gúnyneve viszont Gargalizátor. A hangja ugyanis állandóan úgy remeg, mintha öblögetné a torkát. Gargalizátort iro-

dalmi célok hevítik. Költőnek készül s emellett ádázul gyűlöl engem e pillanatban, mert ő akart az önképzőkör titkára lenni.

Farkas Pali az osztály gavallérja. Apjának gyára van s Pali gazdag fiú. Kezén rubinköves gyűrű csillog, ruhája mindig elegáns. Sokszor még óra alatt is előveszi titokban zseb-tükrét, s nézegeti pelyhedző barna bajuszkáját. Máskor azonban rosszkedvűen bámul a levegőbe. Mérnök szeretne lenni, de már számol azzal, hogy nem fogják felvenni a Műegyetemre, minthogy zsidó.

Mögötte ül Dadi. Rendes neve Babéry Ferenc, de ha felszólítja valamelyik tanár, dadogni kezd. Pedig máskor egész rendesen beszél. Nagyapja nyugalmazott tábornok, s Dadi katonatisztnek készül. Meg is jegyezte egyszer osztályfőnökünk:

— Furcsa lesz, ha majd dadogni fogsz a század előtt.

— I... i... igenis — hagyta helyben Babéry — e ... e ... ezredes úr. T ... ta... tanár úr.

Felnyerítettünk s azóta néha e... e... ezredesnek is nevezük Dadit.

Berényi István apja hadirokkant és állástalan. Berényi maga tartja el magát, délutánonként kis diákokat tanít. Régebben jeles diák volt, most csak jórendű. Nincs annyi ideje a tanulásra. Mindig könyvére hajol és alig beszél.

Lázár László az osztályban a legvékonyabbpénzű és legkisebb termetű. Az anyja nevét viseli. Nagyon halk, alázatos-beszédű, nagyon szerény fiú. Mintha mindig azt mondaná: Bocsánatot kérek, hogy vagyok. Amikor tisztába jöttünk a helyzetével (csak tavaly került közénk) Balkányi gúnyosan elvígorgotta magát, de mi, többiek, komolyak maradtunk s éberen vigyáztunk, nehogy egy-egy elejtett szóval megsebezzen pajtásunkat.

Az osztály két legjobb diákja Megerle és Székely. Csak abban egyeznek meg, hogy mindketten színjelesek, máskülönben mindenkép elütnek egymástól. Megerle zömök, harsányhangú, mozgékony legény. Szeret jelentkezni feleletre, az órák közti szünetben fel s alá nyargal a folyosón, vagy az udvaron és ismétli a leckét, folyton-folyvást tanul, akkora a szorgalma,

hogy azzal ki lehetne kanalazni a Balatont. Székely nem nagyon tanul. Viszont olyan az esze, hogy azzal meg lehetne beretválni az állatkert minden birkáját és bölényét. Magas, vékonytestű, szűkszavú fiú, kimért mozdulatú. Nem nagyon barátkozik, de azért nem gögös, csak ilyen hideg a természete. Az a gyanúm, kicsit unja az iskolát. Francia, angol, német nyelven olvassa a matematikai kézikönyveket. Biztos, hogy nagy matematikus válik belőle valaha.

Ott vannak a többiek. Közepes, vagy gyenge diákok. Szegények vagy jómódúak. Békések és nyugtalankodók, mindenik más, mint a többi, mindeniknek más az arca, termete, hangja, természete. Még a járásáról is felismerjük, hogy ki közeledik a folyosón osztályunk ajtajához. Mégis mindenik társamban valami ismeretlent sejtek. Még a legközlékenyebbek sem takarják fel egészen a lelküket. Lehet, hogy nem is tudnák megtenni. Mit tudom én, hogy ki és mi vagyok? Mit tennék valami váratlan, különös helyzetben. Például ha vízbe esnék egy gyerek és életveszélyes lenne a kimentése? Utána ugranám, vagy csak kiabálnék a part közelében? Hátha szomjúság gyötörne és egy kis pohár vizet kapnék? Meg tudnám-e osztani azt más valakivel? Vájjon mindig becsületes tudnék-e maradni?

Istenem, milyen nehéz kérdések ezek!

Apám egyik könyvében olvastam, hogy Parisban jótékony célra egy bazárt készítettek s amikor az óriási bódében hemzsegték a főúri vevők, urak, hölgyek vegyesen, kigyúlt a bazár és percek alatt porrá égett. A hercegek, és marquisk letiporták a nőket, úgy próbáltak menekülni. De viszont másutt olvastam valahol, hogy egy óriási luxushajó, minek Titanic volt a neve, éjszaka összeütközött egy jégheggyel és órák alatt elmerült. A mentőcsónakokba legelőször a gyermekeket és az asszonyokat ültették, mert kevés volt a csónak. A hajón egy amerikai milliárdos is utazott, s a remélhető nagy jutalom fejében a matrózok intettek neki, hogy szálljon be a csónakba, ahol már csak egy üres hely maradt. A milliárdos ekkor megpillantott egy beteg öreg asszonyt s szó nélkül átadta a helyét a betegnek. Ott is pusztult a hajóval együtt.

Pedig milyen érzés lehet az, egy süllyedő hajón lenni, a jeges éjszakában! A mentőcsónakok lámpái távolodnak s a merülő fedélzet széléhez mind közelebb jut a fekete hullámok harsogása. Köröskörül végtelen, határtalan vízsivatag, ijesz-tőbb minden szárazföldi sivatagnál.

Vájjon tudnék-e ilyen hős lenni, ilyen talpig férfi? Vá-lalni egy gondolatért, egy érzésért, egy eszményért a megse-misülést, a halált?

Vagy tudnék-e szenvedni, kínzásokat elviselni, vagy pus-kacsövek elé állni, az akasztófa alá lépni a magyarságomért, a nemzetemért, a becsületért, mint azt annyi magyar meg tudta tenni, mint ahogy megtette azt Aradon a tizenhárom tábornok?

De ne beszéljünk ilyen nagy dolgokról, mint puskacső, bitófa, halál, kínok. Vájjon lesz-e elég lelkierőm az életben el-lenállni az apró kísértéseknek? Könnyen fogni fel a kö-telességtudást, belesodródni a léhaságba, amit ma megtehetek, holnapra halasztani, elkedvetlenedni, ha valami nem .sikerült tüstént, hízelegni, mást irgalmatlanul megrágalmazni, csak-hogy érdemeket szerezsek és gyorsan előre jussak. Mert hát az életben így is lehet. Igaz, az ember jellemtelenné válik, de mit számít az, ha méltósága, rangja van és megsüvegei a tömeg!

Vájjon tudok-e majd valaha, ha öregember leszek, pirulás nélkül a tükörbe nézni?

Október 6.

Ez a nap mindig megráz. Valahogy úgy érzem magam, mint amikor valaki sötét viharba kerül s a szennyes fekete felhőkből villámok cikáznak. Dermesztő szél süvölt és kopog a jég.

Mindig borzongva látom magam előtt ezen a napon azt a jelenetet, melyben négy tábornok bekötött szemmel térdepel a puskacsövek előtt és kilenc tábornok lóg az akasztófán. Lá-tom a vérestorkú, szakállas magyar miniszterelnököt is, Batthyány Lajost, amint féltérdre ereszkedik s letépi arcáról a fehér kendőt és maga kiáltja a kivégzésére rendelt katonák felé: Allez, Jáger!

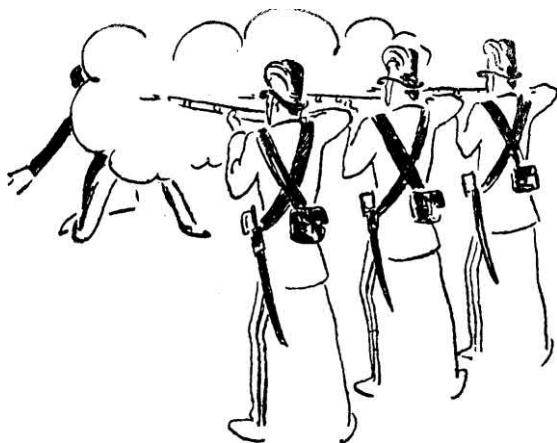
Apám azt mondja, hogy Haynau bátyja és unokaöccse a tébolydában halt meg. Haynau is egészen biztosan beteg idegzetű lehetett. Bresciában a lakosság kétharmadát irtatta ki, de az úrinőket meg is botoztatta, mielőtt megölette őket.

Azt hiszem, undokabb emlékü ember nemigen élt a világon. Csak ma tudtam meg róla, hogy az anyját Ritter Rebekának hívták és ez a borzalmas ember egy német választófedelem természetes fia volt. Bizonyára, mihelyt kinyílt az esze, megtelt az egész lelke világggyűlölettel. Talán csak akkor örült, ha jajgatást hallott, vagy gyászruhát látott.

Délután apám egy rakás kivágott újságlapot adott át azal, hogy ezek az aradi tizenhárom tábornok ellen lefolytatott haditörvényszéki per jegyzőkönyveit tartalmazzák. Ha figyelmesen végigolvasom, meg fogok érteni mindent.

Nagy izgalommal vettem kezembe ezeket a kissé már sárguló újságlapokat. Húsz évvel ezelőtt jelentek meg folytatásokban, ezzel a címmel: *Az Aradi Golgota aktái és dokumentumai*. Mint apámtól hallottam, úgy láthattak napvilágot, hogy akkoriban megengedték a magyar kutatóknak, hogy a bécsi titkos hadilevéltárba betekinthessenek.

Kis tanulószobámba vonultam vissza és elkezdtem az olvasást. Kiss Ernő tábornok perének tárgyalásával kezdődött

az egész. Megdöbbenve láttam a tragédia kifejlését. A magyar király parancsára feleskették a csapatokat és tiszteket a magyar alkotmányra, de csakhamar bekövetkezett az, hogy kétféle, egymással ellentétben álló parancsokat kaptak a katonák. Egyiket Bécsből, ahol füttyültek a magyar alkotmányra, a másikat Pestről, ahol az alkotmányos kormány intézte az ország dolgait. Hovatovább nyilvánvalóvá vált, hogy két út között kellett választani: a bécsi udvar iránti vak engedelmesség, és a katonacsü szentsége, a katonabecsület között.

— Uraim — jelentette ki Kiss Ernő altábornagy — én lettem eskümmel a magyar haditörvényeknek rendeltetem alá.

Míndegy. Ernst törzshadbíró golyó általi halálbüntetést javasol és a haditörvényszék emberbábui, egy osztrák tábornok, az alezredek, tisztek, altisztek, egyhangúan hozzájárulnak.

Gróf Vécsey Károly a második.

— Kötél általi halál — szól Haynau cinkostársa és a bábuk ismét szavaznak.

Az ősz Aulich Lajos, volt magyar hadügyminiszter, következik.

— Uraim, a magyar kormánynak lettem az esküt, — jelenti ki —, hogy minden ellenség ellen harcolni fogok és a katonai becsületemmel nem tartottam összeegyeztethetőnek, hogy azt a csapatot, melyben harminchét évig becsülettel szolgáltam, éppen abban a pillanatban hagyjam el, midőn az szemtől-szemben áll az ellenséggel.

Hiába, már várja őt a kötél.

Mily szívet-lelket megrendítő olvasni, egyre tovább olvasni ezeket a tárgyalási jegyzőkönyveket! Az aradi vár szürkefalú laktanyatermében ott állnak a vádlottak, hős honvédtábornokok, kik annyiszor néztek farkasszemet a csatatéren a halállal. Szemben velük osztrák és cseh altisztek, tisztek. Milyen megalázó az egész tárgyalás! Egy pillanatra meginog ezeknek a vádlott férfiagnak a lelki egyensúlya, hiszen olyan ez, mintha egy talpig becsületes férfi ellen a leggaládabb pert indítják meg és láncra verve hurcolják bírái elé. Emberek ők is, nem istenek, de annál fenségesebb, hogy úrrá lesznek idegzetük fe-

lett s midőn a várt felmentés helyett jön a megbecstelenítő ítélet, homlokuk emelt és szemükben különös fény ragyog.

Az október 6-ára virradó éjszaka levelet írnak hozzátartozóiknak a halálba menők. Gróf Leiningen Károly, fejedelmek sarja, levele utolsó sorait a bitófa alatt veti oda sebtiben, mialatt társait már felkötik. Csak harmincéves volt. Előtte egy boldog, szép, áldott élet minden lehetősége. Körülötte feleség, drága kis gyermekek, de menni kellett az akasztófa alá.

A gyermekek, a vértanú gyermekei!

— Neveld fel őket az Úr félelmében és jó emberekké. Légy olyan anyjuk, aki megtanítja őket szerencsétlen, de becsületes atyjuk nevét tisztelni. Én már nem örködhetem felettük. Óh, ha kezeimet mégegyszer áldólag tehetném a fejükre! Óh, csak mégegyszer pillanthatnék a szemükbe!

Nem tudom tovább olvasni e szívszaggató búcsúleveleket. Szemem megnedvesül. Mellemre is mintha kőszikla nehezednék. Különben is már estére hajol.

Kimegyek a balkonunkra. Nyugaton már hunyorog egy kékfényű csillag... Már több csillag is tündököl... egyre sokasodnak a csillagok.

Elnézem a csillagokat. Jönnek — mennek az emberek.

Hősök és gyávák, királyok és koldusok. Rövidéletűek és hosszúéletűek. Egyik csak egy hónapig él, a másik száz esztenedeig. A csillagokhoz képest mindez mit jelent? Csak egy pillanatot az az idő, ami a legelső ősembertől a mai napig elfutott.

Mégis úgy érzem, van valami az emberben, amely túlél minden időt és versenyre kél a csillagok erejével, mert isteni szikrát jelent, nyomorult testbe szorított halhatatlanságot.

A lélek hatalmára gondolok. Azokra a fenséges érzésekre, melyek az anyag felett úgy lebegnek, mint a sár felett a nap-sugár.

Van-e szebb, tündöklőbb csillag, mint a hazaszeretet?

Milyen közel érzem most magam az Istenhez, aki nemcsak anyagot teremtett, hanem lelket is. A Mindenségben tüzes anyagok száguldanak. Az égi testek között csak parányi pont a mi Földanyánk, de ezen a pontocskán mennyi érzés, mennyi isteni szikra él, hat és fényeskedik! Szülői szeretet, férfiak bátorsága, vértanúk önfeláldozása .. . Ezek nélkül mi lenne a Föld? Egymást felfaló csordák tanyája.

Október 10.

Nem tudok nyugodtan tanulni. Elöttem a tankönyvek, Aeneas bolyongása az alvilágban, a francia történelemből az alkotmányozó nemzetgyűlés, a fizikából a centrális mozgás, a matematikából három példa arra, hogy függvény függvényét hogyan kell differenciálni, s a magyar irodalomból a bibliafordítók és hitvitázók. Nehéz napunk lesz holnap és most keményen neki kellene feküdnöm. Hiába, nem tudok, nem áll oda az eszem.

A rádió a koradélutáni órákban beszámolt az Erdély déli részén maradt magyarok embertelen üldözéséről. Nagy csapatokban kergetik őket a magyar határra. A menekülőket megverik és levetkeztetik. Legjobb esetben elszedik pénzüket, vagy onkájukat. A szomszédok kis gyerekeket elverik az állomáson az ivóvíztől. Napokig nem engedik, hogy kiszálljanak a földönfutók a marhakocsikból. Sokan meghaltak, sokan megőrültek ... Már ötvenezer menekült van ideát.

Hogy le tudja alacsonyítani az embert a gyűlölet! Hitványabbá válik az állatnál. Hiszen az állat csak azért harcol, hogy jóllakjék, hogy fenntartsa pusztá életét.

Az emberiség története pedig tele van rémséges kínzásokkal. Mennyi leleményességet árul el az ember saját társa gyötetésében! Milyen káprázatos ötletességet! Az ember kitépi a társa nyelvét, szemét kitolja. Nyársra húzza, kerékbe töri, halálra botozza. Fogait kihúzza, megnyúzza, máglyán megsüti, fülébe forró ólmot önt, felvágja hasát és elevenen kiszedi a belét, eltöri a csontjait, csigára köti és kicsavarja tagjait, sós étellel tömi és megvárja akkor, amíg szomjan pusztul. Gúzsba szorítja és úgy dobja a folyóba; a haját szálinként ráncigálja ki és a körmei alá tüskéket szurkál. De ki tudná mindazt felsorolni, amit az ember társai megkínzására ki nem agyalt?

Milyen szörnyű sereg lenne, ha mindenki, akit meggyötörték valaha és halálra kínoztak, most egyszerre feltámadna és egyetlen tömegbe verődne! Egy egész országot megtölné ez a tömeg, egy egész birodalmat. Talán még a nap is megszeszketne hörgésüktől és ordításuktól. Nők és férfiak lennének ott, kicsi gyerekek és roskadozó aggastyánok össze-vissza. Édesanyák, kiknek szemeláttára mészárolták le a gyermeküket, hogy üvölnének fájdalomukban!

Levegőre! Levegőre!

Megyek az utcán, hogy lecsillapodjam egy kicsit. A Thököly-úton haladok. Valami ösztön a Keleti pályaudvar felé sodor.

Amikor odaérek, a Baross térről az óriási kapun keresztül végiglátom a nagy csarnokot. Az üvegtető alatt indulásra készülő, meg most befutott vonatok mozdonyai sisteregnek. Nagy a sürgés-forgás. Az egyik vonatból száz meg száz ember száll ki. Erre tartanak.

Hideg fut végig a hátamon. A kapun egy nő lép ki, jobbról-balról egy-egy asszony karol belé. A nő kacag. Még sohasem hallottam ilyen kacagást. Kacag, folyvást kacag. Szünet nélkül kacag. Úgy kacag, hogy az idegeim is megremegnek a kacagásától.

Menekültek — mondja mellettem valaki.

Kidüledt szemmel nézem az utasokat. Meggyötört, sötét-arcú emberek. Egy kis leány rongyos babát szorongat az öklöcskéjében. Arcocskája beesett és maszatos.

Hallom, amint egy fiúcska felé odakiált egy öreg ember: Ne félj Sanyika, megtaláljuk a szülőidet!

Vöröskeresztes ápolónőket látok a menekültek között, meg néhány komoly arcú urat, aki rendelkezik. Az utasok fásultan engedelmeskednek.

Csoportokat alakítanak a menekülőkből s ezek a kisebb-nagyobb csoportok hamarosan eltűnnek Budapest forgatagában, az utcák zsvajgásában, villamoscsilingelésben, autózajban.

Az utolsók indulnak a főváros belseje felé. A tömegből, mely összeverődött körülöttük, hirtelen kiválik egy egyenruhás

gimnazista leány. Odaszalad egy nénikéhez és három szál fehér virágot ad neki. A nénike fáradt arccal bólint.

— Hová valók? — kérdi valaki.

— Petrozsényből lelkem — hangzik a válasz.

— Én Hátszegről való vagyok — rikkantja egy elegáns úr a tömegeből. Egészen belesápad. Zsebébe nyúl s egy marék cigarettát szed elő. Kiüríti az aprópénztárcáját.

— Testvérek, fogadjátok jószívvel, — lelkendezik. Szomorúan mosolyognak feléje. Hiszen házuk, földjük, bútoruk, pénzük, kenyerük, állásuk, mind odaát maradt.

Jaj neked Budapest, ha nem öleled magadhoz e menekült, világgá űzött testvéreket!

Október 14.

Osztályfőnökünk ma elvitte az osztályt a Közlekedési Múzeumba. Abba a részbe mentünk, ahol a repülőgépek sorakoznak egymás mögött. A régi gépek és a legújabbak, mik háromszor sebesebbek, mint a viharfecske. Üveg alatt parányi repülőgépminták álltak. Köztük annak modellje, amelyen egy Blériot nevű francia először repülte át a La Manche-ot. Apámtól tudom, szörnyen nagy dolog volt az akkor. Azóta hány-szor szálltak már át az Atlantióceánon!

Papolczy tanár úr magyarázott:

— Ez itt Lilienthal német mérnök repülőkészüléke. Olyan ezzel az ember, mint egy nagy denevér. Ezzel röpködött Lilienthal Berlin felett többször is, míg végül leesett és szörnyet halt. Ennek már csaknem ötven esztendeje. Ez itt eredetiben az *Ad astra* repülőgép, melyen IV. Károly, Magyarország lemondott királya Svájcban Dénesfáig repült. Ekkor fogságba esett és az angolok egy kis hadihajón, melyet Glowwormnak, vagyis Szentjánosbogárnak hívtak, elszállították Madeira szigetére. Ott is halt meg influenzában. Ennek körülbelül húsz éve. Most pedig jertek a fal mellé.

Ott pirosra festett, félig elszenesedett repülőgépszárnyroncsokra és egy kettétört csavarra mutatott:

— Ez maradt meg a *Justice for Hungary-ból*, melyen Endresz György és Magyar Sándor átrepülte az Óceánt. Az ország határtalan lelkesedéssel fogadta a két diadalmas aviatikust, akik az egész Atlanti tenger és Európa felett elszálltak ezzel a jelmonddal: *Igazságot Magyarországnak!* Nem sokkal rá Endresz György egy Bittay Gyula nevű pilóta kíséretében ezzel a gyorsröptű géppel Rómába repült, hogy résztvegyen az óceánrepülők nemzetközi kongresszusán. A leszállás pillanatában a római Littorio repülőtéren a gép nekivágódott a földnek, kigyúlt és mind a két pilóta halálra égett. Országos gyászpompával hozták őket Budapestre s temették el a Kerepesi temető díszsírhelyére.

Megilletődve álltuk körül a néma roncsokat.

— E megsemmisült amerikai gép helyett akkor ajándékozta nekünk nagy barátunk, Benito Mussolini azt a hatalmas gépet, mely a bejáratnál a kupoláról lelóg, s mintegy lebegni látszik az űrben s neve: *Justitia per Ungheria*, szintén ugyan-azt jelenti: *Igazságot Magyarországnak!*

Jobbra-balra különböző motorfajták heverték s a menyeyetről mai szemmel nézve elég kezdetleges repülőgépek csüngtek alá. Törekenynek látszó repülőgépek, a pilótaülöhely úgyszólván a szabadban volt, úgy, hogy a repülőt vidáman csapkodhatta a szél és az eső. Osztályfőnökünk elmesélte, hogy harminc évvel ezelőtt Budapest határában nagy nemzetközi repülőverseny zajlott le. A magyar repülők azon a versenyen még fel sem tudtak szállni, csak szökdécseltek, ug-rándoztak, mint a szöcske, a pestiek nagy derűtségére. De azután egyre szaporodtak a magyar repülés vértanúi és a magyar gép felszállott a felhők fölé. Az utca népe aztán abba-hagyta a nevetést.

— Szomorú, — jegyezte meg Megerle — hogy az embernek minden vérbe és életébe kerül, a Sarkvidék meghódítása is, a szén kibányászása is, meg a levegő meghódítása is.

— Mit akarsz? — vonta el a száját Székely. — A legtöbb vérbe az került, hogy az emberek szeretni akarták embertársaikat.

— Ne beszélj zöldeket — vágott vissza Megerle. De Székely a maga hideg és nyugodt módján vállatvont.

— Zöldeket beszélek? Nincs a tudománynak annyi halottja, mint ahány vértanú elpusztult a cirkusz tigriseinek talpa alatt, meg a máglyákon, meg a gályákon, meg a tömegek köveitől, meg a kínzásoktól. Pedig csak azt mondták: szeressük egymást!

— Az a véleményem — szólalt meg Fekete . . .

— Halljuk Kantot — rikkantották néhányan, halljuk Spinozát!

— Az én véleményem — ismételte Fekete, anélkül, hogy kibillent volna gögős nyugalmából — erről az egész probléma-komplexusról az, hogy . . .

— Megállj! — süvített bele Gargalizátor. — Mielőtt tovább beszélnél, fizess húsz fillért az osztálykasszába. Emlékeztetlek, hogy megfogadtuk év elején, aki indokolatlanul és feleslegesen idegen kifejezést használ, a megfelelő jó magyar szó helyett, az minden egyes alkalommal húsz fillér bírságot fizet. Probléma-komplexus, az magyarul annyit jelent, hogy kérdéskör.

— Rendben van, — morogta nekivörösödve Spinoza barátunk, — de te is fizess húsz fillért, mert kassza magyarul annyi, mint pénztár.

— Gyerünk a pénzekkel! — nyerített Koleszár, az osztály pénztárosa és már tartotta is markát a két kárvallott felé.

— Íme — jelentette ki Popper — a tudomány két újabb vértanúja.

— Inkább pénztanúja — vélekedett Deák.

— Szóval az én véleményem — kezdte el harmadszor is a Filozófus, de az osztályfőnök hirtelen közbeszólt:

— Sorakozás, indulás vissza az iskolába!

Kint találtuk magunkat a szabadban és ütemesen haladtunk a fák között a gimnázium felé.

A sűrűben rigó fütyült és mi megfedkezünk a különböző kérdéskörökről. Voltak, akik halkán dúdolni kezdtek. De amint kanyarodott az utunk, eltűnt a vidámságunk.

Tolókocsin, melyet egy cselédféle irányított, egy körülbelül a mi korunkbeli fiút pillantottunk meg. Jómódú szülei lehetnek, mert elegáns volt a tolókcója, sárga, bőrszíjjas, fényesen nikkelezett alkatosság. Aztán a ruháját előkelő szabó gyárthatta, a lábát pedig perzsa takaró fedte. Hanem azért tüstént láttuk, hogy a fiú béna. Az arca igen sápadt volt. Néha meg-megemelte kicsit a fejét, ami azonban nagy megerőltetésébe kerülhetett. Hosszasan bámult ránk.

Amikor már elhagytuk a tolókcót, Papolczy tanár úr felénk fordult.

— Van-e valaki közületek, aki azt állítja magáról, hogy ő szegény?

Senki sem jelentkezett.

Október 17.

A mai leventeórán váratlan látogatónk akadt: a kerületi parancsnok úr, egy őrnagy, akiről a leventeoktatásunkat vezető tornatanárunk már sokszor beszélt. Elmondta, hogy az őrnagy úr borzasztó szigorú ember. Ha valami nem tetszik neki, annak rendkívül súlyos következményei vannak. Esetleg olyanok, mik egész jövőnkre kihatnak. Részleteket ugyan nem volt hajlandó elárulni, de sejtetni engedte, hogy egész katonai

pályafutásunk forog kockán. Aki rossz minősítést kap, mint levente, abból sohasem lehet tartalékos tiszt.

Tornatanárunk alapján igen nyugodt kedéllyel dicsekedhetik, de a leventeórákon a legkisebb rezdülésre is hajlandó ötször, esetleg tízszer lehasaltatni az osztályt. Mivel pedig kijelentette, hogy nincs kizárva sohasem, hogy az őrnagy úr betoppanjon, katasztrófát szimatoltunk a levegőben, annál inkább is, mert tornatanárunk véleménye szerint úgy mozogtunk, mint a beteg birkák.

Az őrnagy úr végighallgatta leventeoktatónk harsány jelentését, majd végignézte csapatmozdulatainkat. Aztán kiadta a parancsot, hogy törökülésben helyezkedjünk el a földön. Elnézegetett minket, mi meg őt figyeltük. Szelíd, kékszemű, barátságos arcú úrnak látszott, úgy, hogy nem igen tudtuk leolvasni róla azt a borzasztó szigorúságot. Nem is szidott minket, hanem kijelentette, hogy látja az igyekvésünket. Csak iparkodjunk ezután is szorgalmasan. Majd váratlanul azt a kérdést intézte hozzánk, hogy ki a világ legjobb katonája?

— A magyar! — ordítottuk egyhangúan.

— És miért? — mosolygott az őrnagy úr.

Erre már igen különböző feleletek hangzottak. Merthogy bátor, erős, önfeláldozóan szereti a hazáját, mert fegyelmezett, aztán az ősei is jó katonák voltak, hiszen ezer évig védtek ezt a földet, aztán mert a magyar tiszteli fellebbvalóját.

— Jó, jó, — bölintott az őrnagy úr —, ez mind szép, szép, de hát ne feledkeztek meg arról, hogy mindez általában másutt is megvan. Ezek nem magyar katonai szabadalmak. Nem is azért tettem fel a kérdést, hogy erre meg tudjatok felelni, mert erre a felelet nagyon nehéz. Minden országban vannak bátor és erős férfiak, olyanok, akik önfeláldozóan szeretik saját fajtájukat. Ez az. Nem mondhatjuk, hogy a magyar katona különb bármely más katonánál, csak azt, hogy nála különb katona nincs. Van olyan katona, mint bármelyik nemzeté. Ha így fogjuk fel a kérdést, nem esünk abba a hibába, hogy más nemzet katonáját lebecsüljük. Mindig meg-

bosszulta magát, ha az ellenfélt valaki lekicsinyelte. Készüljünk mindig úgy fel a küzdelemre, hogy aki szemben áll velünk, az is kemény legény. Akkor nem tévesztjük meg saját magunkat. Különben erről az egész dologról eszembe jut most egy józú és jellemző kis história, amit valahol olvastam. Ha akarjátok, elmondhatom.

Hogyne akartuk volna. Az őrnagy úr elkezdte:

— Ki ne hallott volna közületek Simonyi őbesterről, erről a hírneves magyar huszárezredestől, a napóleoni idők félelmetes katonájáról, akinek hőstetteiről egész legendák keringtek Európaszerte? Látom az arcotokról, mindnyájan hallottátok a nevét. Eljutott ő a Tuileriákig is és felült a francia császár trónjára, hogy ott elszívja a makrapipáját. Elég az hozzá, egyszer Simonyi őbester egy muszka generális vendége volt valahol Oroszországban s kettesben borozgattak a várbástya egy sarokszobájában. Az ablak nyitva volt, az ablak alatt vagy harminc öles mélység. Javában idogáltak és egyszercsak, hogy-hogy nem, vitatkozni kezdtek azon, hogy melyik különb katona, a magyar-e, vagy az orosz?

Persze minden cigány a maga lovát dicséri. Az orosz tábornok azt mondta, hogy az orosz a különb, Simonyi meg ellenvetette, hogy nem az orosz, hanem a magyar.

— Nézze őbester uram — jegyezte meg a muszka generális — ezt mi így el nem tudjuk dönteni. Ajánlok inkább egy fogadást ötven aranyban. Az ön tisztiszolgája is kéznél van, meg az enyém is. Döntsék el ezek, hogy ki a jobb katona.

— Hogyan döntsék el, tábornok uram?

— A tettükkel. A viselkedésükkel.

— Rendben van. Állom a fogadást.

A muszka tábornok becsöngette ordonáncát s a nyitott ablak felé mutatott: Előre indulj!

— Az ordonánc szörnyű pillantást vetett urára, de szó nélkül megindult. Elérte az ablakot, felhágott rá és kilépett rajta a roppant mélységbe.

— Ezt csinálja utánam, őbester uram — mondta az

orosz generális a beállott nagy csöndben s hidegvérrel rágyújtott egy illatos szivarra.

Simonyi is cseppetett. Az ajtóban megjelent Miska, a magyar ordonánc.

— Előre, indulj! — mutatott Simonyi az ablakra.

A magyar legénynek egy arcizma sem rándult. Keményen végiglépdelt a szobán az ablakig. Ott azonban csak egy helyben emelgette a lábát szép katonásan: egy-kettő, egy-kettő.

— Mi az, Miska — rivallt rá Simonyi — nem hallottad? Előre!

— Már azt a bolondságot nem teszem, vitézlő óbester uram — felelte vissza nyugalmas pófával Miska legény.

Simonyi elnevette magát. Aztán kikotort a zsebéből egy sárgacsikót és az ordonáncnak adta:

— Jól van fiam. Költsd el ezt egészséggel, merthogy okosan viselkedtél. Most pedig elmehetsz.

Aztán lefordította az egész párbeszédet a tábornoknak és hozzátette:

— Látja kegyelmes uram, az ilyen engedelmességet a vak engedelmességnél többre becsülöm. Az én legényem is mindent megtesz, de csak a józan ész határáig. Ezért tartom jobbnak a magyar katonát, mint a muszkát.

Az őrnagy úr kicsit hallgatott, majd ezt kérdezte:

— Mi a tanulság ebből a kis történetből?

— Hogy bolondságért nem szabad feláldozni az életet! — szólalt meg egyikünk.

— Helyesen feleltél, fiam. Mert az emberélet drága dolog, azt csak nagy célért szabad kockáztatni. Például?

— A hazáért! — harsogta az osztály.

— Jól feleltetek. Ne felejtsetek ezt akkor sem, ha valamikor emberek, közlegények felett fogtok parancsolni. A parancsnok alárendeltjeinek apja és testvére kell, hogy legyen.

Talpra pattantunk, és csillogó szemmel, feszes vigyázban álltunk a búcsút intő őrnagy úr előtt, mert megérettük róla, hoigy szeret minket, a gondjára bízott magyar ifjúságot.

Október 19.

Ma latin dolgozatot írtunk. Berényi, aki mellettem ül a padban, írás közben meglökött. Nagyon ideges természetű és folyton izeg-mozog. Úgy meglökött a könyökével, hogy a tollam hegyéről a tinta a dolgozatfüzetemre csöppent, éppen az egyik leírt latin szóra és azt el is fedte, mint egy gyászos takaró.

Latin tanárunk nagy súlyt helyez a tiszta és rendes külső alakra. Éppen ezért igen feldühödtem.

— Marha — dörmögtem társam felé fogcsikorgatva. Berényi arca megrándult.

— Magad vagy marha — felelte halkán.

Szerettem volna kupánvágni, dehát óra alatt mégsem lehetett. Nem baj, majd az óra végeztével!

Közben azonban egy kissé lehiggadtam. Két latin mondat között meghányva magamban az ügyet, elhatároztam, hogy nem beszélek többet Berényivel. Ezután már csak levegő lesz a számomra... Hacsak nem kér tőlem bocsánatot.

Kicsengettek. Berényi gyorsan előrántotta a következő óra tankönyvét és beletemetkezett, ahelyett, hogy sokat törődött volna bocsánatkéréssel.

Rendben van. Miattam kiugorhatik az ablakon.

Október 20.

Ma az egyik képes újságban gyönyörű felvételt láttam egy kis alpesi állomásról. Az állomást Brennernek hívják, Németország és Olaszország határállomása. Az állomásépületet óriási hegyek veszik körül. Nem kopár csúcsok, hanem erdőkkel borított hegyhátak. A meredek hegyoldalokról, mikén téli viharok idején lavinák indulhatnak meg, öreg fenyőszálak néznek a mélyben kuporgó falucska fehér házaira és templomára. Itt-ott rétek terjedeznek és ahogy elnéztem a képet, szinte hallottam a kolompzengést, meg a pásztor havasi kürtjét.

A képes újság azért hozta a felvételt, mert nemrég megint találkozott ott a németek és az olaszok vezére. Egy másik képen látszik is, amint mosolyogva kezefognak.

Milyen furcsa, hogy már sokszor hallottam beszélni mind a két vezért. Csodálatos valami a rádió és a hangosfilm! Megszűnik a távolság és az idő. Az ember úgyszólván mindenütt jelen van. Hiszen hallottam beszélni a mostam pápát is, de még az elődjét is. Hallottam az angol király temetését, hallottam a japán ágyúk dörgését Kínában és láttam is a rohamozó csapatokat.

Száz év múlva, vagy akár ezer év múlva előveszik ezeket a hangos filmfelvételeket és lepergetik. És az emberek hallják és látják azt, ami ezer év előtt történt.

Nagyon érdekes lenne, ha mi is úgy láthatnók és hallhatnók a történelmet. Például a Messiást, az Apostolokat, a kereszténység első századát, a véres cirkuszi játékokat, aztán a hunok vaskezü fejedelmét, Attilát, a népvándorlást, a keresztesháborúkat, a renaissancot, közben a magyarok honfoglalását, aztán láthatnók a francia forradalmat is. Istenem, mi csoda élmény lenne számunkra, ha megszólalna előttünk Árpád vezér vagy Hunyadi János, Hannibál és Napóleon, Michelangelo és Rembrandt, hallanók Paganinit hegedülni, Liszt Ferencet zongorázni, Dantont üvöltetni és Galileit vitatkozni a bíborosokkal. Még elgondolni is különös, hogy az emberiség egész múltja ott feküdne egy roppant múzeum filmtekercseiben, mint egy tetszhalott, és egyetlen mozdulatra feléledne minden. Feltámadnának a hangok és mozgások, mintha a temetők új életre kelnének.

Elképezem, ha valaki megöregszik és már az utolsó óráit éli, mint törődött aggastyán, fogja magát s leperegteti maga előtt egész elsuhant életét, kezdve a csecsemőkortól. Látná saját magát, amint a dada fürösztli, aztán járni tanul, ott ül a padban mint kis elemista, már gimnazista és vígan verekszik, már erős férfi és ünnepltetni magát.

Vájjon mit érezne ilyenkor az öregember?

Ahogy így elkalandoztam, rámnyitott az apám.

— Nos mit nézel? — érdeklődött.

— Ezeket a felvételeket. Milyen furcsa, hogy ez a két férfi, aki az egész világot újjárendezi, valamikor a világháborúban egyszerű altiszt volt. A császárok elbuktak és most ők dirigálnak.

— Mi van ebben furcsa dolog? — nevetett apám. — Nem mondom, jó összekötéssel valaki a miniszterségig is viheti, de mi köze a lángésznek a társadalmi osztályokhoz? Különben a földön egy csoda volt, az is istállóban született meg.

— De miért nem váltak ki a tömegekből hamarabb?

— Nem tudom — jegyezte meg apám szárazon — mióta szokták előírni menetrend szerint a tűzhányók kitörését? A természeti erők másképp szoktak működni, mint a hivatalok. Egyébként lassankint rá fogsz majd eszmélni, hogy a világtörténelemnek talán legdrámaibb korszakában születél, melyben új világok támadnak és régi világok dőlnek össze. Még megélhatsz egypár csinos meglepő fordulatot. No de hát addig is jer vacsorázni.

Október 23.

Ma kijavítottuk a magyar dolgozatot.

Amikor Rózsa tanár úr hóna alatt az osztály dolgozatfüzeteivel belépett, enyhe izgalom futott át rajtunk, ő ugyanis azt mondta, hogyha kiválik valakinek a dolgozata, azt fel fogja olvasni az osztály előtt. Ki ne vágyott volna erre a dicsőségre?

Síri csöndben vártuk ezekután a bírálatot.

Magyar tanárunk lapozgatott a füzetekben.

— Szóval mi volt a dolgozat tárgya?

KI A LEGNAGYOBB HŐS?

— Nem mondom — folytatta elgondolkozva — az osztály elég lendülettel fogta meg a témát. Elvégre nem is hálátlan tárgy. Bár néhányan beleestek abba a hibába, hogy túlságosan elvont fejtegetésbe bocsátkoztak. Pedig nyilvánvaló, hogy

ebben az esetben nem helyénvaló túlságosan elpepecselni fogalmi meghatározásokkal, bár természetesen érintenünk kell azt is, hogy voltaképen mi az a hősiesség. De ezt csak igen röviden szabad tennünk. A dolgozat tárgya olyan, hogy már a bevezető sorokban szinte ódái szárnyalásba kell kezdenünk, valahogy így:

— Mily széppé válik az emberi élet, ha hordozóját valami nagy és nemes érzés hőssé emeli. Hőssé, ki kész a nemes érzésért, e nagy gondolatért feláldozni mindenét, nem pályázva a tömegek tapsára, csupán valami hatalmas belső sugallatot követve, mely e nagy érzésnek és gondolatnak alázatos szolgájává teszi.

Irne, ilyenforma lehet a bevezetés és akkor nem tévedhetünk el, mert hiszen már meg is adtuk a hősiesség feltételét: önfeláldozóan, nagyot cselekedni anélkül, hogy cserébe tapsokat és dicsőséget követelnénk. Sajnos a hősiességnek ilyen értelmezésével az osztály adós maradt. Bár nem mondom, akad azért nem egy sikerült dolgozat. Megerle például igen ügyesen állítja egymás mellé, mint hőst, a katonát, a tűzoltót és a rendőrt, Székely emelkedett szavakat talál a tudós dicsőítésére, ki éjt-napot tölt szakadatlan munkával, hogy előbbrevigye az emberiséget, ismét mások a technika haladásának vértanúi előtt hajtják meg az elismerés lobogóját, vagy azoknak adják a pálmát, kik börtönbe mentek, vagy golyó elé álltak fajtájukért. Ezek valóban mind emelkedett szempontok. Félreértés ne essék, ezeket mind nagy hősöknek kell tekintenünk. Csakhogy mindenik dolgozat alapzengése az, hogy a hősöket az a tudat hevítette, hogy kortársaik, vagy legrosszabb esetben az utókor hálája babérral és borostyánnal övezi nevüket és emléküket. Nos itt van az a döntő körülmény, melyre bevezetésemben céloztam.

Az áldozat nagyságát úgyszólván emberfelettivé emeli az, hogy azért, amit teszünk, nem várunk semmit, nem várunk még külső elismerést sem. Az áldozatot úgyszólván magáért az áldozatért hozzuk. Aki ezt teszi, az a legnagyobb hős. Kérdés, lehetséges-e ez egyáltalán? Mennyire lehetséges ez! Nem is

gondoljuk, hány ilyen hős jár-kél miközöttünk. Hiszen ilyen hős az az anya, aki elhervasztja magát gyermekeiért, miközben folyton mosolyog, és senkinek sem árulja el, hogy mit áldozott fel a gyermekeknek. Ilyen hős az is, ki a vízbefúló után veti magát, és ha kihozta azt az árból, nyomtalanul eltűnik a tömegben. Ilyen hős a háború egyszerű közembere, porszem a nagy viharban. Ilyen az a gyermek, aki tudja, hogy szülőjének nincsen pénze és azt hazudja, hogy őt ebédrel várják valahol. Folytassam ezeket a példákat? A legnagyobb hős a névtelen hős. Szerettem volna, ha valamelyikük eljut eddig a gondolatig. Különbén még valamit: a névtelen hőssel vetekszik nagyságban az a hős is, ki zokszó nélkül, némán túri kortársai gyűlöletét és megvetését, bár tudja, hogy amit tett, azt a közjóért cselekedte. Sajnos a magyar történelemben volt ilyen sorsú hős elég.

— Most pedig — folytatta magyar tanárunk — valamit a dolgozatok stílusáról is. Elég sokan nyakatekerten fogalmaznak, szeretik a cikornyásságot, aztán halmozzák a jelzőket. Keresik a mesterkéltnél hasonlatokat. Nyilván azt hiszik, hogy minél távolabb kerülnek a hétköznapi szavaktól, annál szebbé válik a nyelvezetük. Igen, iparkodnunk kell a választékosságra, fordulatosságra, színességre, de sohase érezze meg az olvasó a lihegő erőlködés izzadságszagát. Ne felejtjük el, hogy a legnagyobb művészet végtelenül egyszerű köntösben jelentkezik és a művészet legnagyobb tökélye az, — mint egyik klasszikusunk monda — ha úgy elbű, hogy észre sem veszik. Farkas, maga például így ír: E hősök elvonulnak előttünk, tündöklően glóriás sorban. Hacsak ezt írta volna: tündöklő sorban, akkor kifejezőbb lett volna. Megerle, maga meg azt írja, hogy a tűzoltó csákánya éppoly hősi eszköz, mint a katona vagy rendőr kardja. Nem érzi, milyen súlyos fogalmi zavarok lappanganak e kijelentés mögött? A tűzoltó hősiességénél igen alárendelt, mondhatni mellékes szerepet játszik a csákány, holott az emberben e mondat olvasásakor önkéntelenül az a képzet keletkezik, hogy a tűzoltó akkor a leghősiőbb, ha a csákánnyal dolgozik. A rendőr sem akkor a legna-

gyobb hős, ha kirántja kardját és megszabdálja a tolvajt, vagy a betörőt. Maga pedig Popper, miután a tudósok hősiességét dicsőíti, befejezésében ezeket írja: így zeng felénk a hősök kardala. Gondolja, hogy e komoly urak, az orvostan, a nyelvészet, a történetírás, a természettudományok, a matematika jelesei életükben vagy haláluk után egyenként, vagy együttesen énekelni kezdenek? Nyilván kicsit humoros képet kelt ez fel az agyunkban. Inkább így írhatta volna: E hősök így szólnak hozzánk. Mennyivel egyszerűbb, mégis mennyivel erősebb kifejezés! Szörnyen rossz hasonlat, amit Koleszárnál olvastam, hogy a hősök olyanok, mint az emberiség sivatagjából kinyílt virágok. Először is sivatag és virág összeegyeztethetetlen két kép. Az nem sivatag, melyből virágok nyílhatnak. Másodszer a sivatag halott valami. Az emberiség pedig inkább az Óceánhoz hasonlítható, mely morajlik, hullámzik, kavargó. Aztán a hős fő jellemzője a fenség. Ezzel szemben a virág sohasem fenséges, legfeljebb gyönyörű.

Rózsa tanár úr végigjártatta rajtunk tekintetét.

— Most elég ennyi észrevétel. Mindenesetre nem árt, ha néhányan azt is megszívlelik, hogy a magyar nyelv vaskora régen elmúlt és amióta megjelent a Zalán futása, a Toldi, megjelentek Petőfi és Ady versei, nemkülönben Jókai és Mikszáth regényei, nem lehet úgy írni, mint Pázmány Péter előtt kétszáz évvel. A nyelv drága dolog. Bűn ostobán, vagy tudatlanul nyúlni hozzá. Mondhatnám, anyanyelvünk elcsúfítása van akkora bűn, mint lerombolni egy templomot. Már is jellem ezzel kapcsolatban a következő dolgozat tárgyát, mely így hangzik: Anyanyelvünk.

Október 28.

Szemlét tartottam könyvtáram felett, hogy kiválasszam az elajándékozásra ígért könyveket. Sokáig állottam ott és közben élénk párbeszéd fejlődött ki köztem és a könyvek között.

— Emlékszel, — kezdte Robinson Crusoe, — beteg voltál, amikor először meglátogattalak. Kézenfogtalak, mert nekem

nem parancsolt az orvos és elvittelek a magam kis szigetére. Egy félóra alatt már átsuhantunk a tengeren, rendeztünk egy kis hajótörést és megkezdtük a magunk izgalmas életét. Mert ketten voltunk ám ott, te meg én. Nem volt nagyszerű, amikor először fogtunk teknősbékát meg lámát, meg madarat nyilaztunk, aztán berendeztük azt a pompás barlangot, melyben egy király is ellakhatott volna! Jöttek a vademberek és mi harcba bocsájtkoztunk. Hogy örültünk, amikor már Péntekkel hármásban voltunk. Lassanként benépesült a kis sziget, amelynek két fejedelme volt, te meg én, illetve csak te voltál, mert te voltál Robinson Crusoe.

— Emlékszem — bólintottam meghatottan.

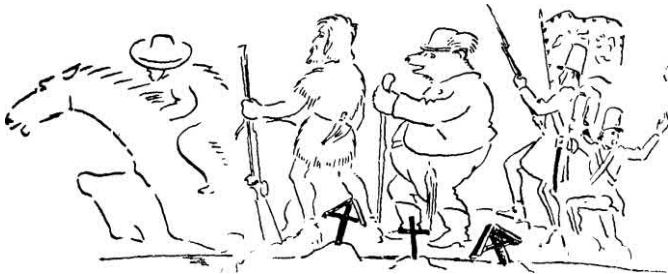
— S most el akarsz engem küldeni?

— Ha elküldenétek, csak azért tenném, hogy egy kis erdélyi testvérem is eljusson a szigetedre.

— Emlékszel? — kezdte Puck, az indiánok réme — szilajon nyargaltam a végtelen prériken, lasszóval fogtam a vadlovat. És felpattantam a bölény hátára, csakhogy megnyerjem a tetszésedet. Meghaltam, hogy nemessé tegyem a lelkedet.

— Emlékszem, drága Puck.

— Mi is itt vagyunk ám, a Hős fiúk, diáktársaid, kik kilencvenkét év előtt az iskola padjairól beállottunk honvédeknek, megostromoltuk Branyiszkót és Budavárát. Küzdöttünk Damjanich és Bem apó hadseregében, kergettük a martalóco-

kat és szuronyszegezve űztük vissza a dzsidásokat. Ágyúkat foglaltunk el pusztá kézzel.

— Veletek meneteltem álmomban is!

— Hát mit szólsz hozzám, Pajtikám! Remélem ma is tudod még, ki volt Jelky András, a bajai becsületes szabólegény, aki felkerekedett egy kicsit világot látni és olyan lendületbe jött, hogy bejárta Európát, Afrikát, Ázsiát, sőt elvetődött még a csendesóceáni szigetekre is.

— Bámultalak, csodáltalak.

— Mackó úr semmi? Talán bizony már szégyenled is hajdani cimboraságunkat? Hogy annyit kószáltál velem együtt a Dunán, a Vértesben, a Balatonon, meg az Adrián?

— Már miért szégyenleném, hogy én is voltam kisleány valaha?

Sorra vettem szeretett könyveimet. *A dzsungel könyve*, *Copperfield Dávid*, *Hogyan készült?* (már mint hogyan készült az acél, a porcellán, a papír, a hajó, a repülőgép) aztán meg *Utazás a Marsba*, May Károly regényei, aztán meg az *Egri csillagok*, *Csataképek*, *Korhadt fakeresztek*, *Hun és magyar mondák*, *Görög istenek*, *Jövő század regénye*, *Légy jó mindhalálig*, *Pogányok*, Petőfi összes versei. Mennyit forgattam ujjaim között ezeket a könyveket!

Leültem. Sokáig ültem ott, legalább nekem óráknak tetszettek azok a percek, mialatt könyvszekrényem tartalmát mustrálgattam. Nehéz pillanatok, súlyos percek, mert szerettem a könyveket. Mindenik könyv annyira a szívemhez nőtt. Mindenikhez annyi kedves, meghitt emlék fűzött.

És most el kell válnom ezektől a kedves, drága könyvektől? De melyiktől váljak meg?

Hogyan is mondta Rózsa tanár úr? Áldozatot kell hozni! Minél jobban szeretjük azt a könyvet, melyet ajándékba adunk másnak, annál mélyebb, annál teljesebb az áldozat.

Rajta hát!

Megembereltem magam. Döntöttem.

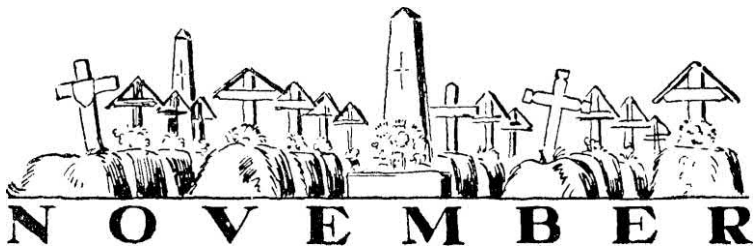
— Indulj el Robinson, Puck, Mackó úr és Jelky András! Titeket küldelek először is, mert hogy ti voltatok nekem a leg-

kedvesebbek. Meg ti is, Hős fiúk, induljatok utatokra. Nem tagadom, kicsit könnyes lett a szemem, félre is fordulok, hogy letöröljem a könnyeimet, miket előttem is rejteni akarok. Hiszen búcsúzom a gyermekkortól. Köszönöm jóságtokat. Meg kell válnom tőletek, mert tartozom ezzel a magam ifjúságának, melynek jelszava ez lesz: Mondj le, dolgozz és szolgálj! Induljatok és vigyetek magatokkal kis magyar házakba boldogságot, szeretetet.

Felálltam és csomagolópapírt, meg spárgát vettem elő.

Vége volt a búcsúzásnak.

November 2.

Halottak napja. Úgy veszem észre, minden évben jobban megfog ez a nap.

Valahogy úgy van ez, mint egy távoli haranggal. A harang nagyon messze van és a szava lágy és halk. Az ember megy. Egy évet megy előre az idő országútján és akkor megint megkondul a harang. Még mindig távoli harangszó. Tovább megyünk, a harang ismét kondul. Egyszer csak azt vesszük észre, hogy erősebb a kongása. Kezd ércessé válni. Pedig a harangtól még messze vagyunk. Csak megyünk, mert nincs megállás, megyünk engedelmes libasorban. Már bejutunk a férfikorba, szép az élet, dalolunk és füttyürészünk, de a harang kongása már szétárad a levegőben. Megyünk, egyre csak megyünk. Milyen nagyszerű az élet, hírnév, dicsőség, siker, diadal... De a harang már nem énekel, hanem dörög. Kongása már szívünkig hatol. És kezd feltárujni utunkon az utolsó fordulat.

Intézetünk minden évben meglátogatja a halottakat. Tanári vezetéssel vonulnak ki a kis és nagy diákok a Kerepesi temetőbe és elvonulnak a halhatatlan emberek sírja mellett. Ott fekszik közel a bejárathoz, szemben egymással Vörös-

marty Mihály és Arany János. Bennebb száz és száz híres ember porladoz. Kossuth Lajos mauzóleuma olyan, mint egy királyi palota, mely felett egy oroszlán és egy angyal virraszt. A Haza Bölcsének mauzóleuma komor méltósággal emelkedik, a vértanú Batthyány Lajos gróf tetemei felett örökké ég a mécsesek és kandeláberek lángja. Jókai nyugvóhelye maga a kőbefaragott méla költészet. Kőkerítés mögött rózsakert virul. Munkácsy Mihály, Fadrusz János, Erkel Ferenc, Benczúr Gyula, Kisfaludy Károly, Mikszáth Kálmán, Gyulai Pál, Jászai Mari, kiváló orvosok, államférfiak, katonák, tudósok, színészek, építők, mérnökök, énekesnők, aztán ismeretlenek, öregek és fiatalok össze-vissza. Nagy sírkövek és kicsi keresztetek, márvány és fa, bronz és vas emlékeztetnek elmúlt életekre. Némelyik kő alatt egész család alszik, apa, anya, gyermekek. Sírfeliratok, némelyik csak egy név, sokszor csak egy keresztnév: Gézuka, Feri, Mária. Elég jól ismerem a Kerepesi temetőt, mert ha a diákság szétoszlik, én még órákig ott szoktam bolyongani a sírdombok között, betűzve a megkopott, esőáztatta, széttördelte felírásokat, hallgatva az őszi napfényben szálldosó bogarak zümmögését, a temetőknek ezt a halk és mégis ijesztő zenéjét.

Idén nem mentem ki a központi temetőbe, mely különben sohasem elég csendes, mert a kőfalakon áthatol a villamosok csilingelése, és az autók tülökszava. Hatodmagammal Szilvás tanár úr vezetésével az új Köztemetőbe látogattam el, mert ott fekszik gimnáziumunk egy régen elhunyt tanára, aki megtakarított pénzéből három ösztöndíjat is alapított, de a tőke a világháború után annyira elértéktelenedett, hogy úgyszólván semmivé lett. Villamos röpített ki a főváros háztengeréből, mert ez a nagy sírkert kinn van a határban, a Gyűjtőfogház szomszédságában, szántóföldek, virágos rétek és veteményes táblák között.

Úgy látszik, Szilvás tanár úr sem ismerhette a helyzetet, mert bement az irodába, megtudni, hogy hol fekszik az a sír, melyet keresünk? Aztán nekiindultunk, hogy feltaláljuk.

Egész csomó parcella mellett haladtunk el, míg végül Koleszár felkiáltott:

— Ez a huszonhatos parcella, tanár úr kérem!

— Akkor helyben vagyunk — jegyezte meg történelemtanáruk — mindjárt megtaláljuk Dinnel tanár úr nyugvóhelyét.

Könnyű volt ezt mondani. Elhanyagolt parcella volt, sivár, elhagyott, gondozatlan terület. A fakeresztek elrohadva, megbarnulva, az írás rajtuk majdnem mind olvashatatlan, sok sírdombocskán meg még kereszt sem volt, hanem mindent benőtt a gaz és a dudva.

Háromszor is keresztül-kasul jártuk ezt a szomorú parcellát, de csak nem tudtuk fellelni az egykori latin és görög tanár sírját. Közben Szilvás tanár úr így beszélt:

— Én ugyan nem ismertem, hiszen van vagy huszonöt éve, hogy meghalt és én akkor még fiatal vidéki tanár voltam, de úgy hallottam, hogy kiváló tanár volt és szerette az ifjúságot. Rajongott Hellasz szépségeiért.

— Mégis milyen jeltelen a sírja — szólt Megerle.

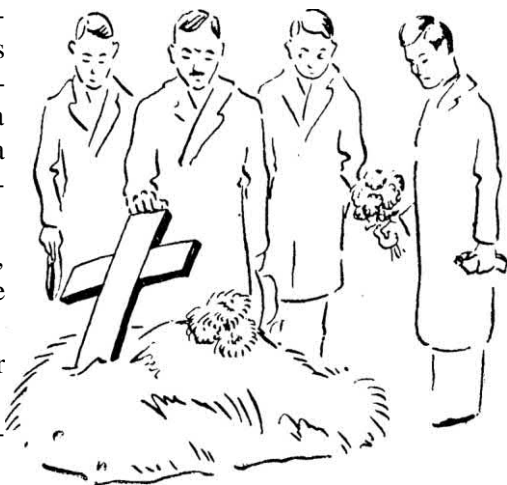
— Fiam, ha bankigazgató lett volna, vagy terménynagykereskedő, biztosan ékes sírkő emelkednék most a hantjai felett.

Végre vagy háromnegyedórai kóricálás után haditervet tartottunk. Felosztottuk a parcellát és mindenki a maga részét kezdte figyelmesen átkutatni.

A haditerv bevált, mert Lázár egyszerre felkiáltott:

— Itt van, tanár úr!

Odasiettünk. Osz-
tálytársunk csakugyan

felfedezte a sírt. Azonban nem is volt ez olyan könnyű dolog, mert a barnult fejfa előredőlt, egészen le kellett kuporodni, hogy elolvashassuk az elmosódott felírást: Dinnel Béla, élt 52 évet. Kopár, dísztelen sír volt, semmi nyomát sem mutatta gondozásnak.

— Agglegény volt — jegyezte meg tanárunk.

De mégis a sírhalom gyomján egy szegényes, kicsi csokrot fedeztünk fel. Három szál fehér őszirózsából állott.

Levettük sapkánkat és hallgatva néztünk a sírhalomra. Engem igen meghatott a szegénysége és az elhagyatottsága. Ki küldhette a három őszi rózsát? Rokona? Tanítványa?

— Egy tanár sírjához jöttünk — szólalt most meg Szilvás —, hogy tisztelegjünk az emléke előtt. Nevelője volt az ifjúságnak. Arra tanította a magyar ifjakat, hogy szeressék a szépet, keressék az igazságot és hódoljanak az ideálok előtt. Leverőnek tűnhetik, hogy egy ilyen derék ember sírja ilyen gondozatlan, de azért azt hiszem, egy igazi magyar tanár örök nyugalma nem ettől függ, hanem attól, hogy az a tűz, mely őt emésztette, vájjon tovább lobog-e egykori tanítványai szívében? Ha igen, akkor boldogan álmodik ez elvadult külsejű sírdomb alatt is.

Mindenikünk hozott magával egy-két szál virágot és most azt leraktuk a három rózsa mellé.

Talán a virágok csalták oda, de hirtelen egy méhecske röppent elő és parányi hegedűjét megszólaltatta a hajdani latin-görög tanár csöndes hajléka felett.

November 5.

A naptárban az áll: Imre napja.

Ilyenkor ünnepi ebéd vár, úgynevezett névnapi ebéd. Galuskaleves, bécsi szelet és csokoládétorta. Ezeket kedvelem leginkább.

— Még nyáron eltettem erre a napra két rúd csokoládét — mondja ebédnél büszkén édesanyám.

Igaz is, nem igen lehet már fekete színcsokoládét kapni az üzletekben. Elállják a csokoládé, vagyis a kakaó útját az

angol hajók. Elég furcsa, de úgy látszik, az angol gyarmatok megtartásához az is szükséges, hogy koplaljanak az európaiak. Édesapám elmesélte egyszer, hogy az első világháborúban végigutazott egy ízben Németországon. A Központi Hatalmakat akkor is éhségzár alatt tartották az angolok és a franciák és apám megdöbbsent, amikor annyi csontvázra aszott, kiéhezett arcú német nőt és gyereket látott. Most viszont a franciák gyomra sínyli az állapotokat.

Pedig a Föld elég nagy és el tudna tartani vagy négyszerennyi embert is. Csak be kellene osztani mindent, igazságosan kellene szétosztani és tisztességesen fel kellene használni a termőföldeket.

A Föld hátán vagy kétmilliárd ember él ma. Kétezer-millió ember. Szörnyű nagy számnak látszik. Valahol azt olvastam, hogy ha ennyi ember négyes sorokban állna fel, ez az emborsor vagy tizenkétszer hosszabb lenne az Egyenlítőnél. De viszont mégis kényelmesen elférnének valamennyien télvíz idején a keményre fagyott Balaton jegén. Pedig milyen kicsi pont a Balaton a Földgömb felületéhez képest!

A Föld felszíne 510 millió négyzetkilométer. Igaz, hogy nagy területet foglalnak el a világtengerek, általában a vizek, de hiszen a víz is ad halpecsenyét, aztán meg még mindig marad vagy 144 millió négyzetkilométer szárazföld, ami körülbelül annyi, mint 24 ezer millió katasztrális hold. Tehát a csecsemőkre is jut fejenként vagy 12 hold. Persze ebben benne van minden, a havasok is, a sivatagok is, a járhatatlan őserdők is, de elvégre minden talpalatnyi földet meg lehetne hódítani. Biztosan meg is hódítja valamikor az ember. Ezer év múlva a Szahara közepén búzát termelnek, és legelők fognak zöldelni, a Himalája tetején magaslati üdülőhelyek várják a betegeket és az Óceánok úszó városokkal fognak benépesülni.

Ez az állapot azonban még messze van, és egyelőre nem lehet étcsokoládét kapni az üzletekben.

Margit húgocskám névnapi ajándékkul zsebkendőt hímezett.

Az ebédnél, a csokoládétortánál azt kérde apám:

— Mi újság az iskolában?

— Semmi különös. Egyébként ma elég nehéz napunk volt. Történelemórán hárman is elhasaltak, mert belezavarodtak a napóleoni hadjáratokba, összekeverték a csatákat. Nem tudták, hol győzött Napóleon és hol kapott ki? Deák azt mondta, hogy Austerlitznél megverték és a lipcsei csatában győzött, holott éppen fordítva volt.

— Ma már majdnem mindegy — nevetett apám. — Talán jobb is lett volna a franciákra, ha hamarabb kap ki Napóleon, még az oroszországi hadjárata előtt, mert akkor több francia férfi maradt volna meg. Így azonban a Nagy Had-sereg, a Grandé Armée odaveszett az oroszországi hóban és Franciaország azóta se tud magához térni a vércsapolásból.

— Akkor is olyan volt Európa — vélekedtem — mint most. Minden zugában hadakoztak.

— Kicsit szűk volt mindig ez a kontinens, fiam. Sok dudás él ebben a csárdában. Dehát a világ rendje a harc. Hol lelsz te békét? Igazi békét?

— Hát a lakatlan helyeken, őserdőben, sivatagban.

— Ne haragudj apádra, de ez badar beszéd. Menj el az őserdőbe, ahol nem fordul meg az ember és nézd meg azt a békét, az őserdő nyugalmát. Minden élő lény harcban áll ott egymással. Az állatok pusztítják, falják egymást és még a fák is fojtogató birokra kelnek, hogy melyiknek jusson több napfény, több levegő. A sivatagot pedig ne is említsd. A halál békéje az. Élet, küzdelem nélkül el sem képzelhető. Egyébként mi volt még az iskolában a történelmen kívül?

— Magyarból a Zrinyiászt tanultuk. Rózsa tanár úr azt mondta, hogy Zrínyi Miklós a költő és hadvezér korának legnagyobb magyarja volt. Ez azért különös, mert voltaképpen horvát vérből született. Nem szomorú ez ránk, úgynevezett vérbeli magyarokra?

— Ugyan, ugyan! Zrínyi Miklós épp azért lett korának egyik legkiválóbb férfija, hogy elsősorban magyarnak érezte magát. Ez adott neki szárnyakat. Hidd el, a mi fajtánk egyik legnagyobb diadala és ereje, hogy egy Zrínyit vagy egy

Petőfit tud felmutatni, akik éppen magyarságukkal repültek fel az emberiség halhatatlanjai közé.

— Vegyél még a csokoládétortából — unszolt anyám. Ilyen biztatás sohasem talált nálam süket fülekre.

— Kivel vagy a legjobb viszonyban osztálytársaid közül?

— érdeklődött apám, elhagyva a tantárgyak mezejét.

— Ki a legjobb barátom?

— No azt nem kérdeztem. Csak azt, hogy kivel vagy a legjobb viszonyban? Mert ez más valami. Jóbarátod talán senki sincs. Hiszen nincs is alkalmatok, hogy barátokká váljatok. A jóbarát az igen nagy dolog és csak a bajban válik el, hogy van-e az embernek jóbarátja? Olyanvalaki, aki a társát mélyen, őszintén szereti és érte, ha kell, áldozatra is képes. Az élet viharában, háborúban, veszélyek között, ha elhagyott vagy, ha mások eltaszítanak, ha kétségbeesel, valaki megfogja a kezdet és megszorítja, melléd áll és nem hagy el. Ez a jóbarát. A többi csak pajtás, cimbora, ismerős. Belép az életedbe, de bármikor ki is lép onnan. Szóval csak erre gondolok, egy fiúra, akivel még a legjobban megférsz.

— Ilyen sok van. Székely, Megerle, Lázár, Farkas, Deák, Koleszár, Tihanyi, Babéry.

— És miben nyilvánul meg köztetek a jóviszony?

— Hát szívesen elbeszélgetünk. Segítünk egymásnak a fordításban, súgunk is, ha lehet, nem verekszünk össze, még csak nem is civakodunk.

— És aki melletted ül a padban? Azzal hogy vagy?

— Sehogy, — feleltem húzódva — nem nagyon rokonszenves.

— Miért?

— Hát csak úgy — tértem ki a részletek elől.

— Hiszen úgy hallottam tőled, hogy maga tartja el önmagát. Nem lehet haszontalan diák.

— Igen, de faragatlan, rosszmorú, összeférhetetlen.

— Hátha benned is van hiba? — szólt apám komolyan,

— Node névnapod van és így hagyjuk ezeket a dolgokat.

November 8.

A latinóra közepén voltunk s javában izgultunk Aeneas atyával.

Ő azért drukkolt, mert majdnem elmerült azon a vén, rozoga csónakon, mely átszállította a Styx fekete vizén, az Alvilág lelkei közé, apja szelleméhez, mi pedig azért remegtünk, mert Semlyák tanár úr rosszkedvében volt és ilyenkor misem könnyebb, mint nála szekundát fogni.

Szigorú latin tanárunk rám mutatott: Fordítsa tovább!

Felálltam és harsányan belekezdtem:

„Cerberus haec ingens latratu regna trifauci
Personat adverso recubans immanis in antro:
Gui vates horrere videns ...”

— Elég — szakította félbe nekilendülő felolvasásomat a tanár úr fanyar arccal (biztos, hogy fáj a foga) — egyelőre fordítsa le az első két sort. Hadd lássuk!

Nekifohászkoztam imígy:

— Cerberus a háromtorkú szörnyeteg barlangjában feküdve, nagy lármával teleugatja a vidéket.

— Hohó — szisszent fel a tanár úr — hát ez meg mi-féle hiányos és túlszabad fordítás! Pontosabb fordítást kérek.

Mint mikor az égből közénk hull a segítség, úgy nyitott be az altiszt, azzal, hogy az igazgató úr hívatja az Önképzőkör titkárát és kívülről még két diákot, mert egy autóval eljöttek az ajándékkönyvekért.

A következő pillanatban ott vágattam Babéryval és Freiberggel a folyosón, az önképzőköri könyvtár felé, ahol már várt ránk néhány ember.

— Hány könyvről van szó? — kérdezte vezetőjük.

— Körülbelül kétszáznyolcvanot gyűjtöttünk össze.

— Na, azt egy-kettőre felpakkoljuk. A diákurak is segíhetnek. Megvan a könyvekről a kimutatás?

— Hogyne. Itt van.

— Emberek, megszámolni! — vezényelt a vezető.

Mi, diákok sugárzó pófával állottunk ott, mert haj mily jó dolog itt lenni az ajándékkönyvek árnyékában, míg a többiek Cerberussal viaskodnak!

Egy bőrkabátos férfi (nyilván ő volt a soffőr) felnyitott egy könyvet és dörmögve olvasta a címet:

— Cascabel Caesar.

— Nekem is volt egy kutyám — tűnődött el — akit Cézárnak hívtak. Derék kutya volt.

— Ez nem kutya — szólalt meg élénk taglejtéssel Freiberg — hanem egy férfi. Egy hős.

— A bőrkabátos férfi lekicsinylően intett:

— Na már nagyobb hős nem volt mint az én Cézárom. Megfogta az még a patkányt is, uram.

— Derék kutya lehetett — állapította meg Freiberg, akinek rendkívül jól eshetett, hogy a bőrkabátos *uram*-nak titulálta — igazi kutyahős. Sajnálom, hogy nem volt alkalmam személyesen ismerni.

A bőrkabátos melegen nézett Freibergre. Nekem az volt az érzésem, hogy ezek itt ketten mindjárt összeölelkeznek.

De megindult a könyvek leszállítása és ezzel a barátkozás megakadt.

A nagy fekete teherautó, melyre a könyveink kerültek, már elég tele volt mindenfélével. Ládahegyeken kerékpár hevert.

Alatta kisebb-nagyobb papírcsomagok tornyosultak. Gyermekekruhák, kabátok szépen összehajtv. Játékszerek, hátizsákok, cipők, takarók. Az egyik halom tetején lisztfehér ábrázatú bohóc feküdt, égszínkéék pocakjával az ég felé. Közönyösen bámult a felhők után.

— Készen vagyunk — rendelkezett a vezető.

Mind a soffőr mellé telepedtek s az autó dübörögve megindult. Nekem pedig ekkor a szívembe hasított valami. Az autó után néztem, mely gyermekkori könyveimmel együtt már el is tűnt az utcasarkon.

November 11.

Popper a matematika és fizika óra közti tízpercben közölte velem és Megerlével, hogy három páholy jegye van egy délutáni filmelőadásra. Ünnepelesen meghív minket. A film címe: *Nyugati győzelem*.

Mivel holnap nincs túl nehéz napunk, elfogadtam a meghívást, azzal, hogy pontosan öt órákor ott leszek.

Mind a hárman pontosak voltunk. Legelőször Megerle érkezett meg a Rákóczi-úti mozi elé, mindjárt utána én is befutottam, utánam pedig vagy két perccel Popper is megjelent.

Még volt egy szabad negyedóránk. Besétáltunk az előcsarnokba és kis ideig elnézegettük a bordósínű kárpitokra akasztott fényképeket. Mozicsillagok mosolyogtak ránk.

— Alapjában nem rossz mozisínósznek lenni — vélekedett Megerle. — Az ember jön, megy, beutazza az egész világot, az embert mindenütt ismerik, ünneplik, pénz rogyásig, mi kell még?

— Na nem olyan nagy élvezet — vetette ellen Popper. —

Úgy tudom, a sztárok a legnagyobb rabszolgák. Kora reggeltől késő éjszakáig be vannak fogva, mint az ígás ló. Semmit sem tehetnek a maguk kedvére. Még ebédelni is csak előírás szerint szabad. Semmi szabadság. Igaz, jól fizetik őket, a jövedelmük mint egy maharadzsáé, de mégsem élvezhetik a pénzüket. Olvastam már, hogy a bank összeomlott és elúszott a sztár tízéves keresménye. Olykor fenyegető levelet kapnak a gengszterektől és remegniök kell a saját bőrükért. Fiam, cseppet sem irigylendő dolog.

— Dehogyan nem — makacskodott Megerle. — Én szívesen lennék csak egy évig is mozicsillag valahol Hollywoodban. Nagyokat fürödnek a tengerben, a pálmák alatt sétálnék szép hölgyek társaságában, mert ne mondd azt, hogy percnyi szabadidejük sincs. Egy év múlva lenne vagy félmillió dollárom és akkor bezárnám az üzletet. Hazajönnék is élnék a pénzből gondtalanul.

— Látszik, — nevetett gúnyosan Popper — hogy ehhez nem értesz. Hiába vagy eminens diák. Azt hiszed, akinek pénze van, az gondtalan? Kérdezd meg az apámat.

Nem avatkoztam a vitájukba. Inkább a nézőtér felé siető embereket mustrálgattam. Ez a Rákóczi-úti filmszínház úgynevezett bemutató mozi volt, amelyben már két hónapja játszották egyfolytában a *Nyugati győzelmet*, előkelő, drága mozi. Jógúnyájú férfiak, elegáns hölgyek tartottak befelé. A nők még sebtében végigkenték ajkukat valami piros rudacs-kával, mert ha ki van kenve a szájuk, bizonyára jobban izgulnak a csataképek borzalmain, a tankok, repülőgépek küzdelmén és a szuronyrohamokon.

— Ödön, előadás után cukrászdába megyünk — hallottam egy mellettem elillatozó hölgytől, akinek nemcsak a szája, de a körme is olyan volt, mint a piros tojás, Furcsa pézsmaillet maradt a nyomában.

— Gyerünk be — ajánlotta Popper. — Már kezdődik.

Bevonultunk páholyunkba. Előkelő arcot vágtunk. A szomszéd páholyból ránk bámult egy szőke kislány és erre Megerle tüstént megigazította a nyakkendőjét.

De már elsötétült a nézőtér. Elkezdtek a film pergetését. Mondatok jelentek meg. Hogy sokan azok közül, akik a felvételeket készítették a csatatereken, hősi halált haltak. Aztán mozaikképeket láttunk a nagy nyugati csaták előzményeiből. A negyedévszázad előtti világháború szemléltetését, amikor az egész világ összefogott a Központi Hatalmak ellen. A Központi Hatalmakat blokáddal, éheztetéssel, zavartkeltéssel letiporták. De Németország lassanként talpraállt. Hindenburg birodalmi elnök mellett új kancellár működött, Hitler s mögötte egyre sokasodott a nemzeti szocialisták serege.

Előbb fapuskákkal és papendekli-ágyúkkal gyakorlatoztak, mert Hitler elrendelte a sorozást. Aztán lázas ütemben, irtózatossal elkezdtek az igazi fegyvergyártást. Ontották a tankokat, repülőgépeket, ágyúóriásokat, és az egész Birodalom egyetlen kaszárnyává és fegyvergyárrá alakult át. A Birodalom versaillesi határai leomlottak.

Ausztria, Csehország, Lengyelország, Norvégia, Dánia problémája után megkezdődött a nyugati tusa.

Felolvassák a hadparancsot: Egy évezredre dől el most a Németbirodalom sorsa.

A filmen megjelenik egy ifjú német katona arca. Alig idősebb, mint mi vagyunk. Mozdulatlan arc. Feltűnik mellette egy másik mozdulatlan ifjú katonaarc. Már három katonaarc látható... már tízen vannak, mozdulatlan katonaarcok, már százan vannak. . . már legalább ezren.. már egy roppant mezőt betöltenek a sisakos katonafejek, mozdulatlan erdeje az ifjúságnak, hallgatja a parancsot és megindul rohamra Nyugat felé.

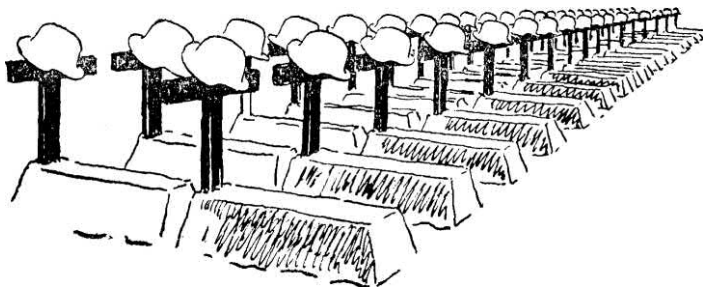
Előtte nincsen akadály. A tankok átszáguldanak a hollandiai árvizeken. Géppuskatűzben, folyókon át hidakat raknak. Kis csapatok betörnek a tüzelő városokba. Az égből, mintha pitypangbóbiták lennének, csak hullanak alá az ejtőernyősök és közben egyre vadabbá válik a küzdelem. Óriás tankok csapnak össze és üvöltözve buknak alá a bombázó repülő, szörnyű hangon bődulnek el a gigászi ágyúk, de egyre csak tombolóbbá fajul a nagy mérkőzés, milliók csatája, a betonerődítések összeomlanak, a tankóriások, mint a máglyák, lobognak és a másik oldalról százezrével kapitulálnak a katonák.

— Nézd, — súgja izgatottan Megerle — nézd, mit tud tenni néhány bátor ember!

Látjuk, egy betonerődöt három lángszórós katona ostromol. A negyedik felkúszik a kupolára, és hosszú zsineget bocsájt alá. A zsineg végén bomba. A bombát meglóbálja és bevágja az erőd lőrésén. Aztán elszalad.

A betonerődből alvilági tüzek csapnak ki. Felrobbant a bomba.

Egyetlen katona félmeztelenül a folyóba ugrik. Szájában viszi a túlsó partra a vontató kötél végét. Hiába géppuskáznak, csak partot ér. Hiába minden lövöldözés, a gumicsónakok serényen siklanak a folyóvizén s szállítják ide-oda a harcosokat. Az ember már azt hinné, ezeket nem fogja go-

lyó. De a következő pillanatban már kis fejfákat látunk, csúcsukon katonasisak, tövükben frissen szedett mezei virág. Ezek a fiúk már nem térnek vissza.

Elesett Hollandia, Belgium és Északfranciaország. Dünnkirchen olyan, mintha a végítélet vihara zúgott volna el felette. A menekülők felgyújtották az olajtartályokat, s a fekete füsttenger az égig gomolyog. Elesik Paris, a franciák fővárosa, aztán Verdun és megadja magát a világhíres Maginot-vonal, ez az erődország, amelybe a franciák 720 ezer millió frankot öltek. Mekkora szám ez, Úristen! Nem is tudom elgondolni, hogy mekkora! És hiába dobták ki a franciák! Kétmillió fogoly, fehérbőrűek, színesek, vegyesen. Egy kövér néger katona undorító hastáncot jár a filmgép előtt, társai röhögve nézik, mígnem kedvet kapnak ők is az ugrálásra és úgy tántorognak, mintha ki akarnák figurázni a világot. Legalább is Európát, mely áthozta őket, hogy résztvegyenek a fehérbőrűek küzdelmében.

— Ez a Halál tánca — szól Popper rekedten.

Fegyverszünet. A franciák fegyverszünetet kérnek. Ugyanabban az erdőben, ugyanabban a vasúti kocsiban, melyben Németországot megalázták, a francia tábornokok és államférfiak sápadtan jelennek meg.

Milyen nagyok voltak ők, amikor Magyarországot is porig alázták! És most milyen fehér az ábrázatuk!

A filmen még egyszer megjelenik a mozdulatlan arcú né-

met katonáifjú... a második ifjú, a harmadik ... ismét olt állnak mozdulatlanul, tízen ... százan ... ezren . .. mert övék a diadal.

A nézőtér kivilágosodott. Az emberek felkerekedtek.

Hallgatva, felkavart lélekkel haladtunk hárman egymás mellett. Egyszer csak Megerle nekipirosodva felkiáltott:

— Láttátok, mit jelent az ifjúság?
Magunk elé meredve lépkedtünk tovább.

November 13.

Amikor reggel beléptem az osztályba, új fiút pillantottam meg.

Jóvágású, vállas fiú volt. Koromfekete hajjal, mely úgy állott a fején, mintha minden hajszála drótból lett volna. Hosszúkás, piros arca volt, sasorra, nagy tüzes szeme. Kicsit mosolygott, míg a többiek kérdésekkel ostromolták.

— Hogy hívnak? — kérdezte Freiberg.

— Firtos Gábornak.

— Különös név, de jó név — jegyezte meg Fekete.

— Székely név.

— Hát te székely vagy? — érdeklődött Ostoros.

— Az vagyok. Bár nem beszélek már székelyesen. Nem a Székelyföldön születtem, hanem Kolozsvárt. Az apám ott volt mérnök.

— Most nincs ott? — tudakolta Deák.

— Felhelyezték Budapestre, a földművelésügyi minisztériumba. Így hát mi is felköltöztünk.

— A Székelyföldet nem ismered? — kérdezte Koleszár.

— Voltam ott még kisfiú koromban, nyáron, fürdőzni. Egyszer a nagyanymnál voltunk Homoródon, egyszer meg a nagynénémnél Bikszádon.

— Akkor nem sokra emlékszel.

— Dehogynem. Amikor Homoródon nyaraltunk, még csak hétéves voltam, de azért le tudnám rajzolni a faházat most is, amelyikben laktunk akkor. Szemben vele egy kis

patak csordogált, nagyszerűen lehetett rákászni benne. A patakon túl szép napos hegyoldal volt, fehér szerpentin úttal. Bükkfák, fenyők zöldellek mindenütt. Nagyszerű szénsavas fürdő van a faluban. Az embernek olyan lesz utána a bőre, mint a téglá.

— Borvizet is ittál?

— Hogyne. A források kint vannak az utcákon. Csak oda kell tartani a poharat.

— Szenvedtetek a románoktól? — kérdezte Freiberg.

— Szenvedtünk, persze. Igyekeztek elnyomni mindent, ami magyar volt.

— Veletek, diákokkal, mit csináltak?

Új osztálytársunk vállaltvont.

— Hát sok mindenfélét. Először is folyékonyan kellett románul tudni, bár én a kolozsvári református gimnáziumba jártam. Román bizottság előtt kellett vizsgázni és az majdnem mindenkit elbuktatott. Volt egy iskolainspektorunk, igen komisz pofa volt, egyszer azt mondta az osztály előtt, nem haragszik ránk azért, hogy buták vagyunk. Ha romának születünk volna, okosabbak lennénk.

Az osztály felnevetett.

Balkányi, az osztály rossz lelke, aki eddig a háttérben lappangott, az új fiúhoz lépett. Szeme most is alattomosan csillogott.

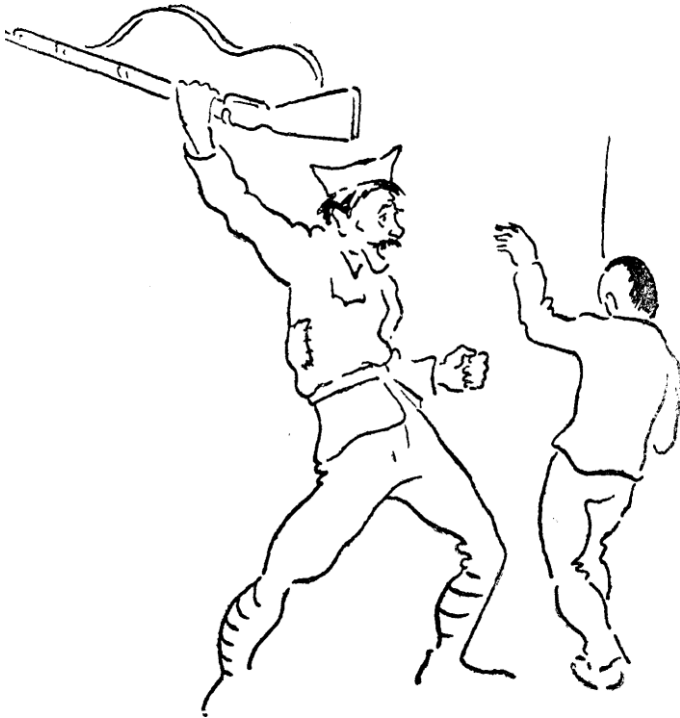
— Hogy hívnak téged pajtás? Fintornak?

— Nem Fintornak, hanem Firtosnak.

— Az mindegy. Én Fintornak foglak nevezni.

Haragos arccal néztünk Balkányira. Nem hittük volna róla, hogy ilyen hitvány tudjon lenni. Most jön ez a társunk Erdélyből közénk, magyar diákok közé és akkor akadjon egy is köztünk, aki ki akarja figurázni. Már éppen közbe akarunk lépni, de Firtos mosolyogva vetette rá magát, tüzes szemét.

— A nevemet ne változtasd meg, azt ajánlom. Legfennebb a balkezemre mondhatnád, hogy firtor, mert nézz ide, a kisujjam és a gyűrűsujjam el van görbülve. Tudniillik úgy volt, amikor a honvédek szeptemberben közeledtek és egész

Kolozsvár lázban égett, egy kislány azt kiáltotta a Farkas-utcában, ahol a gimnáziumunk van, hogy: éljen a magyar honvéd! Dél volt, hazafelé tartottam, ott voltam a kislány közelében. De nemcsak én voltam a közelben, hanem egy fegyveres román katona is. Az nekiment a kislánynak, biztosan, hogy legalábbis belerúgjon, mert az ilyesmiért még agyon is lőtték akkor a magyarokat. Én a katona elé állottam hirtelen és kérlelni kezdtem, hogy ne bántsa a kislányt. De az már akkor le is kapta a fegyverét és az agyával a fejemre sújtott. Védekezve felkaptam a kezemet. Akkor tört össze a két ujjam. Amikor a falnak dőltem, a katona rámnézett, köpött egyet és otthagytott. Ha már figurázni akarsz, figurázd ki a kezemet. Halotti csönd volt az osztályban. A csendet Deák törte meg.

— Elég volt belőled Balkányi! Nem maradunk veled egy osztályban! Minden heten kitervezel valami pimaszságot. Múltkor is rajzszeget tettél a latinóra előtt a tanári székre. Szerencse, hogy észrevettük. Elég volt, pusztulj!

— Igen, takarodj! — harsogta az osztály.

Balkányi elfehéredve, de dacosan nézett velünk farkaszemet.

— Hagyjátok — szólalt meg Firtos — ne üldözzétek ki énmiattam. Ha nekem bajom akad valakivel, azt el tudom intézni én magam is. A jobbkezemnek semmi baja.

A nagy izgalom közepette nem is vettük észre, hogy becsengettek, s összerezettünk, amikor az ajtóban megjelent osztályfőnökünk, hogy megtartsa óráját.

Számbavette Firtost és Lázár mellé ültette.

November 18.

Ma láttam egy képet. A londoni Szent Pál templom ugyan ép, a kupolája is sértetlen, de körülötte az utcák lángokban állnak.

Az egyik újságban az áll, hogy angol repülőek bombát dobtak egy nagy berlini kórházra, melyben súlyosan beteg nők feküdtek. A bomba átütötte a tetőzetet. A tető ráomlott a legfelső emeletre, az ráomlott a második emeletre, az az elsőre, és az egész a földszintre. A második emeleti nagy kórterem, úgy ahogy volt, ágyakkal, betegekkel, leesett a földszintig. Mindenki meghalt, betegek és ápolók.

Kimentem, hogy ceruzát és radírt vegyek a közeli papírkereskedésben. Hogy az utca sarkára értem, látom, két nő beszélget. Illetve csak az egyik vitte a szót, pulykavörösen és nagyon izgatottan:

— Képzeld csak, otthon vettem észre, hogy vagy a fűszeresnél, vagy a hentesüzletben hat fillérrel kevesebbet adtak vissza. Mennyi méreg éri az embert, mennyi izgalom! Nem bírják már az idegeim!

Ránéztem alattomban és szerettem volna megkérdezni,

hogy mit csinálnának az idegei, ha ő is ágyastól lefelé zuhanna a második emeletről a földszint felé, megtetézve a harmadik emelet és a tetőzet súlyával? Akkor is fájna neki a hat fillérje?

November 23.

Csak tegnapelőtt írtuk a magyar dolgozatot és tanárunk máris kijavította. Igaz, parancsba adta, hogy ne legyünk terjengősek.

— Sok lefetyelés: szegénység — jelentette ki. Máskor egy hétbe telik, amíg kijavítja.

Feltűnően komoly arccal foglalt helyet a katedrán és lassú mozdulattal kiválasztott egy füzetet.

— Fel fogom olvasni ezt a dolgozatot.

Feszülten néztünk Rózsa tanárra és ő belekezdett az olvasásba:

ANYANYELVÜNK.

Áldott nyelv, mely megszólalsz bölcsőnk felett s első hírnöke vagy a drága szülői szeretetnek. Életetadó édesanyánk ajkáról zendülsz először felénk, melegen mint a napsugár, s dallamosabban, mint az énekes madár szava. Anyanyelvem, hogyan hódoljak most Neked, hogy kifejezzem hálámat és alázatomat?

Olyan vagy, mint egy kristálykehely, melyben mennyei ital gyöngyöz. Aki iszik belőled, lankadt tagjai felfrissülnek, tűnő erői visszatérnek, küzdelme célt talál, élete, értelme megvilágosodik s lelkében trombiták harsogják a boldogító tudatot: magyar vagyok!

Magyar vagyok ébren és álmaimban és ezt a tündéri igazságot neked köszönhetem, Anyanyelvem, ki bölcsőmnél megfogtad a szívemet s nem eresztet el az utolsó pillanatig, amikor elfáradt testünk örökre megpihen.

Rózsaaujjakkal kopogtattál rügyező értelmünk kicsi ajtaján, s hogy felpattant a zár és kinyílt az ajtó, verőfényvel töltötted meg a gyermeki lélek minden zugát. Intetted s bevonul-

tak a tündérek és óriások, a Szépség, a Jóság szelleme. Kicsi agyunkban, hogy tágult a láthatár, telve varázskastélyokkal, bűvös szellemekkel, dallal, örökélettel, mosolygással, s amint felemeltük tekintetünket a tiszta ég felé, megpillantottuk arany trónján a Mindenhatót.

Neked köszönhetjük, hogy mindegyre újabb vérkeringés pezsgett át agyunk rostjain s nemcsak testünk, hanem agyvelőnk is egyre izmosult. Neked köszönhetjük az egyre sokasodó, egyre magasabban szárnyaló gondolatokat, az emberi élet fennlobogó nagy ideáljait s főképen azt, hogy sohasem voltunk társtalanok, elhagyottak. Hogy éreztük és tudtuk, hová tartozunk, hogy büszke tagjai vagyunk annak a közösségnek, mely velünk együtt magyarnak vallja magát. Testvérek vagyunk fajunk szövettségében.

Te mented át a Jövő számára a Múlt minden nagyságát és dicsőségét. Ha te nem volnál, mi lenne abból a sok hazaszeretetből, vértanúságból, hősiességből, önfeláldozásból, melynek annyiszor voltak tanúi az Alföld és a Kárpátok, mezők és erdők, falvak és városok, föld és levegő, hiszen még el se tudnók olvasni az írást régi emlékek roskadó falán.

Sebeinkre te vagy a balzsamír, Anyanyelvünk!

A léleknek minő elsorvadása lenne az, ha ajkunk nem használhatna Téged! Minő gyötrelem, kín, szenvedés, ha elült ják az anyanyelvet! Hogy lázad ez ellen az öntudat! Hogy követeli a maga jogát, mint a sivatag eltikkadt vándora a korty vizet! De nem, hiába tiltják az anyanyelvet, annál forróbb utána a vágy, annál viharzóbb feléje a szeretet, annál vadabbá válik a dac: Inkább meghalok, de nem hagyom el anyanyelvemet!

Nem hagyom el ezt a nyelvet, melyen apám, nagyapám, ükapám harcolt, imádkozott, szeretett, amellyel honvédek rohamoztak, mely suttogva szállt el a hazáért elhullottak ajakáról, melyért költők, írók, tudósok égtek el, mint világító fáklyák. Ez a nyelv legyen az én erőm, hitem, üdvösségem. S ha eljön az óra, amint az Úr elrendeli, ez a mondat legyen anya-

nyelvemen utolsó szavam: az életemnek te adtál értelmet, drága, muzsikáló anyanyelvem!

Rózsa tanár úr abbahagyta az olvasást. Feltekintett.

— Aki ezt írta, álljon fel.

Mindenki izgatottan nézett körül.

Az új fiú állott fel, Firtos Gábor. Kicsit szomorú mosolygással állott.

S ekkor szokatlan dolog történt. Rózsa tanár úr hozzálépett új osztálytársunkhoz és kezét szorított vele.

November 27.

Egy héttel ezelőtt még meleg volt. A darvak alig akartak elrepülni. A levegő olyan volt, mint augusztus végén.

De három napja kegyetlen és zord az időjárás. A levegő egészen télies.

Ma délben a Városligetben egy öregasszonyt láttam. Rőzsét gyűjtögetett.

Azt hiszem, az ilyen szegény embernek is jobb lenne elrepülni télire Afrikába. Nem lennének tüzelőgondjai. Ámbár az elmúlt télen Budapesten a gazdag emberek is megakadtak egy kicsit. Szokatlanul nagy volt a hideg és elfogyott a tüzelőkészletük. Fát meg nem is igen hoztak fel a roppant hófúvások miatt.

Emlékszem, láttam egy autót egy fászinca előtt. Az autó gazdája, egy drágabundás úr, sajátkezüleg cipelte a zsák fát az autóba.

Egy elegáns hölgyet is láttam, bevásárló kosárban aprófát vitt. Úgy vitte, mint valami nagy kincset.

Nekünk akkor még volt a pincében vagy öt métermázsza fánk. Be kell vallanom, gúnyosan vigyorogtam a prémesbundás férfin és az elegáns hölgyön. És megcsóváltam a fejemet, amikor azt is láttam, hogy egy tüzifatelep előtt hosszú sorban állottak az emberek s ha valaki előbbre akart furakodni, a többiek ordítani kezdtek. Egy makacs tolakodót meg is akartak verni, de a rendőr közbelépett. Nekem úgy látszott

akkor, az emberek olyanok majdnem, mint az állatok és megvetéssel néztem végig a sokadalmon.

A hideg nem enyhült. Folyvást hullott a hó és az utcákon akkora hókupacok emelkedtek, mint a Sarkvidéken.

Három hét múlva a mi fánk is elfogyott. Pedig csak egy szobában tüzeltünk.

Amikor délben hazatértem a hideg iskolából (egész dél előtt télikabátban kucorogtunk) fűtetlen lakás fogadott otthon.

— Nem hozták el a fát, amit apád rendelt — újságolta anyám letörve. — Bizonytalan, hogy mikor fogják leszálítani. Pedig csak három métermázsát rendelt apád.

A lakásban vágott a hideg. Az északi szél befújta az ablakon. Mert a lakásunk egyik oldala északnyugatra néz, egy üres telek felé. Nyáron jó ez a szellős térség, de télen nagyon lehűlnek azon az oldalon a falak.

— Margit húgocskám délután köhögni kezdett.

— Csak hoznák már a fát! — kesergett anyám. Nekiálltam a másnapi leckéimnek. De szenvedtem a hidegtől és nem ment sehogy a tanulás. Még a körmöm is fázott.

— Micsoda ronda dolog a fűtetlen lakás!

Már megértettem mindent. Az autós urat, az elegáns hölgyet és a fatelep előtti sorbanállást.

Megdöbbenve kezdtem azon gondolkodni, hogy hány szegény család lehet, ahol nincs tüzelőszer, nincs meleg ruha, nincs élelem. Milyen rettentő akaratérő lehet ott egy gyerekben, ha mégis tud tanulni és derék férfivá verekszi fel magát!

Az alsó négy osztályban volt egy társunk, Gyömbér Ferinek hívták. Két testvére volt. Apjuk, valami munkásféle, elhagyta őket. Az anyjuk mosni járt. A gyerekek magukban voltak estig, fűtetlen lakásban. Csak este ettek meleget.

Nem volt jeles diák Gyömbér Feri, de mégis pontosan elkészítette a leckéit minden napra.

Azon a fűtetlen délutánon egyszerre megnőtt egykori osztálytársam iránti tiszteletem. Vájjon hol inaskodik most? Ha jobb sorban élt volna, most is velünk tanulna biztosan. Lehet, hogy jeles diákká vált volna. Igen, igen, ha nem lettek

volna egyéb gondjai, talán ki is vált volna. Hiszen az írása olyan volt, mint a gyöngy és szépen tudott szavalni.

Minden gyereket hozzá kellene juttatni a meleg szobához, jó ruhához, jó ételhez. Milyen más lenne ez a Föld! Kevesebb lenne a bűn, több lenne a mosolygás, az öröm, az egészség, az egész világ szebbé válnék, és az emberük jobban szeretnék egymást.

Hát olyan nehéz ez, olyan utolérhetetlen valami?

Éles csengetés zavart meg. Kis hűgom befutott:

— Meghozták a fát — ujjongott.

Csakugyan hozták, a zsákokat kiborították a konyhában.

— Fogják, jó emberek ezt a borraivalót — szólt édesanyám.

Durva ábrázatú, szurtos gúnyájú emberek voltak, de azért olyanoknak tündek fel e pillanatban, mint a szépséges angyalok.

Félóra múlva már melegedni kezdett a szobánk s megkönnyebbülten nyitottam ki a rádiót.

November 28.

Ki hiányzik? — kérdezte reggel a latin tanár.

Jelenttem, hogy hiányzik a mellettem ülő Berényi.

Mint hogy egyedül ültem, kényelembe helyezkedtem. Most kétszer annyi hely volt a könyvek és füzetek számára. És nagyszerűen éreztem magamat, mert átmenetileg megszabadultam attól a kellemetlenségtől, hogy olyasvalakinek a szomszédságában legyek, akivel nem vagyok beszélő viszonyban.

— Egy-két napig úgylátszik igazi úr leszek — állapítottam meg elégedetten.

December 4.

Szörnyű híreket olvastunk Romániából.

Vasgárdisták kivégeztek hatvannégy magasrangú embert. Volt minisztereket, tábornokokat, egyetemi tanárokat irtottak ki. Éjszaka gyilkolták le az áldozatokat. A vérfürdőt rendezők régi vasgárdista sírokat bontottak ki, kiszedték a vasgárda mozgalom egykori vezetőinek tömegsírjából a hullákat s akkor odavezették a tábornokokat, akiket azután a sírgödörnél agyonlőtték és a friss holttesteket mindjárt bele is dobálták a gödörbe.

— Ez olyan, mint a francia forradalom volt — vélekedett Koleszár.

Firtos elmondta, hogy látta két évvel ezelőtt Kolozsvárt az egyik áldozatot, egy csendőrtábornokot, aki akkor az ország rendőrminisztere volt és a román király legmeghittebb barátai közé tartozott.

— Tudjátok, az egész város fel volt piszkálva a magas látogatásra. Az utcákon mindenütt rendőrök, csendőrök, katonák álltak. Amikor az autók megérkeztek, megszólaltak a

zenekarok. A második autóban ült a miniszter, nagy kövér ember, a melle, még a hasa is ragyogott a kitüntetésektől és a sok aranyzsinórtól. Azért jött oda, mert holmi vasgárdista merényletet követett el egy kolozsvári román egyetemi tanár ellen és a miniszter személyesen akart rendet teremteni. Mula-tóiskedvű úr volt, és este beült egy kávéházba zenét hallgatni. Beszélnek, annyi borralalót adott a pincérnek, hogy abból egy család egy hónapig meg tudott volna élni. Igazán nem hittem volna, hogy két év múlva saját fajtája fogja a gödörbe dobni Mert nagy magyarfaló volt.

— Ez semmi, — legyintett Megerle — de meggyilkolták Jorgát is, aki Nagyrománia szellemi apja volt. Hallottam róla, hogy Jassyban volt egy villája és minden nyáron nagy nemzetközi társaságot csődített oda s előadásokat tartott arról, hogy milyen kultúrnép a román és milyen ázsiai horda a magyar.

— Most kapott egy kis kultúrfölényt a koponyájába, revolvergolyó alakjában — csapott a padra Tihanyi.

— Inkább felelek latinból, — kiáltotta Babéry — mint-hogy miniszter legyek Romániában.

— Inkább hús sor latin minden napra!

— Borzasztó az ilyen forradalom! — szörnyülködött

Farkas. — Ma még nagy úr, holnap már föld alá rúgják. Megrázó!

Firtos összehúzta a szemöldökét.

— Engem nem ráz meg. Az ő családi ügyük. Tábornok, vasgárdista, egyik olyan mint a másik. Igaz, gyűlölték egymást, de egyszerre jóbarátokká váltak, ha ütni kellett a magyarokon. Én láttam, amikor megbotoztak egy nőt, én láttam, amikor Kolozsvár utcáján agyonlőttek egy ártatlan kis székely cselédlányt. Ez a borzasztó, nem pedig a potrohos tábornok esete!

Hogy történt? — riadt rá az osztály.

Firtos nem felelhetett, mert már belépett Papolczy tanár úr s halkán, de azért mégis végítéletyszerűen így szólt:

— Valaki le fogja vezetni az egyenes és pont távolságának analitikai képletét. Lássuk csak...

Végigjártatta rajtunk tekintetét s feledve lön a romániai forradalom. Mert — mint Fekete analízátor barátunk egyszer szállóigévé tette ezt a bölcseséget — ami messze van, az messze van, ami pedig közel van, az közel van. Ami közel van, az tehát közelebb van, mint ami messze van. (Részlet a Fekete-féle logikából.)

A táblához Brüterlének kellett kimennie. Lomha mozdulattal vette kezébe a krétát és a spongyát.

— Rajzoljuk fel a koordináta rendszert. Ez itt az abscissa tengely, ez meg az ordináta tengely. Ez a kezdőpont...

Ahogy Brüterle a táblánál verejtékezett, magam elé néztem és akaratlanul is elmosolyodtam. Mert milyen érdekes alapjában véve az emberiség élete! Ugyanabban a pillanatban egy helyt elsüllyed egy megtorpedózott nagy tengeri hajó, s az emberek üvöltve fuldoklanak, más helyen a miniszterekbe lőnek saját honfitársaik, a harmadik helyen a diákok hexametereket fordítanak, vagy egyenletekkel bajlódnak, ismét más helyen az éthordó pincérrel veszekednek a vendégek, mert hogy nem elég puha a marhapecsenye, valahol tapsolnak a színészeknek, vagy esetleg hallgatják a templomi orgonát, másutt önfeledt horkolással alszanak, a csillagász nézi a Tej-

utat, és a betörő ugyanakkor a maga szerszámaint próbálgatja. Itt esti csatában bömbölnék az ágyúk, amott az éjjeli bombázó repülők dolgoznak, ugyanakkor pedig a Föld egy szigetére a reggel első napsugara hull és a madarak víg énekkel köszöntik a felkelő napot, nem törődve azzal, hogy a Sarkon vacognak most a jegesmedvék. Mert egyszerre van nappal és éjszaka, reggel és este, virradat és alkonyat, fagy és hőség, béke és háború, forradalom és nyugalom, vér és kacagás, gazdagság és nyomor, születés és halál, minden és mindennek az ellenkezője együtt kavargó, a dolgok összefolynak, mintha száz, ezer, tízezer, százezer, vagy millió hangszer más és más nótát zenélné.

Való, elég változatos az öreg földgolyóbis élete, amint fáradhatatlanul repül a maga roppant pályáján, a még öregebb Nap körül.

Vájjon a Marson is ilyen cifrán mennek a dolgok? Isten bizony, érdemes lenne egypár órára átkukkantani oda.

December 6.

Megerle, akit az osztályfőnök megbízott, járjon utána, hogy mi van Berényivel, gondterhes arccal, rosszkedvűen jött az iskolába. Berényinek influenzája volt és most ráment a betegség az agyára. Agyhártyagyulladását kapott. A Berényi apja azt mondta, nagyon rosszul van a fia.

Mindenki sajnálkozott.

— Szegény, — mondta valaki — milyen szorgalmas fiú volt mindig. Ő tartotta el saját magát. Tudjátok, az apja alig keres.

— Gyűjteni kellene valami kis pénzt, — indítványozta Megerle —, mert most nagy szükségben vannak.

— Helyes, gyűjtsünk! — lelkesedtek a fiúk.

Egyszerre kiderült, hogy mindenki szerette osztálytársunkat, ámbár szűkszavú, zárkózott, majdnem mogorva természetű fiú volt. Szüntelenül a könyveit bújta, ahelyett, hogy résztvett volna a vitatkozásokban.

— Itt van egy pengő, — szólt Analizátor —, most nincs több. Igazán most nem tudok többet adni.

Björson összekeresgélte a zsebeit és egy csomó tíz meg húsz fillérest, azután meg néhány 2 fillérest rakott Megerle elé.

— Csak negyven fillér van nálam — jegyezte meg Gargalizátor, — de itt van még hozzá tizenöt darab kisszakasz. Inkább gyalog megyek azon a rövid vonalon. Minek nekem a kisszakasz?

Kétpengősök, még ötpengősök is kerültek. Hiszen az osztályban volt néhány jómódú, sőt gazdag fiú is.

— Negyvennyolc pengő 26 fillér — tudatta Megerle a gyűjtés eredményét.

Jómagam két pengőt adtam. Igaz, hogy haragban voltam vele, de hát most nagybeteg. Ilyenkor nincs harag. Különben sem lehetett volna, hogy kivonjam magam a közadakozásból. Nem mondhattam, hogy nem adok semmit, mivel, hogy nem vagyok vele beszélő viszonyban.

Igaz ugyan, azt mondta nekem, hogy: marha, de én kezdtem a marházást, azért, hogy meglökött véletlenül írás közben és emiatt tinta csöppent a latin írásomra. Viszont a latin tanárom nem tett nekem szemrehányást a tintafolt miatt és az is kétségtelen, hogy Berényi nem szándékosan lökött meg, hanem véletlenül, amint idegesen mozdult egyet.

Ha jól meggondolom, nem is olyan nagy csoda, hogy idegesen izgett-mozgott, hiszen volt munkája elég. Tanult, tanított, aztán ismét tanult, tanított szakadatlanul. Magát tartotta el tizenöt éves kora óta. Ez nagy dolog.

Voltaképen nem is való haragot tartani, különösen egy olyan társammal szemben, akivel hetedik éve járok ugyanabba az iskolába, ugyanabba az osztályba.

Ha meggyógyul Berényi és ismét megjelenik közöttünk, odalépek majd hozzá és így fogok szólni:

— Ne haragudjunk többet egymásra. Felejtjük el az összekoccanást. Nem érdemes ilyen gyerekségért neheztelni. A sors is úgy akarta, hogy egymás mellé kerüljünk, egy pad-

ban ülünk. Hát legyünk jóbarátok. Segítsük egymást. Könnyebben fog menni a tanulás akkor nekem is, meg neked is.

Különben nem is ezt fogom mondani neki majd, ha felépül és egy szép napon ismét beül mellém a padba, szokása szerint sorba rakva maga elé a ceruzáit és a tollát, hanem csak ennyit szólok:

— Szervusz, Pista, örvendek, hogy meggyógyultál.

Biztosan ő is meg fog könnyebbülni. Mosolyogni fog és melegen megszorítja a kezemet. Úgy fogunk majd kezel, mint két magyar diák, akik ugyanazt akarják: dolgozni, harcolni a nemzetükért, küzdeni a hazáért, hogy nagyobb, erősebb, vidámabb legyen ez az ország. Mert ha a magyar fiúk szerelik egymást, biztosan minden jobban, könnyebben fog menni. Igen, nem fogunk többet összeveszni és én is uralkodni fogok magamon, hogy ne ragadjon el az indulat. Hiszen a méreg sohasem volt jó tanácsadó.

Néha vasárnaponként meghívom majd magamhoz ozsonára. Olykor kettesben kirándulgatunk a budai hegyekbe. És én fogom beszerezni az elemózsiát. Különben nem muszáj,

hogy kettesben menjünk. Hárman, négyen, vagy még többen is lehetünk. Hiszen sok derék fiú van az osztályomban. És énekelni fogjuk ott fenn a napfényes tetőkön, vagy az erdők hús és balsamos homályában azokat a pattogó, tüzes indulókat, miket már száz éve dalolnak a magyar fiúk és az énekléstől megerősödik a tüdejük.

December 7.

Megerle elvitte a pénzt beteg osztálytársunkhoz. Azt mondta, nem tudott vele beszélni, csak az édesapjával, aki nagyon le van törve. Előbb nem akarta elfogadni a pénzt, de aztán mégis elfogadta. Törölgette a könnyeit és alig tudta megköszönni. Azt üzenté, büszke, hogy ilyen derék osztálytársai vannak a fiának és hogy az ő szófukar fiához ennyire ragaszkodnak.

Három pengőt kellett volna adnom!

December 10.

Önképzőköri ülés volt. És most le kell másolnom az önképzőköri nagy jegyzőkönyvbe Firtos elbeszélését, mert jegyzőkönyvi megörökítéssel tüntették ki.

Az ülés első pontja különben egy szavalat volt. Freiberg elszavalta Sajó Sándor versét: *Andrée*. Nagyon szép versnek találok és így kezdődik:

*„És útra készen áll a léghajó,
Lenyűgött szárnyán halkan ingva-lengve,
Az égre majdnem sasként szárnyaló.
Merészen vágva messzi végtelenbe . . .“*

Ezt a verset nyugodtan kellene elkezdni. Hiszen egyelőre nincs baj a léghajóval, csak később kerül viharba, végveszélybe. Ám Freiberg már az első sornál tremolózni kezdett, méltóan Gargalizátor gúnynevére. A közönség mosolygott, amint úgy reszketett Freiberg hangja, mintha zokogna amiatt, hogy útrakészen áll a léghajó.

A bíralat azért elég jó volt. A nyolcadik osztályos kritikus Freiberg barátunkkal jó viszonyban van, és hiába, az összekötetésnek mindig megvan az eredménye.

Második számként Székely előadást tartott az atómrombolásról, amit ugyan a többség nem értett, de azért udvariasan megtapsolták. Utána egy ötödikes szavalta el Garay híres *Obsitosát*, jóízű derültséget keltve. Hiába, lehet is azon mulatni, hogy az öreg kiszolgált baka hogy képzei el a császárral való parolázgatást. Mintha a birodalmak ura holmi kedélyes falusi bíró lenne.

Negyedik és egyben utolsó szám Firtos elbeszélése volt:

SZÉKELY LEÁNYKA.

A bodoki hegyek felett már virradt. Enyhén piroslott az ég arra Kézdivásárhely felé, mintha rózsalevelek váltak volna levegővé. Kőszáli sas kerengett a felkélő úrben hangtalanul és figyelte az ébredező erdők és mezők életét. A világosság kezdett betörni az Olt völgyébe.

Előbb a fenyők borzongtak meg a bodoki hegyhátakon. A kis csemeték és az öreg szálfák, miknek jóízű gyantaszagát elröpítette a hajnali szél messze, messze, le a rétek megrezzenő sok tarka vadvirágjához, délcegnövésű sarjújához s a fenyőillat és a fűszag összeolvadva szállott tovább a szellő pajkos hátán.

— Hozzuk a Bodoki hegyek és mezők üzenetét, öreg folyó — súgták a szellők, megfürösztve selymes puha lábukat, bársonyosan omló fátylukat az Olt szőke vizében. A habok locsogva, suhogva feleltek rá valamit. Talán köszönetet az üdvözletre, talán búcsúszót, mert hogy meg nem állhatnak egy kis tereferére, sietős az útjuk dél felé, ahol túl a brassói nagy havasokon a roppant Duna hömpölyög és szállítja, egyre szállítja a beléje ömlő tömérdek vizet a még tömérdekebb vizű Fekete-tengerbe.

Közben a nap is felkelt és mosolyogva nézett alá, mintha bizony neki is tetszett volna az erdők és rétek nagy szépsége.

Mert milyen csodás világ is! A fehérülő nyíresekben tengelicek füttyülnek valami édes madárhimnuszot. A rohanó patakokban ezüsthangú pisztrángok cikáznak. Lombos fák között sötéten csillannak a tengerszemek, őzike bámulja a harmatos mezők káprázatos tündöklését. Amott barna mackó szimatol málna után. A borókafenyővel borított tarka fennsíkokon itt-ott fehér pásztorkunyhó hívogat s a havasi legelőkön már kolompszó zendül s a vezérbika belebőg a hajnal párájába. A szakadékokból, mint álomképek, szállnak fölfelé a ködfoszlányok. Lenn, a mélyben, savanyún buzogó források között, kicsi falvak, búbajos fürdőtelepek. És rejtelmes barlangokból sárga füstcsomók bőfögnek, mint alvó tűzhányók mérges lehellete.

Nyikorgó ekhós szekér görgött a málnási országúton, öreg borvizes atyafi ült az előrészen pipázgatva s olykor oda-cserdített a szürkék közé, de csak módjával, atyai szelídséggel, csak éppen hogy tudják a szürkék, miként ő is ott van. A szekér jóféle Szikulia-vizet szállított palackolva.

Málnás-fürdő mellett ott van az állomás. Nem nagy, de a viszonyokhoz éppen elég. Nyaranta a fürdővendégek jönnek-mennek, akkor persze nagyobb a forgalom, de most ilyenkor tavasszal még nem indult meg a fürdőélet, helybeli utasember

alig akad hát egy-kettő. Aki megy, vagy Csíkszereda felé megy, arra északnak, vagy délre, ahol Sepsiszentgyörgy van, meg még délebben Brassó, az a hatalmas város, emeletes házaival, kormosszínű roppant templomával, sok ezernyi lakosával. Cselédnek, szolgafélének el lehet ott szegődni.

— Ni, te, ni — kiáltott föl az öreg székely. — Hová tartasz, Lidike?

Kislány lépkedett az úton szaporán. Takaros kis jószág volt, lehetett vagy tizenkét esztendő. Szép, szabályos arcú, nagy barnaszemű fehércseléd, piros szoknyácskájában, fehér ing vállal; színes mellénykéjével és sárga keszkenőjével maga is olyan volt, mint egy hullámzó, mozgó kis mezei virág. Jobbkezében motyót vitt, benne ruhaféléket. Balkezében kis tarisznyát szorongatott. Nyilván ennivaló rejlett abban.

— Adj Isten jó reggelt, Andorás bácsi — köszönt a leányka. — Az állomásra tartok.

— Hát csak ülj föl ide íziben, kis cselédem. Én is arra felé ügyekszem. Mán én elviszlek jószívvel odáig. Osztán mán mért mennél az állomásra?

— Elutaznám, Andorás bácsi.

— Hová mennél?

— Egy nagy városba. Szolgálni.

— Brassóba tán?

— Nem Brassóba, Kolozsvárra.

Erre már kivette agyara mellől a pipát a vén székely és csak úgy válla felől lenézett apró útítársára.

— Mi a kő? Kolozsvárra, úgy mondtad?

— Az ám. Éppen oda.

— Hát csak így-úgy, settyen-suttyomba?

— El vagyok mán szegődve, Andorás bácsi. A sepsii tiszteletes úr igazította el a helyet, akinél az édesapám a paplakban malteroz. Azt írta, már várnak reám.

— Az anyád csak úgy egyedül nekihagyott?

— Baromfit étet most éppeg.

— Oszt muszáj elmenni?

— Muszáj, Andorás bácsi, nagy a szükség. Nénéim is odavannak Bukurestiben.

— Hát igen — dünnyögte az öreg atyafi és mélázva legyintett a lovacsákra. Bólintott. — Megsúlyosult az idő, aszondom én is. No, kis cselédem, itt vagyunk. Hanem vigyázz, nagy útnak indulsz.

— Tudok ám mán vigyázni magamra, Andorás bácsi. Szent Mihály-havában leszek tizenkét esztendő.

— Isten vezéreljen.

Nem sokáig ácsorgott Lidike a sínek mellett, nézegetve a vasutastiszt piros sapkáját, mert már elő is robogott a gőzparipa nagy füstöléssel, sistergéssel. Egyet rikkantott, dohogott, sziporkázott és máris tovább zakatolt a vadregényes székelly tájak között, szeszélyes hegyek oldalánál, tajtékos patakok, alácsergő vadvizek, vadgalambhangú ligetek csodás birodalmán keresztül.

A kislány szerényen meghúzódott a sarokban, az ablak mellett, a harmadik osztályú fapad végén. Nagy út előtt állott és a szívét enyhe szorongás fogta el. Lopva elnézte az utasokat és sűrűn kitekintett. Istenem, milyen nagy a világ, folyvást új erdők, új rétek, új falvak bukkannak fel. Szabad térségek után összeszorulnak a fák a vonat mellett s zúgnak a levelek a vonat sodrától. Mintha azt súgnák: — Hová mész, Lidike?

Jött a kalauz.

— Avez билет? — kérdezte unott arccal.

A kislány nyújtotta a menetjegyét.

— Ungye mer? (Hová mész?)

— Cluj — felelte Lidike.

Tudta, hogy nem mondhatja azt, hogy Kolozsvár. Mert Kolozsvárt most Clujnak hívják. Pedig mégis csak Kolozsvár az, akárminek keresztelték is el a románok. Ám, ha azt mondaná, hogy Kolozsvár, nagy baj származnék abból. A kalauzember rárivallna, ordítana, talán még le is szállítaná a legközelebbi állomáson. Mintha bizony veszélybe jutna a Kolozsvár névtől Románia Mare.

Nagyobb állomásra futott a gőzös. Csíkszereda volt. Román katonák szálltak föl nagy zajjal.

— Ape recse, hideg víz, friss víz! — kiáltzott egy asszony a sínek mellett, nagy korsóval, poharakkal.

A vonat tovább haladt, kezdett nyugat felé kanyarodni és elmaradt a Székelyföld, de a táblák, a kertek, a galambdúcos házacsok mintha megszólaltak volna búcsúzóul.

— Visszavárunk, Lidike.

Öreg este lett, mire megérkezett a kislány Kolozsvárra. Ámulva és megilletődve iparkodott befelé a díszes, nagy házak között, kérdezősködve egy-egy bizalmat gerjesztő arcú úrtól s asszonyságtól az útirányt illetően. Áthaladt a Szamos vashídján és majdnem elszédült, amint megpillantotta a Szent Mihály-templom roppant falát, óriási tornyát, melyen talán még a felhők is megakadnak. Teremtő Úristen, mekkora torony, mekkora templomépület!

Valahogy csak eltalált a munkahelyére, mely nem is volt messze a főtértől. Barátságos úrasszony fogadta a kis cselédleányt, szép, mosolygó fiatal asszonyság, meg is simogatta Lidike arcát, koszorúba font barna haját, vacsorát adott s megmutatta a hálókamráját.

Másnapon megkezdődött Lidike tevékenysége. Kitakarította a háromszobás lakást. Lefutott a közeli mészároshoz, fűszereshoz, vagy elkísérte bevásárlásra az úrasszonyát. Közben tanulgatta az utcanevet, ami nem volt könnyű dolog, mert az utcáknak két nevük volt. Egy, amit mondtak, azt mondták: Ferenc József-út, Kossuth Lajos-út, Deák Ferenc-út, Farkas-utca, Magyar-utca, de az utcasarkokon más nevek voltak kiírva, mint például, hogy: Calea Regale Ferdinand, vagy Calea Marechal Foch, vagy Calea Regina Maria, Calea Victoria és más effélék. Hát nem könnyű így az utcákat megjegyezni.

Dolgos, serénykező, tanulékony kislány volt és a háziak hamarosan megkedvelték. Az úrasszony, de még az úr is szívesen elbeszélgetett vele. Lidinek is megjött a mersze, ahogy úrnőjével az utcákon lépkedett, kérdezett egyet-mást. Mert

hiszen más itt az élet, mint odahaza, Málnáson, abban a kis székely fürdőfaluban. Az utcákon autóbuszok dübörögnek, a fényes üzletek előtt temérdek nép nyüzsög, kavargó s a tereken este nagy villanylámpák ragyognak. A szája tátva maradt a csodálattól, amint először ment el mozgósínházba és a vásznon valóságos élő emberek kiáltoztak.

Egy szombat délután, amint kilépett a fűszerboltból, mely a nagy térség sarkán állott, honnét el lehetett látni a színházpalotáig, szomorú menetet látott Lidike. Feketeruhás emberek, úrfélék, meg egyszerűbb gúnyájú öreg és fiatal férfiak sora vonult el lassan szuronyos katonák között, bekanyarodott a térségre, egy rettentően nagy gombatejű furcsa fehér templom előtt s eltűnt egy emeletes sárga ház kapujában. Az volt a különös, hogy Lidike nem kérdezte, mégis tudta, hogy magyarok haladtak el a szuronyok között. Istenem, látott már ő ilyenfélét odalent is a Székelyföldön, a falujában is megesett, hogy eljöttek a katonák egy-egy székely atyafiért. De ilyen hosszú menetet persze még sohasem láthatott. El is újságolta az úrnőjének.

Az úr, amikor meghallotta, sötéten nézett maga elé. A keze ökölbe szorult.

— Megint összefogdossák a környékből a papokat, a tanítókat, a gazdákat, még a legényeket is — dünnyögte.

Többet nem beszélt. De az úrnő, aki nem szeretett lakatot tenni a nyelvére, amikor a konyhában voltak, ezt mondta Lidikének:

— Meglátod Lidike, Magyarország lesz itt ismét nemso-kára. Jönnek a honvédek.

Ősz volt, a levelek már hulldostak a sétatéren és a háttárban. A gólyák fölkerelkedtek. De az emberek között is nasjy volt a mozgolódás. Sok román felszedte a sátorfáját s mint a madár, délre költözött sebtiben.

— Jönnek a magyarok! — terjedezett a hír. A magyar arcok ragyogni kezdtek.

Aztán valami közbejött, úgy látszik, mert elmaradtak a magyar katonák. A románok megint visszaszállingóztak.

Kezdték összegyűjteni a munkabíró magyar férfiakat s elvittek őket nyugat felé, hogy árkot ássanak, erődöket építsenek, drótakadályokat húzzanak.

Lehullt a hó. Tél borult Kolozsvárra, nyomasztó, szomorú tél, az égboltot szürke hófellegek fedték, de a levegő tele volt villamos feszültséggel. A kishitűek már már csüggedni kezdtek, de a többségben pezsgett a remény, hogy a döntő óra nem késheik soká. Talán tavasszal... vagy a nyár folyamán.

Oh, igen. Az emberek megálltak egy pillanatra s ránéztek a Szent Mihály-dóm öreg tornyára. Már látták lelki szemükkel a toronyablakban a drága nemzetiszínű lobogót, amint vidáman csattog a szélben. Fülükben moraj támadt. Oh, igen, bevonul a magyar hadsereg. Ujjong Kolozsvár, ujjonganak az emberek és a házak, konganak a harangok s amint a magyar bakák elmasíroznak, az öröm orkánja tombol a levegőben. Semmi kétségbeesés, hinni kell a Feltámadásban!

Lidikét is elfogta az általános izgalom. Késő este, hogy a konyhai munka után pihenni tért, összekulcsolta kezét és imádkozni kezdett:

— Jöjjenek meg a magyar katonák!

Szépen kimódolta, hogy megtakarított pénzecskéjéből virágot vesz majd, s rászórja a katonákra. Milyen ünnep is lesz az, Istenem! Milyen más világ lesz majd utána! Nem lesz már baj, hogy az ember magyarnak született. A Székelyföldön sem fogják behúzni a legényeket, hogy elvigyék őket a Kárpátokon túlra, messzire, olajmezőkre, tengerpartra, honét lerongyolódva, kiéhezve, megrokkanva tértek haza jónéhány év múlva mindannyian. Ha ismét Málnásra vetődik Lidike, boldogabbak, még napfényesebbek lesznek a bodoki hegyek, még több virág fog pompázni az Olt völgyében és énekelni fog a falu népe. Énekel a falu apraja-nagyja, a fehérhajú harisnyás vénnek és a maszatosképű pendelyes gyerekek versenyt dalolják, hogy: Isten áldd meg a magyart.

Télre megjött a tavasz, tavaszra a nyár és a nyár meg-

hozta a döntést. A magyar csapatok megindultak és egyre közeledtek Kolozsvárhoz.

Erdély fővárosa olyan lett, mint felkavart hangyaboly. Mindenfelé fejveszett futkosás, bábeli zavar. Társzekerek ropogtak, megrakva tengelytörésig liszteszsákkal. Teherautóban emeletmagasságig tornyosultak a sebtiben összeharácolt holmik, elegáns autóban kifestett hölgy mellett fehér öleb trónolt s kíváncsian nézett egy kézikocsira rakott zongorára. Ágyúk, gépfegyverek dübörögtek, nagyszarvú ökrök bandukoltak katonák ostorpattogása alatt és kiabálás, rekedt, üvöltöző, nekibőszült kiabálás, mely koronként siketítőleg hangzott s elnyomta a járművek tompa zsviváját, még a motorok éles berregését is.

Lidike kábultan nézte a felfordulást. Aztán hazaevickélt, hóna alatt egy hosszú cipóval.

— Siess, Lidike — szólt odahaza az asszonya. — Tedd le a kenyeret és fuss át a szabónőmhöz, a Széchenyi tér mellett van, abban a sárga házban, hátul az udvarban. Már készen van a ruhám. Vigyázva pakolják be.

— Igenis, instállom — felelte szolgálatkészen a cselédke. Befutott a konyhába és ott az asztalra tette a cipót. Sebtiben körülnézett.

Virág, virág mindenütt, szekfű, rózsák, liliomok, tulipánok, a konyha olyan volt, mint egy virágkereskedés. Mind a kislány vásárolta, hogy hajnalban kiálljon az utcára és rászórja a magyar katonákra, a drága honvédekre, akik most meghozzák a Bodoki hegyek szabadságát. Végigfuttatta a sok virágon szép barna szemét, de a következő pillanatban már nyakába szedte lábacskáját, úgy iparkodott a Széchenyi-tér felé.

— Megjöttem a naccsága gúnyjáért — lihegte, betoppanva a szabónőhöz.

— Adom, szentem.

Gyönyörű ruha volt, csodaköntös volt, bársonyderekű, gyönggyel hímzett magyar ruha. Aranypaszománt, csipkedísz. Aztán meg nemzetiszínű selyemszalagok. Oh, tűzbeborult Li-

dike orcája, mert még sohasem látott ilyen büvösen szép ruhát. Úgy simogatta meg, vigyázva, tisztelettel, mintha oltárterítőhöz értek volna az ujjai.

— Majd szépen bepakoljuk, kisleány. Berakjuk ebbe a hosszú fehér papírba, aztán vigyázz ám reá.

— Mán én vigyázok — felelte a leányka és nekiindult. A ruha iránti nagy tisztelettel lépkedett. Már ott volt az utcasarkon, a teológia mellett. Akkor szél támadt és megrázta a csomagot.

Lidike szorosabban vonta melléhez a ruhát, de a szél nyomására alul kinyílt a papírburkolás s előtűntek a nemzeti-színű selyemszalagok.

Éppen két román katona törtetett arra, fölhevülten, izzadt ábrázattal.

— A fene! — ordította az egyik románul. — Hát te nem tudod megvárni evvel a ronggyal a holnapot?

Lekapta fegyverét és a kislányra sütötte közvetlen közelből.

— Dögölj meg, kutyafajzat! — üvöltötte a lövés után. Aztán társával továbblépett, büszkén, mint aki elégtételt szerzett a megsértett világrendért.

Lidike hangtalanul rogyott össze, szeme lecsukódott, mint egy villámsújtotta kis madaré. Melléből patakzón ömlött a vér, átítatva a fehér csomagot. Szabad balkezét egyszer-kétszer erőtlenül megmozdította, de már mozdulatlan volt vékony kis leányteste.

— Néhány ember odarohant. Föléje hajoltak.

— Már meghalt — szólt rekedten az egyik.

— Ismerem — tördelte a másik — a közelbe való kis cselédlány.

Amint ott feküdt a kis székely leány, a szél szétzilálta a csomagot, melyet még holtában sem engedett el. A pruszlikos, bársonyderekű, nemzetiszín szalagos magyar díszruha vállától lábujjáig egészen betakarta.

Már a vacsoracsillag ideje volt. A Szent Mihály dóm ódon tornyában megkondult az öreg harang. Mélán bongott és méltóságosan. Mint amikor Lorántffy Zsuzsannát búcsúztatta, Erdélyország nagyasszonyát.

— Helyet — mondta valaki, mert már sokan szorongtak a kis holttest közelében.

Az emberek utat engedtek. Magas, őszhajú, barázdált arcú férfi lépett elő, történelmi név viselője, az erdélyi magyarság egyik vezetője.

Ránézett Lidikére. Lehajolt, megsimogatta csapzott haját. Aztán megfogta a székely leányka vértelen, keskeny kezét és megindultan megcsókolta.

Nem a gróf találkozott ott a cselédlánykával, hanem a magyar férfi a magyar nővel.

December 13.

Megerle, aki már négyszer volt Berényi apjánál, tudakolni a fia állapotát, azzal a hírrel jött, hogy haldoklik osztálytársunk.

Az osztály egész délelőtt nagy csendben volt. Mindenki érezte egy szörnyű nagy hatalom közelségét. Mindenki tár-sunkra gondolt, aki most ezzel a szörnyű hatalommal viaskodik. Mint ahogy a csirke vergődhetik a kőszáli sas kar-

mában. Mint ahogy egy falevél táncol a viharban és szeretne az ágon megmaradni.

Kegyetlen dolog fiatalon meghalni! Az aggastyán halála más. Mint ahogy más az őszi lombhullás és más a tavaszi fagy csapása.

Az őszi hervadásban van valami megnyugtató, van valami mélység és varázs. Az elmúlás ugyan ott borong a levegőben, de a megsemmisülést széppé teszi a nyár emléke. A levelek keringve, halk suhogással közelednek a föld felé, hogy elrothadva elvegyüljenek a göröngyökkel, de ezek a halálraítélt levelek hallották a madárdalt, itták a napfény melegét és gyönyörködtek a pirkadásban és az alkonyatokban, az augusztusi felhők karavánjában, a gyümölcsök mosolygásában, enyészésük előtt látták az élet kiteljesedését.

De mit látott az életből a rügy, melyet megölt a hideg? Mi lehet megnyugtató egy kerten, mely még alig zöldült és máris elhervadt a tavaszi szépségek kezdetén? Oh, lehet az ifjú halálában is mélység, megnyugtató, fölemelés, fenség! Ha hősként hullott el, vagy mint vértanú. Egy nagy érzés, egy nagy eszme katonájaként. Mint a kis székely leány a nemzetiszínű szalagért. Nem is a szalagért, mert hiszen az csak jelkép volt, hanem a magyarságért. Bedobni magát az örvénybe egy fuldoklóért, berohanni az égő házba egy fekvőbetegért, vagy elesni a csata mezején, diadalra rohanó sorok előtt, trombiták harsogásában, ágyúdörgésben, repülőgépek üvöltésében, tankok robajában, gépfegyverek zenéjében. Az ilyen ifjú halál már nem is halál, hanem az örök élet fénylő diadala. Hiszen mi más lehetne a lét célja, mint ellobogni valami magasztos, dicső tettekben? Egyetlen perc ilyenkor évezredek jelent a Mindenségben. Emléked, derék ifjú, úgy virraszt, mint odafönn a tündöklő csillagok.

De meghalni fiatalon, betegen, alattomos lázaktól meggyötörtén, járványkórságtól lihegve, cserepes ajakkal, foszló öntudattal heverve a szétzilált fekvőhelyen, izzó aggyal kínlódva zokogó hozzátartozók között? Ez nem megnyugtató, ez

nem fölemelő! Ez csak ijesztő pusztulás, semmi, semmi más, csak pusztulás.

A fiúk halkán diskuráltak távozó osztálytársunkról. Hogy milyen furcsa lesz, hogy már nem fog soha közénk ülni, nem fog megjelenni reggelenként kissé megviselt, összevissza varrt könyvestáskájával. Az apára is nagy csapás, mert csak ez az egyetlen gyermeke van.

Oh, rettenetes lehet az apára, ha haldoklik a fia! Akitől az élete folytatását remélte, akiben saját fiatalsága feltámadását látta, akinek a jövőjéről annyiszor álmodozott. Bizonyára nem gondolja minden apa, hogy az ő fiából is híres, gazdag, hatalmas ember válik valaha, hadvezér, államférfi, bankelnök, más efféle, de épp oly biztos az is, hogy minden apa látja maga előtt a fiát, mint boldog, munkás, derék férfit, ki tisztességgel megállja a maga helyét, kivívja társai tiszteletét és becsületét, családot alapít és jó gyermekeket nevel a hazának. Az öregkort bearanyozza az unokák nevető kis csapata.

De ha haldoklik a fiú, ezeknek az ábrándozásoknak végük van. Ebből a fiúból, az ő fiából sosem lesz férfi!

— Emlékeztek? — szólalt meg valaki. Apróságot emlegetett fel Berényi életéből, abból a majdnem hat és fél évből, melyet közöttünk töltött. Egyszer egy rajzórán, régesrégén, amikor még kis diákok voltunk, festékkel bepirosította véletlenül a saját arcát. Az osztály rettentően nevetett, mert olyan volt, mint egy bohóc. Amikor ezt az esetét fölemlítették, egyszeriben magam előtt láttam Berényi akkori vékony kis orcáját. Csodálkozó, gyanakvó szemmel nézte a többiek villogását és a fejéhez, meg a hátához kapkodott, hogy nem rakkott-e oda valaki holmi csúfságot, esetleg egy cédulát?

Egész délelőtt az üres padot nézegettem magam mellett. Nem fog többet mellém ülni!

De hát akkor nem békülhetek ki vele soha?

Amikor erre gondoltam, mintha mellen szúrt volna valaki.

Miért is nem békültem ki Berényivel? Miért ültem mellette olyan sokáig haragosan, hidegen? Mi akadályozott meg abban, hogy mindjárt másnap, dehogya is, mindjárt az nap, rögtön az első tíz percben kezet nyújtsak neki, hogy erőt vegyek sötét indulatomon.

Vájjon nem azért születünk egy időben, nem azért születtünk mindketten magyaroknak, nem azért éltünk egy városban, nem azért találkoztunk nap-nap után ugyanabban a gimnáziumban, a gimnáziumnak ugyanabban az osztályában, nem azért ültünk-e az utolsó hónapokban ugyanabban a padban, naponta öt, vagy hat órán át, hogy szeressük egymást?

Ha azok nem szeretik egymást, akiket az élet összesodort, akkor mivé válik az élet?

Igen, valamit elmulasztottam, amit nem lehet jóvátenni soha!

És úgy éreztem, meg tudnék válni kedvenc könyveimtől mind, a rádiómtól, apró kedvteléseimtől, zsebpénzemtől, talán koplalni is tudnék, ha mindezzel el tudnám érni a csodát, hogy társunk felgyógyulna, ismét beülne mellém és, oh igen, nem is szégyelném, hanem nyíltan és bátran megölelném.

December 17.

Hiába beszélt Rózsa tanár úr a kuruc költészetéről, az osztály nem figyelt oda. A fiúk sűrűn tekintettek ki az ablakon a gimnázium épületének a homlokára, melyről nagy fekete lobogó csüngött alá.

Pedig hévvel és lelkesedéssel magyarázott magyar tanárunk azokról a versekről és dalokról, melyekben egy szabadságát és becsületét védő nép lelke csapkodott és lángolt, mint pásztortűz a ködös hegytetőn, mint titokzatos fény az estebe borult pusztaságban. Oh tárogatók, harci sípok, kuruc szabtyak, hősi nekilendülések és összeomlások, vértanúságok és Pártütések zokogva daloló költészete!

Néha Rózsa tanár úr is ránézett a lobogóra s rövid szünetet tartott. Aztán tovább folytatta a magyarázatot.

Az utolsó óra el is maradt, hogy kijuthassunk a temetésre.

Fehér havas tájakon keresztül vágatott az osztállyal a villamos. Velünk volt az osztályfőnök, a magyar, a történelem és a torna tanára. A hóborította mezőkön varjak tanyáztak. Ha megálltunk, behallatszott a villamosba rekedt, éles károgásuk.

— Kár . . . kár . . . kár .. .

Kár vala Ocskay Lászlónak.

Ilyen nagy vitéznek lenni árulónak!

Kár... kár, hogy nincs mindig nyár dús
asztaggal, bö
eleséggel!

Kár. .. hogy az élet elfut
visszavonhatatlanul.

Kár... kár, sok minden kár a földön!

Sörgyarak kéményei maradtak el, mint fekete felkiáltójelek. A mezők szélén fekete vonat füstölt a napsugártalan szürke ég felé.

Kár... kár úgy sietni fekete vonat. Mindenki előbb-utóbb úgysis megérkezik.

Már itt vagyunk. Sorba állunk és úgy haladunk el a hatalmas ércbetűk alatt, mik azt hirdetik: Feltámadunk!

Felállunk hangtalanul, szinte lábujjhegyen mozogva, körülöttünk sírdogálás, szipogás. Egy görnyedt tartású, bicegő járású, alacsony emberre azt súgja valaki, hogy a Berényi édesapja. Milyen furcsa. Mert osztálytársunk nyúlánk, magas fiú volt, legalább egy félfejjel magasabb lehetett az apjánál. Igen, ott az anyja is, de az már magas növésű, szürke hajú asszony, őszes haját meg-megsimítja reszkető kezével.

Beszélt a pap, aztán Megerle és máris megindultunk a síszája felé.

Nyikorgott a fekete kocsi, himbálózott az a néhány egy-

szerű Koszorú, pár perc még Berényi István osztálytársunk, és a föld befogadja a testedet.

És amint lassan haladtunk az imbolygó kocsi után, belenéztem a növekvő téli szürkületbe, melyben a távoli kőke-
resztek, sírkövek már kezdtek elmosódni s hangtalanul kér-
deztem: Mi a halál?

Rejtelmes kérdés, amelyre évezredek óta próbálunk
megfelelni. Ha erre meg tudunk felelni, akkor megvilágoso-
dik az élet értelme is. Mert biztosan összetartozik az élet és
a halál.

Aki meghalt, az nem mozdul többet. Tehát a mozdulat-
lanság különbözteti meg a holtat az élőtől?

Igen ám, de a mozgás még nem élet. Hiszen az elhajított
kő nem él, pedig mozog. Vagy a mi életünknek egy darabját
viszi magával, ha elhajítjuk? De a gránátot nem is élőlény
hajítja el, hanem a felrobbant puskapor ereje. A puskapor
nem volt élőlény a kilövés előtt. Nem, a gránát nem él, pedig
ugyancsak mozog. A gép sem él, pedig minő bonyolódott moz-
gást végez. Pontosabban, frissebben dolgozik, mint az élő em-
ber. De nem, mégisincs élet benne, akárhogy dolgozik. És va-
laki meg se moccan, mégis él?

Hát ha nem mozgás, mi akkor az élet?

Aki meghalt, az nem lát, nem hall, nem érez. De hi-
szen a tetszhalott sem lát, nem hall, nem érez, még csak
nem is lélezkzik, a szíve sem dobog és mégsem igazi halott.

Hát akkor hol van az élet és a halál határa? Miért nem
tudnak erre megfelelni az okos emberek, a nagy tudósok?
Miért nem oktatják erre a tömegeket? A kíváncsi sokaságot?

Azt mondják, az élő lénynek lelke van. Ami lelketlen, az
halott. De hát ki hiszi el, hogy lelke volt a baktériumok-
nak, amik szétroncsolták távozó osztálytársunk agyvelejét?
Pedig a baktériumok is élőlények. Táplálkoznak, szaporod-
nak.

A sejtben van az élet fészke? De hiszen a széthrothadt sej-
tekből új élet fakad. E szerint élet és halál összefolyik?

Milyen lehet a halál utáni állapot? Azt tudjuk, hogy a

test atomjaira bomlik. De mi lesz az ember lelkével? Hiszen az embernek lelke is van.

A görögök azt mondták, a lelkek az elysiumi mezőkre vándorolnak, a föld gyomrában tovább élnek, mint tündöklő szellőszerű alakok. Fénylő párák. A mohamedán hisz a Paradicsomban, mely valahol a felhők felett lebeg láthatatlan tündérkert gyanánt s a keresztény ember is elmereng a Mennysziget bűbájos birodalmán, mintha az egész Földgömböt szívérványos régiók vennék körül, miknek magasságába csak a jó lelkek emelkedhetnek. Ám hol az elysiumi gyönyörű térség, hol a tubafás Paradicsom, vagy az angyalok zenéjétől hangos Mennysziget lelkét simogató világa? Emberi távcső nem tudja megmutatni ezeket a szent helyeket. Pedig millió fényévek távolában kerengő égitesteket is láthatókká varázsol.

Tehát nem volna Túlvilág?

De akkor mi történik az emberi lélekkel a halál után?

Az is megsemmisül, az is szétrohad, mint a porhüvely?

A lélek nem test, nem áll romlandó anyagokból. Sorsa tehát nem lehet az, ami az anyagé.

Hát igaz lenne a hinduk lélekvándorlása? Hogy a lélek úgy költözik tehénbe, emberbe, krokodilba, elefántba, majomba, mint ahogy hónapról-hónapra könnyedén lakást változtatunk? Nagyon nehezen hihető, hogy Newton lelkének kedve lenne beköltözni egy elefántba, Goethe lelkének egy krokodilba, Petőfi lelkének egy tehénbe, Gauss lelkének egy orangutánba, hogy onnét aztán valamikor ismét emberi testbe lopakodjék.

Úgy kell lenni, hogy hiányosak az érzékszerveink. Nagyon is szűk körben topognak észleleteink. Hiszen a rádióhullámokat nem tudjuk látni, hallani, megtapintani, pedig itt rezegnek a közelünkben, zenét, beszédet hordva hátukon, egy gombnyomás s íme megzendül körülöttünk a térség képzelt némasága, hangok szólalnak meg, beszédek, énekek, a levegő sírást tolmácsol és kacagást összeviszza. Ki meri hát mondani,

hogy a Természet titkával tisztában van már az ember s ítéletet tarthat a dolgok felett? Ki lát be a nagy Műhely titkába, melyben egyetlen atom talán ugyanazt jelenti, mint egy roppant csillag, a porszem ugyanaz, mint a Nap és amelyből mi annyit sem pillantunk meg, mint a vak, ki lég-hajóval elszáll az erdők és mezők felett. Minő titkok fölött száll az űrben közös léghajónk, öreg Földanyánk, egyidőben hordozva hátán a halált és az életet?

Meghajtottam födetlen fejemet alázattal, mert már fölhangzott a pap száján:

Miatyánk, ki vagy a mennyekben ...

Oh, az Úr meg tudna felelni, hogy ki mért van, hogyan van, hogy mi van a látható dolgok megett? Hogy miért van öröm és szenvedés, virágillat és dögvész, fülemilecsattogás és halálrakínzottak sikoltása. Bárány és tigris, jóság és gonoszság, megszületés és meghalás, minden és mindennek az ellenkezője? Miért, hogy az egyik ember szép, a másik nyomorék, miért hogy a jó ember elesik, a rossz pedig vigad a maga lakodalmán? Bizonytalán úgy kell lenni, hogy a dolgok külső dúltsága, ez az oktalán összevisszasága valami emberészföltötti harmóniát takar.

... szenteltessék meg a Te neved, legyen meg a Te akaratod ...

Hiszen a Teremtő csak tudja, hogy mindennek mi a célja?

Bizonyára nem azért van a mindenség, hogy annak központjában legyenek az emberek, e sárból és szikrából összegyúrt férgek. De az Isten nem tartozik számadással és ?ni nem azért jöttünk a világra, hogy számonkérjük az akaratát.

Azért nem gögös nagy Úr. Hiszen a teremtés a szeretet tette volt. Szeretetéből nem szökhet ki semmisen, sem a lélek, sem az anyag.

... Mert Tiéd az ország és hatalom ...

Különös, hogy megnyugodtam arra a gondolatra, hogy a világon csak egyetlen hatalom van, mely nem gyűlöl, hanem örökre szeret.

December 24.

Ismét kigyúltak a fenyőfán a gyertyalángok. Hiszen minden évben megérkezik a szeretetnek ez a csodás ünnepe.

Amikor kisfiú voltam, már egy héttel karácsony előtt nem tudtam tisztességesen aludni. Föl-fölriadtam és olyankor feszülten hallgatóztam, hogy nem hallok-e valami angyali trombitaszót beszűrődni a hálószoba ablakán? Úgy tudtam ugyanis, hogy ilyenkor röpködnek a fehéringű, hattyúszárnyú égilények a havas mezőkön és az álomba merült emberi tanácsok fölött. Nézdegélnek, tanakodnak és terveket csinálnak, hogy hova mit vigyenek majd, minő ajándékokat?

Még nappal is izgatottan füleltem, szemlélődtem. Hátha szerencsém lesz és megpillantok egy szelídképű, vagy pufók orcájú angyalkát.

Természetesen nem az emberiség nagy misztériumára gondoltam, nem arra a betlehemi estére, melyen megszületett a Megváltó a jászol alomján s pásztorok hagyták el nyájukat, hogy letérdeljenek a Kisded előtt, ki majdan kereszthalált hal, hogy jobbá, igazabbá tegye a „teremtés koronáját”, hanem arra, hogy mit fogok kapni? Elég sok ajándékot fogok-e kapni és lesz-e elég csokoládé és szaloncukor, meg mézeskalács a karácsonyfán? Ha már a felnőttek is azt állítják, hogy karácsony estéje a gyerekek ünnepe, illő hát, hogy sok minden jót kapjanak az ünneplő gyermekek. Játékokat, miket szemük megkíván és hozzá temérdek nyalánkságot. Annyi csemegét, hogy a gyomrukat elrontsák az esztendő hátralévő napjaira.

Aztán, persze, megtanultam, hogy nem az angyalok aggatják tele mindenfélével a fenyőfát, hanem az édesanyánk meg az apánk. Ők vásárolják az ajándékokat. Amikor ezt elemista osztálytársaimtól megtudtam, nem is lepődtem meg rajta valami nagyon, mert mind gyanúsabbá kezdett válni előttem, mind érthetlenebbé, mind rejtélyesebbé, hogy

a) mint tudják az angyalok az ablakon beszállítani a szobába a megrakott karácsonyfát?

b) mikor mennek be bevásárlás céljából az angyalok a játékboltokba, a könyvkereskedésekbe? Éjszaka talán?

Ezen a délután elindultam a városba egy kicsit kóricálni.

A hó kövér pelyhekben hulldogált. Járókelők siettek, hónuk alatt kisebb-nagyobb csomagokkal. Az egyik utcasarkon, egy fűszeres bolt előtt nagy fenyőfát daraboltak föl, mert a kereskedő nem tudta egészben eladni s most potom pénzért áganként kínálgatta.

Mind beljebb tartottam.

A Keleti pályaudvar kupolás előcsarnokából egy óriási karácsonyfa villanykörtéi ragyogtak az utcára. A Baross-téren is volt egy villanyfényű karácsonyfa s olyan volt, mint egy földreszállt tündöklő csillagkép.

Lassanként elvetődtem a Nemzeti Múzeum kertjébe. Ott is állott egy csodaszép fenyőszál, *mindenki karácsonyfája* s telesugározta maga körül a nesztelenül alásztáló alkotatot.

Ének szólt, karácsonyi dalok zenéltek s hosszú sorban vonultak el a szegény emberek, kicsik és nagyok egyformán, mert aki odament a Mindenki Fájához, kapott egy szeretet-csomagot. Karácsony van, emberek, karácsony estéje, örvendeztek hát, mert megszületett a Világ Megváltója! Végeláthatatlan sorban haladtak a szegények, de azért mindeniknek jutott egy csomag.

Néztem a szegény embereket. A kiskabátos öregeket, a rongyoscipőjű gyermekeket. Mennyi vihar emlékével lépkedtek a puha havon! Mi mindent át nem éltek ezek az ágrólszakadtak! Hány ki nem mondott jajszó és mennyi kimondott szitok emléke ült az ajkak szögletében! De most sokan megilletődve nyújtották tenyerüket s az apróságok mosolyogtak is. Tompafényű szemük megcsillant.

Egyre szólt a karácsonyi ének.

Oh, hatalmas Kisdéd, egy estére megállítod útjukban az

indulatokat! Az ágyúk nem hördülnek föl, a bombák nem süvitenek, a rabló nem indul megszokott útjára, sziklaszívek-ből virág fakad és a gazdagság észreveszi a szegénységet, a palota a viskót.

Megfordultam, mert már erősen alkonyult. A Múzeum-körúton a legközelebbi villamosmegállóhely felé iparkodtam.

Igen rongyos kislány állt a túlsó oldalon. Lehetett vagy öt esztendő. Magában ácsorgott ott, láthatóan céltalanul.

Benyúltam a pénztárcámért. Volt vagy hat pengő nálam. Körülnéztem s alig pár lépésre fölfedeztem egy pompázó játékkirakatot.

Még négy pengő sem volt az ára, mégis nagyszerűen festett az a játékbaba. Szőke haja volt és a ruhája ráillett volna egy hercegnőre.

— Nesze, kisleány.

Rámnézett gyanakodva, érthetetlenül. Talán valami tréfát sejtett. Félénken nyúlt a baba után. Aztán sápadt orcáskája kissé megpiroslott az izgalomtól.

Jött a villamos. Fölszálltam.

A kislány, hogy egyedül maradt a szőke babával, hirtelen magához szorította és apró lábaival ugyancsak nekieredt. Valószínűleg hazafutott.

Utána néztem míg csak láthattam a forgatagban és jóízűen mosolyogtam.

Úgy éreztem, hogy ez szebb karácsonyom volt, mint az eddigiek.

December 27.

A személyszállító vonatok számát igen lecsökkentették. A közönséggel közölték, hogy ha valaki útnak indul, legyen elkészülve előre nem látható közlekedési zavarokra.

Este így szólt apám:

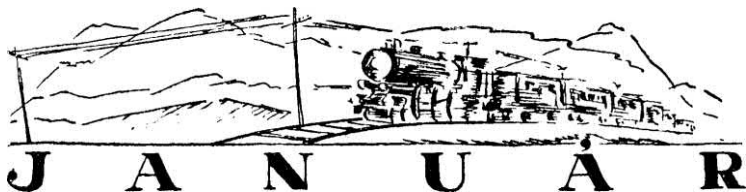
— Szilveszter estéjén megpróbálok lemenni Kolozsvárra.

Vállalkozol, hogy velem jönnél? Négy napig lennénk ott, már persze ha simán tudnánk visszatérni.

— Hogyne vállalkoznám — feleltem örömmel.

Istenem, meglátom azt a földet, mely az ősszel szabadult föl huszonkét évi rabság után! Meglátom az erdélyi fejedelmek székvárosát!

1941. január 1.

Tegnap este elbúcsúztam édesanyámtól és kishúgomtól. Édesanyám igen aggódott. Hátha megállítják valahol a vonatot és napokig kell rostokolnunk egy kis állomás szögletében, hideg vasúti kocsiban, átfagyva, étlen-szomjan.

Ugyan, — nevetett apám — elvégre nem az Északi Sarkra megyünk.

A Keleti pályaudvaron igen hosszú vonat állott. Ez volt a mi vonatunk. Amikor fölszálltunk és helyet foglaltunk, kellemes meglepetésben volt részünk. A kocsiban barátságos meleg terjedezett.

Bár Szilveszter estéje volt, lassanként megtelt az egész vonat. Pontban éjfélkor nekivágtunk. A mozdony éles füttyüléssel szaladt bele a zord téli éjszakába.

A fülkében hatan voltunk. Pontosan, mint amennyi hely. De széles ülőhelyek voltak, puha támasztékkal, afféle gyorsvonati kocsik. Minthogy a gyorsvonatokat egyelőre beszüntették, a kényelmes és elegáns Pullmann-kocsikat a személyvonat mozdonya után kapcsolják.

Apám diskurálni kezdett három úrral, akikről tüstént kiderült, hogy erdélyiek, ők négyen egyszeriben megértették egymást. Mintha egy nagy családnak lettek volna a tagjai.

— Kolozsvár, Kézdivásárhely, Beszterce — hangzott és egyszerre megtelt a fülke erdélyi levegővel. Pedig még csak Budapest határában zakatolt a vonat az Alföld fehér havas lapályán.

Aztán mindenki kezdett magába gubózódni, mint a sün-disznó. Lassanként elbóbiskolt az egész társaság. Én még vi-tézül küzdöttem az álomosság ellen. Ki-kinéztem az ablakon, de nem sokat láttam. Végre az én szempilláim is megnehe-zedtek. Szépen elaludtam.

Tejszínű világosságra ébredtünk föl.

— Már Biharban vagyunk — jegyezte meg valaki.

— Közeledünk az egykori trianoni határhoz — szólt egy másik utas.

— Uraim, tavaly ilyenkor még útlevél kellett ehhez az úthoz!

A folyosón állottunk és néztük a tájat. Egyszerre apám kimutatott az ablakon:

— Látod, ez volt az országhatár.

— Hol, micsoda? — kérdeztem, mert nem láttam sem-mit.

— Hát ez a fa itt — nevetett apám — meg az a kis árok utána, meg azok az alacsony bokrok. Ugye olyan, mintha egy teleknek lenne a vége és utána egy új telek következne? Ha egy évvel fiatalabb lennél, máris azt mondanád, hogy most Romániában utazol. Látod ezt a kis sárga épületet? Múlt nyá-ron még román granicsárok laktanyája volt.

Tovább futott a vonat.

— Nini — kiáltotta egy hölgy a folyosón — milyen furcsa kockák a havon!

— A román erődök voltak — világosította föl egy férfi. Mind az erődöket néztük, a földből kidagadó szürkés-kék és barnásfalú betontömböket, összevissza haladó, széles és szakadékos árkok között, miket magyar emberekkel építettek meg a románok magyar honvédek ellen. Gonosz álmoképek-nek látszottak most az erődítések.

— Jó, hogy így történt — vélte egy utas. — Megmaradt a drága magyar vér.

Egy magas, szürkehajú úr mosolyogva szólt:

— Tudják ugye, hogy mi történt, amikor bevonultak ide a honvédcsoportok? Az egyik betonerődben egy román paraszt családra bukkantak. A román férfi azt kérdezte a főhadnagytól, hogy ezután mennyi laktörést kell fizetnie, mert ők kibérelték az erődöt lakásnak egy román őrmestertől. Nyilván az erődök ugyan megvoltak, de nem szívesen mentek bele a román katonák. Én azt hiszem, egyetlen rohammal bevették volna ezt a vonalat a mi honvédeink. És akkor legalább egész Erdélyt visszakaptuk volna.

— Visszajön az még kérem, — dörmögte egy zömök úriember — ez a határ nem maradhat meg. Hiszen Kolozsvárra is beköphetnek a románok a hegytetőről. Hogy is van csak a nóta:

Megmondta Csáky, Teleki:

Nem határ a feleki.

Paloták bontakoznak ki a szemhatáron. Palaszürke, vagy cinóberpiros tornyú templomoknak egész sokasága. Vashídon robogtunk át.

— Nagyvárad — haladt végig a kalauz a folyosón.

Ez tehát Szent László városa, melyet olyan mozdulattal csaptak Nagyromániához Trianonban, mint ahogy a mérszáros a húshoz nyomatéknak hozzádob egy darab csontot? Trianonban ugyancsak nem sajnálták a nyomatékokat! Magyar királyok és királynék temetkező városa, mely túlélte a tatárdúlást, a Dózsa-lázadást. Nagy Lajos világának ragyogó lovagfészke, te is egy ilyen csontnyomaték voltál a nagy hentesek mérlegén.

Birtokba vettek itt mindent, amit magyar tudás, akarat, műveltség, kitartás alkotott. Akadémiát, intézeteket, múzeumokat. Mert olyan könnyű beülni a kész lakásba! Learatni, amit más vetett. Élni abból, amit más alkotott.

Ahogy elnéztem a vonatablaktól a mélyben fekvő várost, akaratlanul is elmosolyodtam egy kicsit. Mert van ab-

ban valami nevetségesség is, hogy valahol összeül néhány angol, meg francia úr és kijelenti, hogy amit ezer éven keresztül a magyarok csináltak, az csak füst, amely elillan és az is semmi, hogy az Úristen hogyan helyezte el a hegyeket és a folyók útját.

Oh, az emberi dőreség milyen határtalan! Hányan akadnak, akik ha magas polcra jutnak, azt hiszik, a tengereket és a szárazföldeket is csak így ide-oda tologathatják, mint valami rozoga bútordarabot. Lám, az egyszerű szabó is hogy vigyáz, hogy el ne vágja azt a kis posztót, de ők bezzeg milyen könnyen belenyírnak az országokba.

A vonat füttyentett és megállt. Sok utas leszállt reggelizni. Apám teát töltött a hópalackból s én jólesően kortyoltam a meleg italt. Az ajtón jeges szél tört be. A téli Erdély lehellete.

Tiszta égbolt alatt robogtunk tovább. Elmaradtak a nagyváradi paloták. Dombok, hegyek, kis állomások következtek.

— Ez hát Erdély — gondoltam kissé csalódva, mert amit láttam, még az nem volt valami különös. De egyszerre mély völgyben rohant a vonat.

— Odanézz! — intett apám — ez már a Királyhágó.

Magas, kopasz sziklafalról ezüstös vízszugár ömlött alá a lent kavargó, tomboló folyócskába.

— A Sebes-Körös vize — magyarázta egy útitárs a többinek, mert mindenki az ablaknál tolongott, hogy elbűvölve bámulja az elébe táruló tájak vad szépségeit. A vonat mellett égnek szaladó roppant hegyek sorjáztak, az ember azt hitte volna, titáni jég hullámok, de meredek oldalaikon óriás fák hajladoztak a méteres hó terhétől. Az egész fehér mindenség tündökölt a napsugárban, mintha ezüst és gyémánt világban vágattunk volna. És minden percben új kép, új fordulat. Fenyvesek után havas legelők következtek, majd mezeten sziklák, melyekről lesodorta a havat valami lavina, s mik olybá tűntek, mint egy mesebeli szörny fehér csontjai, aztán sötét szakadékok, ismét hegyhátak, a távoli háttérbe veszve és fák, fák mindenütt, titokzatos, félelmetes rengete-

gek, az ősvadon ezerféle arca, mely letekintett a mélységben örvénylő, csattogó folyócskára, amely viszont hol összeszorult, hol pedig kiszélesült. Jégcsapos patakalmok körül sárgacsőrű rucák úszkáltak gondtalanul. Alagutak következtek, várromok.

Nem tudom leírni mindazt, ami elém tárult.

— Milyen szegény az emberi nyelv — döbbsentem rá — mert ha hüen és maradéktalanul akarnám elmondani, amit most látok és érzek, az csak olyan erőlködés, mintha belemarkolnék a napsugárba, aztán kinyitnám valahol a tenyereimet:

— Látjátok, ilyen a napsugár.

Nem igaz az, hogy a természet tökéletlen és csak a művész szellemén át válik minden magasrendűvé.

A legnagyobb művészi alkotás is csak dorombzöngés a természet zenekara mellett, melyben isteni hegedűk, fuvolák és orgonák versenyeznek egymással.

Ha nagy író akarnék lenni, vagy nagy festő, szobrász, akkor talán meg kellene hálnom a kétségbeeséstől. Mert mást sem tennék, mint lázasan erőlködném, hogy utánozni tudjam az életet, a természetet és úgy járnék, mint az az elkárhozott, aki szüntelenül görgette a sziklát a hegycsúcs felé, de a szikla negyedúton mindig legurult.

Úgy sejtem, ha meghal egy-egy nagy művész, nagy író, kit ünnepeltek kortársai, irtózatos tudat mérgezheti utolsó perceit: nem tudta kifejezni soha, amit akart. Mennél nagyobb lángelme, annál őrlítőbb lehet ez a tudata.

Hát csak nézzük ezeket a csodálatos téli tájképeket a robbogó vonat két oldalán. Bazaltsziklák, bauxitsziklák, aztán festői házacskák, tarka faluk, furcsa szűrös, harisnyás emberekkel. Fekete bivalyok mászkálnak, mint roppant nagy legyek.

— Csucsá — szólt apám. — Nézd, az Ady-kúria, jobban mondva Ady Endre felesége családjának kúriája.

Regényes emeletes kastélyfélét pillantottam meg a hegyoldalon.

Igaz is, ez itt Ady Endre ősi fészke. A szerencsétlen sorsú magyar költőé, aki innen indult el, hogy nyugtalanul hánycódjék Budapest és Paris között, sehol sem lelve igazi nyugtot, mert folyvást üldözhatték gyermekkori rémképei. Hogy megindultak Erdélyben a magyar földek Bukarest felé. Legalább is apám így magyarázta Ady Endre végzetét. Mert egészen biztosan azért nem lehet belátni más ember lelkébe. Még a magunkéba se.

Hogy elhagytuk a Körös völgyét, már szelídebb hegyek és dombok következtek. Sokhelyütt a hófedte hegyek és dombok olyanok voltak, mintha rézszőrű juhnyájak legeltek volna rajtuk. Hogy közelebb kerültünk, akkor láttam csak, nem is juhok azok a különös jelenségek, hanem fák, miknek rozsdás lombozata a télen át is megmaradt. Miféle fák? Fogalmam sincs, hiába kaptam a természetrajzból akkoriban jelest. Úgy látszik, mégsem lehet könyvből tanulni botanikát.

Bekaptunk valamit, mert már jócskán megjött az ebéd ideje.

Hogy a morzsákat letisztogattuk, így szólt apám:

— Nézz csak ki. Látod azt a tornyot?

— Látom. Mi az?

— A Szent Mihály templom teteje. Megérkeztünk, pajtás, Kolozsvárra.

Alig tíz perc múlva megálltunk.

Rázós, megviselt autóbuszra kapaszkodtunk fel az állomás előtti téren, olyan sokan voltunk, összeszorulva, ide-oda dőltingézve, hogy bizony nem sokat láttam Kolozsvárból. Egyszer aztán az autóbusból is kiszálltunk és felmentünk egy szürke bérház első emeletére. Apám becsöngetett.

Nagyanyám nyitott ajtót.

Várt meghatott örömmel és ennivalóval, mert hiába, boi-dog családi találkozás evés nélkül el sem képzelhető.

Istenem, csakhogy megérhettem ezt — hajtogatta nagyanyám, mialatt mi farkasétvággal nekiláttunk.

Szeretettel megsimogatta a fejemet:

— Kíváncsi vagy-e Kolozsvárra?

— Nagyon.

— Szereztem neked egy társat a gimnáziumból. Majd megmutatja Kolozsvárt. Elvisz oda, ahol látnivaló van.

— Köszönöm, nagyanyám.

Január 2.

Reggel bekopogtatott Bodolai Gazsi (mert így hívták a kalauzomat). Barátságos, tömzsi fiú volt, ő is hetedik osztályos.

— Szervusz — mondta és megszorította a kezemet.

— Hát csak mutasson meg minden nevezetes dolgot —
— szólt a nagyanyám. — Az unokám még sosem volt Kolozsvárt.

— Ne tessék félni, néni kérem.

Megindultunk. Néhány perc múlva nagy, téglalakú térségre érkeztünk.

— Ez itt a Hitler-tér. Az ott a színház. De most nincs semmi benn, mert tatarozzák. Aztán a románok el is vitték belőle minden megmozgathatót.

— Hát ez mi a város felett? Kirándulóhely?

— Az lenne, de nem tanácsos odamenni, pedig nagyszerrűen lehetne ott ródlizni.

— Miért nem tanácsos odamenni?

— Mert az a román határ. Ha valaki közelébe megy, a románok lesből elfogják.

— De hiszen onnét ide lehetne lőni.

— Lehetne, persze.

— És ti nem féltetek?

— Már miért féljünk? Akkor se féltünk, amikor itt voltak a városban. Meg azután a magyar ágyúk szembenéznek velük a Fellegvárból.

— Mégsem jó ez így — vélekedtem.

— Gazsi vállat vont, jelezve, hogy nem rajta múlik a dolog.

— Gyerünk tovább — javasolta. — Látod ezt a nagy áruházat?

— Mi van vele?

— Hát most olcsón lehet ott kapni mindenfélét. Néhány leiért vagy fillérért.

— Leiért is lehet itt vásárolni?

— Hogyne. Kétféle aprópénz van most még forgalomban. Fillér és lei. Mert nincs itt még elég fillér.

— Érdekes. És miért olyan olcsó itt minden?

— Mert végkiárusítás van. Valami cseh emberé volt eddig az áruház, de egy hét múlva megszűnik.

— És mit lehet ott kapni?

— Tányért, poharat, varrókészletet, retikült, hímzett terítőt, csipkét. Nem nekünk való dolog.

— Hát gyerünk tovább, mert Budapesten láttam már áruházat. Mi az a nagy, sisakos tetejű templom? Orosz templom talán?

— Nem orosz, hanem román templom. Görögkeleti. A belsejében, a kupola alatt akkora bronzcsillár van, mint egy terem. Carol ajándékozta annakidején, a román király. Persze, nem sejtette még akkor, hogy milyen csúfosan fog megszökni Románia mare-ből. Akarod megnézni?

— Megnézhetjük.

Amikor közelebb mentünk a bazilikához, csak akkor láttam, hogy mekkora építmény. Meg is jegyeztem:

— Roppant nagy. Olyan sok görögkeleti van itt? Gazsi legyintett.

— Dehogyan van. Mindig kongott az ürességtől. Dehát azt gondolták, úgy illik, hogy az államvallásnak nagy legyen a temploma. Aztán meg biztosra vették, néhány év múlva annyi hívó lesz itt, hogy be sem fog férni.

Beléptünk. Még sose voltam keleti vallású templomban. Megmagyarázhatatlan szorongás fogott el a nagy némaságban, mert mintha senki élőlény nem lett volna a templomban, rajtunk kívül, csak a gyertyák lobogtak titokzatosan. Különös, nagy, merev nézésű szentek bámultak le a falakról és az oltár felől, melyet egy magas, aranyosra festett fal eltakart, rejtelmes fények törtek fel.

Ha reám is ilyen megbabonázóan hatnak ezek a rejtelmes külsőségek, minő erővel ragadhatják meg a tanulatlan, együgyű lelkeket?

Az oltár fölött, a háttérben egy roppant Krisztus-alak figyelt alá a falról. Sápadtarcú, fekete hajú Krisztus, merev nézésű Krisztus, mintha nagy fekete szemével hipnotizálni akarna, tekintetéből fenyegetést lehetett leolvasni: Vigyázz, mert ha nem alázkodol meg papjaim előtt, rádbocsátom az ördögöket, a rossz szellemeket, a nyavalyákat, az elkárhózást, a kimondhatatlant, aki rátérdel melledre és álmodban fojtogat, elveri vetésedet, tehened tőgyét kiszikkasztja és átokkal sújt betegségedben, halálodban. Görvélyesek, nyomorékok lesznek gyermekeid.

Lépések kopogtak. Egy ködmönös, vastag parasztasszony sietett az oltárt elválasztó aranyfalhoz, melyen vagy tíz szentnek a képe sorakozott, mint egy arcképcsarnok. A fal mellett valami asztalfélén viaszgyertyák hevertek. Az asszony pénzt kotort elő, lerakta az asztalra a gyertyák mellé, majd fölvetett három gyertyát és meggyújtva, egy gyertyatartó szegeire szúrta. Aztán ismét az aranyfalhoz sietett és mindenik szentkép előtt háromszor földre borult.

Fölkelt és kifelé kezdett hátrálni. Mint ahogy udvari kihallgatásról kell távozni, mert nem szabad az uralkodónak hátat fordítani. Hátrálása közben minduntalan ismét földre dobta magát.

Ez ugyancsak tiszteli a maga vallását — véltem oda-künn. Pajtásom olyan arcot vágott, hogy mit tudom én?

Én úgy mondanám. — dörmögte — hogy ugyancsak fél a drácutól, ahogy az ördögöt nevezik, meg a papj. tói. Most mindjárt megnézhetünk egy másik templomot, a Szent Mihály-dómot. Látod, ez itt a Főtér, vagy másként a Mátyás király-tér és ez itt a híres dóm, a plébánia-templom.

Milyen más temploméület ez! — merengtem el. — A másik olyan, mint egy óriási kőhalmaz, ez pedig égnek szokó, méltóságos áhítat.

Az azért lehet, mert a másikat csak tizenöt éve építettek fel néhány év alatt. Ennek a hajója negyven évig készült, ezelőtt öt századdal.

A tornya is milyen fölséges. És milyen magas!

Nyolcvan méter — világosított föl Gazi barátom száraz hangon. — De a tornyot csak a múlt évszázadban emelték fel huszonöt esztendei munkával.

Tiszta gótika.

Nézzük meg ezt is belülről. Olyan faragványokat nem látsz egyebütt, mint itt, a sekrestyeajtón.

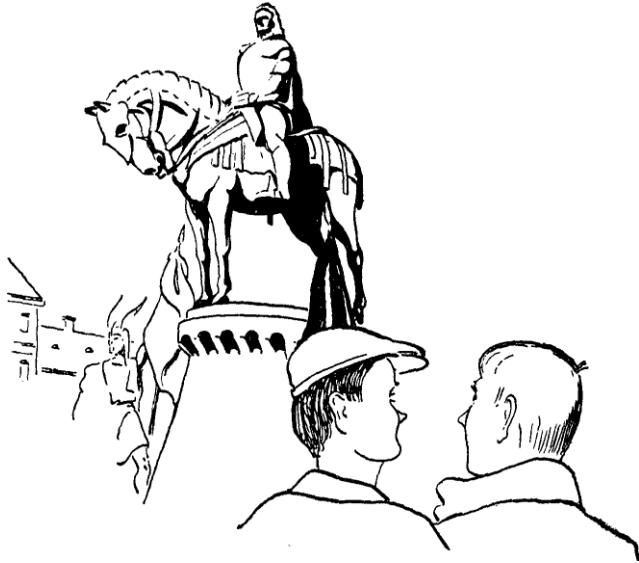
Beléptünk az oszlopok közé. A háttérben, színes ablaküvegek keretében bíbor és fehér díszben, arany vonalakkal, könnyed karcsúsággal emelkedett a villanyfényben izzó oltár.

— Már református templom is volt ez — súgta a vezetőm.

— Csak nem? — csodálkoztam.

— Nincs abban semmi különös — legyintett a társam. — Református templom, vagy katolikus templom, luteránus templom, unitárius templom, egyre megy itt. Mind magyar templom. Itt csak azt nézik. Budapesten nem ezt nézik?

— De igen — hagytam rá titkos szégyenkezéssel. Mert Budapesten nem ezt nézik.

— Amikor hallották a kolozsváriak — folytatta halkan Gazsi, hogy vége lesz nemsokára a román világnak, legalább is remélhettük ezt, az emberek a templomokba szaladtak imádkozni. Akkor bizony mindegy volt, hogy ki milyen templomba futott izgalmában. Ahova tért, magyar templom volt és az volt a fontos.

— Na, már künn is vagyunk ismét — emelte föl szavát. — Kerüljünk erre, mert itt van, ezen az oldalon a Mátyás-szobor.

A következő percben elbűvölve függesztetem tekintetemet Korvin Mátyás daliás alakjára s az egész bronzsoportra. Tágranyílt szemmel rebegetem:

— Látom az egész szobor gondolatát: egy nagy ország és egy nagy király egygé olvadt és ez volt a magyarság nagysága. Milyen boldogok lehettek ti, hogy minden nap megnézhetitek ezt a szobrot Én minden nap elzarándokolnék ide.

— Hát mi is megnézzük, hogyne néznők — mosolygott

Gazsi. — Főképp akkor néztük gúnyosan mulatva, amikor a románok mindenféle sületlenséget írtak a szobor alá. Már azt is mondták, hogy nemcsak Hollós Mátyás, hanem az ország nagyjai is, Báthori, Szapolyai, Országh Balázs, Kinizsi Pál voltaképen román vitézek voltak. Ezek még a kecskét is átvarázsolták volna lóvá.

Ezen aztán mind a ketten nagyot nevtünk.

— Most gyerünk kissé arrább, — figyelmeztetett kolozsvári diáktársam — így ni, és most nézz körül. Ezek a házak itt a Főtéren majd mind a XVI. századból valók, de persze azóta majdnem teljesen átalakították. Ez a Jósika-ház, ez a Szatmáry-ház, ez a Bánffy-palota. Ahol állunk most, ez volt Erdély legelőkelőbb vesztőhelye, mert főurakat nyakasztattak le itt.

— Kik?

— Hát Báthory István, amikor Békési Gáspár fölépített trónkövetelőnek. Ez azért érdekes, mert amikor Báthory Istvánt lengyel királlyá választották, Békési Gáspár lett a legszolgálatkésebb tábornoka. Nagy urak haragja sem tart örökkéig. Báthory Zsigmond is itt vágatta le a legjobb erdélyi magyar fejeket, csak azért, hogy Erdélyt az osztrák császárnak átadhassa. Tudod ugye, hogy a magyar szent korona is egyszer megfordult Kolozsvárt. Amikor Izabella a Szent Mihály-templomban ünnepélyesen átadta Ferdinánd követének, Castaldo generálisnak. Annak éppen idén van háromszázkilencven esztendeje.

— Hej, ha magyar király kezében maradt volna! — sóhajtottam.

— Ami elmúlt, elmúlt — felelte Gazsi. — Most menjünk csak tovább. Még megnézzük a Bocskay-utcában Mátyás király szülőházát és azt a házat, ahol Bocskai fejedelem lakott. Aztán megnézzük a Karolina-téren a ferenciek hatszáz esztendőös templomát, mely belül csupa aranyfaragás, a Farkas-utcában a református templomot, amelynek többszázéves az orgonája és arról is nevezetes, hogy nincs Magyarországon épület, amelynek ilyen széles lenne a bolthajtása. A Farkas-

utcában megnézhetjük mindjárt a lakóházakat is. Ezek ma is olyanok, mint háromszáz év előtt voltak. Mára ez elég lesz. Holnap, ha akarod, elmehetünk a házsongárdi temetőbe, mert ott nyugszik például Apácai Cseri János, az első magyar filozófus; Szenczi Molnár Albert, a zsolnárfordító, aztán Kriza János, a népdalgyűjtő, Brassai Sámuel, akit mindenki Brassai bácsinak hívott, Erdély polihisztora. Megnézhetjük a Fellegvárat és a Nagy-sétateret a Szamos szigetén.

— Mennyi régi emlék — andalogtam el, amint sorra jártuk az ódon házakat és bár az udvaron néhol deszkák, lécek halmozódtak, maszatos kölykök mászkáltak s a lakásokból fűrés-zaj vagy üllő-csengés hatolt ki, mégis szüntelen az volt az érzésem, hogy felpattannak az ajtók s bársonyköntösű dámák, aransujtásos vitézek, vagy falkás vadászmesterek lépnek ki a havas udvarba.

— Jó nektek — fordultam társamhoz — ilyen régi emlékek között élni. Valóban történelemben éltek itt.

— Gazsi maga elé nézett.

— Nemcsak ilyen emlékek vannak itt — mondta elgondolkozva. — Frissebb emlékek is vannak. Ha a másik utcába megyünk, onnét láthatod azt a hosszú homlokzatú nagy épületet, melyben a rab magyarokat kínozták még tavalyelőtt. Nincs olyan utca itt, pajtás, amelyik ne hallotta volna valamelyik magyar kétségbeesett kiáltását. Mert az életünk harc volt a magyarságért. Magam láttam, hogy a Piac-téren egy magyar asszonyt megpofozott egy román katona. Az egész város ilyen újabb emlékekkel van tele. De már delet harangoznak. Téged is, engem is ebédre várnak. Hát a viszontlátásra holnapig.

— Köszönöm a vezetést — szóltam, megrázva Gazsi kezét. És vigasztalólag hozzáfűztem:

— Most már minden jobbra fordult.

Pajtásom maga elé nézett, majd némán a Feleki-tetőre mutatott. Aztán lassan elballagott.

— Régi emlékek, új emlékek — tűnődtem el, társam után

nézve. — Mi az, hogy Múlt és Jelen? Hol kezdődik, vagy hol végződik a Történelem?

A Szent Mihály-dóm harangja zengett-bongott. És az volt az érzésem, hogy a Történelemben haladok, miközben a szép és szomorú Erdély szól hozzám bronznyelven a magasból.

Január 6.

Majdnem huszonnégy óráig tartott az utunk visszafelé, Kolozsvártól Budapestig. Azt mondták, nagy robbanás történt azelőtt való nap egy pályaudvar közelében. Nagy vargabetűt kellett tennünk Debrecenen át.

Útközben néhány német katonavonattal találkoztunk és az utasok tüstént találgatni kezdték, hogy hova mehetnek a szőke germán fiúk?

— Megszállják a román olajtelepeket — jelentette ki egy úriember.

— A Fekete-tengerig meg sem állnak — vélte valaki.

— Dehogyan is — szólt a harmadik. — Suez a céljuk.

— Vagy India talán? — kérdezte egy negyedik, önmagával tusakodva.

— Nagyon messze van India — vetette ellen egy császárszakállas úr.

— Dehogyan van messze a mai repülőgépes világban. Itt van a szomszédban.

Muszáj volt elnevetnem magam. Úgy éreztem, mintha kis gyermekek között ülnék, akik mindenfélét fecsegnek. Vagy talán a komoly felnőtt emberek is gyerekké válnak az izgalomtól, ha nagy események zajlanak le körülöttük?

Hogy is lehet azt mondani, hogy India itt van a közeliünkben?

Igaz ugyan, hogy megváltoztak a földön a távolságok. Ma Amerika talán közelebb van, mint száz év előtt Kolozsvár volt Budapesttől, amikor szekéren utaztak még az emberek. Igen ám, de akkor szörnyű távolság volt a Budapest—Kolozsvár közötti négyszáz kilométer. Eltartott vagy négy-öt napig, ta-

lán egy hétig is, tele veszéllyel, kalandokkal. Ma három óra alatt megtenné ezt a repülőgép.

Azért egy kicsit túlzás azt mondani, hogy India itt van a közelünkben.

Bár, ha így fejlődik a technika, egyszer mégis csak bekövetkezhetik az, hogy az emberek úgy fognak röpködni Afrika, Európa, Amerika, Ázsia, Ausztrália között, mint a verebek egyik szérúskertből a másik szérúskertbe. Azt fogja mondani a családapa: — Gyerekek, ki tart velem az Északi-sarkra? Vagy gyerünk a Szaharára kicsit napfürdőzni.

Föltelepszene a megbízható, szolid családi gépbe, mely mindössze ezerkilométeres sebességgel fogja hasítani a fellegetet, nehogy az apróságok a nagy gyorsaságtól megszeppenjenek. De ha a kicsik megszokták a dolgot, hajrá, neki kétezer kilométeres óránkénti sebességgel!

Reggel indultunk útnak és már másnapi világosság volt, amikor kikötöttünk Budapesten. Az első villamosok csilingeltek a Baross-tér szürkületében.

Akkor is Erdélyre gondoltam, szépségétől megigézve, szomorú bájától meghatódva, amikor helyet foglaltunk a villamosban a munkájukra siető emberek között.

Január 11.

Már ötödik napja járunk ismét az iskolába. A tantermek nagyon hidegek. A mi iskolánkban központi fűtés van, de ócska, rossz az egész berendezés. Úgy látszik, nincs is elég szén, mert nagyon óvatosan dolgoztatják a kazánokat. Egész délelőtt télikabátban kucorgunk.

A fiúk azzal mulatnak, hogy az órák közti szünetben ráteszik kezüket a fűtőtestre és elkapják onnan: Jaj, de forró!

Az egész osztály hahotázik.

Üsse kő, hogy hideg van az osztályban. Legalább hozzászokunk ahhoz, hogy az embernek nem mindig fenékgig tejfől az élete. Legalább megkeményedünk.

Emlékszem, tavaly előtt nyáron a Dunán utászokat lát-

tam. Csáklával haladtak fel a part mentében. Szeles, kutyaidő volt, a katonákról pedig szakadt a verejték.

— Nem hűlnek meg? — kérdezte egy pohos úr a parton. Egy altiszt széleset legyintett.

— Nem árt nekünk, uram, még a mennykőcsapás sem.

Ma a latinóra elmaradt. Híre járta, hogy Semlyák tanár úr megbetegedett. Helyette egy másik tanár jött be, aki nem is tanított minket. Ő is télikabátban volt.

— No, — mondta — nem fogad az osztály valami melegen.

Összenevettünk.

Kicsit gondolkozott s ő maga is mosolygott, ami illett hozzá, kerek arcához, mely barna volt s majd kicsattant az egészségtől. Úgy hallottuk róla, hogy szeret vadászatni és a tanítványai Nimródnak hívják. Fiatalosan mozgott, pedig már jóval túl van a hatvanon. Nyugalmazott tanár és most csak énekre tanítja az alsó osztályokat. Közben pedig vadásztörténeteket regél.

— No, fiúk, — jelentette ki — szedjük a sátorfát, költözzünk melegebb vidékre.

Erre még jobban neveltünk. De ő komolyan intett: — Utánam!

Kíváncsian indultunk utána. Mert ugyan hova mehetünk? — Úgy látszik — kacsintott Megerle — az öregnek van az iskolában valami meleg fészke. Hátha be van fűtve a zeneterem?

— Az biztos, hogy jobb a meleg, mint a hideg — állapította meg az osztály Spinozája.

De csak a folyosóra mentünk, amely még az osztálynál is hidegebb volt.

— Némi enyhe testmozgást megtűrök, — szólt Nimród tanár úr — csak az üvöltés van tiltva. Helyben vagyunk.

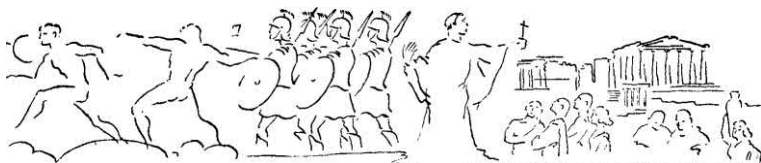
— Itt nincs melegebb, tanár úr — mondta némi konfidénciával Deák.

— Ki meri azt mondani? Hát nézzétek, ezek sem fáznak, pedig ugyancsak szellősen vannak.

És rámutatott a folyosó falára akasztott képekre. Ezen aztán igazán mulatni kellett, mert a képek híres görög szobrokat ábrázoltak. A „Diszkoszvető“ ifjút, Laokont két gyermekével, Apolló istent, Hermest, persze valamennyit mezte-lenül.

— Nézzük csak, miféle nagy kép van itt a középben? Gyertek közelebb. Látjátok, Athén ez, a görögök fővárosa. Már amilyen Hadrianus római császár idejében volt, a keresztény időszámítás második századának kezdetén. A görög főváros akkor már természetesen nem volt olyan virágzás-ban, mint azelőtt félezer évvel, Perikles idejében, hiszen Ró-ma volt akkor mindennek a központja, a világ ura, hova a kincsek, a ragyogások, az emberalkotta nagyszerűségek özön-löttek. Görögország csak egy kis, jelentéktelen tartomány volt a világbirodalom kolosszus testében, de mégis halhatatlanul sugárzott Athén fölött akkor is a Múlt nagyságának szelleme. Mint hófehér csillag, tündökölt közepén az Akropolis már-vány oszlopaival és márvány templomaival. Nem is csoda, Attika márványbányái húsz éven át adták a föld legszebb márványát az athéni munkások és művészek ezreinek, hogy az akkori világ leggyönyörűbb temploma, Athene istennő szentélye, az úgynevezett Parthenon, azután mellette Poseidon és Pallas Athene kis márványtemploma felemelkedjék, ben-nük Phidiasnak, a történelem egyik legnagyobb szobrász-lángelméjének remekműveivel, köztük Athene istennő arany-ból és elefántcsontból készült tizenöt méter magas szobrával.

Hadrianus császár, aki arról volt nevezetes, hogy egész birodalmát bejárta úgyszólván gyalogszerrel, hosszasan időzött itt és sok középületet, fürdőt emeltetett. íme, látjuk a falat, mely az egész várost akkor körülvette. Látjuk az osz-lopcsarnokos templomokat a dombtetőkön, aztán a pompá« színházat, a stadiont, az atlétikai versenyek helyét, az Ilissos folyócskán átvezető kecses kőhidat, középületeket, a lakóhá-zakat, a falakon kívül pedig a fürdőket, uszodákat és olajfa-erdőket, mik sötétzöld keretbe foglalták az egészet. A hát-térben a tenger látható.

Minő tündéri kép lehetett az, amikor fölkelte a nap kelet felől és belenézett a görög tengerbe, amely csupa kékség! Mint az azúr, csillogott a kikötő vize s a szigetek dombjai rózsákként zöldeltek és piroslottak! Az egész Akropolis vakított és villámokat szórt. A csarnokokról, a szentélyek homlokáról, az oszlopokról galambrajok csaptak a magasba és keringtek az ébredő város fölött. Fehér köntösű, vagy biborköpenyű papok siettek bemutatni az áldozatokat Zeusnak, Athénének, Poseidonnak, s Apollónak, Aphrodité ligeteiben citera pengett és galamb turbékolt, a versenyterek porondján pedig napsugárban fürdő fügefák árnyékában megkezdődött az ifjak tornászversenye. Az Areopag halmán törvénykezni gyülekeztek a város vénei. Piacára már sereglett a tömeg, mert híre járt, hogy egy Paulus nevű római polgár egy Krésztostról fog beszélni, aki keresztthalált halt, hogy szeretetre tanítsa az embereket. Már nyüzsgött az utca. Méltóságteljesen haladtak tanítványaik között a bölcselek, a matematikusok, a csillagvizsgálók, fénylő sisakú légionárius századok meneteltek reggeli gyakorlatra, s a feketebőrű néger árusok, sűrű képű numídiiaiak, barna arab kereskedők, aransüvegű egyiptomi kalmárok, zsidó pénzváltók harsány hangon kiáltoztak. Gályák közeledtek a kikötő felé, fűszerrel, élelemmel, elefántcsonttal, selyemmel megrakva.

Minő varázs és fény áradt akkor is ebből az alapjában véve kis városból szerteszét a világra. Pedig csak egy jelentéktelen római provincia székhelye volt. De álltak a szobrok és a templomok, e márványhalhatatlanságok, mikre két évezred múltán is csak áhítattal tekinthetünk. Akkor jelent meg az emberiség előtt először a Szépség gondolata, amikor megszületett a Parthenon a fehér Akropolison.

Bizonyára nem véletlen, hogy Hellász volt a Szépség gondolatának csodálatos bölcsője. Mert, hogy megszülessék a Szépség, ahhoz az a csodakék tenger, az a balzsamos lágy enyhe levegő kellett, mely Athént körülvette, mint valami csillogó tündérfátyol. Phidias Afrika hőségében vagy Észak-Európa zord tájain bizonyára nem lett volna Phidias soha. Éppen szárnyalásában látjuk az emberi szellem gyarlóságát, Elég egy kis eső, köd, nyirkosság, vagy a levegőnek kínzó szárazsága s máris ellankad a lángelme s mi marad a zseniből? Egy köhögő, vagy verítékező embertársunk, ki képtelen az alkotásra.

Kicsengettek.

Csoda volt. Nem is éreztem egész idő alatt a folyosó hidegét.

Hogyan is dalolta Petőfi?

*Képzetem fáklyája újra meggyújt téged
S lángodnál látszik a tündéerkert újólag.*

Azt hiszem, a legnagyobb ajándék, amit kaptunk a felhőkből, a képzelet.

Beteg ember azt képzelet, hogy egészséges és megszűnnek a kínjai.

Öreg ember előtt újra feltámadnak a fiatalság elröppent percei.

A rab madárdalos erdőben sétál.

A koldus királynak álmodja magát.

Az egész élet olyan gyönyörűvé változik. Csak napfény van benne, virágos kertek, ringó kék óceán és hófehér Akropolis, zengő márványtemplomok mindenütt.

Január 16.

Ma a fizikaórán különböző számításokat végeztünk. Nagyon érdekes a fizikatudomány. Az ember előveszi a papírt, meg a ceruzáját és a legkülönbözőbb dolgokat tudja kiszámítani.

Ha tudjuk, hogy a Niagara vízesés ötven méter magas és minden másodpercben éppen ötször annyi vízmennyiség hull alá, mint amennyi a Duna átlagos vízbősége Budapesten, ebből könnyűszerrel azt is ki tudjuk számítani, hogy ez a roppant zuhatag négy és fél millió lóerős. Ezzel a vízi energiával négyezeröttszáz olyan vonatot tudnánk szaladtatni, melyek mindenikét ezer lóerős mozdony röpítené. Ezzel az egyetlen vízeséssel egy egész ország vasúti berendezését éppen úgy mozgatni tudnók, mint ahogyan a szív mozgásban tartja a test vérrendszerét.

És hány kisebb-nagyob vízesés van szertesét.

Az ember turkálja a földet, hogy kiszedje onnét az aranyat. Pedig nem a földben van a legnagyobb kincs, hanem a föld felett, a levegőben.

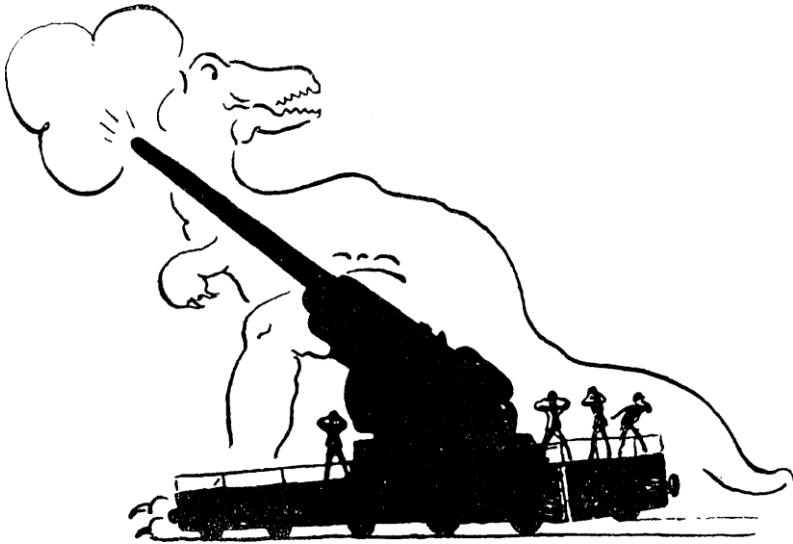
Hány métermázsa aranyat ér például egy akkora vízesés, mint a Niagara? Senkinek sem jutott eszébe kiszámítani.

Igaz, azt sem hallottam, hogy ha egy nagy vízesésre bukkantak az emberek, odarohantak volna, mintha aranymezőt fedeztek volna fel.

Miért is szeretik az emberek annyira az aranyat? Azért, mert fényes? Azért gyilkolni is lehet?

De hagyjuk ezt. Vegyünk egy másik számítást inkább.

Egy messzehordó ágyúra gondolunk. Mint amilyennel átlőnek a németek a La Manche-on, a francia partról az angol partra. Különböző ilyen ágyúkkal dolgoznak a németek, a heti híradóban láttam már néhányat működés közben. Irtozatos hangjuk lehet, mert ha elsütik, befogják a fülüket a tüzekek és az arcuk eltorzul a fájdalomtól. Akkorák, mint a diluviális szörnyetegek. Némelyik olyan, mint egy acélkereken járó emeletes ház. No de hát válasszunk ki a mammutok közül csak egy közepeset. A cső hossza nyolc méter és a gránát éppen ezer méteres sebességgel hagyja el a cső torkolatát. Föltettük a kérdést, hogy vajjon mennyi ideig halad a gránát az ágyúcsőben? Az emberek hajlandók azt mondani, hogy egy pillanat az egész, a másodpercben egy milliomod-része csupán. Pedig dehogy is. Kiszámítottuk, hogy körülbe-

lül a másodperc hatvanad része telik el a puskapor robbanásától addig, amíg a gránát elhagyja a csövet.

Hát ezt ugyan miképen lehet kiszámítani? Nem is olyan nehéz a számítás, mert hiszen tudjuk, hogy a csőben egyenletesen gyorsulva halad a lövedék. Ha ismerjük azt, hogy ilyenfajta mozgásnál milyen összefüggés van az út (nyolc méter) és a végsebesség (ezer méter), meg a gyorsulás között (a gyorsulás egyenlő a végsebesség négyzete, osztva a megtett út kétszeresével) könnyű kiszámítani az ágyúcsőben a gyorsulást. Viszont, ha már a gyorsulást is ismerjük, felhasználjuk azt a képletet, mely úgy szól, hogy egyenletesen gyorsuló mozgásnál a végsebesség egyenlő a gyorsulás és idő mértékszámának szorzatával. Tehát ha a végsebességet, mely itt ezer méter, elosztjuk a kapott gyorsulással, mely ebben az esetben hatvankétezeröttszáz méter, a másodpercnek hatvanketted részét kapjuk, vagyis lefelé kerekítve egyhatvanad másodpercet.

Nem furcsa elgondolni, hogy ha úgy vesszük, nem is

olyan parányi idő ez? Hiszen ennyi idő alatt a Dunában a fővároson keresztül kétszázötven hektoliter víz folyik alá. A föld ezalatt majdnem fél kilométert rohan előre a maga napkörüli pályáján. Ennyi idő alatt jut el a hangunk egy olyan emberhez, aki tőlünk az öt és fél méter hosszú szoba másik sarkában áll, a fény pedig éppen ötezer kilométert tesz meg, vagyis mint amilyen messze van körülbelül egymástól Európa és Amerika. Ha Európa egyetlen szörnyű fáklyaként felrobbanna, éppen egyhatvanad másodperc peregne le, amíg Amerikában meglátnák ezt a nem mindennapi lángnyelvet.

Folytassuk csak a számításunkat. Furcsa, hogy akármi-lyen nagynek tűnik is a gránát ezerméteres másodpercenkénti sebessége, mégis négy és fél napig kellene ezzel a változatlan gyorsasággal röpködni, hogy eljusson végül a Holdba. A napba meg öt esztendeig tartana az utazása. Hát még ha a legközelebbi állócsillagra gondolunk, amely kétszázhetvenezerszer távolabb van tőlünk, mint a Nap! A gránát majdnem másfélmillió évig száguldana a világűrben, míg végül is kiköthetne ezen a csillagon. Ha ezt a gránátot akkor lőtték volna ki a legközelebbi állócsillag felé, amikor hatezer évvel ezelőtt a piramisokat kezdték Egyiptomban megépíteni, a gránát csak úgy lenne, mint az a vándor, aki a Hősök tereéről elindult gyalogszerrel Bécsbe és az Andrassy-útnak még csak a közepéig jutott.

Hát még hol van a többi csillag, a távoli csillagok, a százszor, ezerszer, tízezerszer, milliószor messzebb eső csillagok? Hej, ha az ember erre gondol, egyszerre rettentő kicsinek látja a földet, s még kisebbnek a rajta handabandázó embereket. Vájjon nem kell-e kacagni, ha egy két méter magas atléta kidülleszti a mellét és így kiált föl:

— Ide nézzetek, látjátok, milyen óriás vagyok?

Persze, hogy visszatérjünk a gránátra, hiába lőjük föl függőlegesen egy kilométeres sebességgel, csak nem repül ki a világűrbe, hanem visszapottyan a földre. Kiszámítottuk azt is, hogy több mint tíz kilométeres sebességet kellene adnunk a lövedéknek, hogy kiszabaduljon a föld vonzásának börtö-

néből. De ekkora sebességet nem tudunk adni a gránátoknak és így még nem tehetjük meg, hogy hadat üzenjünk a Mars lakóinak, vagy a Vénusznak vagy Jupiternek. Így hát, ha látjuk a vörösfényű Mars bolygót, a kéken tündöklő Vénuszt, vagy a sárgán ragyogó Jupitert, csak barátságosan inthetünk feléjük:

— Béke veletek, kedves bolygótársaink. Üdvözlünk szeretetreméltó lakóitoknak.

Január 22.

Mennyi minden történik folyvást a nagyvilágban!

Az angoloknak egy igen nagy, másfélezer tonnás tengeralattjárója, melynek Trident volt a neve, elsüllyedt.

Amikor az újságok szűkszavúan hírt adtak erről, eszembe jutott, hogy néhány év előtt hogy tele voltak a lapok egy angol, egy francia és egy amerikai tengeralattjáró katasztrófájával! Hetekig másról sem beszélt a világ.

Manapság az ilyesmi nem nagy eset.

Azért mégis csak borzalmas lehet egy tengeralattjáró pusztulása. Amikor a tiszték és legények tudják, hogy nincs mentés. Elháríthatatlan megfulladás vár rájuk. Izenni nem lehet haza, búcsúsorokat nem lehet írni.

Mindennek vége van. Tengerfenéken, közös koporsóban kell megrothadni.

A tengeralattjáró katonái ennek a végnek a tudatával indulnak útnak. Neki a viharos, vést jósló óceánnak. Mert így kívánja a haza.

Akármilyen nemzethez tartozzék is, hős a tengeralattjáró katonája.

Inkább azzal foglalkoznak most az újságok, hogy Roosevel, akit tegnapelőtt harmadszor választottak meg az Egyesült Államok elnökévé, mit fog csinálni? Háborúba fogja-e vinni Amerikát?

Hány százezer, hány millió ember sorsa fordul meg ezen?

A Lordok Házát, melyből néhány év előtt még Európa,

Ázsia, Afrika, Ausztrália és Amerika ügyeit intézték, mert hiszen az angol birodalom mindenütt ott volt, német repülőök alaposan bombázták.

Mindez semmi mégis ahhoz képest, hogy az apám beteg volt.

Hirtelen jött rá a baj. Reggel még semmi sem volt vele, de délután megrohanta a láz, mint ahogy a tigris áldozatára tör és egyetlen talpcsapással lesújtja.

Este már félrebeszélte apám. Vértörő arccal, megrepesztett ajakkal feküdt az ágyában.

— Tüdőgyulladás — mondta az orvos.

Csodahatású gyógyszer volt, amit rendelt, mert apám három nap alatt túl volt a veszélyen.

Hanem az a három nap nagyon nehéz volt a számmunkra.

Csak lábujjhegyen járkáltunk, sápadtan, remegve, mert hátha még rosszabbra fordul a betegség és akkor támasz nélkül marad a család.

Úgy éreztem magam, mintha egy tengeren hánykódó hajón lettem volna, amelynek súlyos beteg az egyetlen kormányosa.

Mi történnék, ha elvesztenék az édesapánkat? Tudnék-e tovább tanulni, beiratkozni majd az egyetemre?

Mi lenne kis húgommal? Édesanyám nagyon kicsi nyugdíjat kapna. A lakbért is alig tudnók belőle kifizetni. Igen, sokkal kisebb lakásba kellene költöznünk, csak hogy most lakásszükség van Budapesten és még az egyszobás lakásnak is, ha valahol fölszabadul, méregek a bére.

Árvaságunkban mihez kezdenénk?

Egyszerre komolyan és megrendülve kezdtem foglalkozni magammal, sorsommal, a reám váró feladatokkal, egész helyzetemmel. Úgy éreztem, hogy eddig csak gyerek voltam és most kezdek férfivá érlelődni.

Igen, ha ránszakadna a csapás, most kellene megmutatnom, hogy mire vagyok képes? Hogy van-e bennem elég keménység, küzdenitudás, akaraterő? Hogy tudok-e segíteni

a családomon, anyámon, kis húgomon? Elvégre tizenhetedik évemben járok már és ha nekifeküdnék, el tudnám tartani magamat, még a húgomat és anyámat is tudnám támogatni.

Csak kitartás! Csak akarat!

Igaz, valami munka után kellene nézmem, ami pénzt hoz a házhoz. Talán tanítványokat kellene szereznem, akiket kora délutántól késő estig oktatnék nyelvekre, történelemre, matematikára. Kezdetben kissé nehéz lenne, mert reggellőlestig el lennék foglalva és csak éjszaka tanulhatnék. De utóvégre minden kezdet nehéz. Keveset aludnám, mert a fiatal test kibírja a fáradalmakat.

De ha nem kapnék tanítványokat? Akkor valami más munkát kellene keresnem. Esetleg irodai munkát délutánra. De milyen munkát, hol?

Az a baj, hogy nem is olyan könnyű mindig munkát találni. Semmi kézi ügyességet nem tudok, napszámba se mehetnék, mert akkor nem járhatnék iskolába.

Amint így tűnődtem, kinéztem az ablakon. Odakünn hullott a hó.

Amíg hó van odakünn az utcákon, addig elmehetek havat lapátolni. Ez csak nyolc órai munkaidő. Nappal, vagy éjszaka. Ha az ember szerencsés, jó beosztást kap, mondjuk délután négy órától éjfélig. És kap három és fél pengőt.

Amikor az iskolába mentem, vagy hazafelé tartottam, sokszor láttam ezeket a hómunkásokat. Lassan tolták libasorban a hóval megrakott vastargoncákat, miket a főváros köztisztasági hivatalától kaptak a munkájukhoz. A széles lapátot hónuk alá szorították, mert fázott a kezük. A targoncát nem is kellett fogni, mert a két nyele a nyakukból lelógó széles hevederhez volt kötve.

Most én is közéjük állanék, mert aki árva és szegény, nem válogathat.

Negyedik nap édesapám jobban lett. Láza alig volt. Reggelizett és újságokat kért. Délben már nevetett.

— Kutya betegség, az embert hogy megtámadja!

Délután már jóízűen hallgatta a rádiót és érdeklődött a tanulásom felől.

A boldogságtól szerettem volna felkiáltani.

Édesapám, most már tudom, mit jelentesz a családnak!

Január 27.

Mivel Balkányi nagyon sokszor hiányzik az iskolában, de csak mindig egy-két napig, osztályfőnökünk ma a fizikaóra után behivatott abba a terembe, melyben az eszközöket szokta előkészíteni a kísérletre.

— Fiam — szólt — ha vége van ma a tanításnak, megbízásomból menj el Balkányihoz. Nézd meg, mi baja van, mert azt hiszem, egyszerűen iskolakerülő. Persze, az anyja minden mulasztást igazol azzal, hogy beteg volt a fia. Szóval nézz körül. Megértettél?

Persze, hogy megértettem, de nem valami szívesen. Nem szeretem az ilyen megbízatást. Azt hiszem, semmi tehetségem sincs a diplomáciához.

De hát parancs, parancs. Az ötödik óra után, ahelyett, hogy egyenesen hazafelé tartottam volna, vargabetűt csináltam és bekanyarodtam abba a keskeny és hosszú utcába, melyben Balkányiék laktak.

Kezemben volt a címük. Tudtam, hogy a földszinten van a lakásuk.

Elhanyagolt, eléggé mocskos udvarra értem. A három emelet magas falak még nyáron sem engedtek ide egy kis napfényt és most, ezen a borús téli napon különösen kellemetlen látvány volt az udvar piszkos hava, a korán kirakott szemetesládák. Az egyik lakás előtt, nem tudom miért, jókora nyaláb nedves szalma hevert a földön.

Amikor az udvar hátsó sarkába mentem, mert ott volt az osztálytársam lakása, megtorpantam.

Az ajtón keresztül ordítást hallottam. Egy férfihang ordított és egy női hang sivalkodott. A férfi olyan hangosan or-

dított, a nő pedig olyan élesen sivalkodott, hogy az ajtó mintha ott sem lett volna. A lárma betöltötte az egész udvart.

Az emeleten két cselédlányféle állott és tisztán hallottam, amikor az egyik így szólt a másikhoz:

— Megint kezdik Balkányiéknál.

Állottam szinte megdermedve, mert szörnyű volt az udvarra kihangzó civakodás. Trágár, ordenáre szavak, undorító kifejezések röpködtek a levegőben. Szinte olyan volt, mintha a csatornák szennyét fröccsmentették volna a levegőbe.

— Oh, te cafat — harsogta a férfihang, — te söpredék!

— Csirkefogó, gazember, rablógyilkos! — visított a női hang. De ezek még a szelídebb, az elmondható szavak voltak. Egészen úri szavak a többi mellett.

— Mit tegyek? — töprengtem dermedten és szégyenkezve. — Hogyan lépjem át annak az ajtónak a küszöbét?

Nem tudtam elhatározni magam semmire. Sem arra, hogy befelé induljak, sem arra, hogy eltávozzam.

— Kit keres? — hallottam hirtelen a hátam mögül.

A házmester volt ott, akinek úgy látszik, feltűnt az ácsorgásom.

— Egy osztálytársamat keresem — mormoltam halálos zavarban, roppant kínosan.

— Ja, a Balkányi fiút? Csak menjen be, ott lakik. Aztán látva, hogy nem igen mozdulok, megvetően legyintett:

— Ne féljen semmit. Ezeknél mindennapos a veszekedés. Föl sem kell venni.

A marakodás dühös zaja hirtelen elcsitult. Lesz, ami lesz, gyerünk befelé.

Kopogtattam és beléptem. Homályos kis konyhában találtam magamat. Egyszobás lakás volt és a nyitott ajtón keresztül láthattam a szobát, mely egyúttal szabóműhely is volt. A varrógép felett villany égett és az ágyakon készülő ruhadarabok heverték.

A varrógép előtt kicsi, szürkehajú ember állott, kezében egy nadrággal, osztálytársam apja. A szabó felesége a kony-

hában babrált egy párolgó fazék körül. Vaskos termetű, durva ábrázatú nő volt. Osztálytársam anyja.

Rámbámultak kíváncsian és mogorván.

Alig tudtam kinyögni a mondókámat, amit útközben kifőztem magamnak. Hogy az osztályfőnökünk aggódik, hogy nincs-e a fiúnak komoly baja?

Csönd volt. összenéztek.

— Nincs komoly baj — dörmögött az ember.

Mivel látták tekintetemen, hogy a fiúkat keresem, az asszony hozzátette:

— A kerületi orvosnál van. Megint bántja a veséje.

De nyílt az ajtó és betoppant rajta osztálytársam. Hóna alatt üveget szorongatott.

— Most még elhoztam, — szólt nagyhangon — de a kocsmáros azt mondta, többet nem ad hitelbe.

Csak akkor vett észre. A szájaszéle megrándult:

— Hát te mit keresel itt?

— Féltünk, hogy komoly bajod van — hebegtem. Vigyorogni kezdett.

— Engem féltesz? Spicliskedsz talán?

— Mit is törődnek maguk az én fiammal? — csattant föl az asszony. — Beteg és passz. Kinek mi köze hozzá?

— Ne ugass — avatkozott bele a férje. — Az iskola az iskola. Tessék csak megmondani, hogy ma beteg volt a fiam. Holnap biztosan már egészséges lesz.

Szaporán távoztam és amint kiléptem a szabóék lakásából és kértem a házból az utcára, nagyot lélekzettem.

Milyen jó idekűnn a levegőn!

Most már megértettem mindent. Balkányi komizkodó természetét, makacs kitartását, hogy bosszantson mindenkit, aki a közelébe került, trágár káromkodását, mocskos szavait, melyekkel oly sokszor megbotránkoztatta már az egész osztályt.

Csoda-e mindez, ha ilyen környezetben él, ilyen apa és anya mellett?

Lehet, ha más apa és más anya mellett nőtt volna, más

lenne az, ő természete is. Lehet, hogy szelíd lenne, békétűrő, jóindulatú.

Ha hazamegy az iskolából, mit lát otthon? Két embert, akik egymást piszkolják. Talán össze is verekednek. A férfi megfogja az asszony haját, az asszony meg körömmel esik a férfi szemének. És ő így szólítja őket: apám, anyám.

Csoda-e, ha a gyermek elvadul?

Ha hazamenne az iskolából és otthon két kedves ember fogadná, egy melegsavú férfi és egy bársonyosan mosolygó asszony, akik a fejét megsimogatnák, milyen másképp tudná mondani: apám, anyám!

A lelke, hogy megnemesülne!

A Tízparancsolatban az áll: Tiszteld apádat és anyádat. De hogy tisztelje, ha azt látja, hogy az apja, az anyja dühödt állatok, akik üvöltenek, viaskodnak ...

Megváltozott a véleményem Balkányi irányában. Eddigi megvetésemet mély részvét váltotta föl.

Hiszen a Sors megtagadott tőle valami nagyot, valami pótolhatatlant.

Január 28.

Egyébről sem tárgyaltunk egész délelőtt, mihelyt szünetekben magunkban maradtunk, mint Csáky István haláláról.

— Igaz, — mondta Megerle — hogy vesebajban halt meg, de mégis hősi halott. Annak az áldozata, hogy a rossz veséjével külügyminiszter volt ezekben a nehéz időkben. Folyton jött-ment, utazott és dolgozott.

— Való igaz, — tette hozzá Babéry — ha magánember lett volna, ráért volna, hogy pihenjen, kímélje magát és gyógyíttassa a betegségét.

— Miért is ment el Belgrádba? — kérdezte Deák. — Miért kellett ez az örök barátsági szerződés Jugoszláviával, amikor egy talpalatnyi földet sem adnak vissza a szerbek Délmagyarországból? Azon az úton hűtötte meg az egyetlen veséjét.

— Azt rebesgetik, hogy visszkapunk mindent a Ferencz

József csatornáig — jegyezte meg Björson. — A kormányzó-herceg eljön majd Budapestre és egy ünnepélyes banketten ki fogja jelenteni, hogy önként lemondanak minden földről, ami a csatornától északra fekszik.

Székely ránézett és gúnyosan mosolygott, de nem szólt semmit.

— Az én véleményem az — kezdte el Analizátor, de nem folytathatta, mert Koleszár közbevágot:

— Miféle örök barátság az, ha a színmagyar vidékeken is elnyomják a szerbek a magyarokat? Nekem ugyan beszélhetnek a politikusok, amit akarnak, mégsem értem, hogy miért volt szükség olyan hirtelen erre az örök barátságra?

— Barátom, ez a magasabb politika — vetette oda Popper, — amihez mi nem konyítunk.

— Milyen fiatal volt, — vette át a szót ismét Deák — alig volt negyven és néhány esztendő.

— Igen, igen — fűzte tovább Babéry — még annyinak sem látszott, mert mindig mosolygott, mindig lángolt, mindig égett. Hallottátok, amikor a bécsi döntés után hazaérkezett Telekivel még a nyáron és beszélt a mikrofon előtt?

— Akkor is lázas volt! — kiáltotta Megerle. — A miniszterelnök bemondta a rádióba, hogy Csáky az egész bécsi tárgyalás alatt influenzával kínlódott.

— Fiúk, — szólalt meg most Firtos — ha elpusztult Csáky István, azért pusztult el, mert csak a hazája sorsára gondolt, nem pedig a maga életére. Nem érdekelte az influenzája akkor, amikor arról volt szó, hogy visszatér-e Erdélynek egy része és mekkora rész lesz ez? Azt hiszem, ha bizonyos lett volna abban, hogy belehal, de az ő munkáján fordul meg minden, pillanatig sem habozott volna, hanem akkor is elutazott volna a belvederei tanácskozásra. Most, hogy ott fekszik sápadt, meggyötört arccal az Országházban, a ravatalon, álljunk meg egy pillanatra és tisztelegjünk némán a koporsója előtt. Én úgy képezem, ott áll most vigyázzban ennek a megnagyobbodott országnak minden becsületes fia. Ott állnak

a visszatért földek és az ő dicsőségére énekelni kezdenek. Én hallom a szülőföldem énekét.

Mindnyájan fölálltunk és úgy állottunk ott feszesen, mint egy leventeórán, amikor parancsnokunk előtt jelentkezünk.

Január 31.

Láttam néhány elektromos úton továbbított fényképfelvételt az összebombázott Londonról. Vagy ötszáz repülőgép bombázta a britek fővárosát.

Az újságpaloták olyanok, mint a szétrepesztett csontvázak. Csak a vastraverzek meredeznek a megmaradt falakból.

Egyik utca olyan ott, mintha földrengés rázta volna meg a házakat. Beszakadt tetők, romok, törmelékek. Az utcán nem is lehet járni a sok betondarabtól, gerendától. Az egyik bérház szakasztott úgy fest, mint egy zátonyra került, félredőlt hajó. Mellette ott áll az angol király és a levegőbe néz.

A harmadik képen a londoni földalatti vasút egyik állomása látható. Az emberek egymás hegyén-hátán fekszenek ott, mezítláb, félig levetkőzve, mert az állomást megtették lég-

védelmi óvóhelynek, melyben aludni is lehet. Úgy látszik, meleg van ott a föld alatt, hogy nem fáznak meg január havában a mezítlábas, rongyos polgárok.

A képeket Freiberg mutatta. Mind megnéztük, de ma nem bámultuk túlságosan sokáig, mert mindenki a maga gondjával volt elfoglalva.

Ma kaptuk ki ugyanis a félévi érdemjegyeket.

Az osztályfőnök, mielőtt kiosztotta volna a tanulmányi értesítőket, néhány szót szólt. Azt mondta, örömmel látja, hogy az osztály javult. Majdnem mindenkinél lát valami haladást. Egy-két diák azonban visszaesett. Név szerint megjelölte Ostorost, a nyúlporfájút, mire az egész osztály összenézett.

Nyúlporfájúról ugyanis az a hír járta, hogy mostanában nem neki való helyeken csavarog.

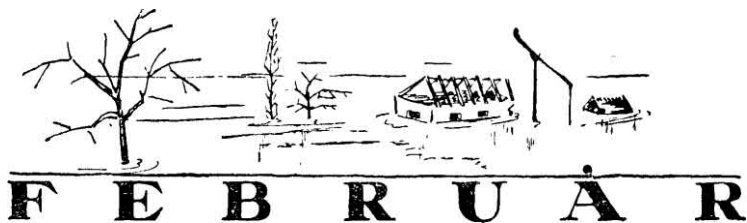
Ezután osztályfőnökünk Balkányihoz fordult:

— Mikor javulsz meg már, fiam?

Firtos, aki most mellettem ül, színjeles.

Nekem is jobb lett a bizonyítványom. Csak három kettesem van, latinból, földrajzból és matematikából. A többi jeles.

Nosza, munkára fel, hogy év végére ezeket is kijavítsam!

Február 3.

Amikor ma beszolgáltattuk az aláírt bizonyítványokat s Balkányi is kivitte a tanári asztalhoz a magáét, osztályfőnökünk rápillantott a szülői aláírásra és megkérdezte:

— Mit szólt az apád ehhez a négy szekundához és a hármas magaviselethez?

Balkányi sötéten maga elé nézett és dűnnyögve felelte:

— Belém rúgott.

Némán ültünk.

— Nem mondtál semmit az apádnak? Hogy majd megjavulsz?

— Semmit — felelte még sötétebb arccal osztálytársunk. Papolczy tanár úr nem firtatta tovább.

Ez az utolsó óra alatt volt. Nemsokára kicsengettek, összehajoltuk a holminkat és kisiettünk az utcára, ahova már akkor a többi osztály kirajzott.

A gyalogjáró mellett fölhalmozott hókupacok között egy igen zuhlott külsejű jókora kutya csetlett-botlott. Láthatólag afféle gazdátlan pára, kóbor eb. Zsemlyeszínű, gubancos bundáját foltok tarkították. Füle, pofája, mintha koromba dugta volna. A diákok kiáltoztak feléje, riogatták, mire az állat megrettenve ugrott félre.

Amikor Balkányi is arra ment, a kutya odaesengett a lábához és megszagolta. Aztán csóválni kezdte a farkát.

Osztálytársunk, aki éppen előttem haladt, olyan mozdulatot tett, mintha oldalba akarná rúgni az állatot. De az aern tágtított, hanem ott maradt a közelében s ráemelte nagy, nedves, fekete szemét, melyből alázatosság és szomorúság sugárzott.

Balkányi lenézett rá. Nekem úgy tűnt föl, hogy kölcsönösen vizsgálták egymást. Eltartott ez a néma ismerkedés vagy egy negyed percig.

Osztálytársam valamit morgott, amit talán csak az állat érthetett meg. Úgy látszik, némi jóindulat vagy biztatás volt a diák morgásában, mert a kutya heves farkcsöválásba fogott s a pofáját egészen közel dugta Balkányi térdéhez. Majd, mint a macska, hozzádörgölődött.

Társam ekkor lehajolt és megveregette a gazdátlan kutyát. Aztán tovább indult. A kutya nyomában.

Így haladtak a legközelebbi utcasarokig. Ott ismét megállottak. Társam láthatólag tanakodott, az állat pedig lihegve figyelt reá.

— Gyere — döntötte el a kérdést Balkányi. — Gyere Kormos.

A Kormosnak elkeresztelt kvaszféle nagyot lódult, úgy kell venni, megértette az emberi beszédet. Hirtelen megnyalta társam kezét. Balkányi mosolygott, ami egészen különös volt, mert sosem láttam még mosolyogni.

Nekivágtak. Elöl a diák, sarkában az eb. Balkányi néha hátrafordult és rákacsintott. Kormos pedig egyre büszkébben és öntudatosabban tekintett a világba, mivel hogy már gazdája van és így már többet nem sehonnai.

Tiszta sor. Ezek örültek egymásnak.

Február 7.

Az ember büszke az erejére.

De mivé válik ez az erő, ha az elemek feltámadnak?

Tavaly, hogy megjött a kikelet, forgószélként száguldott végig az osztályon a rémület kiáltása:

— Árvíz!

Azon a télen rettentő tömegű hó hullott. A hegyeket és mezőket öles hólepel borította. A bokrok eltűntek a fehér takaró alatt. Folyvást nagy hideg volt és szakadatlanul szállott a hó.

Mi lesz ebből, Uramisten, — riadoztak az emberek — mi lesz, ha hirtelen beáll az olvadás?

Sokáig nem akart beköszönteni a tavasz. De aztán egyszerre beköszöntött. A hó megindult és folyók ömlöttek a patakokba.

Egész megyék kerültek víz alá. Az Alföld tengerre változott s tengerfenékre került minden. Termés, tanyák, falvak.

Kis folyókból folyamok lettek. A Tisza akkora volt, mint a Volga, a Duna, mint az Amazon.

Víz, víz. Pusztító, gyilkos víz mindenütt. Hömpölygő víz, harsogó víz, vágató víz, zuhogó víz, mely előtt nincs gát, nincsenek akadályok.

Előbb a kunyhók omlottak össze, aztán ledőltek a nagyobb házak is.

Asszony, vagy férfi, beteg, vagy egészséges, öreg, vagy fiatal, felnőtt, izmos ember, vagy gyámoltalan csecsemő, olyan mindegy az áradásnak. Amit útba ejt, annak pusztulni kell, ha nem tud idejében felkapaszkodni egy védettebb helyre, valami dombtetőre. Vagy ha nem siet idegen segítség a fuldokló megmentésére.

De jött a segítség. Dübörgő gépkocsikon, pontonokon, ladikokon megérkezett a segítség. Katonaarca volt a segítségnek.

Oh, magyar katona, derék honvéd, akkor is megmutattad az arcodat! Szélviharban ott rohantál a szakadó gát felé, habozás nélkül beugrottál a sodró árba, hogy karodra vedd a

gyöngét, a kétségbeesettet s nem jutottál pihenéshez napokon át, míg meg nem mentetted az emberileg menthetőt.

Honvéd voltál minden poklokon keresztül. Ha kihevertük a csapást, neked köszönheti ez az ország.

Úristen, most megint itt van az árvíz irtózatossá veszedelme!

Ezen a télen nem hullott annyi temérdek hó, mint tavaly, de a legutóbbi hetek szibériai hidegétől befagyott az egész Duna. Azt írják, némely helyen a Duna majdnem fenékéig beállott. És most nem kap utat a lefelé hömpölygő víztömeg. A folyam saját jege fölé került ezeken a jégdugós szakaszokon.

Munkába állnak a robbantók és a repülők. A robbantók dinamitot ásnak a jégpáncélba, úgy próbálják szétörni az emeletnyi vastag tömböket, mik egyetlen összefüggő rétegbe álltak össze. Mert zajlik a Duna most és a jégtáblák egymásba torlódtak. A repülők felülről ostromolják ekrazitbombákkal a jégtorlaszokat. De amit elérnek, az nagyon kevés.

Reggel a rádió bement a Duna budapesti vízállását: 730 centiméter. Tehát nagyobb, mint tavaly volt.

Mi lehet ott, ahol a jeges Duna kiöntött?

Az iskolában azzal fogadtak, hogy még nem jött meg a kocsz és a szén. Nem lehet tanítani.

Osztályfőnökünk lépett a terembe és közölte, hogy kimegyünk megnézni a megáradt Dunát.

Felkanyarodtunk északnak, úgy hogy mire a folyamhoz érkeztünk, a Margit-sziget felső végével álltunk szemben.

Legutóbb nyáron voltam errefelé. A szigeten akkor muzsika szólt, rigó fütyült s a zölden fodrozó Dunán barnára sült evezősök keskeny csónakjai siklottak. Néha egy-egy kirándulójaj, vagy vontatógőzös haladt füstöt okádva, belekavarva a szelíden locsogó víztömegbe.

Most ijesztő volt a zajló Duna. Szemközt a sziget töltéséből csak egy-két arasz állott ki. Alattunk a pesti part raktárházai derékig vízben állottak. És a két part között hangtalanul, csobbanás nélkül, szinte kísértetiesen vonultak a jégtáblák és a víz, a jeges víz, a dermesztő víz, a piszkos víz, a

halálos víz, mely ha áttör a gátakon, rést ver, odalopózik a lakások ajtajába, bekúszik a hajlékba és megemeli a bútort, a bölcst, az ágyakat.

A jégtáblák között itt-ott valami rejtélyes tárgy úszott, el-elmerülve. Faág vagy állat? Ki tudná ilyenkor megmondani.

Dél felé sétáltunk.

A hidak mintha leereszkedtek volna. Vagy hogy a folyam tükre emelkedett?

A rakpartok mélyen a vízben feküdtek. A lámpaoszlopok rajtuk olyanok voltak, mint egy elsüllyedt hajó árbocai.

Az Országház árkádjai alatt haladtunk, magasan az iszonyatosan zajló kísérteties téli ár fölött. Mint egy óceánjáró fedélzetéről, úgy néztünk le. Messzire láthattunk.

— Nini, — kiáltott föl Lázár — egy állat van a jégtáblán!

Arrafelé néztünk. Bent, messze, a folyam közepén valóban valami feketeség volt egy széles táblán.

— Nem is mozog.

— De mozog. Farkas lehet.

— Nem farkas az, hanem kutya.

— Hátha mégis farkas?

— Akár farkas, akár kutya, nehezen menekszik.

— Ha kutya, ki kéne menteni!

— Hátha egy ember lenne ott, milyen szörnyű lenne a helyzete!

— Igen, az borzasztó lenne

Egyszerre megjelentek előttünk a végveszélybe jutott vidékek. A falvak, a tanyák népe. Mert nemcsak a Duna kitört árja pusztít most, hanem a talajvíz is, hiszen az Alföldön csónakokkal közlekednek szerteszét az emberek, holott tél van, kegyetlenül marcangoló, harapó hideg. Hogy elkélne most minden bátor ember, erős kéz, lelkes szív!

Firtos az osztályfőnök elé ugrott.

— Tanár úr kérem, meddig lesz még az iskolánkban szénszünet?

Papolczy tanár úr vállat vont.

— Azt igazán nem tudom, fiam.

— Azért, mert én szeretnék segíteni.

— Kin akarsz segíteni?

— Az árvízűjtottakon. Gátat emelni, akármit, csak segíteni.

— Én is! — pattant oda Megerle.

— Igen, én is akarok segíteni — kiáltotta majd az egész osztály.

Osztályfőnökünk látható meghatottsággal nézett végig osztályán.

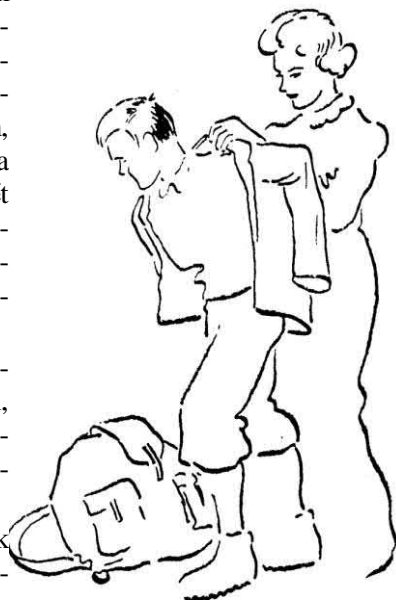
— Ez szép volt, fiam. Jertek holnap az iskolába. A töb-
biről majd akkor beszélünk.

Február 12.

Lelkemben újra átélem az elmúlt napokat. Újra látom, amint édesanyám fölkatat mindent, hogy minél melegebb holmikat adjon. Előkerül a hegymászó-cipőm, a sportnadrágom, a hópalack forró tejjel, a hátizsákom, lábamra két pár vastag harisnyát húzok és látom, amint édesanyám titokban könnyezik.

Amilyen aggódo természetű, biztosan attól fél, hogy belepottyanok a Dunába és ottmaradok a jég-táblák alatt.

Apám nem szól, csak megszorítja a kezemet keményen. Ahogy férfi fog kezét férfival.

— Vigyázz! — kiáltja utánam az édesanyám. Hosszan hangzik anyám kiáltása. Különös, még akkor is hallom, amikor már régesrég künn vagyok a reggeli utcán csilingelő villamosok, nyikorgó szekerek, kattogó motorke-rékpárok között... Még folyton csendül a fülemben: — Vi-gyázz!

Az állomáson gyülekezünk. Kinn áll a hosszú, hosszú vo-nat. Az elejét nem is lehet látni. Sürgés-forgás, kiáltozás.

Majd az egész osztály itt van. Itt van Balkányi is, aki eddig mindenből kihúzta magát, összehúzott szemöldökkel néz maga elé. A többiek meglepetve pillantanak reá.

— Szervusz — mondja Firtos Balkányinak s mosolyogva megropogtatja a tenyerét.

— Szervusz Balkányi — üdvözlök sorra a többiek.

Egyszerre feledve minden, ami köztünk és Balkányi kö-zött volt. Körülvesszük, mint a megkerült bárányt. Vagy hogy szebb hasonlattal éljek, mint a bibliai tékozló fiút. Megerle savanyú cukrot szed elő és megkínálja társunkat:

— Parancsolj, kérlek.

Feltűnik tornatanárunk széles vállú, magas alakja.

— Csak nem képzelitek, hogy egyedül hagylak titeket ne-kiindulni — szól hamiskásan kacsintva.

— Éljen Varró tanár úr! — riadnak örömben a gyerekek. Tornatanárunk egy őrnagynál tudakolja a dolgokat.

— Utánam! — vezényli.

Utászok, árkászok, gyalogos bakák, ködmönös munká-sok, leventék, cserkészek rajzanak a vonat körül, melynek vé-gére nagy nyitott teherkocsikat akasztottak. A teherkocsikon tábori konyhák, pontonok, deszkák, gerendák, ládák, csák-lyák, lapátok, csákányok, kötélcsomagok nagy halomban.

Altisztek, polgári ruhás urak sietnek, rendelkeznek.

És már kezdődik valamelyik kocsiban az ének:

Magyar honvéd vagyok én,
Horthy katonája ...

Egymásután rágyújtanak a vagonok. Egyik helyen azt dalolják:

Édesanyám, ha bejön Egerbe,
A kaszárnya ablakán, hej, nézzen be.

Másutt azt fújják:

Piros alma csüng az ágon,
Én meg a rózsámat várom.

Vagy hogy asszongya:

Édes anyám, kedves anyám,
Csak az a kérésem,
Extraruhát, extraruhát
Csináltasson nekem.

De ki tudná azt a sok ropogó vidám katonanótát elsorolni! Egyik vérpezsdítőbb, mint a másik. Az egész vonat csupa ének, zengenek, dalolnak a vagonok, mert hiszen magyar fiúk ülnek rajtuk, dalolnak ezek még a veszély idején is. Jó kedvvel jobban megy a munka. Nótázva talán a halállal is könnyebb szembenézni. Sírjanak csak az asszonyok, meg az öregemberek!

Mi is rákezdünk a cserkészdalra:

Fiúk fel a fejjel, a harsona zeng,
Álljunk csatasorba vidáman ...

Megrándultak a vasúti kocsik. Indulunk? Nem. Még végigfutnak a vonat mellett s párolgó feketekávét adnak be az utasoknak. Jót tesz ilyenkor a meleg ital.

De már megyünk, egyre gyorsabban, neki a téli tájnak.

Hó, mindenütt hó, amerre a szem ellát, fehér, vakító szöveg, földeken, fákon, háztetőkön. Olyan kihalt minden.

A tél pusztasága ez.

Olykor egy ember, olykor egy paraszt szekér, olykor egy autó. Itt-ott vadmadarak, mezei állatok.

De áradásnak még nincs nyoma.
Kis állomások következnek. A vonat meg-megáll.
Már egy jó órája tart az utazásunk.

Egyszer csak Deák felkiált:

— Fiúk, látom a vizet!

Az ablakhoz tolongunk.

Csakugyan. A távolban valami tompafényű tükör terül el.

A vonat lassan halad. Közeledik az árvíz képe.

Furcsa, hogy először milyen békés orcával mutatkozik a pusztulás. Mert mintha egy nyugodt, sekélyes tó bontakoznék ki. A roppant víz mozdulatlan. Talán egy papírcsónak is biztonságban lebeghetne rajta.

Egy hosszú léckerítés kiáll a vízből. Bokrok fürdenek derékig, kopasz fák vesznek téli lábvizet.

Magányos rúd nyúlik ki a vízből. Találgatjuk, miféle genda lehet? Mi célból verték a földbe? Vagy talán más van alatta, nem pusztá föld?

A vizén jégdarabok úszkálnak, mint apró üvegtutajok.

Már ott vagyunk az árvíz mentén.

— Huh, hogy zuhog! — kiáltja Freiberg.

Végtelen hosszúságban, mintha vízesés volna, zúdul a jeges ár egy műúton keresztül. Itt már vadul a víz, tajtékzik, fröccsen, kavarog. Jégtáblák ütődnek össze, töredeznek.

Elöntött tanyák a láthatáron. Házak, mikbe még nem rontottak be a hullámok, de már lakatlanok, mert aki bennük volt, idejében elmenekült. A víz a küszöböt nyaldossa.

Az egyik háztetőn egy tarka macska kuporog, majd kóvályogni kezd a kémény mellett.

A vasúti töltés még jócskán kiáll a vízből és olyan most, mint egy erős gát. A töltésen tovább gördülnek a vagonok.

Egy fordulat és már látható a Duna. A kidőlt fákon a parton óriási jégtorlaszok.

Már egy árvizes falu határa. Csónakok siklanak a házak között, rajtuk sapkás, egyenruhás emberek.

— Ezek tűzoltók — kiáltja valaki.

Olyan különös. Most nem tűzzel, hanem segítőtársukkal, a vízzel viaskodnak.

Gerendákkal, homokzsákokkal erősítik, torlaszolják a házakat, ahol lehet.

Máris feltűnnek a katonák. Pallókat fektetnek és gyermekeket, nőket segítenek be a pontonokba. A templomokban szól a harang.

Itt már van segítség, mi tovább megyünk.

Míntha végtelen lenne az áradás. Míntha csak víz lenne az egész világ!

Végre megállapodunk.

— Leszállni! — halljuk a süvítő parancsszót. — Emberek leszállni!

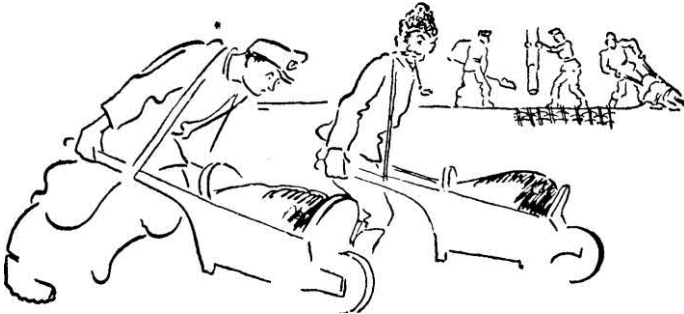
Kint láttuk, hogy egy veszélyeztetett gáthoz értünk. Ha a víz itt áttör, menthetetlen a falu, mert a Duna partjáról menedékes út vezet a házak felé. A falu mostanig még szárazon maradt.

Teherautók dübörögtek, parasztszekerek nyikorogtak, zötyögtek, mind földdel megrakva.

— Előre, emberek, a gátat föl kell emelni!

Minket is ide osztottak. Ki talicskát kapott, ki lapátot. — Hajrá, emberek!

Csak most láttam, hogy mi az a földmunka. Amikor meg-

emeltem a talicska nyelét, azt hittem, a derekam kettészakad. Pedig mellettem egy öreg paraszt olyan könnyedén kapta fel és tolt a megrakott talicskáját, sietett el mellettem, mintha én lennék az aggastyán, ő meg az ifjú legény.

Félóra múlva már kapkodtam a levegő után. Sapkám alól patakzott a veríték. Az öregnek, aki mellettem dolgozott, nyugalmas maradt az ábrázata. Úgy látszik, neki meg se kottyant. Észrevette a fáradságomat és jóindulattal szólt:

— Nem könnyű munka ez, ifjú uram. Pihenjék egy szuszt, mert hamar leáll a dereka annak, aki nem szokta meg. Ha kipihente magát, jobban fog menni.

— De nem érek rá, bátyám, — lihegtem — mert kell itt a munka.

— Csak fújja ki magát, már én azt mondom. Inkább sebesebben dolgozom az alatt. Aztán meg ha nem kap erőre, kidől és akkor meg hiába van itt.

Csakugyan frissebben látott neki az öreg. A talicskájával majdnem futott. Én meg utána néztem s egyszerre nagy tiszteletet éreztem ez iránt az öreg paraszt iránt, aki igaz, hogy nem járt magas iskolákat, de annál keményebb munkában kérgesült meg becsülettel a tenyere és hajlott meg a válla. Sok küszködés lehet mögötte, mégis hogy bírja a munkát!

Az öreg egy-kettőre visszaérkezett.

— No, fiatal úr — vágott a szemével — ugye jó volt egy parányit megpihenni?

— Hány éves bátyámuram? — kérdeztem.

— Már én elmúltam gyümölcsaszaláskor hetvenhat esztendő.

— És még ilyen jó erőben van?

— Bizony uram, itt küzd most velem együtt a gátnál a két fiam és a hat unokám. A legkisebbik még csak tizennégy esztendő.

— És bírja ezt a munkát?

— Az unokámat kérdi? Már hogyan bírná. Látja azt a kölyköt, azt a fehér süvegűt, amott? Keménykötésű az abadta.

Az Öreg kihúzta egy kissé magát és kevélyen tette hozzá:

— Az én fajtám!

Holtfáradtan ültem ebédhez. Csajkában gulyáshúst kapunk. Minden tagom mintha ólomból lett volna, de azért még sosem ízlett így az ebéd.

Ebédután lázas sietséggel tovább folyt a munka. A talicskák nyikorogtak és a palló döngött.

Asszonyok, gyerekek is sürgölődtek. Rőzsét, ágakat fontak nyúlgnának, biztosítékul. A férfiak meg az ágak közé dömöckölték a jeges földet.

A délutáni órákban rémkiáltás futott végig a gáton:

— Emberek vannak a Dunán!

Csakugyan látni lehetett egy kis embercsoportot. Lehetek vagy tízen, tizenketten. Bolond fővel nekiindultak a túlsó partról a folyamnak, mely nagy területen mintha egészen beállott volna. Amint beljebb kerültek, akkor látták, hogy a jég össze van szakadozva. Nem mehettek már se előre, se hátra.

A parton álló, a gáton dolgozó falusiak találgatták, hogy kik a végveszélybe jutottak?

— Szúcs, a molnár!

— Ott van köztük Nagy Sándor a felvégről!

— Te, ott van Börcöli, a halászmester fia!

Persze, ez csak afféle szóbeszéd lehetett, mert látni már nem igen látott senki tisztán. Messze is voltak, aztán meg kezdett észrevétlen lassúsággal leereszkedni a téli homály.

Ahogy ott álltam a gáton és a folyóra néztem, a fekete emberalakok felé, eszembe jutott az a kép, amit az Országház árkádjai alól láttam: egy jégtáblán valami sötét tárgyat, vagy testet. Még találgattuk, hogy kutya-e, farkas-e? És megbor-zongtunk, hogy milyen rettenetes volna, ha nem állat, hanem ember vergődne a jégtáblán.

Most bekövetkezett a rettenet.

Dobogó szívvel meredtem a jégtáblákra. A gáton szinte megállt a munka a döbbenettől.

— Van itt mentség?

Van, mert itt a honvéd! Egy hidászfőhadnagy a gátra rohan:

— Hol vannak a bajba jutottak?

Látcsövet nekiszegezte a zajló Dunának és villámgyorsan osztotta a parancsokat:

— Előre a deszkákkal! Minden deszkát lehordani! Száguldottak a katonák. Mintha szárnyuk nőtt volna.

Gondolatnál is sebesebben robajlottak le a folyamra, az irtózatosságes árra, mintha meg akarnák nyergelni, mintha pányvát akarnának vetni a jégtáblákra, melyek recsegetve horzsolták egymás oldalát.

A gátakon megállt a munka. Még a falu veszedelmét is elmosta tizenkét halálraítélt sorsa.

Csoda volt, remegtető varázslat, a honvédek ott törtettek a jégtáblákra dobott deszkapallókon mind beljebb, egyre beljebb, már harminc honvéd dolgozott ott, már egy egész szakasz és egyre több honvéd ugrott alá. Egy emberlánc fonódott ingó deszkákon, meghajló jégtáblákon, mint egyetlen emberi kar, a honvéd óriásivá nyúlt karja, mindjobban nyúlt, nőtt a folyam közepébe.

Már alkonyat terjedezett, a növekvő homályban eltűntek a halálraítéltek. Eltűntek a katonák is, kik a Duna közepe felé érhetek.

— Uram, irgalmazz! — vetettek keresztet az emberek a gáton. Az asszonyok felzokogtak.

És egyszerre megjelent az első halálraítélt, akit a honvédek szinte kézzől-kézre adogattak. Csak támolygott, hogy partot ért a lába.

És jött a második ... a harmadik ... a negyedik ... mind a többi. Aztán a honvédek is felbukkantak az esthomályban.

— Sorakozó — harsogta a főhadnagyuk. — Névsorolvasás!

Mert vájjon ki veszett oda a mentőcsapatból?

— Mindenki jelen van! — jelentette egy őrmester.

— Akkor oszolj!

— Isten éltesse a főhadnagy urat! — ordították szinte önkívületben az emberek. Asszonyok, férfiak együttesen.

— Ne engem éltessenek, — mordult rájuk a főhadnagy, — hanem a katonáimat.

Nem is kellett ezt sokat mondani, mert volt olyan aszszony, aki odafutott és megcsókolta a honvéd kezét.

A gátépítés tovább folyt fáklyafénynél. A fáradtakat friss kezek váltották fel.

Az iskolaépületbe mentünk vacsorázni, lefeküdni, aludni szalmán. A termekben jó meleg volt.

Balkányinak be volt kötve a keze. ő maga kötötte be zsebkendővel, de a kötésen átütött a vér.

— Mi az — kérdezte Deák — hát veled mi történt?

— Semmi — rántott a vállán társunk — megsértettem egy hegyes faágban.

— Nem úgy van az — szólott Megerle felpattanva. — Azt el kell látni tisztességesen.

Elszaladt és egy egészségügyi katonával tért vissza, aki Balkányi sebét kimosta és nagy szakértelemmel bekötötte.

— Nem mély seb — jegyezte meg — de tud-e maga így dolgozni?

— Hogyne tudnék — felelte dacosan Balkányi. — Nem komoly az egész. Cseppet sem fáj.

Hogv magunkban maradtunk, Székely hozzálépett.

— Nézd pajtás, te gyöngé vagy egy kicsit a fizikából és

a matematikából. Ha hazamegyünk, néha közösen átveszünk belőle egyet-mást. Meglásd, mindjárt jobban fog menni.

— Én is azt mondom, cimbora — szólalt meg Megerle — nem fog ártani, ha az Aeneas alvilági útját mégegyszer átismételjük. Aztán meg ott van a német és olasz. Közös munkával többre jut a diák.

Lefeküdtünk. Társaim közül többen tüstént hortyogni kezdtek, de nekem, bár rettentő fáradt voltam, jó darabig nem jött álom a szememre.

Balkányira gondoltam. Mi történhetett velem, hogy a legutóbbi napokban csodamód megváltozott a természetem?

Egyszerre, mint a villanás, előttem állott, ahogy a kóbor kutyával barátkozni kezdett minap az utcán. Persze, a kutya kezdte, de társunk belement a barátságszövésbe.

Igen komisz fráter volt eddig mindenben ez a Balkányi. Talán sosem volt barátságban senkivel. Nagyon is elvárhatta a szülői ház.

Lehet, hogy ez az oktan eb mozdított meg benne valamit? Ami ott el volt temetve jó mélyen? Talán ez a kutya hozta el feléje először a szeretetet?

Ki tudna ellátni az élet titkai mögé?

Lecsukódott a szempillám. Aludtam olyan mélyen, hogy még az ágyúszó sem keltett volna föl.

Másnap izomláztól sajgott minden tagom, de a trombitaszóra fölszeszpetelődtem.

Újra munkába álltunk, némi szünettel napnyugtáig.

A falut megmentettük és jó érzésekkel tértünk haza.

Mondanom sem kell, visszafelé is énekelt a hosszú vonat.

Amikor megérkeztünk Budapestre és a pályaudvaron szétoszoltunk, tornatanárunk intett Balkányinak:

— Meg fogom mondani az osztályfőnöknek, hogy becsülettel viselkedtél.

Balkányinak fényleni kezdett a szeme.

Február 15.

A mai történetórán az amerikai rabszolgaháborút tanultuk. Éppen hetvenkét éve, hogy az Északamerikai Egyesült Államokban nagy harcok után eltörölték a rabszolgaságot.

Szilvás tanár úr gúnyos szavakkal emlékezett meg arról, hogy milyen visszás az emberi természet. Mert nem gyalázatos dolog-e, hogy a kereszténység, mely annak a Megváltónak követője volt, legalább is szavakban, aki keresztthalált szenvedett a szeretet hangoztatásáért, az a kereszténység, mely azt írta zászlójára, hogy még az ellenségedet is szeresd úgy, mint saját magadat, az a kereszténység, mely azért született meg, hogy az egész emberiséget egyetlen testvéri közösségbe olvassza, az a kereszténység csaknem két évezredig tűrte a rabszolgatartást.

— Oh — jegyezte meg történettanárunk keserűen — ha az emberi természetet nézzük, kevés örömről telhetik ebben a szemléletben.

Sokszor az az érzésünk, hogy műveltségben, már úgynevezett tudományokban, ismeretekben, aztán technikában sokat fejlődtünk, ami külsőségekben megnyilvánul ugyan, mint például az életmódunkban, öltözködésünkben, lakásunkban, közlekedő eszközeinkben, gépeinkben, szerszámainkban, művészeteinkben, de belül ugyanazok maradtunk, mint a cölöplakók, vagy a barlanglakók voltak. Az a különbség csak, hogy jobban tudjuk kendőzni az indulatainkat. Nincs sok köszönet ebben, mert ha jobban boncoljuk a dolgot, oda lyukadunk, hogy a sok kultúra még jobban elaljasította az embert. Nézzük csak meg a történelmet. Mit tanít? Az Ó-korban nem volt annyi kegyetlenség, embertelenség és gázság, mint csak a közelmúltban is. Mert melyik ókori pogány nép jutott arra a pompás ötletre, hogy kiéheztesse egy másik nép asszonyait és gyermekeit? A római birodalom államférfiai, bár pogányok voltak, mégis nemesebb szívűek, keresztényibbek, úribb emberek voltak, mint némely újkori kollégáik, kik pedig vásárnaponként letérdelnek a feszület előtt. Hát így nincs abban

semmi csoda, hogy a rabszolgaság intézménye annyi századon át a legműveltebb nemzetek körében is megmaradt. Pedig gondolatnak is megbotránkoztató, hogy egyik ember a másik embert úgy adja és vegye, mint egy barmot.

Tanárunk itt némi szünetet tartott. Levette szemüvegét, maga elé nézett és elgondolkozott.

— Hát igen — szólott eltűnődve — a rabszolgákat felszabadították, érvényt szerezve annak az elvnek, hogy minden ember egyenlő. Ezt persze úgy kell érteni, hogy egyenlő a törvények előtt. Más tekintetben, csak az agyalágyult mondhatja, hogy az emberek egyenlők. Hogy lenne egyenlő egy csavargó Shakespeare-rel, egy rablógyilkos Beethovennel, egy deliriumtremenses Kanttal, egy kleptomániás Michel Angelóval? A hülye is ember, mint a lángész, a kéjgyilkosok, a züllöttek, az elvetemedettek épp úgy, mint a szabadsághősök, művészek, feltalálók, reformátorok, vértanúk, de a távolság köztük mérhetetlen. Ám mégis Isten egyformán embernek teremtette mindeniket és így senkinek sincs joga, hogy embertársát úgy kezelje, mint egy tulajdonában levő állatot.

Megerle izgatottan jelentkezett.

— Hát akkor miért van az, — kérdezte — hogy sokszor egy-két ember úgy rendelkezik ezrek, sőt milliók életével, mintha az a sok millió ember az ő tulajdona lenne?

— Az más, fiam — felelte nyugodt hangon historiaprofesszorunk. — A hadvezér például valóban szabadon intézkedik, hadseregeket küld rohamra, százezer embert parancsol a halál torkába, de nem azért teszi mindezt, mert neki ez szórákozás, időtöltés, kedvtelés, hanem mert ő is csak szolgálja egy magasabb közösségnek, saját nemzetének. Szolgálja egy mindent átfogó gondolatnak. Ha parancsol, életek fölött rendelkezik, csak a hivatásának áldozik. Milyen másvalami ez, mint amit most nektek elmesélek.

A régi békevilágban Ferenc Józsefnek, az osztrák-magyar monarchia urának egyszer előkelő keleti vendége akadt a perzsa sah személyében. Mint illik, nagy ünnepélyességgel fogadták persze az ázsiai felséget, akit európai útjára elkísért a minisz-

terelnöke is, egy csomó miniszter, tábornok és más perzsa méltóság élén. Ferenc József igazi gavallér volt, gondoskodott hát arról, hogy császári kollégája ne unatkozzék, míg az ő vendége. Udvari bál, díszebédek, színházi esték, vadászatok, kirándulások váltották egymást. A monarchia uralkodója, mint figyelmes házigazda, személyesen mindenütt jelen volt, bár valószínűleg unhatta egy kicsit ezt a túlzásúfolt programot.

Negyedik nap, hogy hogy nem, a sah kifejezte azt az óhaját, hogy a bűnügyi múzeumot is szeretné megtekinteni. Meglepő volt a kíváncsisága, de hát a vendég kívánsága parancs. Felvonult az egész magas társaság a bűnügyi múzeum termeiben s a sah látható érdeklődéssel szemlélte a különböző bilincseket, betörőszerszámokat, orvvadászpuskákat, fejszéket és egyéb, emberélet kioltására felhasznált eszközöket. Végre egy barna gerendához értek, melynek a tetején erős vaskampó állott ki.

— Mi ez? — kérdezte a sah.

— Ez egy akasztófa, felség — adta meg a felvilágosítást előzőkenyen Ferenc József főudvarmestere.

— Mire való ez?

— Hát hogy kivégezzük rajta a halálraítéltet. A perzsa uralkodó élénk mozdulatot tett.

— Szeretnék egy ilyen kivégzést látni.

— Sajnos, felség — szólalt meg a jelenlévő igazságügy-miniszter — e pillanatban nincs egyetlen halálraítéltünk sem. Így hát nem tehetünk eleget legmagasabb óhajtasának.

A sah kissé összeráncolta homlokát, de tekintete tüstént felderült s könnyedén legyintett.

— Annyi baj legyen! Majd akkor az embereim közül valakit.

Szeme végigsiklott kíséretén, a sok aranyosruhájú, csillagokkal és ékköves érdemrendekkel díszített udvari méltóságon, tábornokon, miniszteren. Aztán hanyag mozdulatot tett:

— Itt van például a miniszterelnököm. Tessék hát őt felakasztani.

Általános megrökönyödés, kínos csönd, nagy zavar. De ekkor Ferenc József udvariasan elhárító mozdulatot tett:

— Az itteni törvények, felség, tiltják, hogy ártatlan embert, bárki legyen is az, bárki is felakasztathasson. Ezek a törvények nekünk is parancsolnak.

— Tehát mi a tanulság ebből? — kérdezte Szilvás tanár úr.

— Hogy nem jó perzsa miniszterelnöknek lenni! — rikantotta Deák.

Az osztály kacagott. Tanárunk is mosolygott.

— Mindenesetre ez is tanulság — bólintott reá — egyebek közt.

Február 21.

Koleszár jelentette osztályfőnökünknek, hogy nyolc pengőjét ellopták. Ezt a pénzt arra kapta az apjától, hogy kifizesse a februári német társalgási gyakorlatok és a vívás tandíját.

Mostanában már negyedszer történt, hogy az osztályunkban eltűnt valami. Babérynek tizenöt pengője veszett el. Lázárnak öt pengője, Freibergnek ezüst órája, Brüterlének tíz pengő hatvan fillére.

— Mi van a pénzeddel? — kérdezte Papolczy tanár úr és összeráncolta homlokát.

— Ellopták — ismételte Koleszár.

— Fiam, vigyázz a szóval. Honnan tudod, hogy ellopták? Hátha elveszítetted?

— A tornaóra előtt még megvolt. Az öltözőben hagytam a ruhámat. Tornaóra után, amikor felöltöztem, már nem volt meg.

— Miben tartottad a pénzt?

A pénztárcámban, a hátsó nadrágzsebemben.

— Hátha kicsúszott a zsebedből?

— Nem csúszhatott ki, mert a zsebem be volt gombolva. A pénztárcám meg is van. Csak a pénz hiányzik belőle.

— Tehát bizonyos vagy, hogy ellopták? Jól fontold meg,

mert ezzel az egész osztályt gyanúba keverheted. Vagy más is járt ebben az öltözőben ezalatt?

— Senki. Az ajtó belülről be volt zárva.

— Történt mással is hasonló dolog?

Hárman jelentkeztek, Babéry, Lázár, Brüterle.

— Hát veletek mikor történt?

— Ebben a hónapban, tanár úr.

Osztályfőnökünknek mind sötétebb lett az arca.

— Miért nem jelentettétek eddig?

— Nem akartuk jelenteni — felelték a fiúk húzódozva.

— Fiúk, ez nagyon komoly dolog. Ne felejtétek el, meggyanúsítani itt senkit sem lehet. Mert hátha ártatlan gyanúsítunk meg. Emlékszem, három év előtt egy lopásnál egyik osztályban három fiú is ugyanazt az osztálytársát gyanúsította meg, pedig két hónap múlva kiderült, hogy más volt a tettes. De addig úgy tekintettek titokban a többiek arra az ártatlanra, mint egy tolvajra. Még én is azt hittem róla, hogy tolvaj. Ezt a tévedésemet sosem fogom elfelejteni. De mégis most az a helyzet, hogy egy egész osztály abban a szörnyű lealázó állapotban van, hogy közte a tolvaj. Érzitek, hogy ez mit jelent? Egyelőre csak azt mondhatom, hogy lehetőleg ne hozzatok magatokkal fölösleges pénzt, értéktárgyat. Ha pedig valaki lopott, az keressen föl négy szemközt, mintha apja lennék és mondjon el mindent nekem. Talán tudok rajta segíteni. Ha nem teszi meg, egészen bizonyosan magát veszti el.

Rosszkedvűen pillantott végig rajtunk.

— A lopás nagyon csúnya dolog. Különösen csúnya meglopni a bajtársat. Bizonyára hallottatok már az idegen-légióról, erről a francia gyarmati seregről, melybe Európa salakja özönlött, katonaszökevények, betörők, csavargók, sőt gyilkosok. Olykor-olykor egy-egy jobb sorsra érdemes kisiklott becsületes ember. Hát ebben a vad erkölcsű társaságban csak egy halálos bűn van: ha egyik légionista a társát meglopja. Ez olyan gaztett az ő szemükben, hogy az ilyen bűnöst sajátkezűleg agyonverik.

Egész délelőtt ingerülten jártunk-keltünk.

Ki a tolvaj? Nem tudjuk.

Igaza van az osztályfőnöknek.

Borzasztó. Úgy érzem, én is gyanús vagyok.

Február 24.

Amikor ina az iskolából hazafelé tartottunk, az utcán egy toprongyos alakot pillantottunk meg. Alacsony, tömzsi ember volt, hajadonfővel ödöngött. Különös fekete rongyokba volt bújva, mintha női kendőből szabtak volna férfira kiskabátot, de az már cafatokban lógott le az ülepére. A havas utcán olyan volt, mint egy ijesztő nagy temetőbogár. A combja is kifehérett a nadrágrongyokból.

Minden lépésnél megállott és a földre nézett. Ha valamit meglátott, azt felvette és alaposan megmustrálta. Papírfoszlányokat vett föl, egy nagy csontot, amit valami kutya hagyhatott ott, szemetet, egy üres gyufaskatulyát, utána egy cigarettacsutkát, amit mindjárt a szájába is tett.

— Csodálkozom, hogy nem fázik — mondta Brüterle, aki a télikabátja prémes gallérját is felhajtotta.

Ez a megjegyzés indokolt volt, mert februári szél fújtt és a hőmérő még reggel az ablakunk előtt minusz nyolc fokot mutatott.

— Én inkább azt bámulom, hogy milyen rongyos — vetette oda Farkas, az osztályarbíter elegantiae-je.

Ahogy elhaladtunk a csavargó mellett, ösztönszerűen is félrehúzódtunk.

— Milyen szaga van — dörmögte Babéry. — Ez tán életében még sose mosdott. Még a keze is egész szürke.

A toprongyos férfi ránk emelte a tekintetét. Bambán ránk pislogott, aztán ismét tovább keresgélt a piszkos hóban.

Hirtelen eszembe jutott a múltkori történelem óra. Amikor a rabszolgaháború került szőnyegre.

Furcsa, ez az ember szabad, de mit ér a szabadságával? Hol alszik, mit eszik?

Nem is ember ez, hanem csak egy szabad állat. Amelyiknek emberi a teste.

Egy állat, amelyik talán beszélni is tud egy keveset.

Vájjon tudja ez, hogy mit jelent embernek lenni?

Milyen lehetett az eddigi élete? Milyen lehetett, amikor még kis gyerek volt?

Valószínűleg nagyon szegények lehettek a szülei is. Nem hiszem, hogy valaha milliomos volt ez az ember, mert a tönkrement milliomosok nem ilyenek.

Érdekes elképzelni, hogy ez a csavargó gazdagnak született volna és még mindig megvolnának a földjei, gyárai, kastélya, palotája. Nem a szemét után turkálna, hanem egy lakozott Citroin-kocsiban suhanna, havannával az agyarán. Az emberek nem húzódnának el a közeléből azért, hogy bűdös, hanem inkább körülvennék.

Máskülönben az is igaz, hogy nem is lenne ilyen szaga és nem is nézne ilyen bárgyún.

Hiába, a pénz mégis csak nagyhatalom.

Nem is tagadom, én is szeretnék gazdag lenni. Nem azért, hogy a sok pénzemet elmulassam, elherdáljam, hanem mert a pénzzel sok nagy dolgot lehet megcselekedni.

Mit is tennék, ha sok pénzem lenne?

Először is beutaznám a világot. Mert nem szomorú dolog, hogy megszületünk e földre, egyetlen egyszer élünk csak és olyan keveset látunk ezalatt az egész földből? Pedig mennyi minden érdekesség van a nagyvilágban! ... Ezerféle nép, ezerféle ország, oh milyen pompás lehet expressz vonaton, vagy luxusautón robogni, egyre robogni újabb országok újabb szépségei felé! Beutazni az egész világot!

Akinek sok pénze van, az könnyűszerrel megteheti. Most ugyan nem, de majd később, ha megnyugszik egy kissé a világ.

Ha sok pénzem lenne, másra is használnám, nemcsak utazásra. Sokat adnék tudományos célokra, a művészetekre, jótékony célra, például kórházakra, szegény emberek fölségítésére.

Mit tennék, ha én lennék a világ leggazdagabb embere? Ha akkora vagyonom lenne, mint az amerikai milliárdosoknak és az indus maharadzsáknak együttvéve? Mondjuk, ha enyém lenne a világ minden aranya. Hú, mennyi tengernyi aranyam lenne! Nemrég tanultuk a földrajz órán, hogy a világ aranykészlete harmincegy millió kilogramm. Székely hamarosan kiszámította, hogy ha ebből a teméntelen aranygarmadából mind aranypénzt vernének és ezt a sok pénzt egymásra raknák, tizenkétszer magasabb oszlopot kapnánk, mint a föld legmagasabb havasa, az ázsiai Mont Everest. Mihez kezdenék ezzel az aranyoszloppal?

Arra fordítanám, hogy boldoggá tegyem vele az egész emberiséget. Úgyis azt mondják, az aranyért folyik szüntelenül a harc, az öldöklés, a gyilkolás, a betörés, rablás. Most mindez egy csapásra megszűnne, mert gazdaggá tennék mindenkit. Egyenlően szétosztanám az aranyat az emberek között. Mindenki megelegedetten mehetne haza a maga nagy darab aranyával.

Megszűnnék a nyomor, a szűkölködés. Nem lennének többet ilyen ágrólszakadt csavargók az utcán. Mindenki pompásan öltözködnék. Jóízű ételeket enne, kényelmes lakásban tanyáznék.

Micsoda mennyei korszak köszöntene reánk! És mindez milyen egyszerű módon volna elérhető! Nem kellene más hozzá, csak szétosztani a világ aranykészletét. Csodálatos, hogy nem jutott senki még erre a világmegváltó gondolatra.

Lássuk csak, mennyi arany is jutna mindenkire? Könnyű kiszámítani. A harmincegy millió kilogrammot el kell osztani kétezermillió egyenlő részre, mert a földön körülbelül kétmilliárd ember él. Harmincegymillió kilogramm = har-

mincegy milliárd gramm. Az osztás eredménye az, hogy mindenkire tizenöt és fél gramm arany jut. Hohó, ez elég kevés! Mert mennyit érhet egy gramm színarany? Rendes körülmények között vagy négy pengőt. Tehát csak hatvan pengőt kapnának fejenként az emberek?

Ez bizony édeskevés. Ezzel még nem lennének boldogok az emberek. Vehetnének talán egy-két cipőt, de aztán vége is. Ennyi pénzzel nem lehet nyaralni, utazni, berendezkedni, dínomdánomozni.

Világos, hiába szórnám szét az aranyat, mégsem tudnám boldogsághoz juttatni az emberiséget.

Minden maradna a régiben.

Arról nem is beszélek, hogy az arany még nem minden. Mert a pusztá arannyal nem lehet öltözködni, táplálkozni. Mit kezdenék például egy hegynyi arannyal a Szahara kellős közepében? Vagy egy szigeten, ahol nem terem semmi sem.

Ha milliószor annyi arany lenne a földön, de más semmi, mi lenne az emberiség sorsa? Pusztulás, halál.

El tudom képzelni, hogy egy métermázsá aranyat odaadnék egy télikabátért, egy falat kenyérért, vagy egy pohár vízért.

Oh, buta emberiség, mely úgy liheg az arany után!

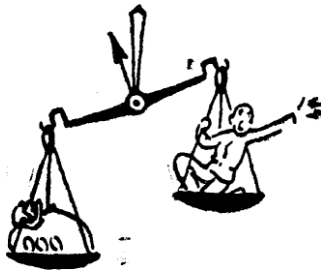
— Mi az, — rezzentett föl Popper — min merengsz?

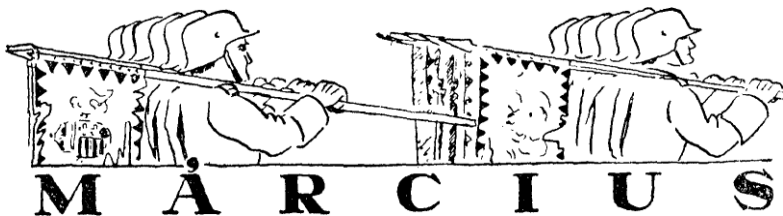
— Azon, — feleltem vontatottan — hogy mindig lesznek ilyen csavargók.

— Aláírom, — jegyezte meg Spinoza — ha csak az én filozófiai rendszerem nem fog egyszer diadalt aratni..

Megerle csipkedve szólt közbe:

— Filozófia a holdban! Haha!

Március 1.

Papolczy tanár úr rendelkezésére, ezt Tihanyi mondta el bizalmasan, neki és Czebének titokban állandóan figyelni kellett az osztályt. Különösen a tornaórán, mert minden lopás a tornaóra alatt történt. Czebét azért választotta ki az osztályfőnök, mert tavalyelőtt ő találta meg az udvaron az igazgató úr pénztárcáját. De hiába állottak résen, semmi gyanúsat sem észleltek. Úgy látszik a tettes megszimatolta a veszélyt.

Pedig Tihanyi teljes gőzzel feküdt a nyomozásnak. Áttanulmányozott néhány idevágó amerikai regényt, sőt egy detektívismérősetől külön leckét vett. Azonban mind e fáradsága kárbaveszett.

Utolsó óránk ma fizika volt. Vettük a könyveinket, télikabátunkat, és átvonultunk a természettani előadóterembe. Mivel a nagyteremben az utolsó padok mindig üresek, a hátsó padokra raktuk a télikabátokat.

Az óra különösebb esemény nélkül zajlott le. Hangtani összefoglalás volt s a fiúk igen túrhetően feleltek a hangterjedési sebességéről, a rezonanciáról, a sípokról, a fülről és Doppler elvéről, amely kimondja, hogy ha egy hangforrás közeledik hozzánk, akkor a hangja magasabb lesz, ha pedig távolodik, akkor a hangja mélyül. Mert ha közeledik a hangforrás,

több rezgést kap a fülünk s így a hangéret magasabb lesz. Meg is jegyezte Habéry nevetve:

— Jószerint, ha egy víziló olyan sebesen rohanna felénk, mint egy kilótt ágyúgolyó, akkor a hangja olyan magas lenne, mint egy fülemiléé.

Kicsengettek és hozzáfogtunk a pakkoláshoz, öltözködéshez.

Már feszes vigyázzban álltunk, hogy elkezdjük a mindennapi iskolai záróimádságot, mikor Megerle ijedten felkiáltott:

— Hol van a pénz?

Olyan rémült volt a hangja, hogy valamennyien megrettentünk. Valami ismeretlen katasztrófát éreztünk a levegőben.

— Miféle pénz? — kérdezte az osztályfőnök.

— Én vagyok a diáktakarékossági mozgalom pénzkezelője, — tördelte Megerle sápadtan — s ma gyűjtöttem össze a fiúktól hetvennégy pengőt, hogy majd az utolsó óra után leadom az intéző tanár úrnak.

— Hol volt a pénzed?

— Óra előtt tettem a télikabátom zsebébe, egy vastag borítékban.

— Nézd meg jól a télikabátodat. Nézz meg mindent alaposan.

Megerle reszkető kézzel kutatta át a télikabátja zsebeit. Aztán a többi zsebet, a könyveit és a pad környékét, ahol a télikabátja feküdt az óra alatt.

— Nem találom — lihegte.

— Bizonyos vagy benne, hogy odatetted?

— Megesküszöm rá, tanár úr kérem.

— Szóval mit gondolsz, hová tűnt az a pénz? Megerle maga eié meredt. A homloka verejtékes lett.

— Valaki el kellett, hogy vegye.

— Hát ki vette el? — kérdezte az osztályfőnök és végignézett az osztályon. Megkövesedve álltunk ott, lélekzetvisszafojtva.

— Ez már az ötödik eset néhány hét alatt — jegyezte meg hidegen Papolczy tanár úr. Aztán Megerléhez fordult:

— Jól fontold meg a válaszodat. Óra előtt még ott volt a kabátodban?

— Éppen óra előtt tettem a zsebébe.

— Hol?

— Itt a fizikumban.

Mint a kalapácsütés, úgy hangzott az osztályfőnök szava:

— Akkor elrendelem a motozást. Senki se moccanjon meg!

Megnyomott egy csengőt, mire belépett a laboratórium altisztje. Tanári parancsra sorra vette a diákokat. Mindent átkutatott, zsebeket, könyveket, padokat.

Álltam, rettentően szégyenkezve. Mert milyen lealacsonyító dologi Az embert átkutatják, mint egy tolvajlással gyanúsítottat.

Én is sorra fogok kerülni. Gyalázatos állapot!

Nem éppen olyan ugyan, mintha az embert pofonütnék, de azért lealázó helyzet, állni mozdulatlanul, mialatt egy idegen ember keze ott motoszkál a ruhánkban, kihúzva onnan a legbizalmasabb holminkat is, egy zsebkendőt, levelet, írást, beletekint a pénztárcánkba, megtapogatja az ingünket, mert hátha odarejtettünk valamit?

Az altiszt az ajtófelőli oszlopnál kezdte meg a motozást, előlről haladt hátrafelé.

— Milyen boríték volt? — kérdezte az osztályfőnök.

— Nagy kék levélboríték.

Egyszerre megszólalt az altiszt dörmögő hangja.

— Ez az?

Mint a villámütésre, összerezentünk és odanéztünk. Az altiszt magasra emelt egy durva, szürkés-kék papírból való borítékot.

— Az! — kiáltotta nekipirosodva Megerle.

Az altiszt kinyitotta a borítékot és kivette belőle a pénzt.

— Hetvennégy pengő — állapította meg.

Tágranyílt szemmel meredtünk Ostorosra, aki krétafehér arccal állott a boríték és a pénz mellett, ő volt a tolvaj!

Amikor az altiszt eltávozott, tanárunk intett:

— Gyere ki!

Ostoros ingadozó léptekkel haladt az előadóasztal elé.

— A többit is te tetted?

— Igen — nyöszörögte a szerencsétlen.

— Miért tetted?

Ostoros zavaros szemmel nézett maga elé. A hangja olyan volt, mintha pincéből mászott volna ki:

— Kellett a pénz.

— De mire kellett? Tandíjra, vagy mulatságra? Talán beteg az anyád? De hiszen az apád becsületesen keres.

— Mozira, cukrászdára, nyalánkságokra.

— Ezért loptál pénzt, ezüstórát? És kivel szoktál te moziba menni, meg cukrászdába? Egy társaddal talán?

Ostoros a földre nézett.

— Nem- egy társammal. Másvalakivel.

— Imádkozás után itt maradsz — intézkedett Ostoros irányában Papolczy tanár úr. — Osztály vigyázz! Imádkozni!

Leverten széledtünk el.

— Pedig egész becsületes fiú volt azelőtt Nyúlporfájú —
mondta Babéry kinn az utcán.

Nem szólt senki. Szinte resteltük az ügyet boncolgatni.

Március 8.

Amikor ma a negyedik órán, ami matematika volt, a he-
tes sorra jelentette a hiányzókat, az osztályfőnök közbevágott:

— Ostorost nem kell többet a hiányzók közt jelenteni. Áll-
janak fel a kárvallottak.

Felállt a négy fiú.

— Akartok kártérítést?

— Én nem akarok, — mondta Freiberg.

— Én sem akarok — felelték a többiek.

— Rendben van. Ez mindenesetre szép tőletek egy megté-
vedt társatokkal szemben. Leülhettek.

Több szó az ügyről nem esett. De mégis tisztában voltunk
mindennel.

Papolczy tanár úr nyilván nem akarta örök életére meg-
bélyegezni szegény Nyúlporfájút és futni hagyta, megismervén
a hátteret.

Március 8.

Nagyon érdekes csillagászati könyvet adott kölcsön Szé-
kely. Alig tudok betelni az olvasásával. Képzletben becsatan-
golom az egész Tejútrendszer. Gyorsabban haladok a világűr-
ben, mint a fénysugár, mert másképp hogyan is tudnék eljutni
a Tejútrendszer határáig? Ha a fény szárnyán utaznám, mint
valami táltoslovon, százezer évig is eltartana a Galaktea leg-
szélső égitestéig az utazásom. Pedig ez után még hány sokkal
távolabbi csillagbirodalom van!

Furcsa csillagkép neveket olvasok. Mert a fő csillagkép-
nevek mellett ilyenek is vannak: Nyúl, Sas, Kocsis, Csóka,

Aranyhal, Festőállvány, Iránytű, Légszivattyú, Háló, öra, Körző, Távcső, Nagyítótüveg, Csőr, Macska, Iramszarvas, Elektromos gép, Könyvnyomtatóműhely, Zsiráf, aztán meg II. Károly tölgyfája, Szobieszky pajzsa, Poniatovszky bikája.

Azt hiszem, elég nevetséges az emberi nagyzolás. Cseppet sem csodálkoznám, ha ilyen csillagképnevek születnének meg: Dudlisüveg, Pelenka, Paprikajancsi, Hintaló, Cipőfűző, Keserűvizes üveg, Körömkefe, Szoknya, Nadrág, Nadrágtartó, Harrisnyakötő, Bolha, Tetű, Cserebogár, vagy hogy az uralkodóknak hízelegjünk: A kaportalai maharadzsza zsebkendője, Az emir köldöke. Nem is értem, miért nem akadt egykorú csillagász, aki ilyen ajánlott volna: Nagy Károly lábbelije, Lajos király fénylő pocakja, Napóleon tyúkszeme, Edward bajusza.

Még az egész Tejútrendszer is elkeresztelhetette volna egy talpnyaló udvaronc illetéknépen: A cár koronájának egy hitvány fityegője.

Egyik osztálytársamat, Kövecs Kálmánt, három nappal ezelőtt hazaküldték a gimnáziumból, mert nem fizette ki még mindig a tandíj márciusi részletét.

Amikor tudomására hozták, hogy el kell hagynia az iskolát, nem szólt semmit, összepakkolt és búcsú nélkül hazament.

Szombati napra esett a dolog.

Hétfőn, vagyis tegnap, minthogy még mindig hiányzott osztálytársunk, megtárgyaltuk az esetét. Kövecs nem tartozik a prima diákok közé. Becsületes elégséges rendű. Szorgalmas, de egy kissé nehéz a felfogása. Hozzá hamar felejt. Kiváltképp a nyelvekkel sok a baja, meg a matematikai képletekkel. Máskülönbén rendes gyerek. Sajnáltuk volna, ha végleg ki-marad.

Elhatároztuk hát, hogy helyette közös erővel kifizetjük az esedékes tandíjrészletet. Hiszen mindössze húsz pengőről volt szó.

— Semmiség — mondta Megerle — amikor harmincnégyen vagyunk hozzá.

Egy ívre mindnyájan felírtuk, hogy ki mennyivel járul hozzá. És ma el is hoztuk a pénzt mindannyian.

Reggel azonban váratlanul megjelent közöttünk Kövecs Kálmán.

— Na befizetted a tandíjat? — kérdeztük kíváncsian, — vagy további haladékot kaptál az iskolától?

— Befizettem — felelte osztálytársunk kemény arccal. Egyszerűen, minden hencegés nélkül meg is adta a további magyarázatot:

— Tudjátok, az apám díjnok. Sajnos, édesanyám már egy hónapja gyengélkedik és elég sok pénz megy el az orvosságra. Hanem az apám hivatalában éppen munkatöbblet akadt. Én is vállalkoztam hát egy kis másolásra. Oldalanként húsz fillért kaptam. Tegnap este készen voltam. Meg is kaptam mindjárt a húsz pengőt.

— Hiszen te akkor kereken száz oldalt másoltál! — kiáltotta ámulva Deák. — Mikor írtad le? Két nap alatt?

— Igenis — bólintott szárazon Kövecs. — Nem is olyan nagy dolog. Csak az embernek nem jut ideje az alvásra.

— Legyintett.

— Két éjszaka oda se neki. Fő, hogy megkaptam a pénzemet.

— Nem féltetek téged, Kálmán — rikkantott Koleszár, s a pajtása vállára ütött, — meg fogsz te élni a jég hátán is!

— Éljen Kövecs! — zúgta kacagva az osztály.

— Hanem nem addig van az — vette át a szót Megerle. — Mi, ha akarod tudni, helyetted be akartuk fizetni a tandíjrészletet. A pénzt el is hoztuk ma. Ezt nem vesszük vissza, ez téged illet.

— Nem fogadom el — tiltakozott Kövecs meghatódva.

— Nem-e? — harsogta Deák. — Most kapálódzz, ha lefogunk!

Csakugyan vagy négyen is nekiestek és lefogták. Mi pedig

ezalatt a zsebébe raktuk, már amennyit kiki a Kövecz tandíjára megszavazott.

— Most add vissza hát, amikor nem is tudod, hogy ki mennyit adott! — nyérintett Babery a nagy örömtől. Mert, hogy ilyen ravaszul intézte el az ügyet a társaság.

Hanem Kálmán pajtásnak könny szökött a szemébe.

— Tudjátok — szólt — az adott kitartást azon a két éjszakán, hogy rátok is gondoltam. Fájt volna megválni tőletek.

Szétrebbentünk, mert belépett Semlyák tanár úr, és Freiberg, mivelhogy ő volt a hetes, stentori hangon gargalizálta, telve diadallal, életkedvvel:

— Nem hiányzik senki se?

Március 15.

Minden tavasz meghozza március idusát és mi emlékezünk. Emlékezünk arra a gyönyörű március idusára, mely kilencvenhárom évvel ezelőtt köszöntött hazámra.

Hideg, télies időjárás volt akkor is, mint most, ólmos havaseső hullott a szürke égből, mégis micsoda énekkel, ragyogással, meleggel teltek meg a magyar szívek!

Az ifjúság talpraállt és egyetlen óra alatt széttörte a középkor ittmaradt dohos börtönét. Végigözönlött az országban a szabadság napsugara.

Az iskolai ünnepségen minden évben elmondja a diákság szónoka annak a nagy március idusának napi eseményeit. A Heckenast nyomdában egy gépet lefoglalnak és cenzor nélkül kinyomtatják a tizenkét pontot, a nemzet kívánságát és a Nemzeti dalt. Kiszabadítják Táncsics Mihályt és a többi politikai foglyot. Petőfi Sándor a Nemzeti Múzeum lépcsőfaláról elszavalja, vagy inkább elharsogja: Talpra magyar! Hí a haza!

A tömeg vele üvölti a refrain: Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!

Úgy érzem, a mi osztályunk is tudna így lelkesedni, ordítani az utcán, üvölni, hogy: Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk!

Dehát akkor miért mondják mindig, hogy vegyünk példát az ezernyolcszáznegyvennyolcadiki márciusi ifjúságról?

Bizonyára nem azért, hogy olyan szépen, lendületesen, tüzzel, lelkesedéssel és huszárosán megcsinálta ezt a nagyszerű vértelen forradalmat. Inkább azért, amit azután tett.

Mert mit tettek utána ezek a vidám, éljenző fiúk? Beálltak honvédnek, amikor bajbajutott a nemzetünk. Otthagyták az egyetem, vagy a gimnázium padját és lett belőlük Damjanich fehér tollasa, vagy pirossipkása, Görgey huszárrja, Bem tüzére. Sebet kaptak, vagy meghaltak Vácnál, Nagysallónál, Isaszegnél, Branyiszkónál, Piskinél, Buda ostrománál. Utána pedig, ha életben maradtak, tudtak szenvedni, besorozva osztrák büntetőszázadokba, vagy bezárva börtönbe.

Különös, hogy éppen ezen az ünnepnapon érzem leginkább hogy a hazaszeretet nem a nagy szavakban van, meg az erős torokban.

Ha nem kiabálsz torkaszakadtából, hogy: Éljen a haza! de némán tudsz tűrni a hazáért bármi kis szenvedést, különb legény vagy, mint a vízilógégéjűek.

Mert micsoda hazafi például az, aki tenyérynyi széles nemzetiszínű szalagot köt a vállára, a mellére, a derekára, de ha csalódás, mellőzés éri, ha a tömeg nem ismeri fel az ő nagy értékeit, mindjárt köp egyet és kijelenti, hogy faképnél hagyja ezt a ronda országot? Bezzeg, ha jó hivatalt kap, pompás előlépési és tapsokat, akkor a hazaszeretete magasabban lobog, mint a csillagok.

Ha erre gondolok, szinte kívánom, hogy engem is csalódás érjen az életben, mellőzés, gáncs legyen az osztályrészem. Akkor elválna, hogy igazán van-e bennem becsület?

Az iskolai ünnepség végén Firtos ezt mondta:

— Ma böjtölni fogok. Nem ebédelek, nem vacsorázom. Mosolyogva tette hozzá:

— Üres hassal jobban fogok visszagondolni a márciusi diákokra.

Kezetszorítottam vele. Megértettem társamat.

Igaz is. Olvasom, hogy március tizenötödikén minden évben országszerte nagy lakomákat tartanak. Bankettek rendeznek. Mert ha tele a gyomor és a pohárban bor csillog, egyszerűen patyolatkedve támad az embernek.

— Sose halunk meg! — rikkantják az ünneplők nekipirosodva.

Én sem ebédeltem, nem is vacsoráztam.

Tudtam, hogy ebből otthon zavar keletkezik. Édesanyám biztosan megrémül, mert miért nem eszem a többiekkel? Elrontottam a gyomromat? Beteg vagyok?

Mit magyarázzam!

Inkább cselhez folyamodtam. Jámbor füllentéshez. Kijelentettem, hogy ebédre és vacsorára hívott meg az egyik osz-

tálytársam. Elfogadtam a meghívást és az ígéretet be akarom tartani.

Elindultam néhány könyvemmel. Leültem a Városligetben, néztem a fákat, mik még nem akartak rügyezni. Emlékeztem és közben tanultam.

Hiszen tanulással is lehet ünnepelni.

A nap lassan eltűnt. Leszállt az este. Az égbolt felhőtlen volt és a sötét űrben egymásután megjelentek a csillagok.

Sokáig néztem fejem felett a fénylő pontok ezreit. Szinte úgy láttam, emberi lelkek ragyognak a messzeségben, hunyorgó, sziporkázó, fel-fellobbanó lebegő pontokként.

Azok a tündöklő nagyobb pontok: Kossuth Lajos, Széchenyi István, Batthyány Lajos, Damjanich, Bem, Görgey, Klapka, Lenkey, Petőfi, Jókai, Vasváry Pál; azok a kisebb csillámló pontok a névtelenek.

Egészen megittasultam. Fölöttem ragyogott némán és titokzatosan ezernyolcszáznegyvennyolc szelleme.

Március 19.

Nagy örömben volt részem a magyar órán.

Legutóbbi dolgozatunk címe ez volt: Könyveim. Ennek a dolgozatnak a kijavítása került sorra.

— Most is fel fogjuk olvasni a legjobb dolgozatot — szölt Rózsa tanár úr.

Alig akartam hinni a szememnek, amikor rám mutatott és kezembe adta füzetemet.

Kicsit elfogódva kezdtem el az olvasást, de éreztem, hogy mind jobban lebírom hirtelen támadt lámpalázamat. Végül lendületbe jöttem és úgy olvastam:

KÖNYVEIM.

Az emberben él a vágy a jó barát után. Aki kitarja elé a lelkét és akinek én is megmutathatom a lelkemet. Mosolyogva jó felém, szemében ott tükrözik a mély vonzalom, a szeretet, én is visszamosolygok reá s mosolygásunkban benne

van az örök szövetkezés. Megfogjuk egymás kezét és azt nem eresztjük el soha. Mellém áll a jóbarát, kedvező sorsban, bal-szerencsében egyaránt. Nemesre int, a rossz lépéstől visszaránt. Tanácsot ad, kitartásra serkent s buzdít, ha már-már csüggedek. Nehéz óráimban vigasztaló szavakat suttog, s ha sötét perceimben céltalannak látom az életet, erős ujjával felmutat az emberiség nagy ideáljai felé.

Azt szoktuk mondani, hogy szerfelett ritka az ilyen kiváló jó barát, kinek értékét nem lehet arannyal, vagy gyémánttal felbecsülni. Hiszen emberek vagyunk mindannyian és senki sem mentes gyarlóságoktól. Valóban a legjobb barátok között is kitörhet az indulat, felütheti fejét a harag, a vetélkedés, a féltékenység s talán csak a legendák világában van az úgy, hogy egyik ember feláldozza magát barátjáért. Schiller, a németek nagy költője, balladában zengte el ennek a baráti önfeláldozásnak szárnyaló himnuszát, amikor egy ember a másikért kész volt a kínhalálig menő kezeségre. A másik, a halálraítélt pedig örömet állta volna ki a kínhalált, csakhogy ne hagyja cserben a kezesét. Ám hajlandók vagyunk erre a balladára azt mondani: Amit elzengett a költő, régen volt, sok évezred előtt, ki tudja, hogy volt, lehet, „bizonyosan úgy van”, az egészet csak a balladázó találta ki.

Ha ez így van, lehet-e akkor szó életünkben igazi jóbarátról? Sokan azt felelik: Dehogyan lehet. Való igaz, hogy milliók futkosnak, jóbarát után tekintve s hasztalan keresgélés után öregségükben búsan állapítják meg, hogy sohasem találkoztak egyetlen jóbaráttal. Cimborával, pajtással, ismerőssel legfennebb.

Szívemből sajnálom ezeket a szomorú embereket, mert azt hiszem, rossz helyen kutattak jóbarát után. Távolban kerestek, pedig amit kerestek, az ott volt a közelükben.

Egy indus koldusról olvastam, hogy egész életében ugyanazon a helyen ült, kitarva a tenyerét alamizsnáért. Amikor meghall, a járókelők azt mondták, mivel életében mindig ott ült a koldus, hát azon a helyen kell eltemetni. És amint megásták

volt a sírt, a koldus ülőhelye alatt egész garmada elrejtett kincse találtak. Aranyrudakra, ékkövekre.

Nem így vagyunk-e mi is a jóbarátokkal? Alamizsnák után esengünk, kincshalmazon ülve.

Hiszen, amint szobámban ülök, e szűk helyen körültonoganak a jóbarátaim. Kik ezek? Hát a könyveim. Mindenféle könyvem vegyesen. Nem detektívregények, vagy ponyvatörténetek, hanem komoly, értékes munkák mindannyian. Szépirodalmi művek ismeretterjesztő, tudományos kötetekkel változnak. Agyam erősebbé válik, szívem megnesesül.

Első sorban áll a Biblia. Mondhatja-e valaki, hogy nincs barátja, ha birtokában van a Könyvek Könyve, mely olyan, mint egy világítótorony fénykévéje a hánykódó tenger éjszakai homályában? Az orvosságok kifogyhatatlan tárháza. A Megváltó felénk nyújtott testvéri keze. Könnyet letörlő, sebet gyógyító, áldott barát.

Aztán ott vannak a magyar költők művei s bennük a magyar költők felénk sugárzó szelleme. Mintha mellettem állna s hozzám beszélne zengő szóval Vörösmarty, nekem pengetné bűvös kobzát Arany, az én számomra dalolna Petőfi; Jókai Mór nekem regél a magyar Múlt nagyságáról, Balassa Bálint nekem mutatja a vitézi élet szívetpezsdítő szépségeit s Mikszáth is azért írt, hogy engem megmosolyogtasson.

Ha kétségem van, hogy mit kell tennem, hogy hűn szeressem hazámat, megmondja Zrinyi Miklós, Széchenyi István, Deák Ferenc s ha már kicsinyessé kezdek válni, a felhők magasságába emel Madách Imre.

Jóbarátaim a tudományos könyvek is, mert fáradhatatlanul kalauzolnak. Mint ezüst zuhatag, ömlik agyunkba a hasznos ismeretek fénylő tömege. Lelkes oktatók, szerető tanítók, igazi jóbarátok.

A külföldi nagy költők alkotásai is jóbarátaim. Shakespeare, Goethe, Byron, Dickens, Tolsztoj mindenkire szól. Nekem is megmutatják tehát az örök emberit. Tisztábban látom a világot, magamat, embertársaimat. Tökéletesedtem.

íme ezek a könyveim. Ha az életben nem hibázok anynyit, ha tisztultabban ítélkezem, ha fennköltebbek lesznek szempontjaim, ha tetteimbe több nemességet viszek, ha derekabb emberré válok, önzetlenebbé, áldozatkészebbé, munkásabbá, becsületesebbé, ha sírom felett valóban jogosan fog elhangzani a bíráló: szolgálni iparkodott hazáját és az emberiséget, úgy ez a ti érdemeitek lesz jóbarátaim, kedves könyveim.

Március 24.

Ma délelőtt kivonultunk az Andrásy-útra, hogy sorfalat álljunk a Moszkvából hazakerült honvédzászlók előtt.

Ezek a zászlók akkor jutottak muszka kezekbe, amikor Világosnál, Zsibónál, Lúgosnál a honvédek letették a fegyvert. Az oroszok a honvédzászlókat elvitték a cár elé, mint diadaljeleket, utána pedig Moszkvába szállították s elhelyezték a Kreml-ben. Kilencvenkét éven át állottak ott, vagy másfélezer kilométer távolságban Magyarországtól.

Ötvenhat honvédlobogót őrzött a Kreml hadimúzeuma. Az oroszok most visszaadták nekünk a zászlókat, miket az orosz—magyar határállomásig, Lavocsneig egy orosz katonai küldöttség hozott el. Tegnap a Lavocsneba utazott magyar katonai küldöttség ünnepélyesen átvette az ötvenhat zászlót. Ez a mi küldöttségünk ma a reggeli órákban érkezett meg Budapestre, a Keleti-pályaudvarra.

A nap sütött, de szokatlanul hideg szél fujt. A szél néha viharos erőre kapott és megcsikorgatta az Andrásy-úti cégtáblákat, s megmarkolászta a még lombtalan faágakat. Sietve haladtunk a nyílegyenes széles úton, s felállottunk a Hitler-tér és a Mussolini-tér között. Más iskolák növendékei is felvonulok mellénk. Cserkészcsapatok jöttek, leventeszakaszok.

A járó-kelők kíváncsian kérdezték, hogy miért állunk sorba? Amikor megtudták, hogy a honvédlobogókat a pályaudvarról az Aréna-úton át a Hősök-terére viszik, és onnét a mi sorfalunk között viszik tovább a Várba, a Hadimúzeumba, a legtöbben ők is sorba álltak.

Már csak én is megnézem — kiáltotta élénken egy újságárus anyóka, aki lehetett vagy hatvan-hetven éves — a nagyapám úgysis honvéd volt. Megnézem én, ha egy újságot sem adok el azalatt!

Izgatottan figyeltünk az úttest hosszában a Hősök-tere felé, amerre a milleniumi oszlop magaslott. Az oszlop tetején lebegő angyal bronzszárnyai sötéten rajzolódtak a világoskék égmezőre. A Hősök-terén mintha valami mozgás lett volna.

— Már megindult a menet — jegyezte meg ölestermetű tornatanárunk, elnézve az emberek feje felett.

— Jönnék! — szaladt végig a sokadalmon.

Előrehajoltam és akkor én is észrevettem a menetet. Kerékpáros rendőrök haladtak elől. Utánuk különböző katonai fegyvernemek vonultak. Páncélos gépkocsik dübörögtek. Tankok remegtették meg az aszfaltot.

— Már látom a zászlókat — szólt tornatanárunk.

— Jönnék a zászlók! — morajlott a tömeg. Zeneszó közeledett. Trombiták harsogtak.

Egyszerre valami összeszorította a torkomat. Valami végigvonaglott a mellemen. Kibuggyant a könnyem.

Igen, itt vannak a honvédzászlók! Fehér selymüket tépi a szél. Drága magyar lobogók, de jó volna odarohanni, megcsókolni foszlányos selymeteket! A szalagokat, miket dédanyáink aggattak reátok, akik akkor még kislányok voltak, a zászlókra hímezett felírásokat, miket könnytől fátyolos szemmel olvasok: „Győznek vagy halnak a hazáért“, „Ne bánts a magyart!“, „Egyesüljünk!“, „Szabadság, egyenlőség, testvériség“... szent ereklyék, ha ti most beszélni tudnátok s elmondanátok ntindazt, aminek tanúi voltatok kilencvenkét esztendő előtt! Amikor a honvédgyerekek szuronyszegezve foglalták el az ágyúkat, a gyalogos megszalasztotta a lovasokat, s ha golyótól találva lebukott a honvéd, akkor is azt lihegte kékülő ajakkal: Előre! Elmondanátok, hogy gróf és földműves, egyetemi tanár és mesterlegény, apa és fia, egymás mellett állottak alattatok csatasorba. Elmondanátok, békés családapákból és

tintanyaló diákokból, görnyedthátú parasztokból és kényes mágnásokból hogy született meg az a hadsereg, mely kiverte az országból a jobban felszerelt, katonaiskolákon átesett, túlerőben lévő osztrák hadakat, s közben a felbujtott nemzetiségek ellen is verekedett. Elmondanátok, hogyan viaskodott az orosz túlerővel isi

Elmondanátok a fegyverletételt. Amikor a harc kilátástalanná vált és a huszár sírva borult a lovára, gyalogos a pus-kájára.

Óh, ti tudjátok, hogy nem bukott el akkor a nemzetünk. Ha egy nép fiai tudnak meghalni a csatatéren, annak a népnek a sorsa nem lehet végenyészet, halál.

Megtépett, golyóverte honvédszászlók, a ti foszlányotok jelent a magyarság számára az örök életet!

A zenekarok fújták az indulókat és a könnyeink peregtek. Az öröm és büszkeség könnye folyt végig az orcámon. A társaim is sírtak, könnyeztek a tanárok és az egész tömeg.

Óh, ezt a napot nem lehet soha elfelejteni. Amikor Budapest utcái felzokogtak!

Március 27.

Milyen zűrzavaros, forrongó a világ!

Apám elmesélte egyszer, hogy diákkorában magyar dolgozatot kellett írnia. A címe ez volt: Levél egy barátomhoz. Apám így fejezte be a levelet: „Máskülönben meglehetősen egyhangúan telnek napjaim“.

— Mit akarsz? — kérdezte epésen magyar tanára — azt akarod, hogy mindennap történjék valami a nagy világban? Egyszer leégjen egy nagy kórház, máskor elsüllyedjen egy hajó a tengeren, harmadik nap felrobbanjon egy kaszárnya, vagy elkeressenek egy királyt?

Ha eszembe jut ez az egykori tanári kifakadás, muszáj, hogy mosolyogjak. Mert milyen ártatlan dolgokat is emlegetett!

Tegnap Bécsben Jugoszlávia aláírta a csatlakozást Berlinhez és Rómához, s mindjárt rá az első éjszaka Belgrádban fel-

fordult minden. A visszatérő minisztereket, mint a tolvajokat, elfogták és lakat alá tették. A kormányzó herceget lemondatták.

— Micsoda cifra dolgoknak nézünk elébe! — kiáltotta Freiberg a latin és számtan óra között.

— A tűz itt van a szomszédságunkban — jegyezte meg Megerle és a kezével rejtélyes mozdulatot tett, mint aki többet tud a kelleténél.

A fiúk megegyeztek abban, hogy nem sok jó következhetik. De máskülönben ki tud belátni a jövőbe?

Az ember sohase tudja, hogy mire ébred. Például a jugoszláv miniszterelnök és a külügyminiszter sem tudta, hogy arra ébred, hogy kirángatják az ágyából.

Külpolitikai tárgyalásunkat azonban félbe kellett szakítanunk, mert megkezdődött a matematikaóra s minden figyelmünket a tábla felé kellett összpontosítanunk. Tanárunk ugyanis így szólt:

— Ezen az órán megismerkedünk Euler tételével, mely a következőképp hangzik: Minden szögletes testnél a lapok és csúcsok számának összege kettővel több, mint az élek száma. Hogy ezt bebizonyítsuk, fel fogunk építeni egy n határlapú szögletes testet.

Feledve lőn a nagyvilág. A kialakuló n határlapú szögletes test kiszorított agyunkból minden nemzetközi bonyolalmat.

Március 30.

A mai vasárnap az osztály kirándult a Hármashatár-hegyre. Osztályfőnökünk is velünk tartott.

Egy ideig autóbusszal robogtunk. Aztán, hogy elértük az autóbusz végállomását, gyalogszerrel nekivágtunk.'

Az út egy darabig erdők szélén vezetett felfelé. Még alig zöldelt a természet. A bodzabokrok félénken rügyeztek. A galagonyabokrok és bükkfák ágain parányi zöld pontok jelentek. A gyertyánfákon, cserfákon még csak a törzs mohája hirdette az életet, mert az ágakon mindössze néhány áttelelt

fonnyadt falevél fityegett, (mint egy tavalyi majális emléke. A fű satnyán ütögetett. A világos és sötétzöld színek tobzódása, a smaragd buja játéka még hiányzott az ébredező határból.

Kanyarodtunk. Vörhenyes, tülevelű fenyők között haladtunk tovább, egyre felfelé. A fák között egy majoros fehér háza bukkant fel. Előtte baromfiak kapirgáltak. Egy kis parasztkakas megverdeste szárnyával a levegőt és harsányat kukorékolt bele. A levegő friss volt, mint a behűtött ásványvíz. Az égbolton felhőfoszlányok úszkáltak, mint kék tengerbe vetett birkabőrök. A fenyőtobozokkal telehintett nyirkos földről páraillat szállott fel s elkeveredett a fák gyantás szagával.

Mindenki úgy szórakozott, ahogy tudott. Néhányan az osztályfőnök körül legyeskedtek. Páran vesszőkkel ingerelték egymást. Egyesek a fenyves titokzatos sűrűjét lestek s abban reménykedtek, hogy megpillantanak egy mókust, rókát, vagy egy vadmacskát. Lázár büszkén mutogatott egy kis sárga virágot, mintha egy rivierai rózsára, vagy holland tulipánra bukkant volna. Gzebe és Deák, nem tudom miért, a meteorológiáról vitatkozott. Freiberg és Fekete tanáraink felett tartott bírálatot halk dörmögéssel. A többség persze külpolitikázott.

— Nagyon fiatal a jugoszláv király — szólt Tihanyi.

— Éppen olyan idős, mint én vagyok — jegyezte meg a kövér Brüterle —, egy hónapban születünk.

— Vájjon ő is tudja ezt? — érdeklődött Koleszár.

— Mit szólnál, ha te lennél a király? — kíváncsiskodott Babéry.

— Brüterle, mint király! Halljátok fiúk?

— Az évszázadok legjobb vice, haha!

— Én már látom is Felségedet a trónuson — jelentette ki Fekete komoly arccal. — Mit parancsol Felséged?

— Hát én azt parancsolnám — felelte Brüterle vállatvonva —, hogy kevesebb latin, német és olasz legyen a gimnáziumban. A matematikát is megnyirbálnám, ezenkívül a

fizikát. Történelemből eltörölném az évszámokat. Csak az tornásznék, aki akar.

— Felcsapok alattvalódnak — jelentette ki Tihanyi.

Székely elvonta a száját:

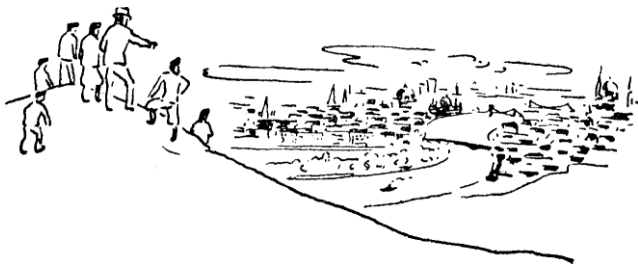
— Nem olyan nagyon jó királynak lenni mainapság. Persze, a gyerekek, meg a jámbor tanulatlanok azt hiszik, minden királynak gyöngy a sora. Reggel, ha felébred, mindjárt hasraesnek előtte az emberek. Megcsókolják a lábát és úgy húzzák rá a papucsát. Reggelire dobostortát eszik. Aztán kezdődik a szórakoztatás. Jön a pompás tízórai. Utána kis muzsika, autózás, aztán megint evés. Általában csak alszik, eszik, finomat és sokat eszik, mindig a kedvenc ételét, dal, zene, kirándulás, mulatozás. Közben egy negyedóráska az állami ügyeknek, ami azt jelenti, hogy kedvetlenül aláír néhány aktát, amit elébe rak a miniszterelnöke, vagy az udvarmestere. Dehát kérdezzétek meg a jugoszláv királyt, hogyan érzi magát a bőrében? Fogadok, szívesen cserélne bármelyikünkkel.

Én nem szeretnék a helyében lenni — szólt Czebe. — Mert igaza van Székelynek. Vége a gondtalan fiatalságának.

— A helyzete is veszélyes — mondta Babéry elgondolkozva —, veszélyes és bizonytalan.

— Csak egy bábú a tábornokok kezében.

Ekkor már kiértünk a fák közül. Ott állottunk egy fennsík szélén és elhallgatva néztük a kilátást. Lenn a mélyben, mint széles, ezüstös, zöldes szalag fénylett a Duna. Az óriási folyam felett aranyos pára reszketett s a párából álomszerűen

és festőién emelkedtek ki a hidak kékes vagy sárga oszlopai. A folyam két partján terült el a magyar főváros beláthatatlan palotasora, beleolvadva az Alföld kódébe. Az épülettengerből kivált egy-egy óriás: a parlament roppant homlokzatával, mérész gótikus tornyaival, a Bazilika smaragdként sugárzó kupolájával, a Társadalombiztosító felhőkarcolója, a királyi Vár gigantikus barokktömbje. Szürke szőnyegként tekintett fel a Városliget; mint zöld szőnyeg, a Margitsziget. Gyárkémények, szállodák, bérpaloták, banképületek, intézmények hatalmas házai, bérkaszárnyák. Egy milliós világváros, a mozdulatlanak látszó folyam két partján.

Környékén kicsi falvak és nagyobb városok, miket csakhamar el fog nyelni a főváros palotáinak áradása. Arra délre, a távol homályába veszve, a Csepel-sziget.

Néztük a csodálatos képet.

— Mi volt még száz év előtt Budapest! — kiáltott fel Megerle. — Úgyszólván falu volt a maihoz képest. Nincs még ehhez fogható főváros a világon! Nemcsak gyönyörű, hanem mindene megvan: hatalmas folyama, tündéri szigete, gyógyfürdői, kirándulóhelyei, hegyeiben magaslati levegője. Az élete csupa pezsgés.

— Amiből itt nem látunk semmit se — jegyezte meg fizika-tanárunk. — Csak a mozdulatlan háztengert látjuk. Ha nem füstölnének a gyárkémények s egy-egy vonat, azt kellene hinnünk, hogy egy halott város fekszik a lábunk alatt. Embert, állatot nem lehet innen észrevenni. Pedig csak pár kilométer messzeségből nézzük és alig háromszáz méter magasról. Voltaképen Budapesten állunk most is és mégse látunk semmit Budapest életéből. Nem látjuk, mint rohannak az utcán az emberek. Lehet például, hogy ebben a pillanatban szerencsétlenség történt a Körúton és nagy csődület támadt körülötte. Vagy felvonulás van most, ezer meg ezer résztvevővel. Mindebből semmit, de semmit sem pillanthatunk meg. Az életmegnyilvánulások két-három kilométer távolságban megsemmisülnek. Vájjon mi következik ebből?

— Nyilván az — folytatta tanárunk kis szünet után —

hogy ha léghajón néhány kilométer magasságba felszállnánk a Földgömb körül s nem lenne távcsövünk, azt hihetnők, hogy a Földön nincs is élet. Földközi utazásunk alatt egyetlen emberrel vagy állattal sem találkoznánk, s ha idegen csillagról szakadtunk volna ide, azt kellene feljegyeznünk erről a bolygóról, hogy kihaltak már róla az állatok, az emberek.

Ha már a Földdel is így vagyunk, mennyivel reménytelenebb helyzetünk a Holddal, Naprendszerünk bolygóiról nem is beszélve. A Hold összehasonlíthatatlanul közelebb van hozzánk, mint minden más égitest. Távolsága csak 384 ezer kilométer. A Vénusz, legközelebbi bolygótársunk, több mint százszor, a Mars több mint kétszázszor van távolabb akkor is, amikor földközébe elhaladnak. Nos hát vegyük a Holdat. A legjobb távcső is csak tízezerszer tudja közelebb hozni. Tehát mintha 38 kilométer magasból figyelnek Földünk sárgafényű kísérőjét, de szabad szemmel. Nyilván, ha lenne rajta, akkor se láthatnánk élőlényt a Hold felületén. A Marsról ne is beszéljünk. Mert képzeljük el, hogy olyan csodatávcsőre tennénk szert, amely nem tízezerszer, hanem százezerszer közelebb hozná a tárgyakat. A Mars akkor is nyolcszáz kilométer messze lenne még mindig tőlünk. Nyilván sohase lesz szerencsénk személyesen megismerkedni a marslakókkal.

Ahogy álltunk, a fennsík szélén, a mélybe bámulva és a távolba merengve, felettünk hirtelen megjelent az Ember. Egy repülőraj tűnt fel, mély dallamos motorzúgással hasítva a levegőt a főváros háztengere felett.

— Milyen lehet egy ilyen milliós város — villant át agyamon, — ha nem efféle békés repülőök úsznak el felette? Ha nem egy repülőraj jön, hanem száz repülőraj, elsötétítve a Napot és eget? Ha ledobják a bombák tízezreit?

Néma kérdésemre senki sem felelt. Társaim szótlánul álltak. Mindössze egy tücsök ciripelgetett rejtékében.

Á P R I L I S

Április 3.

Csöndes lelkigyakorlatra mentünk, hogy előkészüljünk Húsvét ünnepére. Kilenc órakor gyülekeztünk a templom kicsi udvarán, a tanácsterem előtt, melyben a gyülekezet vénei szokták megtárgyalni az egyházi dolgokat.

A templom fala mentén építőállvány nyúlt fel vagy nyolc emeletnyi magasságban. Valami tatarozás lehetett ott. A munkát befejezték és éppen megkezdték az állvány lebontását.

Csodálkozva néztem a munkásokat, amint nyugodtan és biztos kézzel dolgoztak a szédületes magasságban. A nagy vas-kapcsokat, acéldrótokat leszerelték s a roppant deszkákat, létrákat káprázatos ügyességgel adogatták kézről-kézre, miközben az emberek maguk is félig lebegni látszottak a mélység felett, mert csak a lábukkal tartották fenn magukat.

— Mekkora szakértelem kell még ehhez is — jegyezte meg mellettem Firtos, aki bámulatomban teljes szívvel osztozott. — Általában mennyi gyakorlat és tudás kell mindenhez! Az úgynevezett tanult ember hajlandó lekicsinyelni a munkást, vagy a kézművest. Csak próbálna meg ő kaszálni, szántani, vetni, aratni, földet ásni, falat emelni, háztetőt ácsolni, fát fa-

ragni! Majd akkor jobban megemelné kalapját a munkás és a kézműves előtt.

Bevonultunk a tanácsterembe. A nap rézsútosan betűzött a magas ablakon. Barna és arany színek játszadoztak a mennyezet alatt.

Megjelent egy pap, a sarokban megszólalt a harmónium, és mi Isten dicsőségére énekelni kezdtünk.

Amikor az egyházi dalt befejeztük s a pap szólásra nyitotta száját, hogy imádkozzék, közeledő dübörgést hallottunk. A zaj egyre erősebbé vált, rettentő mennydörgéssé növekedett és remegni, zörögni kezdtek az ablakok is. Úgy tetszett, az egész épület mozog, rezeg s a mennyezet a rettentő hangtól tüstént beszakad.

— Német repülők — súgta mellettem valaki. Lehet, hogy kiáltotta, de a zajban, mely úgy töltötte be a tanácstermet, mint az orkán áradása, a kiáltás is csak suttozásnak számított.

Az öregek beszédéből úgy veszem ki, hogy ők a repülőgépre mindig úgy néznek, mint valami csodára. Persze, ők másképp nőttek fel, repülőgép nélküli világban. Minket a repülőgép nem hoz izgalomba. Mégis ez az irtózatosságot felkavart, (megrendített. — Ilyen lehet a sárkány — villant át agyamon — ha elszáll a reszkető város felett. Vagy tán az sem ilyen rettenetes?

Ezek az apokalipszis lovasai. Szárnyas démonok, levegőben rohanó végzetek, bömbölő pusztulások. Motorjukban ezer lóerő dörög. Egy mozdulás és hull, hull a bomba, a magasban kattogni kezdenek lefelé a gépfegyverek. Milyen ártatlan márdárkák voltak ezekhez képest a diluviális korszak elefántszárnyasai!

Végre elült a lárma.

Ekkor felpattant az ajtó és sápadtan belépett egy másik pap, soványarcú, csillogó fekete szemű, olajbarna képű, mintha Savonarola jelent volna meg köztünk.

— Megilletődve közlöm veletek, fiaim — szólalt meg a síri csöndben, — hogy reggel halva találták Magyarország miniszterelnökét. Teleki Pál gróf halott. A férfi, kinek oly sokat

köszönhet a magyarság, váratlanul itthagytott minket. Jertek, imádkozzunk!

Imádkozni kezdett, mi pedig úgy álltunk ott megszeppenve, elkábulva, mintha valakit furkósbottal fejbekólintanak.

Meghalt hát Teleki Pál, akinek olyan keményen pattogó, olyan érces szilárd volt a hangja? Ha beszélni kezdett, okos, bölcs mondatokat szólva, megvilágosodtak az agyvelők s öntudat, bizalom, remény ömlött el az országon. Milyen nemes férfi volt! Erdélyi birtokát, mihelyt visszakapta, úgy, ahogy volt, odaajándékozta nemzetének.

Mibe halt meg?

Délután megszólalt a rádió:

— A hajnali órákban öngyilkos lett Magyarország miniszterelnöke.

Nem akartam hinni a fülemnek. Hát az is lehet, hogy a miniszterelnök saját magát agyonlövi? Borzasztó még gondolatnak is! Pár órával ezelőtt ott ragyogott előtte a feltámadó Magyarország képe. Nagyszerű gondolatok, tervek kavaroztak benne. Magyar tájak tündéri képei tolongtak. Kirajzolódott a magyarság gyönyörű jövődjéje.

Óh, hiszen az valóban szörnyű, ha még mindig nem Judnók levetkezni az eredendő bűnöket! Ha ma, amikor népek élete és halála felől döntenek rejtelmes hatalmak, ma, amikor reng a világ körülöttünk és birodalmak inognak, ma, amikor a történelem vaskezübb, mint valaha, még mindig kicsinyeskedő pártviszály örölné, az önzés, kényelemszeretet nagyobb lenne a hazaszeretetnél, ha tele lennénk apró basákkal, tompafejű pöffeszkedőkkel, elavult előítéletek bénítnák a tetterőt, javaink féltése lohasztaná a lelkesedést, ha ma, amikor új világ támad e forrongó földtekén, bamba tétlenségben várnók a csodát, a sültgalambot.

Csak jelentéktelen diákgyerek vagyok, sötét hetedik gimnazista. Pedig beh szeretnék lenni hegytetőn álló óriás, kinek szava végigzsendül mindenütt, ahol magyar lakja a tájakat. Ezt kiáltanám fajtám felé:

Föl, fogcsikorgató munkára, egy emberként összefogva! Legyen ez ország egyetlen család! Ne kímélje senki izmait, idegét! Különbül szántsuk, vessük, műveljük a földeket, gyárainkban ne aludjon ki a tűz soha, kereskedőink, mesterembereink legyenek becsületesebbek, mint bárhol a világon, nálunk legyenek a legjobb bírák, a legkülönb tanárok, a legszorgálatkészebb hivatalnokok! Aki dolgozni akar, annak örömmel adjunk munkát, a birtokos adjon földet a szegényeknek, anya olvadjon fel a gyermekekben, a hatalmas ölelje meg a nyomorultat, ifjú mindennap imádkozzék, hogy áldozatokkal szolgálhassa nemzetét és akkor, meglátjátok, vihar és megrázkódtatás között felkelő napként fog ragyogni közös hazánk, Hungária.

Április 6.

Cseppet sem lepődtem meg. Azt hiszem más sem. A német csapatok megindultak Jugoszlávia ellen.

Virágvasárnap van. Ezen a napon vonult be Krisztus Jeruzsálembe szamárháton.

Kora reggel sétáltam egy kicsit, mielőtt templomba mentem volna. A Thököly-út és a Stefánia-út sarkán szembetalálkoztam Megerlével.

— Mit szólsz? — kiáltotta — megint villámháború lesz-e?

— Nem tudom — feleltem — nem vagyok annyira tájékozott.

— Más sem tud semmi biztosat — bólintott társam. — Szomszédunkban van egy öreg nyugalmazott kapitány, az azt mondta, a szerb harctéren nem lehet hasznát venni a tankoknak és páncélos gépkocsiknak. Szakadék szakadék után következik. A hegyek járhatatlanok. Aztán meg a szerb roppant jó katona.

— Lehet — feleltem vállat vonva — de az én apám azt mondta viszont, hogy két hét alatt vége van Szerbiának. Ő egy német embertől hallotta, hogy nem fog több ideig tartam Szerbia leverése.

— Csodálkozom, hogy eddig vártak a németek — jelentette ki Megerle. — Mert nagy arcuclsapás volt, amit a szerbek csináltak. Mit gondolsz? Mit csinálunk mi?

— Nem tudom.

— Na, szervusz. Sietek haza. Te sem tudsz semmit.

Mosolyogtam, hát ki tud itt valamit? Azoknak, akik valamivel többet tudnak, mert részben ők intézik a dolgokat, az államférfiaknak, hadvezéreknek, bizonyára nem az a legsürgősebb teendőjük, hogy benyargalásszák az utcákat, boldogboldogtalant megfogva és tájékoztatva az események titkos összefüggéseiről, vagy hogy kikotyogják mindazt, ami a begyükben van, amit kiterveltek.

A többi ember hát csak találgatja izgatottan, hogy mi hogy lesz, miként lesz, miért lesz? Persze olyanok, mint a vakok, de az egyik vak azt kiáltja, hogy ő lát, mire a többi lázasan kérdi, hogy mit lát és el is hiszi neki.

Az utcákon csoportokban állottak az emberek. Szakácsnak magyaráztak, meg pincérek, biciklis gyerekek, ősz szakállú öreg urak, nagyhangú és nagyhasú férfiak, tekintélyes külsejű polgárok összevissza.

Egy helyen azt láttam, hogy egy kamasz magyarázott valamit a kamasztársának és felnőtt emberek hallgatják szájatva, áhítattal.

Nyitott ablakon keresztül az utcára harsogott a rádió:

— Honi légvédelmi készültség!

— Hopp, templom után haza kell sietnem — villant át agyamon. Hátha nekem is tüstént szolgálatba kell állnom. Nincs más dolgom ugyan, mint a lakóházunknál segídekzeni, de mégis kéznél kell lennem.

— A rádió tovább harsogott:

— Ellenséges repülők jelentek meg az ország felett!

— Ez a háború — dünnyögtem kissé felizgulva.

Délután négy és öt óra között volt.

Légiriadó jelezte, hogy idegen repülő közeledik Budapest felé. A lépcsőházban vagyok, megadom hát a házi riasztójelet egy felakasztott eltört sítárcsával és egy kalapáccsal.

A háziak közül sokan lefutottak hozzám. A mi házunkban nincs óvóhely, szükségóvóhely sincs, mert a pince alkalmatlan erre.

Egy mérnökne reszket és sír. A második emeletről egy marciális külsejű férfilakó, akiről azt hittem volna, hogy még az oroszlánnak is neki mer menni, halotthalvány és a bajusza harcias hegye úgy remeg, mint egy rugalmas fapálca.

— Fiatal úr nem fél? — kérdi tőlem a szomszédok szobaleánya, aki szintén ott szorong.

Furcsa. Cseppet sem félek, bár néha végigfut előttem az a gondolat, hogy nem lenne jó, ha idelátogatna az a repülőgép és éppen ezt a házat célozná meg. Nem valószínű azonban, hogy pontosan a mi házunkat szemelte ki a tízezer ház közül.

Harmincöt perc múlva vége van a riadónak.

— Bolondság — dörmögi a harcias külsejű férfi és megvetően legyint. Felsodorintja bajuszát, mely már kezdett lekonyulni. Diadallal távozik a lakásába, honnét az imént lefutott.

Éjjel tíz óra.

Kezdődik az első riasztóügyeletem. Tart éjfélig.

Feltettem a karszalagot és kimentem az erkélyünkre. Onnan be lehetett látni az egész környéket.

Az utcai lámpások alig világítottak, az ernyő alól tompa fényt bocsátva a föld felé. A villamosok sárga ködként haladtak lassan. Gyors autók suhantak el, mint zöldszemű kísér

tetek. Úgy rémlett, vasúti piros jelzőpontokat látok a közeli sínek irányában. Járókelő kevés bukkant fel.

A hold fenn úszott és e pillanatban a szokottnál is fényesebbnek tűnt topázszínű tányérjával. Rá nem vonatkozott az elsötétítési hatósági rendelet. Közömbös nyugalommal, hideg érzéketlenséggel lebegett Budapest felett, sárgásfehér sugárban fűrösztve a házakat. A csillagok felhőrojtok közül hunyorogtak alá.

Milyen csöndes most ez a világváros! Olyan, mint egy roppant falu, melynek népe korán lefeküdt. Távolban kutyák ugatnak. A holdat köszöntik, vagy egymásnak felelgetnek. Esetleg az embereket ijesztgetik, rácsaholva a magányos bolyongóra. A közeli fákon már kizöldült a lomb és az ágak sejtelmesen csillannak a holdfényben.

Elnéztem mindent és gondolkoztam. Különös, hogy milyen érzékenyen fogtam most fel a hangokat és a fényeket. Minden hang, minden fény mögött mintha valami nyugtalanító titokzatosság, komor sejtelem húzódott volna meg. Mindennek megnőtt a súlya és értelme, mintha az egész háztenger felett előmlött volna a végzet lehellette. A hold is szinte baljóslatúnak tetszett, a felhőfoszlányok mintha néma figyelmeztető levélpapírok lettek volna. Az emberi hangok messzebbre hatoltak a nagy némaságban. Ijesztő távolságokból tisztán hallottam a vasutasok kiáltásait. Még sokkal nagyobb messzeségből ritmikus dobogással egy vonat közeledett. Lehetett vagy tízpernyi vonatjárófüldre.

Gondolkoztam. Tehát bekövetkezett az, amire senki sem akart komolyan gondolni. Most nem pusztá gyakorlat ez az elsötétítés. Most már igazi bombákat is kaphatunk. Milyen néma és csöndes most ez a nagyváros. Olyan, mintha mindenki aludna benne. Pedig hányan tekintenek ki e pillanatban is a sötét lakásból, szorongva figyelve az eshetőségeket? Vájjon mi fog történni még reggelig? Lesz-e repülőtámadás? Milyen véletlenség, hogy egy szőke kis gyerek kacagni fog-e reggel, vagy pedig akkor már halott. Egyáltalában milyen ingatag, bizonytalan az

ember élete. Még egy miniszterelnök élete is csak olyan, mint egy gyertyaláng a szélben. Egy héttel ezelőtt Teleki Pálnak nem volt semmi baja és most ott fekszik az Országház kupolája alatt, fekete kárpitok között, gyertyák sápadt lobogásában. Holnap már el is hantolják.

Vájjon mit csinálnak most az osztálytársaim? Lehet, hogy ők is szolgálatban vannak valahol. Sokan közülük bizonyára hivatásos tűzoltók és csendőrök társaságában ülnek hatósági épületekben, inert ők úgynevezett segédtűzoltók, segédrendőrök, segédegészségügyi szolgálatosok. Munkaruhát és sisakot kaptak. Most nem gondolnak az algebrával, latinnal, némettel, fizikával. Most ők hatósági közegek. Ha úgy fordul, parancsolnak a tanároknak.

Mi lenne, ha olyan helyzetbe kerülnék, hogy én is pa-

rancsolnék sok embernek. Szokatlan lenne, furcsa lenne. De nem hiszem, hogy jó állapot lenne. Veszélyes helyzetben engem terhelne minden felelősség. Az okosságomtól és nyugalmamtól függne annyi sok embernek az élete. Vájjon érzi-e mindenki a felelősséget? Ni, lám arrafelé valahol egy házban a második emeleten kigyúlt egy ablak. Még mindig világít az a magányos ablak, olyan, mint egy tűzszem. Milyen messzire látható ez? Talán tíz kilométer távolságban is észre lehet venni. Már két perce is világít. Hát nem tudja az az ember, hogy bombavetőк mászkálhatnak Budapest felett? Nem érzi, hogy mekkora veszélybe sodorhatja embertársait, hogy ha-

nyagságával gyilkos lehet. Most végre kialudt. Milyen hiánya a felelősségérzetnek! Az ilyen embernek huszonötöt kellene verni az ülepére. Ha valami nagyobb úr, akkor ötvenet! Majd akkor észbekapna. Így is enyhe büntetés lenne ez. Óh, én az ilyenekkel szemben nem ismernék könyörületet! Legszívesebben kiállítanám egy nagy mezőre. Úgy intézném, hogy körülötte bombák potyogjanak. Egy félóráig úgy tartanám. Tudom, jobban vigyázna az ablakára.

Valahol éjfelet kondult egy toronyóra.

Felváltották.

Április 7.

Milyen megrendítő! Magyar városokat bombáztak. Szeged állomását megtámadták a levegőből.

A magyar repülők mind a nyolc gépet lelőtték.

Milyen a honvéd földön, vízen, levegőben! Milyen páratlan katona!

Tegnap is az mentette meg Budapestet a repülők bombájától, hogy a mi repülőink felszállottak és elkergették az elenséges gépeket.

Néhány magyar fiú síkraszállt.

A mi hőseink!

Április 11.

Nagypéntek. A forrongó világ felett komor látomásként felmagaslik a Golgota hegyén a kereszt. Rajta a vergődő Krisztussal. Feje mellére hanyatlik. Kíntól eltorzult arcán verejték csorog. Utolsókat lélezkedik. Bűne az volt, hogy szerette az emberiséget.

Mit érdemelnek hát az emberek? Korbácsot, vasat, tüzet.

De ma ez más Nagypéntek nekünk, magyaroknak. Feltámadással kezdődött.

A rádió felolvasta reggel a Hadúr szózatát a katonákhoz:

— Hívnek szenvedő véreink, kikre, ha nem sietünk, pusztulás vár. Előre az ezeréves déli határokra!

Délelőtt két katonavonatot láttam. Harsogott az énekszó-

tól. Az emberek kendőt, kalapot lobogtattak feléje. A dalos honvédek nevetve visszaintettek.

Sietős az útjuk. Nagyon nehéz helyzetben vannak délmagyarországi testvéreink. Ki vannak szolgáltatva a csetnikek dühének. Eddig azt se tudtam, hogy mi az a csetnik. Lehet öregember vagy gyerek, úriasszony vagy paraszt., úr vagy munkás. Gránátot, revolvert rejteget a ruhájában és alattomban gyilkol, leshelyből lövöldöz. Házat gyújt, hidat robbant.

Rohanni kell a felmenéssel.

Azt beszélik, a szerbek nagyon megerősítették a határakat. Nagyobb erődök vannak ott, súlyosabb akadályok, mint Nagyvárad körül voltak. Át kell törni ezt a vonalat.

Isten, segítsd drága honvédeinket!

A honvédek áttörték a szerb erődvonalat. Zombort, Szabadkát elfoglalták. Feltartóztathatatlanul nyomulnak előre. Nem tudok semmit sem írni. A kezem is remeg. Velünk az Isten!

A templomban szólnak a feltámadást hirdető harangok.

Arany húsvét napja.

Április 13.

A honvédek elérték Újvidéket. Ott állnak győztesen a Duna partján, Titel alatt, ahol a szőke Tisza beleömlik az öreg folyamba. — Immár végtől végig ismét magyar folyó a Tisza.

Pedig milyen alattomos módon fogadták városokban, falvakban a szerbek a honvédeket! Barátságosan mosolyogtak, de padlásokból, templomtornyokból orozva, váratlanul megnyitották rájuk a géppuskatüzet.

Mesélik, egy hadnagy lehajolt és mosolyogva megsimogatott egy szerb kisgyereket. A gyerek anyja akkor kést döfött a hadnagy hátába. Ilyen eseteket emlegetnek.

Miféle fajta ez? Nem olyanok, mint a magyar.

A magyar nyílt, egyenes. Szabadon föltárja szeretetét, gyűlöletét. Nem támad rejtekhelyről, éjszakában.

Ezek tigrisek, farkasok, mérgekígyók. Mindegy, hogy kérges paraszt, vagy kifestett arcú hölgy. Egyformán veszett állatok.

Eszembe jut minduntalan a szabadságharc idejéből a jarokváci eset. Egy csikorgó téli este Damjanich két zászlóaljjal ebben a szerb faluban nyugovóra tért. A lakosság nagy szívéllyességgel, borral, vacsorával fogadta a fáradt honvédeket, de amikor a katonák elszenderültek, Knicsanin hatezer emberrel körülvette a falut s az áruló lakossággal együtt meglepte a védtelennek hitt magyar bakákat. Ám a felriadt honvédek kivágták magukat a golyózáporból, Damjanich vezetése alatt a falu szélén összegyülekeztek s elszánt támadással kisöpörték az egész falut. Pedig a honvédek bakkancs, nadrág, köpeny nélkül rohantak az ellenségre.

Azt hiszem, a népek természete nem változik meg ezer év alatt sem. A farkas mindig farkas marad.

Április 15.

Most már tudom, mit jelent egy hadijelentés. Minden szónak akkora súlya van, mint egy havasnak.

„Honvédeink áttörték a szerb erődvonalat“. „Elfoglaltuk Szabadkát, Zombort“. „Bevonultunk Újvidékre és megszálltuk Bácskát“.

Milyen rövid mondatok! És mennyi minden van mögöttük! Előre! Drótakadályok, gyilkostüüzű betonerődök, felrob-

bantott hidak, megáradt vizek, feneketlen sár, gépfegyverező utcák, aláaknázott földek, tankakadályok, nyaktörő árkok, halált rejtegető bokrok lépten-nyomon. Vasúti vonalak, műutak felszaggatva. Minden zugból ezer halál leselkedik. Csetnikek, mint a darazsak.

Már hallottam, hogy mi történt Zentán, Zomborban, Szabadkán, Újvidéken.

Lehetőleg megvárták a szerbek, amíg a honvédek gyülekeztek. Amikor ezek a főtéren állottak s a magyar lakossággal együtt elkezdték a Himnuszt énekelni, köröskörül megszólaltak a gépfegyverek.

Azért sehogy sem tudom megérteni, miért bőszíti úgy föl azokat, akiket lágy kenyérrel, meleg kézzel fogadtunk körünkbe s akiknek hajlékot, földet adtunk, ha fölcsendül az ének: Isten áldd meg a magyart!?

Délután a városligeti tó partján találkoztam Gzebével. Az apjával, meg az anyjával, meg a két öccsével, sétálgatott, de amikor meglátott engem, hozzám futott. Nyakamba ugrott, ölelgetett.

— Visszajött a szülőföldem — ujjongott. — Most viszontlátom.

Ő Zomborban született. Már öt éves volt, amikor átjött onnét a szüleivel. Az apja nem bírta ki már a nyomást. Ügyvéd volt, de egyre nehezebbé vált ott az élete.

— Emlékszel még valamire?

— Nagyon kevésre emlékezem, hiszen akkor még nagyon kicsi gyerek voltam.

Fölnevetett.

— Egy nagy térre emlékszem leginkább. Emeletes házak szegélyezték, a ház előtt feketetörzsű fák sorjáztak, azt hiszem égerfák lehettek, a térség sarkában pedig tavasztól ősziig törökpuliszkát és mindenféle csillogó színű nyalánságot árult egy pirossapkás barna arcú ember. Bosnyák lehetett. Emlékszem a szőlőskertekre is Zombor határában, mert egyszer anynyi szőlőt és szilvát ettem ott, hogy három napig fájt a hasam. tudod, azok a legmaradandóbb gyermekkori emlékeink, amik

a gyomrunkkal függnek össze. Ilyen a gyerek! Na, most más szemmel fogom megnézni a szülőföldemet, (mert más is van ott, nemcsak nyaláncság és gyümölcs.

Kezet szorított velem és nagy léptekkel a családja után indult, mely már eltűnt a tópart kanyarulatánál.

— Érdekes — tűnődtem el, Czebe után nézve — mit lát a kis gyerek az egész világból? Egy-két cukrosboltot, egy-két fát, patakot, házat embert, játékszert. De talán sok felnőtt is akad, aki nem lát többet maga körül, mint az apró gyerekek. Csakhogy éppen a cukrosbolt korcsmává alakul, a játékszerből pedig kártya lesz.

Április 19.

Forog a föld, rajta nagy események zajlanak, de úgy látszik, mindenkinek megvan azért a maga kis mulatsága.

Szerdán Margitka húgom nagyon izgatottan érkezett meg az iskolából. Valamelyik társától két kis halat kapott.

Valami dunai halak lehetnek, csak akkorácskák, mint a kisujjam. Egy lapos konzervdobozban hozta őket a húgocskám haza s mindjárt körülnézett valami jobb haltartó edény után. Amelyikbe több víz tölthető. Választása egy üres pasztőrös tejesüvegre esett. Az üveget megtöltötte friss vízzel és óvatosan beleeresztette a két halat.

— Olyanok, mint két testvér — állapította meg boldogan. El is keresztelte őket. Az egyik Mancsi lett, a másik Rózsika.

Órákig nézte a cikázásukat.

— Milyen ezüst a hasuk! — kiáltotta örvendezve.

Kenyérmorzsákat szórt nekik.

— Nézzétek, hogy kapkodnak a kenyér után!

Másnap reggel az egyik kis hal

már döglött volt. A vizet át kell önteni. Mancsi vagy Rózsika, már nem tudom, melyik volt az élő, egyedül maradt üveg-börtönében.

Margitka először kissé szomorú volt, de aztán megvigasztalódott.

— Ezt az egyet annál jobban fogom gondozni — jelentette ki.

Minden jól ment péntek estig. A halacska fürgén úszkált. Pénteken, vagyis tegnap este, jó későn feküdtem le. Mielőtt lefeküdtem volna, friss vizet töltöttem a halacskának.

— Enni is adok neki — határoztam el — hadd legyen ünnepe.

Jó sok kenyérmorzstát szórtam az üvegbe, amivel azonban csak azt értem el, hogy reggelre a víz megsavanyodott és a kis hal mozdulatlanul hevert az üveg fenekén.

Húgocskám sápadtan állott az üveg mellett.

— Nem lett volna szabad annyi kenyéret dobni a vízbe — jelentette ki és szemrehányóan nézett reám.

Nem feleltem rá semmit, hanem fogtam könnyeimet és az iskolába sompolyogtam.

Kissé úgy éreztem magam, mint akit a bíróság gondatlanságból elkövetett ölésben elmarasztalt.

Egész úton a mozdulatlan halacskát láttam magam előtt.

Április 23.

Vége a légvédelmi készültségnek.

Este odamentem az ablakokhoz és levettem a fekete papírokat. Furcsa érzés volt. Azt hiszem, ilyen lehet az, ha valaki kényszerűségből darabig nem mosakszik rendszeren és akkor egyszerre hozzájut a tiszta vízhez. Vagy átmenetileg szűk ruhában jár és végre visszakapja a maga kényelmes ruháját.

Nem lenne jó, ha a megszokott dolgok megváltoznának!

Uram fia, mi lenne, ha egycsapásra eltűnnének a villanylámpák, a petróleumlámpák, még a gyertya is. Eltűnne a szappan, az ing, a cipő, kalap, szék, asztal, kőház, minden szer-

szám, gép, vonat, ismét barlangban lagnánk, vagy fatetőn, állatbőrökbe burkolóznánk, s a kőbalta és a dorong lenne a fegyverünk. Tűzrakás mellett melegednénk. Szóval úgy él-nénk, mint a vademberek.

Vájjon, hogy folya akkor az életünk?

Azt hiszem, egy hónap alatt hozzászoknánk ahhoz az állapothoz is, mert az ember alkalmazkodó. Azok a pohos urak, akik ma autóban pöffeszkednek, vállukra vetnék a kő-fegyvert és elindulnának zsákmány után. Azok a kényes nők pedig, akik ma pirosítják a szájukat és a körmüket, szó nél-kül cipelnék az elejtett vadat. Mert nagy úr a Muszáj!

Ha arról van szó, hogy élni kell, senki sem hetvenkedik.

Valami regényben azt olvastam, hogy urak és cselédek hajótörés után egy lakatlan szigetre vetődtek.

Egy csapásra megszűnt közöttük mindenféle különbség. Ruhájuk leszakadt, cipőjük szétmállott. Mezitláb járt egyfor-mán gróf és inas. A hölgyek levelekből tákoltak össze maguk-nak ruhafélét és boldogok voltak, amikor kiszárított kecske-bőrhöz jutottak. Markukba fogva harapdálták a kecskecom-bot és a fűrakás, amire lefeküdtek, olyan volt, mint egy an-gyali nyoszolya.

Április 26.

Osztályfőnökünk ma felolvasta a rovásokat és intéseket. Amik azért fontosak, mert előrevetik árnyékukat az év vé-gére.

Alig három-négy intés hangzott el, az is csak egy-két tárgyas. Rovást nem kapott senki.

— Az osztály határozottan megjavult — jegyezte meg az osztályfőnök. — Fiúk előre a jó úton, rendületlenül!

óra után Székely Balkányihoz lépett.

— Látod — mondta — ha összeszeded magad nem lesz semmi baj. Félévkor még szekundád volt és két csillagos hár-masod. Most csak a latinból kaptál intőt. Biztosítalak, év vé-gére nem lesz semmi baj.

— Erről kezeskedem — kiáltotta Megerle, aki a latinból segíteni szokott Balkánjának.

Kedélyes hangulatban ballagtunk délben hazafelé. Az ég fénylett, mint egy kék selyem keszkenő. Az úton állongó zöld fák ragyogtak. A levegőben bizsergető meleg hullámozott.

— Na — kiáltotta Deák — a vén Nap végre összeszedte magát!

— Talán elszégyelte magát, hogy mi mind iparkodunk, ő pedig lusta maradt — vélekedett Gzebe nevetve.

— Igen, most ő is iparkodik, nehogy elbukjék évvégére.

— Nagyon fáradt lehetett.

— Nem csoda — mosolygott Székely — elég rég óta melegíti a világot.

— Milyen öreg lehet a nap? — kérdezte Freiberg kíváncsian, mire Székely vállatvont:

— Azt nem lehet biztosan tudni. A mostani feltevések szerint vagy nyolc billió esztendő. Valóban nagy idő, mert a mi Földünk mindössze 4—5 milliárd esztendeje szakadhatott le a napból.

— Egyik olyan nagy idő, mint a másik — legyintett Freiberg.

— Óh, nem — vetette ellen Székely. — Csak a bolha hiszi, hogy az elefánt épp akkora, mint egy havas, mert hozzáképest mind a kettő óriás. Az emberi élettartamhoz viszonyítva persze a Föld életkora és a Nap életkora egyformán elképzelhetetlenül nagy idő. De azért lényeges különbség van a kettő között. Meg is mutatom nektek ezt a különbséget. Képzeljük el, hogy minden száz évben leraknánk egymásra egy irkalapot. Ezer évben egy milliméter vastag lenne ez a tíz lap együtt. Nohát, számítsátok utánam. Százezer év száz milliméter, vagyis egy deciméter, millió év egy méter. Ilyen magas lenne millió év alatt az irkaoszlop. Négy milliárd év alatt, ami négyezer millió esztendő, négyezer méter, tehát négy kilométer magasságba emelkednének az irkalapok. Majdnem mint a

Nyolc billió év alatt ez a papíroszlop nyolcezer kilométer magaa lenne. Messze kiemelkednék a világűrbe, túl a levegőrétegen, mely mindössze csak néhány száz kilométer vastag. Különben inkább vegyünk valami más hasonlatot, amit jobban el tudtok képzelni. Itt van egy fácska, melyet tavaly nyáron ültettek el s mellette egy vén faóriás, mely éppen Krisztus születésekor bujt ki a földből. A fácska a Föld, a faóriás a Nap.

Nagyon megfogott az, amit Székely mondott. Mert milyen parányi idő a Földgömb életkorához képest az ember élettartamai Még az az idő is, ami az első ősemlék születésétől mindmáig lepergett, igen kurta időcske. Pedig a Föld is rettentően fiatal a Naphoz képest. Hát akkor mit jelenthet egy százéves aggastyán élettartama a Naprendszer életében? Semmit. Egy lélekzetvételnél is apróbb időt. Pedig mennyi mindent élhet át ezalatt az ember. Láthatja Birodalmak összeomlását, feltámadását.

Csodálatos, titokzatos valami a megfoghatatlan és láthatatlan idő! Mert mi az, hogy rövid idő, mi az, hogy hosszú idő? A Fáraók korától napjainkig eltelt hatezer év csak egy álomszerű pillanat, de ha a fogorvosi székbe ül valaki és a fogát húzzák, annak három másodperc úgy tűnik fel, mint az örökkévalóság.

Társaim füttyürésztek mellettem, mint a madarak.

Április 29.

Megtartottuk az e havi önképzőköri gyűlésünket. Szavatelok voltak műsoron és egy előadás Bácskáról. De ezenkívül Gzebe felolvasta elbeszélését, melyet élvezettel és mosolyogva hallgattunk meg. Szélesi Tibor, a diákelnök, azt javasolta, hogy Czebe elbeszélését örökítsük meg jegyzőkönyvben, mint ezeknek a történelmi időknek megragadó és lelkesítő emlékét. Nekem is annyira tetszett, hogy örömmel fogtam a lemásolásához. Címe:

BEREMÉNDI FAPUSKÁK.

Kicsi falu Beremend Dunántúlon. Öt fekszik közel a Drávához, Siklós és Pélmonostor között. Jófajta termőföldjén búzát, rozst, zabot aratnak homokbuckái felett szőlőtő virít s a határban ha szellő suhan át, megzörrennek a kukoricások. Kelet felé kis dombok terjedeznek, északon pedig a Mecsek tündéri hegysége hányja sziklahabjait az ég felé. A hegyháton tölgyerdők, bükkösök, juharligetek, vízmosások, virágos rétek váltakoznak. Csermelyek csordogálnak, locsognak páfrányok között.

Valaha vidám élet volt erre felé. Amit termeltek a beremendiek, lett légyen az kalászos növény, gyümölcs, baromfi, tojás, azt egyformán elszállíthatták a szélrózsa minden irányába, különböző piacokra. Hiszen olyan messze volt akkor az országhatár! Az országút, mely mint egy hatalmas ütőér lüktetett át a falun, összekötve Pécszet Eszékkel, végtelen lehetőségeket jelentett. Csak fel kellett szerszámolni a Rárót, a Sárgát, a Fakót, a Csillagot, megrakni a szekéralját hasznos terményekkel s máris indulhatott vígan a fuvar. Ha Siklóson át haladt az ember északnyugatnak, Harkányban lehetett választani a további út tekintetében: vagy Görcsönybe tartott az ember fel Pécs felé, vagy lekanyarodott Alsómihójlácra, ahonét az ösvények és dülőutak, meg az országút is továbbágaztak a szlavóniai kékszilvafák árnyékában. Viszont délkeletre is iparkodhatott az utas Beremendről. Pélmonostor, jobbra Kácsfalu, tovább délre Dárda, majd Eszék. Eszéken túl be lehetett járni a Szerémséget, melyben olyan szilvapalinka születik, hogy akinek féllába sírban van, ha felhajt belőle egy pohárkával, menten kedve szottyán a táncolásra. De Pélmonostoron keresztül elvisz az út a Dunához is, ehhez a vén folyamhoz, melynek méltóságteljes sodrában széles hasú hajók úsznak. Csak fel kell ülni valamelyikre, és akkor akár meg se álljunk a tengerig.

Mindez rég volt. Vagy egy negyedszázad előtt. A fiatalság ezt már csak az öregek beszédéből tudja, a ház előtti lócákon beszélgetve csendes estéken, amikor szél játszadozik a falubeli akácfák, nyírfák levelével, vagy kukoricamorzsolgatásnál,

amikor is a vének keze együtt serénykedik a fiatalokéval. Hej, az volt a jó világ, nem ez a mostani! De valahol messze, iszonyú messze, Paris közelében, több mint húsz esztendeje idegen urak nyírbálgatni kezdték az országhatárokat. Azt se tudták, hogy Beremend a világon van, mégis beleszóltak a falu életébe.

Na, rosszul szóltak bele. Mert mit csináltak ezzel a falucskával? Egyenest elvágták az ütőerét és kétfelé kötötték. Most nem lehet már délfelé ímenni. Hiszen egy köpés ide, mint a vak is látja, az új országhatár. Baranya megyét egyszerűen kettéhasították. A határon túlra került Pélmonostor, Kácsfalu, Dárda, Kiskőszeg, pedig hajh, sok ott a sógor, a testvér, a koma, ismerős. Nem lehet hozzájuk eljutni most már csak úgy szép szerével. Legfennebb lopva, vagy hosszú instanciázás után. Amilyen bölcsek voltak a párisi urak, szeges drótsövényt, betonerődöket emeltek színmagyar községek felé.

— Csak érném meg nyitott szemmel — mondogatta az öreg Nagy András, tekintélyes beremendi gazda, — hogy minden a régibe változzék. Hogy ismét szabadon közlekedhessek a pélmonostori komasággal.

Ez pedig nagy szó volt, igen erős kívánság, mert Nagy András bátyámuram jócskán túl volt a nyolcvanon. Sürgősen kellett hát valaminek történni.

Nemcsak az örege, hanem az ifja is tanakodott. Kiváltkép a férfinép, úgy dolog után. El-el nézegettek a határon túlra, s összeszorították az öklüket. Legyen már valami!

— Egy lesz még egyszer Baranya!

Kezdett meggyökeresedni ez a szólás-mondás. Ezt hajtogatták az ábrándos szemű, szép beremendi leányzók, de ezt kiáltották egymásfelé a surbán legénykék is, kiknek ábrázatán még sehogysem ütközött a serte, még nem pelyhedzett, de máris kitartással mentek gyakorlatozni. Fejükön hetyke leventesapka zöldéit, s ha az oktató harsányan vezényelt vigyázzt, úgy állottak, mint a cövek.

Hiába, jó a fiú mellének egy kis leventeség. Lépní katonásan, szétszéledni, villámgyorsan sorakozni parancsszóra, le-

feküdni, felpattanni mint az acélrugó és megmarkolni a puska agyát. Igaz, csak afféle fapuska ez, nem lehet bele golyót tenni, de mit sem tesz ez a kis különbség. Majd, ha a leveinte angyalbőrbe jut, akkor majd manlicherré válik a fapuskája, haláltküldő honvédfegyverré. Addig jó a fapuska is. Máskülönbén senki se merje mondani, hogy semmi ez a fapuska. Ha az ember megfordítja, úgy fejbe lehet vele valakit kólintani, hogy azt se mondja: mukk. Ki lát a jövődőbe? Hátha hasznát lehet venni egyszer ennek a kezdetleges fegyvernek is!

Virágvasárnap reggelén nagy izgalomba sodródott egész Beremend. Megindultak a németek Jugoszlávia ellen. Szerbia ellen — ahogy az öregek nevezni szokták Jugoszláviát.

Erről tárgyaltak a beremendiek. Hogy a németek masíroznak.

— Hát mi? — kérdezték a türelmetlenek. Ám a higgadtak csitítgatták a heveskedőket:

— Mindennek megvan a módja. Nem rajtunk múlik a világ.

— Ha vártunk ennyi esztendőn át, kibőjtölhetünk még egy-két hónapot.

— Csak nyugalom, emberek!

Nem kellett egy-két hónapot kibőjtölni. Nagypénteken villamosítás érte a lelkeket:

— Megindultak a magyar csapatok is, emberek!

A honvédek előbb azonban a bácskai földekre vonultak, a Duna-Tisza közén. A baranyai háromszöget egyelőre kikapcsolták.

A beremendiek talpa alatt mintha beszélni kezdett volna a föld: Menjetekek Pélmónostorra, emberek!

Persze az okosak tudták, hogy ez nem éppen olyan könnyű dolog. Mert odaát szerb katonák várják ágyúval, kézi-gránáttal a beremendi polgárokat. A hirtelenkedőket visszatarították attól, hogy valami bolondságot cselekedjenek.

De hogy Bácskát a honvédek elfoglalták, sorra került Baranya letépett része.

Az napon délután történt. A beremendi leventék gyakorlatoztak. Már úgy volt, hogy bevonulnak a faluba, ám parancsnokuknak eszébe ötlött valami.

— Fiúk, — állott a csapat elé — mim tanultunk a leventeórán? Hogy kockázatos pillanatban jó résen lenni. Az ember sohase tudja, hogy mi történhetik. Mindig akadnak latrok, akik a zavarosban halászni akarnak. A határvonal itt van a közelünkben, amott az erdő szélétől alig egy-két kőhajításra. Mit tudhatjuk, mit forralnak odaát? Azért kiadom a rendelkezést, hogy foglaljunk megfigyelőállást s örködjünk tehetségünk szerint addig is, míg a magyar hadsereg meg nem érkezik. Rendben van?

— Rendben van! — zúgta a kis csapat.

— Igaz — folytatta a parancsnok — nekünk csak fapuskánk van, az ellenségnek meg igazi fegyvere, de hát nem is megyünk mi odaátra, hanem csak éppen vigyázunk. Megfigyelünk. Aztán meg a magyar leventének mindig helyén kell, hogy legyen az esze és a szíve. Van-e, aki fél közületek most őrséget állni a határvonal közelében?

Harsogó kacagás volt erre a fura kérdésre a felelet. A parancsnok is elmosolyodott.

— Jól van, fiúk. Más választ nem is vártam. Beosztotta a leventéket. Intézkedett:

— Te Sólymos János, Balassa Béla, Krámer Pista és Theisz Gyuri átmentek ezen az erdőn és állástfoglaltak az erdőszélen. Nyitva legyen a szemetek.

Így került egymás mellé ez a négy levente, egyikük kőműves legény, kettőjük cipészsegéd, a negyedik pedig csak afféle kifutógyerek egy beremendi fűszeresnél. Ballagtak nagy egyetértésben és békességben, vállukon a fapuskával.

Mindjárt elválik az ő sorsuk is. Hogy kárhozat várakozik-e rájuk, vagy pedig katonadicsőség?

Mert amint az erdőben szép nyugalmasan és rendben haladtak s már közel voltak kijelölt őrhelyükhöz, egyszerre négy fegyveres szerb katona toppant eléjük. Nyilván átcsellengetek magyar területre.

— Állj! — kiáltották a fiúk felé szerbül.

A leventék megálltak egy picike pillanatra. Meglepetéstől lábuk földbe gyökeredett. Igaz is, azok fegyveresek, ők meg voltaképpen fegyvertelenek. Ám igen rövid ideig tartott zavaruk, mert a következő szempillantásban már harsogott Sólymos szava:

— Őrség, roham!

Azon minutumban megrohanták a szerb granicsárok, ádázul előrszegezve fapuskájukat, a granicsárok pedig viszont úgy megijedtek erre a váratlan fordulatra, hogy eszükbe sem jutott a lövöldözés. Csak feltartották a kezüket, jelezve, hogy megadják magukat a *túlerőnek*, mialatt a leventék egyiket a másik után lefegyverezték. Elszedték tőlük a töltényeket is. Aztán hajtották őket maguk előtt, mint foglyokat. Átadták őket a leventeparancsnoknak. Majd visszatértek őrhelyükre.

Most már volt a négy leventének igazi löfegyvere. És mint a fiókoroszlán, ha először ízleli meg a diadalt és tüstént utána is ugrásra készül, a négy levente csak most jött lendületbe.

Megmámorosította őket az a tudat, hogy derekukon tölténytár van, markukban pedig valódi katonafegyver.

Odaátról különös zivaj hangzott. Közeledő csapat dobogó zaja. Csak négyen voltak a leventék, de nem nagyon számolgattak, hanem átrohantak a megszállott területre, ahol nem is kétszeres, hanem tízszeres számban jött szembe velük a szerb. Negyven grancsár kereken.

— Állást foglalj, tölts, tüzelj levente! — biztatta egymást harsogva a négy levente s megindították a sortüzet.

És ekkor valóságos csoda történt. Ezeknek a nagy időknek is valódi páratlan csodája. Négy magyar levente visszavonulásra birt és megszalasztott negyven szerb sorkatonát. Lőttek ugyan a szerbek is, de nem sok kárt tettek, legfennebb a falevelekben, lesodorva egyiket-másikat az ágakról.

Estefelé a leventék beszállították a faluba a foglyokat. Nagy csődület támadt persze, főként a bíró háza előtt, ahol a leventék a foglyokkal megpihentek. Aztán azt is meg kellett tárgyalni, hogy a foglyokkal mihez kezdjenek? Megvárják-e az érkező honvédeket, vagy leadják a csendőr szárnynak?

— Hát ezt hogy csináltátok? — hüledezett bíró uram. — Hiszen nektek csak fapuskátok volt.

Sólymos János rántott a vállán:

— Van úgy, hogy a bot is elsül, bíró uram.

— Kétszer se mondom — biccentett a bíró. — Magam is vallom, hogy bátor legény markában a fapuska is ér annyit, mint gyáva ember kezében a kézigránát, meg az ágyú.

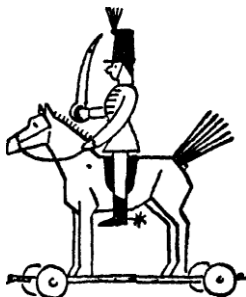
— Meglátjátok fiaim — szólt büszkén a leventeparancsnok — amit tettetek, annak híre támad országszerte. Jelenteni fogom hősi magatartástokat a honvédtiszteknek is. Mert ma délután talpig katonák voltatok.

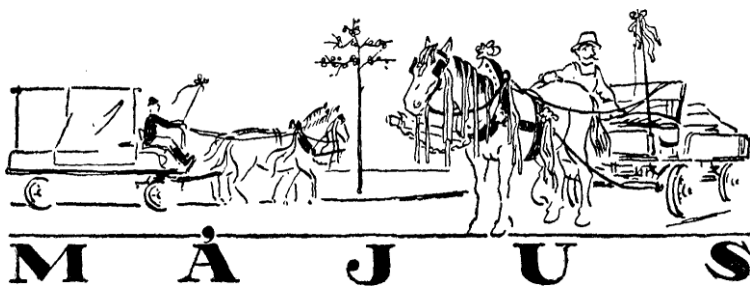
Úgy is történt minden, ahogy a leventeparancsnok mondta. És amikor a honvédek megérkeztek, az őszhajú ezredes maga elé állítván a négy legényt, kezét szorított velük:

— Felterjesztelek titeket, fiaim, vitézségi éremre.

Ezt a történetet nem az író eszelte ki, kedves társaim. Megtörtént valóban. Csak éppen a neveken változtattam némikép.

Én Istenem, ha minden fa, bokor, hegy, lapály megszólalna ebben az országban, mennyi ilyen történetet hallanánk!

Május 1.

Amikor reggel kiléptem az utcára, egy nagy muraközi paripát pillantottam meg. Nehéz, széles társzerkeret húzott. A szerkén bádoglemezek zörögtek.

A ló lassan baktatott. Szertelenül fel volt pántlikázva. Színes papírszalagok lógtak nyakáról, füléről, sörényéről s ez a sok piros, fehér, kék, sárga meg zöld cafrang minden mozdulatára ide-oda táncolt. Mulatságos látvány volt.

Valamikor a fákat díszítették fel ilyen színes szalagokkal május 1-én. Még a pogánykorban. Később aztán abbahagyták az egészet. Bizonyára, ráeszméltek, hogy igen nevetséges dolog az egész. Mégis csak jobban el tudja intézni az Úristen, mint az emberek. Mert más az, ha a Mindenható küldi a fákra, erdőre, mezőre tavaszi leheletét. Valamivel szebb díszet öltenek akkor a fák.

Ebben a pillanatban megjelent a kocsis is. Egy korcsmából rohant ki, nagy léptekkel suhogtatva ostorát. A ló fel volt pántlikázva, a kocsis pedig be volt pálinkázva.

Mindenki maga módján ünnepli meg a tavaszt.

A vurstli mellett siettem el az iskola felé. A körhinták gépmuzsikája már szólott.

Engem is megfogott május szelleme, s hirtelenében egy versikét rögtönöztem:

Heje huja haj,
Nincsen semmi baj!
Megjött már a kikelet,
Ugráljatok emberek!

Nem gondolnám, hogy valami nagy remekmű ez az egész. Különb, ha tavaszi versekre gondolok, egy se olyan megragadó közülük, mint Petőfi verse: Szeptember végén.

Nem érdekes? A világirodalom legszebb versei nem a tavaszról, hanem az ősziről szólnak. Úgy kell lenni, a bánat költészete mélyebb, sejtelmesebb, mint az öröme.

Május 3.

Német tanárunkat Dobogányi Frigyesnek hívják. Mi csak úgy említjük, hogy Frici.

Az iskolában a következő versike szól róla:

Frici úgy jön a terembe,
Mint a medve a verembe.

Tudni kell, hogy Dobogányi himbálva járkal. Nagy, testes, kövér ember, vastagnyakú, előreugró állú. Kicsit tótosan beszél és a fiúk emiatt is szeretik kifigurázni. Köztudomású róla, hogy három lánya van. Diákmulatságokon már láttuk a lányokat. Nem valami különösek, de német tanárunk nagyon szeretheti őket, mert délután is dolgozik értük. Rendkívüli órát ad, csakhogy különpenzt keressen fizetésén kívül a családjának.

Tanárunkat különben nemcsak Fricinek keresztelték el, hanem Gorillának is. Be kell vallanom, van is benne valami gorillaszerű, a feje alkatában, testtartásában, hosszú izmos

karjában, feltűnően széles, bütykös tenyerében. Igen erős ember lehet, de a fiúk mégsem félték tőle. Mindig szerették apró csintalanságokkal megrézfálni, megbosszantani.

Ma is valaki kiagyalta azt, hogy a tanári asztalon levő tintatartót színültig teletöltötte. Így azután amikor német tanárunk szokott súlyos mozdulatával beleütötte a tollat, nemcsak a tollhegy, hanem a tollszár is tele lett tintával. Persze tanárunk ujjai is alaposan betintázódtak.

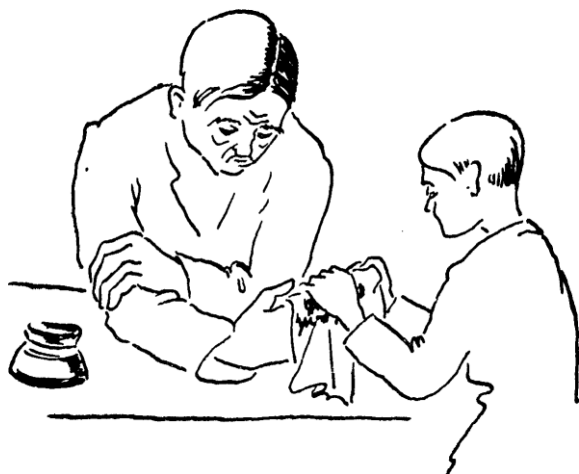
Néhányan kuncogni kezdtek. Egyik társunk elvakkantotta magát.

Máskor, ha Dobogányi komiszkodást tapasztalt, bömbölni kezdett haragjában. Ám hangjától sohse rettent meg senkisé, mert világéletében nem kent le senkinek egy kiadós nyaklevest.

Ma nem kezdett üvölteni. Ránézett betintázott kezére. A tollszárat letette s mindkét karját ráfektette az asztalra. Nézte, nézte betintázott kezét, aztán maga elé bámult. Üres tekintettel elnézett az osztály felett. Ült némán.

Volt valami félelmetes ebben a hosszú némaságban. Az osztály feszengeni kezdett. Mi lelte a tanárunkat?

Talán csak néhány percig tartott ez a kínos helyzet. De nekünk úgy rémlett, egy óra is eltelt ebben a némaságban.

Végre tanárunk ránk pillantott és csendesen megszólalt:

— Fiaim, tegnap elhagyott a feleségem.

Senkisem röhögött ezen. Hogy tanárunk váratlanul beleavatott minket legbelsőbb családi ügyeibe. Inkább mindenkit elfogott a sajnálat, az igazi részvét.

Egyszerre megláttuk tanárunkban a kínlódó embert. Hát igen, a tanár is ember, eszméltünk lel, olyan ember, mint például az apánk. Neki is vannak iskolánkívüli örömei, fájdalmai, mikről rendszeresen semmit sem tudunk meg.

Vájjon miért mondta el nekünk a maga nagy családi baját? Bizonyára ebben a pillanatban szükségét érezte, hogy közölje valakivel. Akihez közel érezte magát. Hiszen ötödik esztendeje tanít minket. Nagy idő ez! Az emberek összeszoknak.

Egyszerre nemcsak tanárunk, hanem embertársunk lett Dobogányi Frigyes.

Megerle felpattant és a dobogóra sietett.

Fellépett tanárunk mellé, elővette a maga tiszta zsebkezdőjét és lassan, óvatosan letörölte tanárunk ujjáról a tintafoltokat. Olyan mozdulattal tette, mint amikor egy sebesültet bekötoznek.

Meg mertem volna esküdni, hogy többet sohsem fog gúnyt űzni senki szegény német tanárunkból.

Május 6.

Kivezényeltek a Hősök terére, hogy tanúi legyünk a budapesti gyorsdandár hazatérésének a Délvidékről.

Az elmúlt három nap szokatlanul csipős volt az idén. De ma ismét barátságosan mosolygott az ég. Napsugár csókolgatta a házak ormáról alálengő zászlóerdőt. Az utcák felett óriási lobogók hullámozottak: a nemzet és a főváros háromszínű zászlói.

A Hősök-tere egyre jobban megtelt. Reggel kilenc órakor már százezer ember tolongott a roppant térségen és a környező utvonalakon. A Múcsarnok, a Szépművészeti Múzeum és a Milleneumi szoborcsoport oszlopairól galambok repültek fel s ideoda táncoltak az embertenger felett. A Hősök Emlékkövét

csattogó zászlók ékesítették. Mellette világháborús rokkantak és napbarnított arcú honvédek állottak feszes vigyázban.

Elhelyezkedtek a zenekarok. Megjelent a rádió nagy autója is, filmezőgépek szegeződtek a térre.

Közeledő moraj hallatszott. Mint a tenger zúgása. Már jönnek!

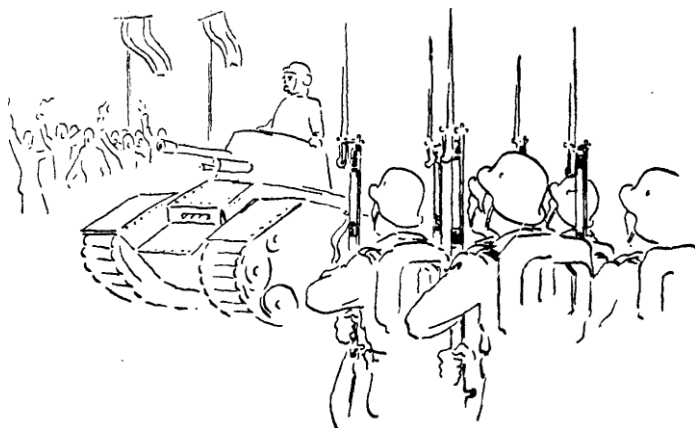
Előbb nyolc páncélcoksi robogott fel. Mind földszínüre festve. Nehéz puskával, gépfegyverrel megrakva. Jöttek, mint a gyorsvonat. Villámsebessen felsorakoztak a Hősök Emlékkövével szemben s miközben a tömeg éljenzett és lelkesedett, az egyik gépkocsiból magas, erőteljes, érdemrendektől fénylő tiszt ugrott ki.

— A parancsnokló tábornok — újságolták mellettem.

A tábornok mellé odalépett egy törzstiszt, kezében hatalmas babérkoszorúval. Az Emlékkövhöz siettek és ráhelyezték a koszorút. Keményen tiszteltek. A zenekarok a Himnuszt fújták, az embererdő pedig fedetlen fővel, megilletődve hallgatta az ének szárnyalását. Sokan lezajlott harcokra, a közelmúlt vagy a régmúlt küzdelmeire gondoltak.

— Isten, áldd meg a magyart!

A tábornok törzskara élén felállott a térség Andrassy-úti szegélyénél. Jelt adott. Megkezdődött a felvonulás. A gyorsandár tisztelgett vezére előtt.

Egyik induló a másik után harsogott. A levegő megtelt a trombiták, kürtök, harsonák éles hangjával. De a fúvózerszámok szavát csakhamar túlszárnyalta az emberóceán hangorkánja. Mindenütt kendők lengtek, karok emelkedtek, kipirult arcok mosolyogtak és egyre nőtt, csak nőtt a lelkesedés vihara. Az éljenzés, a kiáltozás olyan erőre kapott, hogy szinte úgy tetszett, az ujjongás szele felkapja a földről a fákat, embereket, katonákat, gépkocsit, s most minden, de minden ott kavarog fenn a napfényes magasságokban. Mintha a hangoknak ez a vad kitörése és felzendülése egyetlen kiáltássá egyesült volna: Ez a magyar hadsereg!

Felrobogtak a harckocsik és hullott rájuk a virág szakadatlanul. Orgonazáporban, ibolyaesőben, kankalinzuhatagban dübörögtek a páncélszörnyetegek.

Előbb a felderítő zászlóalj páncélautói száguldottak. Utánuk a harckocsiszázadok zúgtak el. Következtek a gépkocsizó zászlóaljok. Majd jöttek a légvédelmi golyószórók. Olyan sebesen haladtak, hogy a páncélautók végtelennek tetsző sora majdnem egybefolyt. Gépágyús kocsik villantak el, terepjáró vontatású tüzekek, rettentő hangon dörgő motorokkal, aztán motorkerékpárosok, aztán ismét ágyúk, golyószórók, gépfegyverek. Nem akart végeszakadni.

— Istenem — könnyezett egy úr mellettem —, hogy megerősödött a magyar hadsereg! Ismét olyan, mint régen volt.

Két óra hosszat tartott a dandár felvonulása. Már csaknem delet harangoztak, amikor végre az utolsó páncélkocsi is elsuhan, a Hősök-teréről az Andrásy-útra kanyarodva. A roppant tömeg oszolni kezdett s az emberek felzaklatva beszélgettek.

— Milyen délceg legény valamennyi! — rikkantotta egy fejkendős néni. — Ha fiatalabb lennék, bizony megcsókoltam volna valamennyit.

Persze nagy derűtség támadt a közelében.

— Pontosan a gépkocsi közepébe dobtam a csokromat — tapsolt egy feketesapkás, fiatal hölgy.

— Csak a gazemberek mondják, hogy nem kell az or-

szagnak katona — legyintett egy szürkehajú, lapossapkájú, prémes bekecsű munkásember.

— Istenem, megjárták ezek Szerbiát, Boszniát!

Ismeretlen emberek, nők, szorongatták egymás kezét. Mindenki mosolygott, nevetett. Mert ilyen vérpezsdítő érzés volt látni a mi katonáinkat!

Beh szerettem volna ezen a délelőttön egyszeriben férfivé válni, katonává!

Mert micsoda felséges érzés lehet, fent ülni a páncélos kocsin, s az emberre hull, egyre hull a sok virág!

Május 10.

Délután az olasz és a matematikai lecke között pihenésként elnézegettem egy képesűjságot. Felvételek mindenünnen.

Níluspartai táj. A csillogó víz szélén mozdulatlanul álló legyezőpalmák, olyanok, mint valami óriások kezébe való porlók. Mögöttük fehérfalú kockás házak. A háttérben piramis. Az ember megborxad ettől a kőrakástól. Mert hány százezer rabszolga hordta össze évtizedek alatt ezt az emberkéztől emelt hegyet! Itt születtek és itt haltak meg a gúla alatt.

Seregszemle Nápolyban. A vezénylő tábornok, a savoyai királyi ház egyik hercege, tisztelegve lépked a tisztek sorfala előtt. A zászlók meghajolnak. Háttérben a Vezúv füstölög és a végtelen tenger fénylik. Ó tenger, hány hadigályát ringattál már Európa és Afrika között? Hány tengerészt fogadtál már hideg hullámsírodba? Főniciai, egyiptomi, görög, pun, római, mór, olasz, francia, angol, spanyol, német, török katonáknak vagy kéktükrű titokzatos temetője. Tenger, magyar fiúknak is vagy a hősi temetője!

A korfui Achilleion. Korinthusi márványoszlopok. Vakítóan fehér Kentaur, sötétzöld jegenyefenyők, bánatos ciprusok, a lankákon juhnyáj legelész. A völgy felett eolhárfa zendül. Vájjon csakugyan meghaltak az olymposi istenek? Mert mintha itt Pán zenélne.

A londoni parlament. Egyik szárnyát összeroncsolta a lecsapódó bomba robbanása. Előtte Richárd király lovasszobra.

A király kezében a légnyomástól elgörbült a kard. Olyan, mint egy papírkard, mely a saját súlyától meghajlott. Milyen mulandó minden földi erő!

Az amerikai Egyesült Államok hadügyminisztere Öltözködik. Egy ember a hadügyminiszter nadrágját igazítja, egy másik a mellényt adja rá. Ez hát a demokrácia?

Letettem a képesűjságot és előszedtem a matematikát. Nem mondom, néha száraz egy kicsit, de legalább nincs benne semmi nyugtalanító, semmi ellentmondás.

Ahogy tanárunk mondta, kétszer kettő mindig négy marad, nálunk éppúgy, mint Amerikában, vagy a Kamcsatka félszigeten.

Május 12.

Ismét megjelent az öreg Nimród az osztályunkban. Ezúttal magyar tanárunkat helyettesítette.

— Na, — mondta jóízűen mosolyogva — amióta utoljára itt voltam, azóta melegebb lett az osztály.

Mindnyájan kacagtunk. Akadnak olyan emberek, akiknek az elpusztíthatatlan kedélye valósággal szétárad a levegőben. Körülöttük minden vidámabb lesz. A tárgyakon derű ömlik el, s akinek rossz a kedve, az is lassanként nekividámul.

— Jó vadászata lehetett — súgta Firtos.

— Menjünk ismét a folyosóra, tanár úr — indítványozta az osztály.

— Hát mi van a folyosón, fiúk?

— Ott van még Jeruzsálem is és Karthágó képe.

— Hát azok valóban híres városok. Azokról is lehetne elcsevegni. Ám ha már képekről szeretnétek egyetmást hallani, forduljatok hátra. Mi van az osztály mögött a falon? Ott a középén?

— A Magyar Szent Korona és a koronázási jelvények!

— Jó. Szálljunk el most kis időre a magyar Múltba. Beszéljessünk a Szent Koronáról. Meglátjátok, sok újat fogtok tanulni. Olyat, amit illik is tudni erről az ereklyénkről.

Sok száz, talán több ezer korona van a világon szerteszét, kincstárakban, múzeumokban, uralkodók palotáiban, káprázatos drágakövekkel telerakva, köztük olyanok is, mikén egyetlen gyémántdarab is sok-sok millió pengő drágakőértéket képvisel. Az angol király koronáján például ott sziporkázik egy kilencvennégy és fél karátos, meg egy hatvanhárom és fél karátos csodálatos briliánsdarab, miket a Gullinan gyémánt-óriásból csiszoltak ki. Aki nem tudná, annak elárulhatom, hogy egy karát a gramm súlynak egyötödét jelenti, kilencvennégy és fél karátos briliáns tehát tizenkilec gramm súlyú. Magam is láttam Bécsben az egykori osztrák császárnéi koronát, melynek tetején mogyorónagyságú fekete igazgyöngy ékeskedik. Elképzzelhető, milyen tündöklő volt az orosz cári korona, a török császárok, az indus fejedelmek koronája, hogy teleaggatták ezeket gyémánttal, rubinttal, smaragddal, zafírral. Mégis nincs a világon még egy olyan korona, mely értékben vetekedhetne a magyar Szent Koronával.

Pedig, ha jól megnézzük, eléggé szerény külsejű. A múlt évszázad nyolcvanas éveiben pontosan lemérték az aranysúlyát és meghatározták a rajta lévő drágaköveket. A színarany súlya egy kiló és hetven deka. A rajta látható ékkövek nem valami különlegesek. Négy nagyobb zafírja közül csak az egyik csiszolt és az se a legtisztább fényű. Kis rubinok, ametiszt, turmalin, borsónyi, vagy még apróbb gyöngyszemek alkotják a drágakőértékét. Az egésznek az aranyértéke még a legkedvezőbb becslés mellett sem több, mint harmincezer pengő. Sok pénz ez persze magunkfajta emberek számára, de csekély összeg, ha a maharadzsa gyémántos koronájára gondolunk.

Hogy lehet akkor hát, hogy a Szent Korona páratlan a maga nemében és túlszárnyal minden más meglévő koronát?

Először is jól nézzétek meg, mert egy pápa maga készítette ezt az uralkodói jelvényt. Második Szilvesztterről ugyanis fel van jegyezve, hogy a műötvözésnek nemcsak pártolója volt, hanem lelkes és ügyeskezü művelője. A Szent Koronának a felső része, melyet Szent István királyunk tett a fejére a Szent Atya ajándékaént, Szilveszter pápa saját kezének ötvösäl-

kotása. Akad-e még korona a világon, melyet pápa készített és akad-e még korona, amely több, mint kilencszáz esztendő? Mekkora műértéket, régészeti becset jelent ez a két körülmény! Hiszen egy egyszerű levélért, mely kilencszáz éves és melyet egy pápa írt, sok millió dollárt fizetnek az amerikai dúsgazdag ritkaságkedvelők. Pedig a Szent Korona nem egy egyszerű levél; a hozzáfűződő közjogi varázs dicsfénye ragyogóbbá teszi, mintha rára knánk egy tonna rubintot, smaragdot, briliánst, igazgyöngyöt. Eszmei és erkölcsi értékét nem is lehet hitvány pénzzel kifejezni.

Annál csodálatosabb a Szent Koronának csaknem egy ezredéves magas életkora, mert nincs a földön ékszer, drágaság, (mely megközelítőleg is annyi kalandon és hányódáson esett volna át. Azt lehet mondani, bejárta széltében-hosszában egész Nagymagyarországot, Pozsony és Kolozsvár, Eperjes és Orsová között. Rómában született, de elvetődött Bécsbe, Prágába, Linzbe, Passaubá is. ötvenhatszor változtatott lakóhelyet s bolyongása alatt megtett vagy tizenkétezer kilométert. Ezzel a fáradsággal eljuthatott volna Londontól Tokióig. Hevert az országút porában, belerejtve egy nyeregből leesett fakulacsba, évekig feküdt vasládába zárva Orsova közelében a föld alatt és mégis az Úristen úgy akarta, hogy épségben megmaradjon.

Mennyi mindent láthatott ez a bűvös ereklye! Megérte Nagy Lajos birodalmát, Mátyás fénykorát, a tatárdulást, és a török rabigát. Ragyogás és vér, pusztulás és feltámadás között sodródott izgalmas élete. Hiszen sorsa a magyarság sorsával összeforrt. Mi is hol felemelkedhetünk a dicsőség fenséges régióiba, hol lezuhantunk a megaláztatás szakadékába. Ha e koronának ajka volna, sok mindenről regélhetne, önfeláldozásról és önzésről, hazaszeretetről és pártoskodásról, hősookról és gyáva himpellékről, lángelmékről és bolondokról, martirokról és hazaárulókról, ujjongásról és zokogásról, békés munkáról és ádáz csatáról, szóval mindarról, ami ezeréves történelmet jelent.

Ti még nem éltetek akkor, pedig nem is olyan régen történt, hogy még egyszer igen nagy veszélyben forgott a Szent Korona. Ezerkilencszáztizenkileuc tavaszán kitört Magyarországon a proletárdiktatúra, ez a nemzetgyilkolás, melynek egyik jelszava volt: elpusztítani mindent, ami nemzeti, megsemmisíteni mindazt, ami felidézheti a lelkekben a magyarság hivatásának tudatát! Kun Béla, a proletárdiktatúra spiritusz rektora tárgyalni kezdett egy müncheni öszeressel a magyar Szent Korona eladásáról. A népbiztos százezer frankot kért a Koronáért. Az eladásból azonban ismeretlen okból nem lett semmisem. És hogy az utca söpredéke nem rabolta el a mi szent ereklyénket, nem tördelte szét röhögve, nem prédálta el, az csak annak volt köszönhető, hogy a diktatúra kitörése előtt egy téves hírlapi közlemény jelent meg arról, hogy a koronát addigi őrizeti helyéről elvitték a belügyminisztériumba, mint-hogy a korona gondozása és őrzése ezután a belügyminisztérium hatásköre alá fog tartozni.

Nimród tanár úr megpihent.

Megerle szólásra jelentkezett.

— Én láttam a Szent Koronát valóságban — mondta csillogó szemmel. — Ezelőtt három évvel, Szent István halálának kilencszázadik évfordulóján.

— Én is láttam! — ugrott fel Freiberg. — A királyi vár-

ban közszemlére volt kitéve. Bársony párnán állott. Pompás ruhájú koronaőrök vigyáztak rá, fegyverrel kezükben.

— Igen — szólalt meg Koleszár — sorban vonultunk el a bársonyos emelvény előtt. Nagy csöndben lépkedtünk. Sokan sírtak a meghiúsultságtól.

Május 16.

A harmadik óra utáni szünetben, a folyosón egy huszárt pillantottunk meg. Tüstént megismertük. Kozma volt, aki két évvel ezelőtt érettségizett a mi iskolánkban Egyébként Deáknak unokatestvére volt.

Nyomban közrevettük.

— Mi van veled? — kíváncsiskodtunk.

— Semmi. Csak az, hogy visszatértem Szerbiából.

— Te is voltál Szerbiában?

— Voltam. Persze.

— Mit láttál ott? Beszélj, beszélj!

— Hát csak mentünk előre parancs szerint. Egyik faluból a másikba. Nem volt éppen könnyű sor. A magyarok nagy örömmel fogadtak minket, ölelgettek, csókolgatlak, de vigyázni kellett, mert előfordult, hogy egy szerb nő is odaugrott, hogy megcsókoljon engem, a szoknyájából azonban hirtelen pisztolyt rántott ki és belém akart lőni.

— Beléd is lőtt? — riadt fel Babéry.

— Akkor nem állnék itt. Gyorsabb voltam nála. Lefogtam a kezét.

— Mit láttál Belgrádban? Oda hogy jutottatok?

— Átmentünk egy pontonhídon. Egy hétig őrszolgálatot teljesítettünk a szerb fővárosban, összefogdostuk a gyanúsakat. Az utcákon még ott voltak a repülőátadások nyomai. Tölcsérek, romok. A vízvezetékek megrongálva. Az emberek vödörrel hordták a Dunából a vizet.

— Láttad a királyi palotát is?

— Azt is láttam. Túlontúl cifra volt a berendezése. Minden be volt aranyozva. Az egyik szobában, azt hiszem valami udvari méltóságé lehetett, valami szárnysegédé, ott maradt az

aranyos asztalkán a beretva, a szappanostál, meg a borotvacsetet. Lehet, hogy szappanosan menekült az illető.

— Csetniket is láttatok?

— Egyszer parancsban volt, — felelte vállatvonva Kozma — hogy kutassuk át a gyanús házakat, pincétől a padlásig. Az egyik lakásban egy ügyvédet találtunk a feleségével. Nagyon elegánsan voltak öltözve. Nagyon hirtelen nyomultunk be a lakásukba, töltött fegyverrel. Már nem moccanhattak. Az asszony szobáját is átkutattuk. A selyemingek és blúzok között hat darab kézigránátot és két revolvert találtunk, vagy ötven tölténnyel.

— Mit csináltak az ügyvédekkel?

— Áadtuk őket a parancsnoknak.

— Egy-két pofon nem ártott volna nekik a ti részetekről sem — vélekedett valaki.

— Pajtás — felelte Kozma s a száját megvetően félrevonta — mi aludtunk sárban, esőben, gépfegyvertűzben rohamoztunk előre, mentünk harcolni vagy meghalni, de megütni a foglyot? Ezt nem tudja megtenni a magyar huszár.

Becsengettek. Elbúcsúztunk Kozmától.

Május 18.

A templomban a szószékről egy kis történetet hallottam. Annyira tetszett nekem, hogy feljegyeztem most, nehogy elfelejtsem.

Egyszer egy apa halálos ágyán így szólt fiához:

— Érzem, meghalok. Mivel szegény ember vagyok, nem hagyhatok rád pénzt, házat, földeket. Csak ezt a kis csomagot hagyom rád, de ígérd meg, hogy csak akkor bontod fel, ha olyan nehéz helyzetbe jutsz, hogy nem tudod, hogyan cselekedjél?

— Ígérem — mondta meghatva a fiú.

Az apa meghalt. A fiú élte a maga életét. Egyszer aztán valóban ilyen súlyos helyzetbe került. Nem tudta elhatározni magát, miként döntsön.

Eszébe jutott apja utolsó szava és felbontotta a kis csomagot.

Nagy meglepetésére két pálcikát talált benne. Az egyikre ez volt rávésve: Krisztus. A másik pálcikán ez állt: Az én akaratom.

Nézte, csodálkozva és töprengve. Egyszerre aztán megvilágosodott előtte a két kis pálca értelme.

Mert ha a két pálcikát egymással párhuzamosan fektette le, akkor egy nyílegyenes út alakult ki. Ez az út nyilván célhoz vezet. De ha a két pálcikát egymással szembehelyezte, megjelent a megpróbáltatást és szenvedést jelentő kereszt.

Május 24.

Órakozi szünetekben sokat beszélünk arról a rövid hírről, melyet a német hadijelentés repített szét. Az a tengeralattjáró, melyet Günther Prien korvettkapitány vezetett, utolsó útjáról nem tért vissza.

Persze, senki sem ismerte közülünk ezt a tengerésztszítet, hiszen nem is volt magyar, hanem német. De fiatal volt, harminc és néhány esztendő és legendásan hős volt. A neve akkor lett világhírű, amikor egy északi fénytől derengő hajnalon vakmerően behatolt tengeralattjárójával az angolok roppantul megerősített hadikikötőjébe, Scapa Flowba és ott torpedólövés-sel egy óriási csatahajót elsüllyesztett, egy másikat pedig súlyosan megsebzett.

— Én láttam a heti híradóban ezt a Prient — jegyezte meg Tihanyi. — Tengeralattjárója éppen akkor érkezett meg a kikötőbe. A kapitánynak éppen úgy, mint a matrózoknak, szakállas volt az arca, mert a tengeren nem borotválkoztak. Később már frissen borotválva láttam és akkor olyan volt, mint egy egyenruhás egyetemi hallgató.

— Felesége is volt, meg édesanyja is.

— Nem félt a haláltól. Biztosan el volt készülve arra, hogy egyszer ott marad.

Így beszélgettek a fiúk.

Megerle legyintett.

— A tengeralattjárón van a legnehezebb szolgálat. Először is roppantul szűk a hely, mert mindent elfoglalnak a gépek és a torpedók. Kevés a levegő is, és az a kevés is fülledt, nyomott, olajszagú. Aztán milyen nehéz a tájékozódás a víztükör alatt! Hozzá az az örök veszély, hogy nekimennek valaminek, mint a botorkáló ember a vak éjszakában. Ha nem megy elég mélyen, akkor a repülőgép a magasból könnyen észreveszi s megtámadhatja vízbombákkal, a tengeralattjáró alig tud védekezni. Ha egy bomba a közelében robban, s a hajó vékony acélburka felszakad, mindenki elveszett. Az emberek még ki sem ugorhatnak, hogy úszva nekivágnak az Óceánnak.

— Nagyon rossz lehet a feleségének meg az anyjának — dörmögte Deák — még meg se látogathatják a sírját. Mert hol fekszik? Sehol és mindenütt. A végtelen tengerben.

— Igen, hol fekszik? — tűnődtem el. — Sírja a végtelen tenger. Igaza van Deáknak. De vájjon, csakugyan sírja-e neki a tenger? Hátha még sincs igaza Deáknak? Hiszen lehet élni testetlenül is. Ennek a fiatal tisztnek a lelke biztosan kiszállott a hullámsírból, mint a pára és most ott szálldos hazája tájai felett. Ráhajlik a német gyerekekre, bevonul a német iskolákba, s azt súgja minden gyerek fülébe: tudj te is meghalni a hazáért. Óh, az ilyen emberek nem halnak meg sohasem. Szüntelenül járnak örök körútjukat, fényük, hangjuk sohasem szűnik meg, s inkább még növekszik a századok során. Legendává válnak. Születnek, enyésznek a nemzedékek, apát felváltja a fiú, fiút az unoka, ők folyvást csak élnek, beszélnek és tündökölnek.

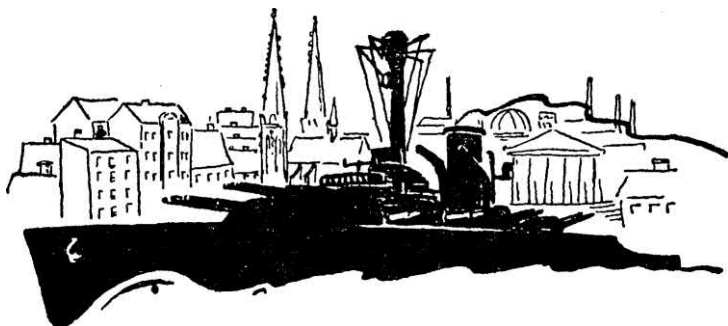
Május 25.

Fent Északon, Izland közelében nagy tengeri csata volt a német és angol hajók között. A csatában elsüllyedt az angolok legnagyobb csatahajója, a Hood, aztán pedig elsüllyedt a Bismarck német csatahajó is.

Csak képen láttam ilyen óriási csatahajókat. A hajóször-

nyeteg olyan hosszú, mint egy nagy utca. Az ágyútoronyok akkorák, mint egy jókora ház, az ágyúcsövek, mint valami évszázados fatörzsek. A parancsnoki torony olyan magas, mint egy templom. A gépházban szörnyű Leviathánok dolgoznak, hajtják előre az acélkolosszust. Minden acél. Az oldalát majdnem félméter vastag acélburkolat védi a támadástól. Hány évig készül egy ilyen úszó titán, és hány millió pengőbe kerül? Talán többszáz millióba is kerül a rajtalévő ágyúkkal, gépekkel együtt. Ágyúi negyven-ötven kilométer távolságra küldik az ezerkilogrammos gránátokat.

Ennyi pénzzel és fáradsággal egy egész várost fel lehetne építeni. Nem kicsi várost, hanem egy nagy várost, fényes középületekkel, kórházakkal, színházakkal és templomokkal. Egy akkora várost, ahol ötvenezer ember lakik.

Ezek a büszke úszó erődök már a nevükben is félelmetesek. Mert ilyeneknek keresztelik el: Legyőzhetetlen, Szörnyű, Borzalom, Fenséges, Góliát... ugyan ki tudná ezeket legyőzni?

Mégis elég egy torpedó, mely az oldalába szalad és feltépi acélköntösét, vagy egy gránát, mely úgy hatol bele, mint vajba a késhegy. Eltalálja a lőszerkamrát és akkor minden hasad és repül szerteszét.

Süllyed a halálrsebzett óriás. Megnyílt acéleresztékein, mint a Niagara, zúdul belsejébe a tenger vize. Körülötte a hullámok böszülten örvénylenek, kavarnak. Nincs ment-

ség. Süllyed az acélvár, gépeivel, ágyúival, katonáival. Vészes gyorsasággal dől oldalra. Mint a taglósújtotta bika.

Kétezer matróz, százmillió pengő és három esztendő témérdek munkája egy perc alatt megsemmisül. Imént még dőlyfösen és diadalmasan emelkedett a hullámok felett. Most azon a helyen üres a tenger tükre. A Fenséges, a Góliát nincs sehol. Úgy eltűnt, mint levegőben a gyerekfújta szappanbuborék.

Igaz is. Két képet látok egymás mellett.

Az egyik képen nagy ünnepség van. Megjelennek a miniszterek, hadvezérek, szól a zene, az uralkodó is ott van, int és vízrebocsátják a legújabb óriási csatahajót. Rajta zászlóerdő lobog. Méltóságosan, fenséges öntudattal hasít bele a kikötő vizébe. Az ágyúk torkai feketén ásítanak. A nép a partokon a döbbenettől majdhogy térdreborul, mert ott úszik előttük az Erő, a Diadal.

A másik képen egy maszatos fiúcska játszogat. Belefúj szalmaszálán keresztül a szappanhabba. A szalmaszál végén szivárványos gömböcske támad. Elszakad a szalmaszáltól és szállni kezd felfelé. Csakúgy tündöklök a napsugárban és a kis kölyök ujjongva tapsol neki.

Csatahajó ... szappanbuborék.

Május 27.

Földrajzórán tanárunk ezt kérdezte:

— Ki tudná megmondani röviden, hogy miben áll a világgazdálkodás lényege?

Többen is jelentkeznek. Tanárunk Firtosra mutatott:

— Halljuk!

— A világgazdálkodás lényege — felelte Firtos —, hogy a búzát, a kávé, a teát, fűszereket, az állati bőröket, húst, gyümölcsöt, szóval mindent, amire az embereknek szükségük van, a tengerbe kell önteni, mert így többen pusztulnak el az emberiségből.

Magunk elé néztünk. Nem nevetett senkisé.

Május 29.

Osztályfőnökünk óra közben szeret a padok között sétálgatni. Ma hirtelen megállott Brüterle mellett.

— Mi ez? Talán felcsaptál naptár csinálónak? Figyelmetlenked, hogy a kalendáriumban férfinevek is szerepelnek.

Az osztály felnevetett, mert a Brüterle padja tele volt vésvé ilyen nevekkal: Lilike, Mancsi, Ibi, Iluci, Joli.

Papoczy tanár úr jó hangulatban lehetett, mert maga is mosolygott és megjegyezte:

— Nagyon csapongó természetű vagy. Úgy látszik nincs benned semmi állhatatosság.

Deák, észrevéve, hogy most kotnyeleskedhetik, megszólalt:

— Minden hónapban változtatja az ideáljait. Osztályfőnökünk ránézett Brüterlére, aki zavarában vörös lett, mint a cinóber.

— Tudod — mondta —, az ideálokért lovagi áldozatokat kell hozni. Te például meg fogod fizetni az iskola kárát, mert ide új deszkalapot tétetünk fel.

Erre egyesek a derekukat kezdték fogdosni.

— Érdekes — szólt tanárunk, aki úgylátszik szabadon engedte a maga humorát —, szerfelett érdekes, mennyire elharapódzott szokás, hogy az emberek bicskával neveket vésnek a fába. Pedig néha póruljárnak ezzel a különös szokással.

Van például egy ismerősöm. Amikor ifjú legény volt, menyasszonyával egy erdélyi fürdőcske határában sétálgattott, holmi fenyves szélén. Egyszerre fogta magát és a zseb-késével a menyasszonya, meg a saját maga nevét rávéste az egyik fenyő törzsére, jó magasan, amennyire csak felért.

Nyolc év múlva ismét visszakerültek ugyanarra a fürdőhelyre. Akkor azonban már hárman voltak. Harmadik volt a kisfiúk. Hogy újból arra sétáltak s meglátták a fenyőfát, ismerősöm tüstént elhatározta, hogy kettőjük neve mellé felvési a gyerek nevét is. Igen ám, de közben a fa alaposan megnőtt és így az írás vagy két méterrel feljebb került. Mit tegyen hát? Felmászott a fenyőtörszre. E nyolc év alatt azonban nemcsak a fenyő nyúlt meg, hanem barátunk is megvastagodott. Hol volt az egykori frissesége Nem csoda hát, hogy vésés közben lezuhant a magasból s jól megütötte magát. Még örülhetett, hogy kis lábrándulással megúsza az esetet.

— Jobb lett volna hagyni, tanár úr, hogy nőjjön fel a fiú és az vésse oda harmadiknak a maga nevét — így Freiberg.

— Na — jegyezte meg osztályfőnökünk gúnyosan —, a gyermeki szeretet nem olyan vállalkozó szellemű, nem olyan határtalan. Nem mondom, vannak azért igazán jó gyerekek is, akik esetleg nagy áldozatokra is képesek szülőik érdekében. De bolondságokra szülője érdekében egyetlen gyerek sem kapható. Mondhatnám, ez csak afféle igazi szülői specialitás.

Június 1.

Szép piros pünkösdre ébredtünk. A szomszéd kertekben madarak füttyörésztek. Amikor az erkélyre mentem, egy szivárvány-lepke ott csapongott az orrom előtt.

Gyorsan reggeliztem és elsiettem a gimnáziumunkba, mert vendégeket kapott az iskolánk. Tizenkét székely diák érkezett meg tornatanárunk vezetésével. A tornatermünkben aludtak katonágyon. Feljöttek az ünnepekre, hogy megismerjék Budapestet.

Rózsa tanár úr elvállalta a kalauzolásukat. Két nyolcadikost, a mi osztályunkból pedig Firtost meg engem osztottak a vendégfiúk mellé, hogy társalgójuk legyünk.

Jóvágású legények voltak mindahányan. A nevük is ízesen hangzott: Juhász, Szabó, Pásztor, Iharos, Gombás, Kucsma, Zetalaky.

Megropogtattuk egymás kezét és városszemlére indulunk. Közben persze beszélgettünk.

— Hány éves a ti iskolátok? — kérdezte tőlem Juhász.

— Már 54 éves — válaszoltam.

— A mi kollégiumunk régibb. Több, mint 300 esztendőös. Az erdélyi fejedelmek alapították,

— A mi iskolánkban sok régi emlék van — tette hozzá Zetalaky, aki viszont magas, nyurga fiú volt, nem olyan tömzsi, kerek kis székely, mint Juhász. — Megvan eredetiben a Nagy Graduarius, tudod, az a híres énekeskönyv, aztán Károli Gáspárnak a Biblia-fordítása, még az első kiadás. A vizsolyi nyomdában készült 1590-ben. Megvannak a tizenhatodik századból való lakodalmas énekek, Mikes Kelemennek három levele, megvan a Komédia Balassa Menyhárt áruitatójáról is. Ez a könyv éppen háromszázhetvenkét éves.

— Milyen értékes könyveitek vannak! — kiáltottam fel őszinte bámulattal.

— Óh — szólalt meg Pásztor Vencel, egy ötödik osztályos legényke —, megvan nálunk Széchenyi István valamennyi munkájának első kiadása és a Zalán futása, még 1825-ből.

— Különös — mondtam elgondolkodva —, a ti iskolátokban már akkor is folyt a tanítás, amikor itt a budai templomokban müezzinek dicsérték Allah hatalmát s a pesti mezőkön janicsárok gyakorlatoztak.

— Minden erdélyi református iskola ilyen régi — bólintott Szabó. — Az erdélyi fejedelmek mindent megtettek, hogy iskoláztassák az embereket.

— Tudom — feleltem —, az erdélyi iskolaoktatók megjárták a német, holland egyetemeket is.

Közben megérkeztünk a Hősök-terére.

Minden székely diák kis fenyőgallyat helyezett a Hősök kövére, amit a Hargita aljáról hozott magával.

Tisztelegtünk a Hősök Emléke előtt, majd Rózsa tanár úr elmondta a hatalmas köemlék elhelyezésének történetét.

— Olyan súlyos ez az egyetlen tömbből való kő, hogy csak a legnagyobb óvatossággal lehetett ide kiszállítani a városon keresztül. Kora reggeltől késő estig tartott, amíg az Andrássy-úton végig szállították. Igen lassan kellett haladni, nehogy leszakadjon az úttest a kötömb alatt. Egyébként jól

nézzétek meg, fiúk, ezt a nagy teret. Pár év előtt még nem így festett az egész. Szökőkutak, virágágyak, platánfák, ezüstfenyők alkottak rajta kisebb-nagyobb színes csoportokat. De azután, hogy ránk köszöntött az eucharisztikus kongresszus éve, kiszélesítették a teret, hogy a kongresszuson résztvevő temérdek ember helyet kaphasson. Azon a nyáron elég tarka-barka volt Budapest képe. Mert hinduk, kínaiak, amerikaiak, ausztráliaiak, még újjélandiaiak és négerek is megfordultak itt akkor. Ott közbül, a szobrok fölé emelt óriási oltár alatt díszes emelvényen ült a pápai legátus, aki senki más nem volt, mint a mostani pápa.

Tovább vonultunk. Sorra néztük a Városligetben levő múzeumokat, aztán az Állatkertet. Délben pedig az iskolánk tornatermében jóízűen elfogyasztottuk a közeli kifőzésből hozott gulyáslevest és túrósrétest. Igen jól éreztük magunkat.

Délután autóbuszra ültünk s felbogtunk a Várba. Felkerestük a királyi palotát, a Koronázó templomot és a Bástya-sétányon a régi ágyúkat.

Már alkonyodott, amikor a Halászbástyán megállottunk.

Alattunk kezdett homályba borulni Budapest. De közben mind több és több lámpa gyulladt ki a két parton.

Félóra múlva már esti fényárban úszott a főváros. Az öreg Duna mentén mintha világító gyöngysorok és foszforeszkáló rubintláncok villogtak, sugárzottak volna tüzes fényben.

— Milyen gyönyörű! — áradoztak a székely fiúk. Zetalaky, aki mellettem állott éppen, láthatólag el volt ragadtatva. De azért halkán megjegyezte:

— Mifelénk szerényebb fények vannak. Csak afféle pásztortüzek a hegytetőkön. Bár csak kicsike lángok ehhez a nagy fényességhez képest, de, tudja Isten, azokat mégis inkább kedvelem.

Annyi melegséggel mondta el ezt a kis vallomást, hogy engem is megérintett a székely pásztortüzek titokzatos és mély varázsa.

Ha versíró lennék, megénekelném a székely pásztortüze-

ket. Beh jó lenne, ha meg tudnám szólaltatni ezeknek az ősi magyar őrtüzeknek zordon költészetét, mely ezeréves, mint a mi ittlétünk.

Mert ezek a pásztortüzek tíz évszázada lobognak bele a magyar éjszakába. Lángjuk fel-fel csapkod a hegytetőkön. Mintha földre szállott csillagok hunyorognának. Ezeket a lángokat körülülik az öreg számadók, meg a siheder bojtárgyerekek. Komoran virrasztanak, míg lent a völgyekben szenderegnek a tanyák, alusznak a falvak és álmodnak a városok. A pásztortűz felett a zsongó éjszaka magasságában csillagok miriádjai. Ott a Göncöl szekér, a Fiastyúk, a Buzogány, a Koszorú, a Fátyol, a Bujdosó, a Hadak útja. Bojtárgyerek, nem neszeled meg az égi utakon vonuló táltosok bús dobogását? Nem látod az ezüstkardok csillogását? Te még megéled talán, hogy leszállnak közénk Csaba királyfi daliái, Megfűjják az ezüstkürtöket s a kürtszó bűvöletére csoda történik. Megelevenednek a fenyők, tölgyek, gyertyánok, jegenyék, egy szálíg óriás vitézekké válnak, s a feltámadt lelkekkel és tündérekkel szövetkezve megindulnak a mi oldalunkon, hogy a tengerekig vigyék a Szűz Máriás lobogót. De addig is ébren legyél bojtárgyerek, vigyázz az őrtüzeknél!

Június 2.

Ma elutaztak székely diáktestvéreink.

Juhász emlékül egy turistabotot ajándékozott nekem. Egyszerű, egyenesrevágott fenyőbot, de a kérge ki van faragva. Elnézegetem. Mennyi művészet rejtőzik ebben a kis faragásban. Pedig csak egy falusi székely gyerek faragta. Mennyi szépérzék és leleményesség, milyen ötletes és változatos vonalvezetés! Ezek a kis kölykök, ha embernyi emberré cseperednek, faragják majd a híres székely kapukat, mik olyan kedvesek, mint egy népdal, a templomajtókat, miknek virágrajza csaknem illatozik s megépítik az egyszerűségükben megdöbbentő falusi tornyokat. Ezekből a kis székely lurkókból válnak azok az ezermesterek, akik agyafúrt, ördögös masinákat eskábálnak össze, mikkel meg lehet nyergelni a vizet, a levegőt,

faágakból hangszereket fabrikálnak s mialatt legeltetik a csordát a réteken vagy a hegyoldalon, úgy pihenésképen, agyagból megszólamlásig hűen kiformalják a merengő vezérbikát. Mert különös a székely fajta. Kemény tölgy a viharban. De míg az izmos törzs a szelekkel viaskodik, lombos ágai piros rózsákat hajtanak.

Talán nincs még egy ilyen csodafa a világon!

Június 4.

Délben, amikor kijöttünk az iskolából, nagy sivalkodásra lettünk figyelmesek.

Az utcán egy vézna asszony futott visítva, utána pedig egy dült arcú, szakállas férfi rohant. A férfi kezében kés vilant.

Mindenki dermedten nézte a vad jelenetet. Már úgy volt, hogy a férfi utóléri a nőt és a kést beleszúrja.

Ekkor egy diák a férfi és a nő közé ugrott. Ez a diák Balkányi volt.

Maga elé kapta könyvestáskáját. A késhegy megakadt a táskában.

A következő pillanatban a férfi is, meg Balkányi is a földön hevert. Ledöntötte őket az összeütközés ereje.

Ekkor már mások is felocsúdtak. Hat diák is odanyargalt és lefogta a férfit. Emlékszem, Deák a nyakán lovagolt.

Előkerült egy rendőr és átvette a késelő embert.

Balkányi felcihelődött. Letörölte ruhájáról az utca porát.

— Itt a táskád — mondta Megerle.

— Derék fiú! — kiáltotta egy idős asszony. Ekkor odalépett Balkányihoz osztályfőnökünk.

— Láttam fiam — szólalt meg és megveregette Balkányi vállát. — Férfias cselekedet volt.

Június 8.

A rádió is meg az újság is hírüladták, hogy Szendrő várában felrobbant 90 vagon munició. A fél város rombadőlt és meghalt vagy négyezer ember.

Valaha ez a Szendrő magyar birtok volt. Magyar katonák védték a várat a törökök ellen. Zsigmond király, meg a Hunyadiak idejében. A vár idők folyamán a szerbeké lett.

Kilencven vagon munició kilencezer métermázsa robbanóanyagot jelent. Mi lehetett ott akkor, amikor ez mind felrobbant? Talán még a Duna is megrendült és kiszállt medréből.

Az ember szörnyű erőket tud leigázni és a maga szolgálatába hajtani. Ám néha ezek az erők fellázadnak és elseprik az embert. Éppen olyan ez, mint amikor a szúnyog parancsolgat az elefántnak. Az elefánt egyszer aztán megunja a dolgot és rátapos a szúnyogra.

Június 10.

Délután betévedtem egy templomba. Éppen esküvő volt. Feketeruhás férfi és fehérruhás nő állott a pap előtt. Szólott az orgona. Lohengrin nászindulóját fejezte be.

A pap kezdett beszélni. A szeretetről beszélt. Hogy meny-

nyire kell, hogy szeresse egymást a férj és a feleség. Kik szeressék egymást, ha nem a házastársak?

Áhítat és megilletődés remegett a levegőben, De nekem eszembe jutott az a borzalmas eset, melyet délből olvastam a hírlapokban. Egy ember vadállati módon elpusztította feleségét.

Pedig ők is valamikor ott álltak a pap előtt, lehajtott fejjel, megindultan.

Ha az ember beláthatna a jövőbe!

Talán jó is, hogy az ember nem láthatja a jövőt!

Vájjon milyen lesz ennek az ifjú házaspárnak a jövője? Lehet, hogy ezek is egymásnak fognak egyszer esni, körömmel, bottal, gyilkos szerszámokkal? Az élet nem mindig rózsás. Biztos, hogy nem lesznek ők mindig egy véleményen. Apróbb torzsalkodások ütik fel fejüket. Aki tud magán uralkodni, az leküzdí még csírájában a lélek visszasságait. Tudomásul veszi, hogy az élet olyan, amilyen, öröm és bosszúság váltogatja egymást. Elvégre senkisé megcag, táncol szüntelenül. De aki'nek a lelke gyenge, hajlamos a silányságokra, aki nem tud uralkodni magán, annak a lel-

kében minden kis sérülés, minden apró karcolás evesedő sebbé változik.

Az ilyenek a lelkében dolgozni kezdenek az indulatok, mint odvas fogban a meggyötört ideg. A szeretetből tájékozó gyűlölet lesz.

Egykor virágos réten andalogtak s kéz-kézben nézték merengve a csillagokat. Lelkükben hárfák muzsikáltak.

Mi lett a hárfák zenéjéből? Farkasok, tigrisek, hiénák nekibőszült üvöltése... és sodródnak a mélység felé.

Ilyen sötét gondolatokkal gyötrődtem.

A szertartás végetért. Az orgona ismét felbúgott. A nász-nép lassan haladt a kijáráshoz.

A lépcsőn már ott állt gépével a fényképész, hogy megörökítse a boldogan mosolygó ifjú párt s a körülötte álló vidám rokonságot.

Június 14.

Papolezy tanár úr kihirdette, hogy ki kell szemelnie a jövő évi intézeti zászlókartót.

Fontos tisztség ez! Ha az iskola, ünnepélyesen kivonul, mindig egy nyolcadik osztályos diák viszi legelői a gimnázium fehér selyem lobogóját, melyen ott ragyog aranyszövés-sel, zöldselyem díszítéssel Magyarország címere. Nagy kitüntetés hát, ha valaki zászlókartó lehet. Az elsőosztályos kis nebulók folyvást arról álmodoznak, hogy ők fogják egykor vinni az intézeti lobogót.

Osztályfőnökünk fürkészve nézett végig az osztályon. Lélekzetfojtva vártuk a döntését. Vájjon kire esik a választása?

Székely a legeszesebb. Megerle a legszorgalmasabb. Firtos a legszebben tud beszélni és a balkeze is azért görbe, mert megütötte egy oláh katona. Deák viszont az iskola legjobb tornásza és a tavaszi kerületi atlétikai versenyen dicsőséget szerzett az iskolánknak.

Biztosan közülük lesz valaki a zászlókartó.

Ám az osztályfőnök így szólt:

— A jövő évi intézeti zászlókartó Balkányi lesz.

Első pillanatra meglepődtünk. De aztán megértettük tanárunkat és vidáman integettünk Balkányi felé.

Balkányi felállt. Az arca tűzpiros volt. Szeme rebegett. Láthatólag igen erőlködött, hogy uralkodjon magán, de aztán mégis megjelent szeme szegletében egy könnycsep, és lassan legördült a szája szélére.

— Remélem, nem fogsz szégyenbe hozni — nézett rá keményen osztályfőnökünk.

És ekkor Balkányi kihúzta magát. Arca olyanná vált, mint a megkövesült Akarat.

Június 17.

Matematikai és fizikai összefoglalás volt. Átsiklottunk az egész évi anyagon.

Mikor végeztünk, Papolczy tanár úr az órájára nézett:

— Van még öt percünk. Beszéljessünk egy kicsit. Hadd hallom, kinek mi volt ebben a tanévben a legnagyobb öröme ?

— Én kaptam egy kerékpárt — kiáltotta Tihanyi.

— A százméteres futásban második lettem a kerületi versenyen és ezüstérmet kaptam — jelentette ki Deák.

— Visszatért a szülővárosom — jegyezte meg Czebe.

— Hogy nagyobb lett Magyarország! — pattant fel Björson, nála egészen szokatlan hévvel.

— Úgy van, nekem is ez volt a legnagyobb örömöm! Nekem is . . . nekem is! — kiáltották egyszerre vagy tízen is.

Június 19.

Az utolsó összefoglalásra gyűltünk össze. Freiberg titokzatos arccal állított közénk:

— Nagy meglepetést hoztam nektek. Aki kitalálja, hogy miféle meglepetés van a zsebemben, annak azt a meglepetést odaadom. Annyit mondhatok, nagy ritkaság.

— Régi ezüst tallér — vélte Fekete.

— Nemes opál — találgatta Tihanyi.

— A Nagy Mogul gyémánt — nevetett Koleszár.

— Talán egy zenélő óra? — kérdezte Megerle.

— Kézirat a Ókorból — viccelődött Kövecss.

— Nem — rázta a fejét Freiberg.

— Bökd ki már! — kiáltotta Deák türelmetlenül.

— Jó, megmutatom — felelte Freiberg. — De mivel nem találta ki senki, az enyém marad.

A zsebébe nyúlt. Felajzott kíváncsisággal néztünk oda és harsogó nevetésbe kezdtünk, mert a Freiberg zsebéből egy pirosra sült zsemlye került napvilágra.

— Igaz — kiáltotta Székely — szent igaz, a zsemlye ma ritkaság, hiszen tegnap óta nem szabad sütni.

Mindenki kacagott. Freiberg pedig így folytatta:

— Ne mondjátok, hogy önző vagyok. Íme ünnepélyesen szétosztom. Így mindenkinek jut belőle egy falat.

Ahogy mondta, úgy is tett. Persze igen-igen apró darabka jutott egyre-egyre.

Amikor az én kezembe is nyomott egy parányi zsemlyeszeletet, mosolyogva eltűnődtem.

Mert mi az, hogy érték? Ha van bőven, akkor nincs értéke. Ha nincs, akkor kincs.

Ha úton-útfélen heverne a gyémánt, az emberek le se hajolnának érte, hanem félrerúgnák.

Június 20.

Ezelőtt csaknem kétszáz évvel vándorbotot vettek kezükbe a mádэфalvai székelyek és kimenekültek a véreskezű szerb és

osztrák tábornokok ágyúi elől Bukovinába. Ott telepedtek le külön falvakba.

A lapokból tudtam meg, hogy megindult a visszatelepítésük. Kétszáz esztendő kevés volt ahhoz, hogy elfelejtsék anyanyelvüket. Ennyi roppant időn keresztül is megmaradtak magyaroknak, székelyeknek.

Délután közvetítést hallottam a rádióból. A borgói havasokon keresztül megérkezett a bukovinai székelyeket hozó vonat egy kis állomásra. A mozdony füttyentett, a vonat megállt.

Ekkor egy bukovinai székely kiugrott, csaknem kizuhant a kocsiból, és a földre borulva megcsókolta a magyar göröngyöket.

Mindenki leszállt a vonatról, és elkezdtek énekelni a magyar Himnuszt. Vontatva, parasztosan énekeltek, elnyújtva a sorok végét. Az asszonyok és gyerekek hangja felkapaszkodott magasra, a férfiaké mélyen dörgött.

Talán még sohse hallottam ilyen megrendítő éneket. Százhetvennégy év mostohasága, árvasága dalolt, zokogott. Nekem úgy tetszett, nemcsak az élő nemzedék fújta a Himnuszt. Felkeltek a Bukovinában porladó csontok is és együtt énekeltek az élőkkel, a hazatért, boldoggá vált unokákkal és ükunokákkal, szívettpően és szilajon:

— Isten, áldd meg a magyart!

Ültem a rádió mellett és folyt a könnyem.

Június 22.

Reggel a rádió világraszóló eseményt közölt: Kitért a német—orosz háború!

Vájjon miket fogunk még megélni?

A német oroszán és a muszka medve összekapott.

Szörnyű nagy az orosz birodalom. Terjedelméhez a föld egy másik országáé sem fogható. Sokkal nagyobb kiterjedésű, mint Kína, vagy az Egyesült Államok. Pedig ezek egyenként majdnem akkorák, mint egész Európa. De az orosz birodalom több, mint kétszer nagyobb Európánál. Lakossága csaknem

kétszáz millió. Mekkora földdarab, mennyi ember egy rakáson! Meg lehet-e birkózni ezzel a kolosszussal? Ha a térképre néz az ember, mellette törpének látja a Németbirodalmat. De az orosz birodalomból számúzve az Isten, legalább is a hatalmon levők ezt így dirigálják. A templomokból múzeumokat, meg mozikat csináltak. Nincs vallás. De szervezettség sincs. Ezt a nagy területet annyiféle nép lakja! Azok, akik ezen a borzalmasan nagy területen kétszázmillió ember sorsát intézik, szüntelenül arról beszélnek, hogy az egész világot boldogítani akarják. Közben hányszor rendeztek tömegmészárlást? A kínzások hányféle módját agyalták ki?

Vájjon lehetne-e engem úgy boldogítani, hogy véresre vernek, elektromos fürdőbe ültetnek és végül agyonlőnek?

A boldogításnak nagyon szokatlan módja ez.

Hogy halálra ne kínozzanak, hogy megtűrjenek az élők között, mint tengődő állatot, meg kellene tagadnom mindent, ami eddig nagy és szent volt az életemben. Meg kellene tagadnom nemzetem hőseit és vértanúit. A szabadsághősöket, a prófétákat és el kellene fordulnom végül Krisztustól is.

Mivé lennék? Lenne-e jogcímem, hogy embernek nevezzenek?

Abban a nagy gépezetben, mely világegyenlőségről kiabál, ott is vannak páriák és kényurak. Csak másképp hívják őket,

mint azelőtt. De ha a farkast, vagy a tigrist másnak keresztelik, mit változtat az a dolgok lényegén?

Bizonyos, hogy az angol örül a fordulatnak. Hiszen most szövetséges az angol és az orosz. Nem érdekes? A bibliaterjesztő nép és az istentagadó nép egy gyékényen. Vagy csak a hatalmon levők között van kialakulóban az a nagy szerelem?

Nem tehetek róla, nem tudom az angolt se kedvelni. Mert ha azt prédikálta, hogy a kis népekért szállott síkra, amit ugyan kötve hiszek, hát akkor miért tűrte az én drága hazám megcsonkítását? Igen, igen. Nincs előtte más cél, csak a saját világhatalmának mentése. Erre, ha kell, összeáll a sátánnal is.

Június 23.

Ma nem volt kenyér az asztalunkon.

Ami kenyeret sütöttek a pékek, azt az emberek egy-kettőre elkapkodták.

Már az a szokás, hogy ilyenkor sok mindent beszéljenek. Mondják például, hogy az emberek nyugtalanok és több kenyeret esznek, mint rendszeren. Ezért nem jut most kenyér mindenkinek. Meg aztán azt is mondják, hogy a környékről sokan ruccannak fel a fővárosba és itt vásárolnak kenyeret. Szóval sok a szóbeszéd.

Nem tudom, hogy áll a dolog. De annyi bizonyos, hogy ma nem jutottunk kenyérhez.

Nem volt olyan nagy ügy, mert ebédnél meg vacsoránál krumplival pótoltuk a kenyeret.

— Sorba kell állni a kenyérért, — jegyezte meg vacsoránál anyám.

— Én vállalkozom rá — ajánlkoztam. — Holnap úgy sincs iskola.

— De korán kell ám kelned.

— Annyi baj legyen. Ha kell, korán kelek.

Június 24.

Reggel hat órakor felkeltem és elmentem egy pékbolthoz. Sorbaálltam.

Már vagy harmincan álltak előttem. Asszonyok, férfiak, gyerekek vegyesen.

Egy közeli kertben rigó fütyürészett. Vidáman élvezte a harmatos napfényt. Neki nem voltak kenyérgondjai.

Állottunk türelmesen.

Félóra múlva hátranéztem. Már jócskán megsokasodtunk. Lehettünk vagy ötvenen.

Nyolc órákor igen hosszú sor állott mögöttem.

Az emberek beszélgettek. Voltak türelmetlenkedők és voltak tréfálkozó kedvűek.

— Az én uram munkás — mondta egy asszony. — Munkásember nem lehet meg kenyér nélkül. Inkább magam nem eszem.

— Szentigaz — bólintott egy természetes asszonyság. — Előbb a férfinak kell a kenyér, meg a gyerekeknek.

— Az én fiam csoda faló természetű — sopánkodott egy harmadik nő. — Együttében megeszik egy félkiló kenyeret.

— Amikor én a világháborúban katona voltam — kezdett a regélésbe egy ráncosarcú emberke — a pékeknél voltam katonáéknál. Mindennap eldugtam egy hatalmas cipót és ha kijöttem a laktanyából, széosztottam a gyerekek között. Azok úgy hívtak: kenyeres bácsi.

— Igen lassan mozgunk előre — sóhajtotta egy fejkendős néni.

— Nem baj, csak jusson nekünk is kenyér.

— Igaz, igaz, tegnap is itt álltam és éppen az orrom előtt fogyott el a kenyér.

— Mennyit adnak? Adnak legalább egy kiló kenyeret?

— Attól félek, mire ránk kerül a sor, csak egy negyedikilót osztanak.

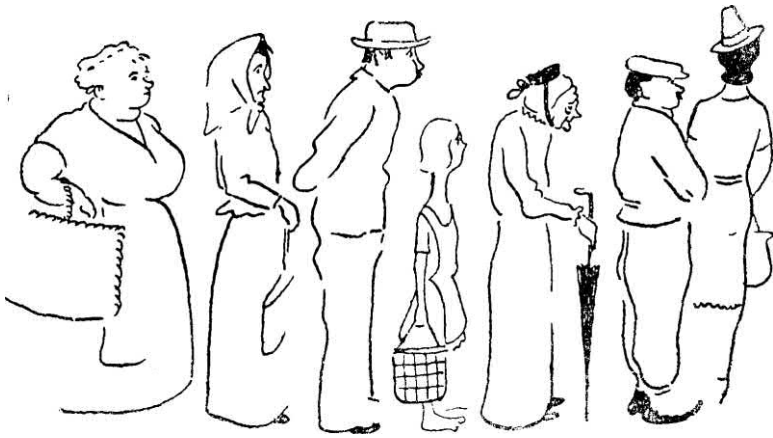
— Gondolta volna az ember, hogy milyen drága dolog a kenyér?

— Ne tolakodjék! Ne lökdösődjön!

— Nem tolakszom. Maga lökdös engem.

— Csak ne veszekedjünk, asszonyok, emberek!

— De nem ám! Itt nem lehet kényelmeskedni!

— Kalapos nagysága, tessék sorbaállni!

— Úgy van, úgy van, tessék sorbaállni!

— Itt nincs kivétel, nincs protekció!

— Mikor fogunk már mi is bekerülni?

— Jaj, csak legyen kenyérem!

— Ne furakodjál, kisfiú!

Mozgolódás támadt a sorban. Egy asszony ütlegelni kezdett egy kamaszt.

— Már verekszenek is — óbégatott egy úrias külsejű, őszhajú vékony férfi. — Őrizzük meg a nyugalmat, hölgyeim!

Lassan mozogtunk előre, mint a csigák, mert mindig akadt néhány szemfüles, aki besurrant a sor elé ugorva.

Amikor a boltajtóhoz jutottam, majdnem elsodort a hátról előreiparkodó tömeg. El akartak taszítani az ajtó közeléből.

Végre bent voltam.

Félmeztelen péklegények hordták kosarakban a hátsó ajtón át a kemencéből frissiben kikerült kenyereket. Két fehér köpenyes kiszolgálónő pedig hosszú éles késsel szabdalta a párologó cipókat, közben állandóan kiáltozva:

— Vigyázat, tessék a kezeket félrevenni! Tessék hátrább állni. Ilyen tolongásban nem lehet dolgozni ekkora késsel!

Rám került a sor.

— Kérek egy kiló kenyeret — szóltam.

— Annyit nem lehet. Csak egy félkilót kaphat.

— Kérem odahaza négyen vagyunk.

— Mégsem lehet. Akkor nem jutna a többinek.

Gyorsan kezembe nyomták a félkiló kenyeret. Forró volt, csakúgy süített. Alig tudtam kézben tartani.

Kiléptem az utcára. Szemben a pékboltajtóval egy villanyóra magasodott. Ráesett a tekintetem. Már negyedtízre járt.

Megtöröltem az arcomat és lassan hazafelé tartottam. Tekintetem a markomban lévő kis csomagra esett.

— Ez hát a kenyér — mormoltam.

Régi emlékek éledtek fel. Amikor nagyon könnyen vettük a kenyeret. Félvállról vettük. Ha egy kicsit száraz, vagy fekete, akkor nem kell. Hiszen van helyette jobb is, fehér, foszlós, friss, illatos.

Akkor nem értettem egészen. Ma már megértem az Úr imájának könyörgő szavát:

„A mi mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma, és bocsásd meg a mi vétkeinket“.

Június 25.

Igazi nyári hőség borult a gimnázium udvarára, amikor a záró ünnepély re összesereglettünk. Az anyák közül sokan kinyitották napernyőjüket, a feketeruhás apák pedig hősiesen verejtékeztek. Csakhamar azonban a nap lebukott az iskola magas épülete mögött és akkor egyszerre kellemesen hűvösebbé vált a levegő.

Az igazgató úr szokás szerint röviden megemlékezett a lefolyt tanévről. Aztán a jutalmak kiosztására került a sor. Én is kaptam könyvjutalmat. Ennek nagyon megörültem, mert ebből azt is megtudtam, hogy idén jelesrendűvé verekedtem fel magamat. Nálunk ugyanis csak a jeles diák jut év végén könyvjutalomhoz.

Az intézeti zászló átadása következett.

Balkányi sápadtan lépett a zászló mellé.

— Becsülettel átadom — mondta a régi zászlótartó.

— Becsülettel megőrzöm — felelte Balkányi érces hangon.

A kis iskolai ünnepség énekkel kezdődött és énekkel zárult. A gimnázium énekkara Nimród tanár úr vezényletével előbb a magyar Hiszekegyet, végül pedig a Himnuszt fújta el.

Utána minden osztály felvonult a maga termébe. Amikor a mi tantermünkbe léptem, ott már nagy volt az öröm, a lelkendezés.

— Ujjé, itt a vakáció! — rikkantotta Koleszár. Mindenkit megcsapott a nagy szünet kellemes varázsa.

Boldog nyári tervek repkedtek a levegőben, mint kalitkából kiszabadult madárraj. Fürdőhelyek, városok nevei: Balaton... Bakony... Vértes... Római fürdő... Visegrád... Kecskemét... Bugac... Pannonhalma... Kékestető... Hortobágy... Zugliget!

Társaim zsvivajgásának közepette niegállottam. Elmerengtem az elmúlt tíz hónapon. És mint a szelíden bodrozódó hajnali tóból, melyet tegnap még felkavartak a szelek, a záporok, a viharok, halkan felszáll az ezüst pára, lelkemből szálldosni kezdtek ennek az évnek az emlékei. Körülöttem lengett, zenélt a Múlt. Ami megtörtént és vissza nem jő. Halott miniszterek, daloló katonák ... Menekülő uralkodók, mosolygó kis koldusleány... Harangok, mik diákot temettek, vagy hirdették egy nemzet feltámadását. .. Árvízi képek és virágosokban fürdő magyar csapatok .. . Vidám kirándulás és süllyedő hajók . . . Bombázott városok és hazájukba visszatért boldog magyarok... Tíz hónapnak minden könnye és kacagása, öröme és bánata, óh, mert ezer húr zeng az Úristen hangszerén!

Tovairamlott hát ifjúságomnak egy gazdag esztendeje!

Nyílt az ajtó s belépett osztályfőnökünk Egy-kettőre szétosztotta tanulmányi értesítőinket.

Gyorsan belekukkantottam a magaméba. Mindössze egy kettesem volt, a latinból. Elértem hát amit akartam. Jeles vagyok!

— Örvendek — szól most Papolczy tanár úr — hogy senkisem bukott meg közületek. Úgy kell lenni, megértettétek

az idők szavát. Általában mindenki iparkodott. így is van ez rendjén, fiaim! Meglátjátok, becsületes munka után még a nyári pihenés is jobban fog esni. Legyetek is sokat a szabadban, élvezzétek a hideg vizet, a friss 'evegőt, az erdőket, mezőket, hegyeket, völgyeket, szóval az egész szabad természetet. Ússzatok, csónakázzatok, evezetek, fussatok, gyalogoljatok, birkózzatok, hogy testben-lélekben egészségesen és jókedvvel kezdhesétek el majd ősszel a komoly munkát. Jó tanév után jó szünidőt kívánok.

Intett, hogy mehetünk. Ám Megerle felpattant és a tanári emelvény elé lépett. Röviden köszönetet mondott az osztály nevében osztályfőnökünknek irántunk való nagy jóindulatáért,

— Nincs mit köszönnötök, fiaim — mosolyodott el az osztályfőnök.

Ekkor mintegy varázsütésre, mindnyájan felálltunk és mintha összebeszéltünk volna, egy emberként énekelni kezdtünk tüzesen és lelkesen:

*Hazádnak rendületlenül,
Légy híve, óh magyar!*

Énekeltünk, énekeltünk, de az énekünk fogadalom is volt. Esküvés. Dallal vallottunk örök szerelmet az anyaföldnek.

Énekünk véget ért. És mint a méhek a virágos rétre, kirajzottunk, hogy teleszívjuk magunkat a nyár mézével, illattával.

